

Kansallinen
VIERASLAJISTRATEGIA

Julkaisun nimi:

Kansallinen vieraslajistrategia

Julkaisija:

Maa- ja metsätalousministeriö

Kansien valokuvat:

Tiina Lausjärvi

Maiju Lehtiniemi

Veikko Rinne

Terhi Rytteri

Jouni Tulonen

Ilmari Valovirta

Marcus Wikman

Graafinen suunnittelu:

Kirsti Pohjapelto

Julkaisu on saatavana internetistä:

www.mmm.fi/vieraslajit

Painatus:

Juvenes Print, 2012

ISBN 978-952-453-724-7 (Painettu)

ISBN 978-952-453-725-4 (Verkojulkaisu)

KANSALLINEN VIERASLAJISTRATEGIA
Helsinki 2012

Vieraslajit ovat lajeja, jotka ovat levinneet luontaiselta levinneisyysalueeltaan uudelle alueelle ihmisen mukana joko tahattomasti tai tarkoituksella. Vieraslaji on ihmisen myötävaikutuksella ylittänyt luontaiset leviämiseesteet, kuten mantereen, meren tai vuoriston. Yleensä vieraslajit sopeutuvat huonosti uuteen elinympäristöönsä ja tuhoutuvat nopeasti. Joissakin tapauksissa vieraslajit kuitenkin menestyvät, muodostavat lisääntyvän kannan ja vakiintuvat osaksi uutta elinympäristöään. Jotkin vieraslajeista menestyvät erityisen hyvin ja ovat huomattava uhka aiheuttaessaan vakavaa vahinkoa alkuperäislajeille, ekosysteemeille, viljelykasveille, metsätaloudelle tai muille elinkeinoille. Ne voivat myös aiheuttaa huomattavaa taloudellista haittaa vaikuttamalla ihmisten, eläinten tai kasvien terveyteen tai kiinteistöjen arvoon. Haitat voivat myös olla sosiaalisia tai esteettisiä. Tällaisia selkeitä haittoja aiheuttavia vierasperäisiä lajeja kutsutaan **haitallisiksi vieraslajeiksi**.

KANSALLINEN VIERASLAJISTRATEGIA

ESIPUHE

Valtioneuvosto teki 15.3.2012 kansallista vieraslajistrategiaa koskevan periaatepäätöksensä. Kun tähän periaatepäätökseen liitetään vielä toimenpideohjelma sekä taustaineistoa Suomen haitallisista vieraslajeista, on tämä ensimmäinen kerta, kun Suomen haitallisia vieraslajeja ja niihin kohdistuvia torjuntakeinoja tarkastellaan näin laajana kokonaisuutena ja kaikki mahdolliset näkökulmat mukaan lukien.

Kansallisen vieraslajistrategian laatiminen oli tullut Suomessa ajankohtaiseksi useasta eri syystä. Haitalliset vieraslajit ovat koskettaneet viime vuosien aikana yhä useampaa suomalaista ja monia elinkeinoja. Useat kansalaisten yhteydenotot ministeriöömme ovat kuvastaneet kansalaisten suurta huolta niistä vahingoista ja haitoista, joi- ta jotkin haitalliset vieraslajit ovat jo aiheuttaneet. Tarvetta on siis ollut yhtenäiselle, kootulle kansalliselle ohjeistukselle, strategialle, jonka avulla haitallisten vieraslajien aiheuttamia haittoja voidaan torjua tai edes vähentää.

Valtioneuvoston periaatepäätöstä edelsi kolmen vuoden urauurtava valmistelutyö, johon osallistui hyvin laaja joukko Suomen parhaimpia vieraslajiasiantuntijoita. Tämä ainakin 100 asiantuntijan yhteistyönä laatima ehdotus kansalliseksi vieraslajistrategiaksi sisälsi jo konkreettisia toimenpiteitä vieraslajien aiheuttamien ongelmien ratkaisemiseksi. Myös strategiaehdotuksen valmistelutyön kuluessa tehty tiedon kokoaminen, kuten haitallisten vieraslajien tunnistamistyö sekä vieraslajitilanteen kokonaiskartoitus Suomessa, on

jo sinällään hyvin arvokas työ. On syytä tietää ja tuntea, mitä haitallisia vieraslajeja meillä on, mitä haittoja ne aiheuttavat sekä kuinka meidän, viranomaisten tai muiden toimijoiden, sekä kansalaisten, tulee konkreettisesti toimia. Juuri hyväksytty periaatepäätös sai erinomaisen ponnistus- pohjan valmistellusta strategiaehdotuksesta.

Lähtökohtaisesti edellytykset, myös aikataulullisesti, strategian laatimiselle ovat olleet hyvät. Myös EU on laatimassa lainsäädännöllisiä ratkaisuja koko yhteisön käyttöön. On hyvin hyödyllistä, että kun ne aikanaan valmistuvat, meillä täällä Suomessa on jo ennakkoon perusteellisesti mietitty ja hyvin valmisteltu pohja, jota voidaan käyttää EU:sta tulevien vieraslajihaasteiden ja velvoitteiden toteuttamiseen. Toimenpide vieraslajeja koskevan lainsäädännön kehittämiseksi on hyvä keino jo nyt Suomessa esiintyvien haitallisten vieraslajien vahinkojen pienentämiseksi sekä erityisesti uusien, meille pyrkivien haittaa aiheuttavien vieraslajien torjumiseksi. Myös koordinaation vahvistaminen asiantuntija- ja seurantaelimen muodossa on hyvin perusteltu toimenpide, samoin vieraslajiportaalin kehittäminen tietojen kokoamiseksi.

Vaikka monet haitallisia vieraslajeja koskevat kehityssuunnat ovat jo havaittavissa, kaikkia vieraslajeihin liittyviä tulevaisuuden haasteita ei tässä vaiheessa pystytä arvioimaan. Kansallisen vieraslajistrategian toteuttamisen lisäksi tulee meidän seurata ja kehittää jatkuvasti toimiamme uusimman tiedon valossa. Myös tähän tarvitaan kaikkien viranomaisten, toimijoiden ja kansalaisten yhteistyötä.

Jari Koskinen
Maa- ja metsätalousministeri

KANSALLINEN VIERASLAJISTRATEGIA

SISÄLTÖ

ESIPUHE	5
TIIVISTELMÄ	9
VALTIONEUVOSTON PERIAATEPÄÄTÖS KANSALLISESTA VIERASLAJISTRATEGIASTA	
I STRATEGIA	13
JOHDANTO.....	13
Vieraslajien aiheuttamat uhkat ja riskit	14
KANSALLISEN VIERASLAJISTRATEGIAN TAVOITE	15
KANSALLISEN VIERASLAJISTRATEGIAN LÄHESTYMISTAPA SEKÄ	
TOIMEENPANON KEINOT.....	15
KEINOJA HAITALLISTEN VIERASLAJIEN AIHEUTTAMAN UHKAN JA HAITAN	
TORJUMISEKSI JA MINIMOIMISEKSI	15
Lainsäädännön kehittäminen	16
Viestinnän kehittäminen	16
Mahdolliset organisaatiokohdennukset.....	16
Muut keinot	17
VIRANOMAISVASTUUT SUOMESSA	17
STRATEGIAN VAIKUTUKSET.....	18
Yleistä.....	18
Ympäristövaikutukset.....	18
Taloudelliset vaikutukset sekä vaikutukset yritystoimintaan	19
Valtiontaloudelliset vaikutukset.....	20
Sosiaaliset ja muut yhteiskunnalliset vaikutukset	20
PERIAATEPÄÄTÖKSEN SEURANTA JA VÄLIARVIOINTI	20
TOIMEENPANO.....	21
Strategian toteuttamista koskevat rajaukset	21
II TAUSTA	23
VIERASLAJIEN AIHEUTTAMA UHKA	23
Uhka luonnon monimuotoisuudelle ja ekosysteemipalveluille.....	23
Uhka yhteiskunnan ja talouden toimijoille.....	24
Taloudelliset haitat	24
Uhka tulevaisuudessa – vieraslajien kiihtyvä leviäminen ja kasvavat riskit	25
VIERASLAJIEN LEVIÄMISEN JA ASETTUMISEN EDELLYTYKSIÄ	26

VIERASLAJIEN SAAPUMINEN JA REITIT.....	27
Nykyinen vieraseliöitä koskeva toiminta Suomen rajoilla	27
KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET JA LINJAUKSET	28
Kansainväliset ja muut maailmanlaajuiset sopimukset	28
Euroopan alueelliset strategiat, sopimukset ja yhteistyömuodot	30
EU:n toiminta haitallisten vieraslajien torjumiseksi.....	31
SUOMEN LAINSÄÄDÄNTÖ JA TOIMET	34
Nykyiset vieraslajeja koskevat säädökset.....	34
Lähtökohtana varovaisuusperiaate	34
MÄÄRITELMIÄ JA KÄSITTEITÄ	35
Vieraslaji	35
Haitallinen vieraslaji	35
Tarkkailtava tai paikallisesti haitallinen vieraslaji	38
Erityisen haitallinen vieraslaji.....	38
Potentiaalinen vieraslaji.....	39
Tulokaslaji.....	39
Riskinarviointi	40
III VIERASLAJIT SUOMESSA.....	41
HAITAA AIHEUTTAVAT VIERASLAJIT SUOMESSA	42
Haittaa aiheuttavat Itämeren vieraslajit	42
Haittaa aiheuttavat sisävesistöjen vieraslajit.....	44
Haittaa aiheuttavat vieraat maaselkärankaiset.....	48
Haittaa aiheuttavat maaympäristöjen vieraskasvit.....	49
Maa- ja metsätalouden vieraslajit sekä sisätilojen tuholaiset	54
LUETTELO SUOMESSA ESIINTYVISTÄ HAITALLISISTA VIERASLAJEISTA	60
LUETTELO SUOMESSA TARKKAILTAVISTA TAI PAIKALLISESTI	
HAITALLISISTA VIERASLAJEISTA	64
ERITYISEN HAITALLISET VIERASLAJIT	67
TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTTUMISEN TUOMIA HAASTEITA.....	70
Ilmastonmuutos.....	70
Kansainvälisen kaupan ja internet-kaupan lisääntyminen,	
ihmisten liikkuminen ja vieraslajien tuonti	71
Haitallisten vieraskasvien ja kasvintuhoojien kemiallisen torjunnan haasteet	71

IV TOIMENPIDEOHJELMA	73
KAIKKIA VIERASLAJEJA KOSKEVAT TOIMENPITEET	73
KOHDENNETUT TOIMENPITEET	89
YHTEENVETO TOIMENPIDEKOKONAISUUKSISTA	95
VIERASLAJEIHIN LIITTYVIÄ	
VAIHTOEHTOISIA RAHOITUSMAHDOLLISUUKSIA	97
ENNALTAEHKÄISEVÄ TORJUNTA ON KUSTANNUSTEHOKKAINTA	98
VIRANOMAISVASTUUT VIERASLAJEISTA SEKÄ	
MUUT VIERASLAJITOIMIJAT SUOMESSA	98
Vapaaehtois- ja kansalaisjärjestötoiminta	101
STRATEGIAN TOTEUTUMISEN SEURANTA	101
LIITTEET	104
LIITE I Vieraslajeihin liittyvä kansallinen lainsäädäntö.....	105
LIITE II Vieraslajiportaaliin liittyvät hälytystoiminnot ja toimintavastuut sekä suositukset vieraslajiportaalin tietosisällöstä ja toiminnoista	112
LIITE III Vieraslajeja koskeva riskinarviointi: Riskinarvioinnin käsitteet ja vaiheet sekä termit	114
LIITE IIIa Riskinarviointimenettely – Toimenpiteen 6.1 kuvaus	115
LIITE IV Strategiaehdotusta valmistellut työryhmä ja asiantuntijat	119
LIITE V Strategian valmistelun aikana kuultavana olleet asiantuntijat ja strategian valmisteluun osallistuneet alatyöryhmien asiantuntijat	120
LIITE VI Strategian valmistelussa käytettyjä tausta-aineistoja.....	122
 Kuvailulehti	124
Presentationsblad.....	125
Documentation page.....	126

KANSALLINEN VIERASLAJISTRATEGIA

TIIVISTELMÄ

Kansallinen vieraslajistrategia on valtioneuvoston 15.3.2012 periaatepäätöksenä hyväksymä strategia, jonka kantavana ajatuksena on ehkäistä haitallisten vieraslajien aiheuttamia haittoja ja riskejä Suomen luonnolle, luonnonvarojen kestävälle hyödyntämiselle, elinkeinoille sekä yhteiskunnan ja ihmisten hyvinvoinnille. Kansallinen vieraslajistrategia on syntynyt strategiaehdotuksen pohjalta. Ehdotus valmisteltiin laajan työryhmän ja asiantuntijoiden yhteistyönä, johon osallistui yli 100 asiantuntijaa. Periaatepäätöksen sekä laajan lausuntokierroksen pohjalta viimeisteltiin strategiaan liittyvä tausta-aineisto sekä toimenpideohjelma.

Ihminen on tuonut maahan vieraslajeja hyötymistarkoituksessa tai vahingossa. Tarkoituksellisesti tuodaan erityisesti hyöty- ja koristekasveja, kalalajeja vesiviljelyyn sekä riistalajeja metsästystä ja tarhausta varten. Lisäksi tuodaan lemmikkieläimiksi kaloja, matelijoita, lintuja, nisäkkäitä ja selkärangattomia eläimiä.

Tahattomasti liikennevälineiden, raaka-aineiden ja materiaalien sekä välineistön mukana kulkeutuvien vieraslajien siirtyminen alueelta toiselle on yleistynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. Vieraslajeja voi kulkeutua esimerkiksi materiaalin, kuten käsittelemättömän raakapuutavaran tai puupakkauksien mukana, tai laivojen painolasti- vesissä tai runkoon kiinnittyneenä. Tahattomasti maahan saapuu vieraslajeja erityisesti siemeninä, munina (selkärangattomia lajeja), tauteina, loisina tai muiden lajien mukana. Viime vuosina on vieraslajien tahattoman tuonnin määrä lisääntynyt tahalliseen luontoon vapauttamiseen verrattuna. Kaikki Itämeren vieraslajit ovat saapuneet tahattomasti.

Kansallisen vieraslajistrategian tavoitteena on, että Suomessa olevien ja Suomeen mahdollisesti saapuvien haitallisten vieraslajien aiheuttama uhka ja haitta on minimoitu. Strategiassa esitetyt toimet kohdistuvat haitallisiin vieraslajeihin, jotka ovat ihmisen tahallisesti tai tahattomasti Suomeen luontoon levittämiä, ja jotka leviävät hallitsemattomasti ja levitessään aiheuttavat haittaa. Strategia pyrkii estämään uusien haitallisten ja hallitsemattomasti leviävien vieraslajien saapumisen maahan.

Haitalliset vieraslajit Suomessa

Kaikkien vieraslajien joukosta on tunnistettu Suomen haitalliset vieraslajit sekä tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraslajit. Jaottelu kuvaa tilannetta vuoden 2011 alussa, mutta vieraslajien tilanne voi muuttua nopeastikin, erityisesti jos mitään rajoittamistoimenpiteitä ei ole.

Suomessa on tunnistettu 157 haitallista Suomessa esiintyvää vieraslajia, jotka aiheuttavat selkeästi todennettavia välittömiä tai välillisiä haittavaikutuksia. Haitallisista vieraslajeista merkittävin osa, yli 100 lajia, on maa- ja metsätalouden vieraslajeja. Osa näistä lajeista voi uhata myös alkuperäistä luontoa. Muiden ryhmien haitallisista vieraslajeista 5 lajia esiintyy Suomen aluevesillä Itämeressä, 5 sisävesistöissä, 6 lajia on vieraita maaselkärankaisia, 24 kuuluu maaympäristöjen vieraskasveihin ja 9 lajia vieraisiin sisätuholaisiin.

Lisäksi on tunnistettu 123 tarkkailtavaa tai paikallisesti haitallista vieraslajia, jotka voivat aiheuttaa välitöntä tai välillistä haittaa. Noin kolmannes niistä kuuluu maa- ja metsätalouden vieraslajeihin. Näihin tarkkailtaviksi tai paikallisesti haitallisiksi luokiteltuihin vieraslajeihin kuuluu sekä Suomessa jo esiintyviä että Suomen rajojen ulko-

puolella haitalliseksi todettuja lajeja. Suurin osa tarkkailtavista tai paikallisesti haitallisista vieraslajeista esiintyy jo Suomessa.

Omaksi ryhmäkseen on erotettu erityisen haitalliset vieraslajit. Näitä ovat vaaralliset kasvintuhoojat (karanteenilajit) (37 kpl), joiden tuonti ja levittäminen on kielletty direktiivillä kaikissa EU:n jäsenmaissa. Lisäksi erityisen haitallisiksi vieraslajeiksi Suomessa on nimetty jättiputket, kurttu-ruusu, rapurutto, espanjansiruetana ja minkki. Näiden lajien kohdalla tulee ryhtyä viipymättä tehokkaisiin toimenpiteisiin niiden poistamiseksi tai ainakin leviämisen estämiseksi ja haittojen vähentämiseksi.

Luetteloita vieraslajeista muutetaan uuden tiedon karttuessa.

Haitallisia vieraslajeja koskevat toimenpiteet

Vieraslajien aiheuttamien haittojen vähentäminen vaatii toimijoiden välistä vastuunjakoa sekä useita erilaisia toimenpiteitä. Kansallisen vieraslajistrategian toimenpideohjelmassa esitetään 16 erilaista toimenpidekokonaisuutta. Niistä 12 koskee kaikkia haitallisia vieraslajeja ja 4 on kohdennettu eri vieraslajiryhmiin.

Strategian mukaisesti keskeistä on, että Suomessa esiintyvät vieraslajit ja niiden aiheuttamat haitat tunnistetaan ja torjuntatoimet toteutetaan kattavasti. Suomeen luodaan vuoteen 2020 mennessä järjestelmä, jonka avulla pyritään hallitsemaan vieraslajien aiheuttamia ongelmia sekä estämään haitallisten vieraslajien saapuminen maahan.

Vaikka vieraslajien aiheuttamien haittojen vähentämiseen soveltuvia säännöksiä on, vieraslajeja koskeva lainsäädäntö on puutteellinen. Siksi strategian toimenpideohjelma sisältää toimenpiteen lainsäädännön täydentämiseksi joko nykyisiä päivitettävällä tai uudella vieraslajilailalla. Strategiassa tuodaan esiin lainsäädännön ongelma-kohtina erityisesti haitallisten vieraslajien kontrolloimattomuus, viranomaisvastuiden osittainen puuttuminen, viranomaisten valtuuksien puuttuminen haitallisten vieraslajien hävittämisessä sekä haitallisten vieraslajien esiintymistä koskevan ilmoitusvelvollisuuden puuttuminen. Lisäksi lainsäädäntö on puutteellista vieraslajien myynnissä, kaupaksi tarjoamisessa tai levittämisen sääntelyssä, kestävän käytön periaatteista poikkeamisessa haitallisten vieraslajien vähentä-

misessä, kala- ja rapuistutusten ilmoitusvelvollisuudessa sekä pölyttäjäpistiäisten tuonin ja käytön sääntelyssä.

Keskeisellä sijalla vieraslajien aiheuttamien haittojen torjumisessa on kansalaisten tietoisuuden lisääminen haitallisista vieraslajeista ja niiden torjuntakeinoista. Toimijoiden yhteistyönä käynnistetään vieraslajeja koskeva viestintä ja koulutus. Lisäksi kannustetaan vapaaehtoisein kansalaistoimiin haitallisten vieraslajien torjunnassa.

Toimenpideohjelma sisältää toimenpiteen, joka koskee vieraslajeja koskevan asiantuntija- ja seurantaelimen perustamista. Tällaisen toimielimen tehtäviin kuuluu muun muassa vieraslajeja koskevien toimenpiteiden seuranta ja koordinointi, toimiminen viranomaisten tukena sekä koordinoititettävät EU:n suuntaan.

Suomessa on eri organisaatioilla omiin tarpeisiinsa tiedonkeruumenettelyjä lajihavainnoista, mutta ne eivät palvele sellaisinaan vieraslajikysymyksiä koskevia tarpeita. Vieraslajeja koskevan tiedon kokoamiseksi, levittämiseksi ja hyödyntämiseksi toimenpideohjelma sisältää toimenpiteen vieraslajiportaalin perustamiseksi. Toimiva varhaisvaroitusjärjestelmä ja vieraslajien seurannan järjestäminen ovat ratkaisevia edellytyksiä vieraslajien tuloksekkaalle torjunnalle.

Seuranta- ja tutkimustiedon hyödyntämiseksi ja sen kanavoimiseksi lainsäädäntöön, valvontaan ja tiedottamiseen tarvitaan toimiva riskinarviointijärjestelmä. Tavoitteena on parantaa valmiuksia arvioida vieraslajien aiheuttamaa riskiä ja toteuttaa riskinhallintatoimenpiteitä nopeallakin aikataululla. Toimenpideohjelma sisältää toimenpiteen kansallisen vieraslajeja koskevan riskinarviointijärjestelmän kehittämiseksi.

Toimenpideohjelma sisältää myös toimenpiteitä vieraslajitutkimuksen lisäämiseksi ja tutkimuksen suuntaamiseksi palvelemaan riskinarviointia ja riskienhallintaa.

Lainsäädännön täydentämisellä ja riittävillä voimavaroilla luodaan edellytykset estää vieraslajien maahantulo ja käynnistää maahan päässeiden vieraslajien nopeat torjuntatoimet. Eräänä toimenpideohjelman toimenpiteenä on uusien rahoitusmekanismien selvittäminen vieraslajien torjumiseksi ja aiheuttaja maksaa -periaatteen toteuttamiseksi.

Suomen tulee varmistaa, ettei sen kautta leviä haitallisia vieraslajeja rajojen yli. Suomen tulee toimia kansainvälisesti vieraslajien aiheuttamien haittojen torjumiseksi.

Kansallinen vieraslajistrategia sisältää tavoitteen hävittää jättiputket kokonaan Suomesta seuraavan 10–20 vuoden aikana. Jättiputkien hävittämishankkeen on tarkoitus toimia myös pilottihankkeena ja mallina muiden lajien vastaavaan torjuntatoimintaan.

Kansalaisilla on tärkeä rooli vieraslajiongelman hallinnassa. Vastuullisella lemmikkien pidolla ja esimerkiksi puutarhajätteiden asianmukaisella käsittelyllä voidaan ehkäistä vieraslajien leviämistä. Kansalaisten ja järjestöjen merkitys vieraslajien torjuntatalkoissa on suuri ja siihen tulee edelleen kannustaa.

Vieraslajien aiheuttama uhka

Maailmanlaajuisesti vieraslajit ovat toiseksi suurin uhkatekijä luonnon monimuotoisuudelle, kun elinympäristöjen häviäminen ja pirstoutuminen on arvioiden mukaan uhkatekijöistä suurin. Myös Suomessa vieraslajit ovat uhka luonnolle. Kansallisen lajien uhanalaisuutta koskevan selvityksen perusteella vieraslajit ovat vaikuttaneet lajien uhanalaisuuteen maassamme. Tunnetaan myös useita tapauksia, joissa ekosysteemien rakenne ja toiminta on muuttunut voimakkaasti vieraslajin leviämisen takia.

Vieraslajeilla on myös taloudellisia, terveydellisiä ja sosiaalisia vaikutuksia. Vuonna 2001 arvioitiin, että vieraslajien aiheuttamat maailmanlaajuiset kustannukset (mukaan lukien vieraslajien aiheuttamat haitat ja vahingot, vahinkojen korvaaminen ja torjuntatoimien kustannukset) ovat vuosittain suuremmat kuin 1 400 miljardia Yhdysvaltain dollaria (1 054 miljardia euroa), mikä vastaa nykyään (2010) noin 2–3 % maailman bruttokansantuotteesta. Euroopassa vieraslajien aiheuttamien kustannusten on arvioitu olevan vähintään 12,5 miljardia euroa vuosittain, ellei niitä torjuta tai rajoiteta. Suurin osa (noin 80–90 %) näistä arvioiduista kustannuksista on seurausta vieraslajien aiheuttamista haitoista, vahingoista ja niiden korvaamisesta, mukaan lukien muun muassa vahingot maa-, metsä- ja kalataloudelle, vauriot infrastruktuurille ja haitat ihmisen terveydelle.

Myös Suomessa haitallisten vieraslajien tiedetään aiheuttavan merkittäviä laadullisia ja määrällisiä tuotannon (sato ja saalis) menetyksiä sekä kustannuksia liittyen erilaisiin vieraslajien aiheuttamiin vahinkoihin ja vahinkojen korjaamiseen. Yksi merkittävimpiä Suomessa toteutuneista vieraslajin aiheuttamista haitoista on jokirapusaaliin romahdus amerikkalaista alkuperää olevan rapuruton seurauksena. Sen aiheuttamat menetykset olivat lähes koko 1900-luvun ajan nykyisillä tuotajahinnoilla suuruusluokkaa 10 miljoonaa euroa vuodessa.

Jatkuvia vieraslajien torjuntaan liittyviä kustannuksia Suomessa aiheuttavat muun muassa vieraslajeihin liittyvät kasvin- ja eläintarkastukset, haitallisten vieraslajien, kuten jättiputkien, jättipalsamien ja kurtturuisujen torjuntatoimet sekä Suomeen levinneiden pienpetojen pyynnestä aiheutuvat kustannukset. Pelkästään tuotantokasvien tautien ja tuholaisten torjunnan, hävittämisen ja valvonnan kustannukset nousevat Suomessa miljooniin euroihin vuodessa. Helsingin kaupunki käytti vuoden 2010 aikana noin 0,5 miljoonaa euroa villikanikannan rajoittamiseen ja haittojen torjuntaan. On arvioitu, että Suomessa käytetään vieraslajien hallintaan liittyviin toimenpiteisiin vähintään kymmeniä miljoonia euroja vuosittain. Kaiken kaikkiaan haitallisten vieraslajien aiheuttamat taloudelliset menetykset ovat arvioiden mukaan todennäköisesti Suomessa nykyisin kymmeniä tai jopa satoja miljoonia euroja vuodessa.

Varovaisuusperiaate on hyväksi katsottu lähestymistapa vieraslajeihin, koska niiden aiheuttamien vahinkojen korjaaminen jälkikäteen on kallista ja usein lähes mahdotonta. Toimimalla ennakoivasti haitta voidaan estää tai sitä voidaan merkittävästi rajoittaa.

Vieraslajiongelman puuttuminen – erityisesti ennaltaehkäisevin toimenpitein – on tärkeä investointi niin luonnon, yhteiskunnan kuin taloudenkin näkökulmasta. Kansallinen vieraslajistrategia muodostaa lähtökohdan pyrkimyksille ehkäistä vieraslajien aiheuttamia uhkia ja haittoja. Vieraslajistrategiassa esitettyjen toimien avulla voidaan pienentää kaikkein haitallisimpien vieraslajien leviämisen todennäköisyyttä Suomeen.

TOIMENPITEIDEN TOTEUTTAMISEN TAVOITEAIKATAULUT

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2030
1. Lainsäädännön kehittäminen	Kehittämisen valmistelu									
2. Vieraslajeja koskevan asiantuntija- ja seurantaelimen perustaminen	Asettamisen valmistelu	Toiminta								
3. Viestintä ja koulutus	Viestintäsuunnitelma, oppaat, kampanjat, nimistöt, koulutus				Koulutusta ja kampanjoita jatketaan					
4. Vieraslajiportaali	Portaalin perustaminen				Portaali käytössä					
5.1. Varhaisvaroitusjärjestelmä		Järjestelmän kehittäminen			Järjestelmä käytössä					
5.2. Vieraslajien seuranta	Seurannan intensiivivaihe				Seuranta keskittyy muutoksiin					
6. Riskiarviointijärjestelmä	Organisointi, mallien kehittäminen, alkuvaiheen priorisoinnit				Riskiarviointijärjestelmä käytössä					
7. Tutkimus	Tutkimusohjelman perustaminen ja kasvin-suojelun tutkimusstrategian valmistelu					Vaikutusten tutkimus jatkuu				
8. Maahantulon estämiseen varautuminen	Työvälineet maahantuonnin, levittämisen ja myynnin rajoittamiseen ja tuloreittien valvontaan					Järjestelmät käytössä				
9. Vapaaehtoiset toimet	Toimijoiden aktivointi ja järjestöjen tukeminen									
10. Rahoitusmekanismien selvittäminen ja kehittäminen	Vaihtoehtoisten keinojen selvittäminen			Uusien rahoitusmekanismien hyödyntäminen						
11. Varmistetaan, ettei Suomesta leviä vieraslajeja	Toimenpiteet nimettyjen lajien suhteen									
12. Kansainväliset toimet	Otetaan vieraslajit huomioon kansainvälisessä yhteistyössä									
13–15. Kohdennetut toimet	Itämeren ja sisävesien vieraslajien, vieraiden maaselkärankaisten sekä maaympäristöjen haitallisten vieraskasvien kohdennettujen torjuntatoimenpiteiden toteutus									
16. Hävitetään jättiputket	Torjuntahankkeen perustaminen, resursointi, organisointi ja toteutus								Hävitetty	
Tarkempi aikataulu yksittäisille toimenpiteille on esitetty toimenpideohjelmassa kunkin toimenpiteen kohdalla.										

VALTIONEUVOSTON PERIAATEPÄÄTÖS KANSALLISESTA VIERASLAJISTRATEGIASTA

STRATEGIA

Valtioneuvosto on 15.3.2012 maa- ja metsätalousministeriön esityksestä hyväksynyt kansallista vieraslajistrategiaa koskevan periaatepäätöksen. Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta vieraslajistrategiasta esittää lähestymistavat sekä linjauksia, joiden mukaisesti ryhdytään haitallisten vieraslajien aiheuttaman uhkan pienentämiseen sekä lajien aiheuttaman haitan poistamiseen tai vähentämiseen. Periaatepäätös osoittaa myös viranomaisvastuut sekä sisältää vaikutusten arvioinnin.

Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta vieraslajistrategiasta on valmisteltu maa- ja metsätalousministeriössä ministeriön asettaman laajapohjaisen vieraslajityöryhmän ehdotuksen pohjalta. Ehdotus luovutettiin maa- ja metsätalousministeri Sirkka-Liisa Anttilalle 30.3.2011. Ehdotuksen valmisteluun liittyi avoin internet-pohjainen kansalaiskuuleminen helmikuussa 2011 sekä laaja lausuntokierros toukokuussa 2011. Kansalaispalautteita saatiin noin 100, ja strategiaehdotuksesta annettiin 78 lausuntoa. Strategiaehdotusta tarkistettiin ja täsmennettiin sekä kansalaiskuulemisesta että lausuntokierrokselta saadun palautteen perusteella. Kansallinen vieraslajistrategia koskee useita eri hallinnonaloja.

JOHDANTO

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelman mukaan ”tehostetaan vieraslajien torjuntaa vieraslajistrategian pohjalta muun muassa parantamalla havaintojen ilmoittamismahdollisuuksia ja seurantaa”.

Euroopan unionin komissio antoi 3.5.2011 tiedonannon ”Luonnonpääoma elämämme turvaajana: luonnon monimuotoisuutta koskeva EU:n strategia vuoteen 2020 (KOM(2011) 244 lopullinen)”. Tässä niin kutsutussa EU:n biodiversiteettistrategiassa tavoitteen 5 mukaisesti ”vuoteen 2020 mennessä haitalliset vieraslajit ja niiden leviämisyvälät tunnistetaan ja asetetaan tärkeysjärjestykseen, haitallisimpien vieraslajien esiintymistä rajoitetaan ja torjutaan sekä niiden leviämisyväliä hallitaan niin, etteivät uudet vieraslajit pääse leviämään eivätkä asettumaan”.

Joulukuussa 2008 Euroopan komissio antoi tiedonannon ”Tavoitteena haitallisia vieraslajeja koskeva EU:n strategia”. Se oli ensimmäinen vaihe kohti EU:n strategiaa vieraslajien aiheuttamien ongelmien ratkaisemiseksi. Nyt komissio valmistelee ehdotustaan haitallisten vieraslajien torjuntaa koskeviksi EU:n laajuisiksi lainsäädännöllisiksi ratkaisuuksi, joiden on tarkoitus valmistua vuoden 2012 loppuun mennessä.

Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen 10. osapuolikokouksen (lokakuu 2010) hyväksymän strategisen suunnitelman ja siihen liittyvän tavoitteen 9 mukaisesti ”vuoteen 2020 mennessä haitalliset vieraslajit ja niiden leviämistiet on määritelty ja asetettu tärkeysjärjestykseen, erityisen haitalliset lajit on saatu hallintaan ja poistettu ja leviämisteitä hoidetaan siten, että haitallisten vieraslajien tuonti tai pääsy ja niiden asettuminen maahan estetään”.

Suomi on sitoutunut kansallisesti, EU-tasolla sekä kansainvälisesti torjumaan haitallisia vieraslajeja ja niiden aiheuttamia haitallisia vaikutuksia. Suomessa kansallinen vieraslajistrategia antaa mahdollisuudet ja keinot torjua haitallisia vieraslajeja.

ja ja niiden aiheuttamia uhkia ja riskejä kansallisella tasolla. Samalla strategia vastaa myös edellämainittuihin kansainvälisiin ja EU:n velvoitteisiin haitallisten vieraslajien torjunnassa. Kansallinen vieraslajistrategia toteuttaa omalta osaltaan myös valtioneuvoston periaatepäätöstä vuodelta 2012 Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelusta ja kestävästä käytöstä.

Vieraslajien aiheuttamat uhkat ja riskit

Vieraslajit ovat lajeja, jotka ovat levinneet luontaiselta levinneisyysalueeltaan uudelle alueelle ihmisen mukana joko tahattomasti tai tarkoituksella. Vieraslaji on ihmisen myötävaikutuksella ylittänyt luontaiset leviämisesteet, kuten mantereiden, meren tai vuoriston. Yleensä vieraslajit sopeutuvat huonosti uuteen elinympäristöönsä ja tuhoutuvat nopeasti. Joissakin tapauksissa vieraslajit kuitenkin menestyvät, muodostavat lisääntyvän kannan ja vakiintuvat osaksi uutta elinympäristöään. Jotkin vieraslajeista menestyvät erityisen hyvin ja ovat huomattava uhka aiheuttaessaan vakavaa vahinkoa alkuperäislajeille, ekosysteemeille, viljelykasveille, metsätaloudelle tai muille elinkeinoille. Ne voivat myös aiheuttaa huomattavaa taloudellista haittaa vaikuttamalla ihmisten, eläinten tai kasvien terveyteen tai kiinteistöjen arvoon. Haitat voivat myös olla sosiaalisia tai esteettisiä. Tällaisia selkeitä haittoja aiheuttavia vierasperäisiä lajeja kutsutaan **haitallisiksi vieraslajeiksi**.

Maailmanlaajuisesti vieraslajit muodostavat toiseksi suurimman **uhkatekijän luonnon monimuotoisuudelle**, kun kokonaisten elinympäristöjen häviäminen ja pirstoutuminen on arvioiden mukaan uhkatekijöistä suurin. Vieraslajien leviämisen seurauksena lajiston monimuotoisuus keskimäärin vähenee, vaikka lajimäärä uusien lajien myötä saattaa paikallisella tai alueellisella tasolla lisääntyäkin.

Vieraslajien haitalliset vaikutukset luonnon monimuotoisuudelle, ekosysteemien toiminnalle ja näiden ylläpitämille ekosysteemipalveluille ovat moninaiset. Vieraslajit voivat uhata alkuperäisiä lajeja kilpailemalla niiden kanssa samoista resursseista, saalistamalla, levittämällä tauteja ja loisia tai risteytymällä luonnossa näiden lajien kanssa. Vieraslajin tiedetään myös muuttaneen ravintoketjujen rakennetta ja vaikuttaneen kokonaisten ekosysteemien toimintaan. Vieraslajien aiheuttamilla haitoilla luontoon, luonnon monimuotoisuuteen ja ekosysteemipalveluihin voi olla välittö-

miä ja välillisiä haitallisia vaikutuksia myös ihmisen hyvinvoinnille.

Vieraslajeilla on haitallisia **yhteiskunnallisia vaikutuksia**, ja ne aiheuttavat taloudellisia haittoja eri toimijoille. Monet haitalliset vieraslajit ovat merkittäviä maa- ja metsätalouden tuholaisia. Myös kalastus ja kalanviljely voivat kärsiä haitallisten vieraslajien leviämisestä. Vieraslajit voivat myös olla uhka terveydelle tai toimia tautien kuljettajina. Haitalliset vieraslajit aiheuttavat ongelmia myös luonnon virkistyskäytölle ja matkailulle. Lisäksi vieraslajit saattavat vahingoittaa yhteiskunnan perusrakenteiden toimintaa.

Haitallisten vieraslajien **kustannukset** ovat maailmanlaajuisesti merkittäviä. Vuonna 2001 arvioitiin, että vieraslajien aiheuttamat maailmanlaajuiset **vahingot** ovat vuosittain yli 1 400 miljardia Yhdysvaltain dollaria (1 054 miljardia euroa), mikä vastaa nykyään 2–3 % maailman bruttokansantuotteesta. Euroopassa tavatuista noin 11 000 vieraslajista todennäköisesti 10–15 % aiheuttaa ekologisia tai taloudellisia haittoja. Varovaisesti arvioituna nämä haitalliset vieraslajit ovat aiheuttaneet ainakin 12,5 miljardin euron vuotuiset kustannukset. Näistä arvioiduista kustannuksista 80–90 % on seurausta vieraslajien aiheuttamista haitoista, vahingoista ja niiden korvaamisesta, mukaan lukien vahingot maa-, metsä- ja kalataloudelle, vauriot yhteiskunnan toiminnalle sekä haitat ihmisen terveydelle.

Suomessa ei ole tehty kokonaisarviota vieraslajien aiheuttamista kustannuksista, mutta haitallisten vieraslajien tiedetään aiheuttavan esimerkiksi merkittäviä laadullisia ja määrällisiä tuotannon (sato ja saalis) menetyksiä. Jatkuvia vieraslajien torjuntaan liittyviä kustannuksia Suomessa aiheuttavat muun muassa vieraslajeihin liittyvät kasvin- ja eläintarkastukset, haitallisten vieraslajien, kuten jättiputkien, jättipalsamien ja kurtturuisujen, torjuntatoimet sekä Suomeen levinneiden pienpetojen pyynnestä aiheutuvat kustannukset. Pelkästään tuotantokasvien tautien ja tuholaisien torjunnan, hävittämisen ja valvonnan kustannukset nousevat Suomessa miljooniin euroihin vuodessa.

Vieraslajien vaikutuksia voidaan samanaikaisesti havaita useilla yhteiskunnan aloilla. Suomessa potentiaalisesti haavoittuvimmat yhteiskunnan alat, joiden kansantaloudellinen merkitys on suuri, voisivat olla metsätalouden piirissä. Jos metsätalouteen tuhoisasti vaikuttava vieraslaji, kuten esimerkiksi mäntyankeroinen, leviäisi nopeasti

Suomen metsissä, johtaisi se erittäin merkittäviin taloudellisiin menetyksiin.

KANSALLISEN VIERASLAJISTRATEGIAN TAVOITE

Kansallisen vieraslajistrategian tavoitteena on, että Suomessa olevien ja Suomeen mahdollisesti saapuvien haitallisten vieraslajien aiheuttama uhka ja haitta on minimoitu.

Tällöin keskeistä on, että Suomessa esiintyvät vieraslajit ja niiden aiheuttamat haitat tunnistetaan ja torjuntatoimet toteutetaan kattavasti. Suomeen luodaan vuoteen 2020 mennessä järjestelmä, jonka avulla pyritään hallitsemaan vieraslajien aiheuttamia ongelmia sekä estämään haitallisten vieraslajien saapuminen maahan.

Strategian tavoitteen saavuttamiseksi kansallisen vieraslajistrategian tarkoituksena on käytännössä

- 1) lisätä tietoisuutta ja kansalaisten omaa toimintaa haitallisten vieraslajien torjunnassa,
- 2) määritellä viranomaisten ja muiden toimijoiden vastuut ja toimet vieraslajien aiheuttamien haittojen rajoittamiseksi,
- 3) varautua ilmastonmuutoksen ja muiden toimintaympäristön muutosten mukanaan tuomiin lisäuhkiin vieraslajien osalta, sekä
- 4) kehittää ja edistää yhteistyötä vieraslajien aiheuttamien haittojen torjumiseksi kustannustehokkaasti kansallisesti, EU-tasolla ja kansainvälisesti.

KANSALLISEN VIERASLAJISTRATEGIAN LÄHESTYMISTAPA SEKÄ TOIMEENPÄÄN KEINOT

Kansallisen vieraslajistrategian täytäntöön panemiseksi pidetään perusteltuna, että haitallisten vieraslajien aiheuttaman uhkan ja haitan minimoimiseksi Suomessa ryhdytään toimenpiteisiin. Toimenpiteisiin ryhdytään kansainvälisesti sovitua kolmitasoista lähestymistapaa sekä näitä toteuttavia keinoja hyväksikäyttäen.

Kolmitasoisella haitallisiin vieraslajeihin kohdistuvalla lähestymistavalla tarkoitetaan haitallisten vieraslajien

1) ennaltaehkäisyä ja torjuntaa

Toimintaperiaate: Estetään kokonaan tai minimoidaan uusien vieraslajien saapumisriski. Kaikki kulkeutumisreitit sekä tahaton ja tarkoituksellinen tuonti otetaan huomioon. Estetään tai minimoidaan jo maahan saapuneiden vieraslajien ja niiden vaikutusten leviäminen laajemmalle.

2) varhaista havaitsemista ja hävittämistä

Toimintaperiaate: Tunnistetaan maahan pääsyt vieraslaji ja hävitetään se ennen kuin se pystyy asettumaan pysyvästi maahan.

3) leviämisen estämistä ja jatkuvia pitkän aikavälin rajoittamistoimenpiteitä

Toimintaperiaate: Estetään jo maahan asettuneiden vieraslajien laajempi leviäminen ja laajemmat haitalliset vaikutukset.

Kolmitasoinen lähestymistapa kattaa sekä maahan jo vakiintuneet että maahan tulevat haitalliset vieraslajit.

Haitallisten vieraslajien ennaltaehkäiseminen on yleensä kustannustehokkaampi ja ympäristöystävällisempi vaihtoehto kuin korjaavien toimien toteuttaminen. Jos alueelle kuitenkin on jo saapunut haitallinen vieraslaji, varhainen havaitseminen ja nopea hävittäminen ovat kaikkein edullisimmat keinot estää sen vakiintuminen ja leviäminen edelleen. Jos haitallista vieraslajia ei voida hävittää, olisi toteutettava torjuntatoimia ja leviämistä estäviä toimenpiteitä tai vaihtoehtoisesti lajin läsnäoloon on sopeuduttava.

KEINOJA HAITALLISTEN VIERASLAJIEN AIHEUTTAMAN UHKAN JA HAITAN TORJUMISEKSI JA MINIMOIMISEKSI

Käytännössä haitallisten vieraslajien aiheuttamaa uhkaa ja haittaa voidaan torjua ja minimoida seuraavassa esitetyin keinoin.

Lainsäädännön kehittäminen

Lainsäädäntöä kehittämällä luodaan oikeudellinen perusta toiminnalle ja keinoille, joita voidaan käyttää esimerkiksi haitallisten vieraslajien nopeisiin torjuntatoimenpiteisiin uuden haitalliseksi epäillyn vieraslajin saapussa maahan tai joilla voidaan rajoittaa tai estää jo maahan asettuneen haitallisen vieraslajin leviäminen. Lainsäädäntöä kehittämällä myös selkeytetään eri toimijoiden velvollisuudet ja vastuut vieraslajien torjuntatyössä. Tämä luo edellytyksiä tehokkaalle käytännön toiminnalle ja mahdollisuuksia kehittää toimintaa edelleen vieraslajien aiheuttaman riskin rajoittamiseksi mahdollisimman pieneksi. Lainsäädännön on oltava kattava ja ajanmukainen haitallisten vieraslajien aiheuttamien riskien rajoittamiseksi ja hallinnan kehittämiseksi.

Haitallisia vieraslajeja koskevaa lainsäädäntöä kehitetään luomalla yhtenäinen lainsäädäntöperusta joko täydentämällä nykyistä lainsäädäntöä tai tarvittaessa säätämällä haitallisia vieraslajeja koskeva erityislaki.

EU:ssa valmistellaan haitallisia vieraslajeja koskevia lainsäädännöllisiä keinoja ja ratkaisuja, joiden arvioidaan valmistuvan vuoden 2012 loppupuolella. EU:n lainsäädännöllisillä ratkaisuilla tulee olemaan merkittävä vaikutus myös kansallisen vieraslajeja koskevan lainsäädännön kehittämiseen.

Todennäköinen EU-jäsenmaita velvoittava haitallisia vieraslajeja koskeva ratkaisu on varhaisvaroitusjärjestelmän käyttöönotto. Varhaisvaroitusjärjestelmää käyttämällä voidaan saada mahdollisimman ajantasaista tietoa vieraslajitilanteesta. Samalla kyetään havaitsemaan uusien vieraslajien saapuminen varhaisessa vaiheessa. Lisäksi haittoja pystytään ennaltaehkäisemään tai torjumaan ajoissa oikein kohdennetuilla toimenpiteillä. Järjestelmään kuuluu hälytysjärjestelmä, jonka avulla haitallisten vieraslajien saapuminen pystytään havaitsemaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Samalla tieto haitallisen vieraslajin esiintymästä tulee nopeasti vastuullisen viranomaisen tietoon. Varhaisvaroitustoiminto otetaan käyttöön EU:n edellyttämällä tavalla.

Vieraslajeja koskevaa lainsäädäntöä on tarkoitus kehittää erillisenä työryhmätyönä. Työ toteutetaan sekä kansallisesti haitallisia vieraslajeja koskevaan lainsäädäntöön liittyvien puutteiden pohjalta että EU:n lainsäädännöllisten ratkaisujen pohjalta. Lainsäädännön kehittämisen lähtökoh-

tana on tarpeen pitää niin kutsuttua varovaisuusperiaatetta sekä aiheuttaja maksaa -periaatetta sil- tä osin kuin se on mahdollista. Suomessa oman lainsäädäntötyön valmistelu on tarkoituksenmu- kaista käynnistää kokonaisvaltaisesti vasta, kun EU:n vieraslajeja koskevien lainsäädännöllisten ratkaisujen sisältö ja muoto ovat selvillä.

Viestinnän kehittäminen

Haitallisia vieraslajeja koskevan toiminnan keskeisimpiä peruspilareita on viestintä: tiedotuksel- la, koulutuksella ja ohjeistuksella lisätään vieras- lajien keskeisten toimijoiden, mukaan lukien kansalaisten, tietoisuutta. Lisäämällä tiedottamista ja koulutusta vieraslajeista parannetaan tietoisuutta vieraslajeihin liittyvistä riskeistä, mikä puolestaan edistää haittojen ennaltaehkäisyä ja tukee sääntelyn toimeenpanoa. Viestinnän ja koulutuksen avulla voidaan nostaa esiin tietoa ihmisten lisääntyneen matkustamisen seurauksena Suomeen mahdollisesti leviävistä uusista haitallisista vieraslajeista, niiden haittavaikutuksista sekä maasamme jo esiintyvien lajien kasvavista riskeistä. Viestinnällä lisätään myös kansalaisten tietoisuutta haitallisten vieraslajien torjuntakeinoista sekä esimerkiksi ymmärrystä voimaperäisten toimen- piteiden välttämättömyydestä.

Suomessa tarvitaan yhdessä paikassa kaikkien saatavilla olevaa ajankohtaista tietoa haitallisista vieraslajeista auttamaan vieraslajitiedotukses- sa, riskinarvioinnissa, seurannassa ja torjunnassa. Tällaisella nk. vieraslajiportaalilla voidaan helpos- ti myös ottaa vastaan ja levittää tietoja haitallisista vieraslajeista. Portaali tarjoaa tietoja myös lajien esiintymien sijainnista, laajuudesta ja torjunnos- ta eri puolilla maata, jotta torjunnat saadaan kus- tannustehokkaasti kohdistettua oikeaan paikkaan oikeaan aikaan. Portaalin perustamisen keskeise- nä edellytyksenä on sen sijoittaminen mahdolli- suuksien mukaan osaksi jo olemassa olevia edel- leen kehitettäviä järjestelmiä.

Mahdolliset organisaatiokohdennukset

Vieraslajistrategiaa toteutettaessa Suomessa tarvi- taan viranomaistasoista vieraslajikoordinaatiota. Tällöin olisi mahdollista käsitellä koordinoiden vieraslajeja koskevia kysymyksiä kuten toimenpi- de-ehtotusten laatiminen riskien ja haittojen tor- jumiseksi, nopeiden toimenpiteiden mahdollinen käynnistäminen, riskinarviointien teettäminen ja seuranta, vieraslajilueteloiden ylläpito ja päivi-

tys sekä vahvistaminen, ml. maahantuotavat salitut lemmikkieläimet, innovatiivisen rahoituksen kehittäminen sekä yleisten vieraslajeihin liittyvien asioiden yhteen sovittaminen ja edistäminen. Lisäksi vieraslajikoordinaation tehtävänä on huolehtia vieraslajeihin liittyvien toimien seurannasta ja edistymisestä. Seuranta tarvitaan vieraslajien levinneisyys- ja haitallisuusmuutoksista, torjuntatoimien vaikuttavuuden seurannasta sekä vieraslajistrategian toimeenpanon seurannasta. Vieraslajikoordinaation tavoitteena on helpottaa vieraslajeja koskevien asioiden käsittelyä ja johdonmukaisten linjausten muodostamista mm. EU-tason neuvotteluissa sekä tukea vieraslajitoiminnan kehittämistä. Tavoitteena on, että vieraslajeja koskevia asioita kyetään käsittelemään nykyistä jäsenyteen vakiintuneen yhteistyöverkon kautta.

Riskinarviointi ja sen kehittäminen ovat edellytyksenä haitallisten vieraslajien hallinnalle. Lähelläkohtaisesti tämä toteutuisi sektoreittain eri hallinnonaloilla. Toiminta tukee varautumista vieraslajien aiheuttamiin haittoihin ja torjuntatoimien ennakoivaa suunnittelua. Riskinarvioinnissa tunnistetaan ja kuvataan vieraslajien maahantuloon liittyvät vaarat sekä arvioidaan lajien asettumiseen ja leviämiseen liittyviä todennäköisyyksiä. Lisäksi arvioidaan lajien haitallisuutta sekä niiden torjuntakeinoja. Riskin ja vieraslajin torjuntakeinojen arviointi auttaa valitsemaan yhteiskunnan kannalta parhaat riskinhallintatoimenpiteet. Riskinarvioinnin avulla voidaan kohdistaa käytettävissä olevia voimavaroja lajeihin, jotka aiheuttavat suurimman riskin tai jotka ovat kustannustehokkaasti hallittavissa. Riskinarvioinnilla voidaan kohdistaa käytettävissä olevia voimavaroja tehokkaimpiin hallintatoimenpiteisiin (ml. ennaltaehkäisy) kunkin lajin osalta, auttaa ohjaamaan yksittäisten toimijoiden (mm. maahantuojat) valintoja sekä tukea lajeihin tai toimintoihin liittyvää valmiussuunnittelua.

Riskinarvioinnin käytännön toteutukseen pyritään vaikuttamaan muun muassa tulosohjauksen kautta sekä mahdollisuuksien mukaan yhteistyönä eri toimielinten välillä.

Muut keinot

Edellä mainittujen keinojen lisäksi haitallisten vieraslajien aiheuttaman uhkan ja haitan minimoimiseksi on tärkeää lisätä vieraslajitutkimusta, kehittää vieraslajeihin kohdistuvia, myös yksityisen sektorin vieraslajivastuun kattavia, rahoitus-

tusmekanismeja sekä luoda valmiuksia haitallisten vieraslajien maahan tulon estämiseksi muun muassa valmiussuunnitelmia laatimalla. Vapaaehtoisvoimin toteutettavat ja paikalliset hävityskampanjat voidaan organisoida ja toteuttaa edullisemmin kansalaisjärjestöjen kautta kuin yksinomaan viranomaistoimintaan nojautuvilla töillä. Yksityiskohtaisina keinoina ovat myös lajikohtaiset torjuntatoimenpiteet. Lajikohtaiset torjuntatoimet eroavat toisistaan sen mukaan, ovatko kyseessä esimerkiksi Itämeren haitalliset vieraslajit vai maatalous- tai metsäympäristön haitalliset vieraslajit.

VIRANOMAISVASTUUT SUOMESSA

Nykytilanteen mukaisesti maa- ja metsätalousministeriö vastaa maa- ja metsätalouden, riistatalouden sekä kalatalouden vieraslajeista ja ympäristöministeriö luonnonsuojelulain mukaisista vieraslajeista. Liikenne- ja viestintäministeriö koordinoi väylänpitoon, liikenteeseen ja kuljetuksiin liittyviä vieraslajikysymyksiä. Kehitysyhteistyöhankkeisiin liittyvä vieraslajivastuu kuuluu ulkoasiainministeriölle.

Maa- ja metsätalousministeriö koordinoi haitallisia vieraslajeja koskevia kansallisia toimia. Ministeriö toimii yhteystahona EU:n vieraslajikysymyksissä sekä tarvittaessa myös muissa kansainvälisissä yhteyksissä.

Viranomaisvastuisiin sisältyvät lainsäädännön kehittäminen sekä sen toimeenpano ja valvonta.

Yhteistyötä kuntien sekä kuntien ympäristö-, terveys- ja muiden viranomaisten kanssa jatketaan haitallisten vieraslajien torjuntatyössä.

Taulukko 1. Vieraslajeja koskevat viranomaisvastuut Suomessa.

Maa- ja metsätalousministeriö
Yleiskoordinaatio
Päävastuu maa- ja metsätalouden vieraslajeista sekä kala- ja riistavieraslajeista
EU:n vieraslajikysymyksissä yhteystaho (Focal Point)
Tulosohjauksen (MTT, Metsähallitus, Metla, Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio, Metsäkeskus, RKTL ja Suomen riistakeskus, Evira, ELY-keskukset)
Ympäristöministeriö
Luonnonsuojelulain mukainen vieraslajivastuu
Tulosohjauksen (SYKE, Metsähallitus, ELY-keskukset)
Liikenne- ja viestintäministeriö
Väylänpitoon, liikenteeseen ja kuljetuksiin liittyvät tehtävät vieraslajeissa (merenkulku, rautatiet, maantiet)
Tulosohjauksen (Liikenneviraston kautta ELY-keskukset)
Ulkoasiainministeriö
Kehitysyhteistyöhankkeisiin liittyvä vieraslajivastuu

STRATEGIAN VAIKUTUKSET

Yleistä

18

Vieraslajistrategian tavoitteena on rajoittaa haitallisten vieraslajien aiheuttamia haittoja ja riskejä Suomen luonnolle ja luonnonvarojen kestäväälle hyödyntämiselle. Haitallisten vieraslajien leviämisen estäminen on tärkeää suurten taloudellisten tappioiden välttämiseksi sekä luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemien toiminnan että niiden tuottamien ekosysteemipalveluiden turvaamiseksi tulevaisuudessa.

Luonnon monimuotoisuus on ekosysteemien toiminnan elinehto, ja ekosysteemipalvelut ovat yhteiskunnan hyvinvoinnille tärkeitä ja taloudellisesti arvokkaita. Vieraslajien aiheuttamilla haitoilla luontoon on siten välittömiä ja välillisiä haitallisia vaikutuksia myös ihmisen hyvinvoinnille.

Ympäristövaikutukset

Kansallinen vieraslajistrategia, asianmukaisesti ja kattavasti toimeenpantuna, edistää vieraslajien aiheuttamien haitallisten ympäristövaikutusten ehkäisyä tulevaisuudessa.

Strategian päätavoitteena on estää haitallisten vieraslajien saapumista ja asettumista Suomeen. Asianmukaisesti toimeenpantuna tämä tavoite pienentää vieraslajien aiheuttamien haittojen toden-

näköisyyttä, vaikka ei voikaan sulkea sitä pois kokonaan.

Strategian toimeenpanolla voidaan myös osittain rajoittaa jo kotoutuneiden lajien haittavaikutuksia Suomen luonnossa. Luonnon monimuotoisuudelle haitallisiksi todettujen lajien, kuten esimerkiksi vesiruton ja jättiputken, leviämistä uusille alueille voidaan pyrkiä rajoittamaan kansallisella tasolla. Strategia kannustaa riistahallintoa esimerkiksi pienpetokampanjoin ja metsästäjille tiedottamalla tehostamaan esimerkiksi jo laajalle levinneiden minkin ja supikoiran pyyntiä riistalintujen hoitomuotona sekä kehittämään tehokkaita pyyntivälineitä ja -menetelmiä haitallisten vieraslajien poistamiseksi. Tämä antaa mahdollisuuden keskittyä systemaattisesti vähentämään näiden vieraslajien aiheuttamia haittoja luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeillä alueilla. Strategian paikallisen tason toimeenpanolla voi olla myös maisematason vaikutuksia, sillä esimerkiksi kurturuusun poistaminen hiekkarannoilta palauttaa alkuperäisen maiseman.

Osa vieraslajeista on kuitenkin jo muodostanut pysyvän kannan Suomeen, ja näiden lajien poistaminen ei ole teknisesti tai taloudellisesti mahdollista. Tämä koskee erityisesti Itämeren vieraslajeja. Osa vieraslajeista, kuten valkohäntäkaurista (valkohäntäpeura), pidetään myös arvostettuna riistaeläimenä, ja kanta on tämän vuoksi riistahallinnon suorittaman kannansäätelyn kohteena. Tällaisten lajien hävittämistä ei pidetä mielekkäänä. Strategia ei siis laajastikaan toteutettuna voi

palauttaa tilannetta vieraslajien tuloa edeltäneeseen tilaan. Strategian ei siten odoteta olennaisesti muuttavan Suomen nykyistä luontoa vaan lähinnä ehkäisevän luonnon monimuotoisuuden katoa ja ekosysteemien tilan heikkenemistä tulevaisuudessa.

Vieraslajistrategia lisää valmiuksia reagoida muutuviin olosuhteisiin. Strategia voi siten välillisesti auttaa puuttumaan myös tilanteisiin, joissa vieraslaji muuttuu haitalliseksi olosuhteiden muuttuessa. Tällä voi olla merkitystä osana ilmastonmuutoksen sopeutumisstrategiaa.

Taloudelliset vaikutukset sekä vaikutukset yritystoimintaan

Strategiaan liittyvistä toimenpiteistä aiheutuu yleisesti arvioiden sekä kustannuksia että hyötyjä.

Kustannuksia ovat muun muassa:

- ennakotorjunnan kustannukset (viestintä, varoitusjärjestelmät, valvonta, riskien arviointi),
- nopeiden torjuntatoimien kustannukset (suunnittelu, torjuntavalmiuden ylläpito, kohdennetut torjuntatoimenpiteet),
- pitkäjänteiset hoitotavan muutokset väylien hoidossa,
- vahinkojen rajoitus-, hallinta- ja korjaustoiminnan kustannukset,
- vieraslajihallinnan yleiskustannukset (vieraslajipolitiikan kehittäminen, hallintokustannukset, koordinointi, kuuleminen),
- tutkimuskustannukset,
- vapaaehtoistoiminnan kustannukset,
- haitallisten vieraslajien aiheuttamat kustannukset (toteutuneet ja potentiaaliset), ml. esimerkiksi yritystoiminnan sopeuttamisen kustannukset ja menetettävä taloudellinen hyöty, sekä
- seurannan ja muun tiedon keruun kustannukset.

Hyötyjä ovat muun muassa:

- vieraslajikustannusten väheneminen,
- vieraslajien hyödyntämisestä (esim. riistalajit) saadut taloudelliset hyödyt, sekä
- haitallisia vieraslajeja tahattomasti levittävän toiminnan taloudelliset hyödyt.

Suomessa ei ole tehty kokonaisarviota vieraslajien aiheuttamista kustannuksista. Muun muassa tuotantokasvien tautien ja tuholaisien tutkimus, torjunta, hävittäminen ja valvonta aiheuttavat kym-

menien miljoonien eurojen kustannukset vuodessa. Kustannuksia aiheuttavat esimerkiksi hukkakauran torjunta ja sen aiheuttamat vahingot (10–30 miljoonaa euroa vuodessa), jättiputken torjunta (2,5 miljoonaa euroa), villikanin torjunta (0,5 miljoonaa euroa Helsingin kaupungille) sekä tappiot jokirapusaaliin romahdettua rapuruton seurauksena (10 miljoonaa euroa vuodessa).

EU:n vieraslajeja koskevan strategian valmistelun yhteydessä on todettu, että vieraslajien torjuntatoimiin tarvittavat resurssit ovat huomattavasti pienemmät kuin haitallisten vieraslajien aiheuttamat kustannukset. Isossa-Britanniassa tehdyn selvityksen mukaisesti maahan jo asettuneiden ja laajalle levittäytyneiden haitallisten vieraslajien hävittäminen on 10–100 kertaa kalliimpaa kuin niiden hävittäminen aikaisessa vaiheessa.

EU:n vieraslajistrategian tai vieraslajeja koskevien lainsäädännöllisten ratkaisujen toimeenpanon arvioidaan johtavan EU-tasolla ja jäsenmaissa 40–190 miljoonan euron vuotuisiin kustannuksiin, strategian sisällöstä ja kattavuudesta riippuen. Nämä arvioidut kustannukset ovat vain murto-osa arvioiduista haitallisten vieraslajien aiheuttamista kustannuksista (12,5 miljardia euroa vuodessa).

Mäntyankeroisen valmiussuunnitelmassa (2011) on esitetty ko. tuholaisen torjunnan arvioidut kustannukset. Jos yksittäinen mäntyankeroislöydös tehtäisiin Suomessa metsästä, kokonaan hakeutuvan alueen säde olisi 3 km. Valtiolle esiintymän kartoituksesta ja seurannasta koituvat kustannukset olisivat ensimmäisenä vuonna 4,5 miljoonaa euroa ja seuraavina 15 vuotena noin 115 000 euroa vuodessa. Alueen torjuntatoimenpiteiden (hakkuu, raivaus, lähikuljetus, hakkuutahteiden keruu ja poltto) kustannukset vaihtelevat alueesta riippuen 1,6 miljoonasta 6,4 miljoonaan euroon. Lisäksi valtion tulisi korvata metsänomistajille 4–13 miljoonaa euroa.

Vieraslajistrategian toimeenpano voi edellyttää muun muassa suosituksia, rajoituksia tai jopa kieltoja haitallisten vieraslajien, kuten koristekasvien, myyntiin. Tämä voi merkitä esimerkiksi uusien vaihtoehtojen etsimistä haitallisten vieraskasvien korvaamiseksi tai esimerkiksi voimavarojen suuntaamista tähän liittyvään tutkimustoimintaan. Yritystoiminnalle tästä seuraa erinäisiä sopeuttamisen kustannuksia sekä suoria taloudellisia menetyksiä.

Kansallisen vieraslajistrategian tavoitteena on rajoittaa haitallisten vieraslajien aiheuttamia taloudellisia menetyksiä ja riskejä mahdollisimman paljon kohtuullisin kustannuksin. Haitallisten vieraslajien aiheuttamat kustannukset kohdistuvat vain rajoitetusti niihin toimijoihin, jotka hyötyvät vieraslajeista tai joiden toiminta tahattomasti lisää haitallisten vieraslajien mahdollisuuksia saapua Suomeen.

Valtiontaloudelliset vaikutukset

Vieraslajistrategiaehdotuksen valmistelun aikana eri viranomais- ja toimijatahoille vuonna 2010 tehdyn kyselyn pohjalta sekä asiantuntija-arvioiden pohjalta on tehty arvioita vieraslajien aiheuttamista kustannuksista. Haitallisten vieraslajien aiheuttamia kustannuksia eri viranomaisten sekä joidenkin yhdistysten, tuottajien ja virkistäytyjien maksettavana arvioitiin vuonna 2010 olevan vähintään 28–51 miljoonaa euroa vuodessa. Tästä valtiontalouteen vaikuttavien (mukaan lukien Evira, TraFi, SYKE, Metsähallitus, Metla sekä Helsingin yliopisto) vieraslajien haittojen osudeksi arvioidaan 6–10 miljoonaa euroa vuodessa. Tähän kuuluvia jatkuvia kustannuksia ovat muun muassa tuotantokasvien tautien ja tuholaisien torjunnan, hävittämisen ja valvonnan kustannukset, jotka ovat nykyään miljoonia euroja vuodessa. Kuntien osuuden arvioidaan olevan 1,2 miljoonaa euroa ja ELY-keskusten 0,45 miljoonaa euroa.

Strategiasta aiheutuvat valtiontaloudelliset vaikutukset näkyvät ensi vaiheessa tarpeena kohdentaa hallinnonalojen sisäistä rahoitusta strategian toteutukseen.

Maa- ja metsätalousministeriön rahoitustarve kohdentuu vieraslajeja käsittelevään asiantuntijatoimintaan ja sen resursointiin ministeriön hallinnonalan menokehyksestä. Evirassa kehitettävän riskinarvioinnin arvioidaan sitovan kahden uuden henkilötyövuoden verran henkilöstöresursseja.

Ympäristöministeriön rahoitustarve liittyy nk. vieraslajiportaalin toteuttamiseen ja ylläpitämiseen. Toteuttamiskustannukset riippuvat laajassa yhteistyössä toteutettavan kokonaisuuden synergiaeduista jo olemassa olevien järjestelmien kanssa. Portaalin ylläpito voi edellyttää henkilöresurssien ohjaamista tulosneuvotteluiden kautta.

Strategiaa toteutetaan nykyisiä olemassa olevia voimavaroja uudelleen kohdentamalla hallinnon-

alojen sisäisin kohdennuksin. Strategiaa toteutetaan valtionhallinnon kehysten, valtion talousarvioiden sekä vaikuttavuus- ja tuloksellisuusohjelman puitteissa.

Tämän hetken arvion mukaisesti vieraslajistrategian toteuttamiseen on mahdollista hyödyntää myös EU-rahoitusta, kuten maaseudun kehittämisrahoitusta tai Life+ -rahoitusta. Haitallisten vieraslajien torjunta voisi olla osana yhteisen maatalouspolitiikan 2014–2020 monivuotista rahoituskehystä esimerkiksi hanketyyppisesti mahdollisesti erityistoimenpiteenä. Life+ -rahoitusvälinettä on jo nyt voitu hyödyntää esimerkiksi pienpetopyynteihin liittyen ja vastaavat hankkeet ovat edelleen mahdollisia. Vieraslajitutkimusta voisi myös sisällyttää EU:n tutkimusrahoituksen osaksi.

Sosiaaliset ja muut yhteiskunnalliset vaikutukset

Torjumalla haitallisia vieraslajeja ja niiden leviämistä turvataan ekosysteemien toimintaa ja niiden tuottamia ekosysteemipalveluita. Yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta tärkeitä ekosysteemipalveluja ovat myös ihmisen hyvinvointiin vaikuttava monimuotoinen luonnon virkistyskäyttö. Esimerkiksi vesiruton ja kurturuuden leviäminen aiheuttaa ympäristömuutosten lisäksi haittaa rantojen ja sisävesien virkistyskäytölle. Laaja jättiputkiesiintymä voi puolestaan estää virkistyskäyttöä, kuten esimerkiksi kalastusta ja liikumista jokivarsilla, ja vanhoissa kulttuurimaismissa sitä voi pitää myös maisemallisena haittana. Haitallisilla vieraslajeilla voi olla välillistä vaikutusta myös matkailuun heikentäessään virkistyskäyttöä. Vieraslajistrategiaa toteuttamalla torjutaan luonnon virkistyskäyttömahdollisuuksien kaventumista.

Jotkin vieraslajit vaikuttavat ihmisten tai eläinten terveyteen. Vieraslajeja ei voi sinällään suoraan pitää terveysuhkana, mutta niihin liittyvät välilliset haittavaikutukset pitäisi kuitenkin pystyä ennakoidaan.

PERIAATEPÄÄTÖKSEN SEURANTA JA VÄLIARVIOINTI

Tämän päätöksen toteutumista seurataan säännöllisesti osana valtioneuvoston ja ministeriöiden

toiminnan yleistä seuranta. Päätöksessä esitettyjen tavoitteiden toteutumista seurataan ja arvioidaan muun muassa vieraslajikoordinaation yhteydessä sekä esimerkiksi kansallisen luonnon monimuotoisuutta koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen ja strategian osana. Tarvittaessa esitetään uusia toimenpiteitä. Vieraslajistrategian väliarviointi esitetään tehtäväksi vuoden 2016 aikana.

Vieraslajistrategian toimeenpanon merkittävimmät epävarmuudet liittyvät itse vieraslajiongelman luonteeseen, strategian toimeenpanon voimavarakysymyksiin ja toimenpiteiden toteutukseen.

tentiaalisia uusia lajeja. Näitä säätelevät pääasialsa kalanviljelyyn liittyvät kansalliset ja kansainväliset säädökset ja toimintamallit.

Myös geneettisesti muunnellut organismit (GMO) on jätetty tämän strategiayön ulkopuolelle, koska niitä hallinnoidaan jo kansallisesti ja niitä koskee omat kansalliset säädökset.

TOIMEENPANO

Strategia ja siihen liittyvien toimenpiteiden toimeenpano kuuluu useille eri viranomaisille ja hallinnonaloille sekä muille toimijoille. Strategia toimeenpannaan hallinnollisena yhteistyönä yhdessä eri sidosryhmien kanssa. Tavoitteena on, että kansallinen vieraslajistrategia otetaan ja sisällytetään osaksi eri hallinnonalojen sekä alueellisten toimijoiden kuten ELY-keskusten, maakuntaliit-tojen ja kuntien omaa toimintaa sekä omia strategioita ja ohjelmia. Toimia koordinoi maa- ja metsätalousministeriö.

21

Strategian toteuttamista koskevat rajaukset

Vieraslajistrategia ottaa huomioon Suomessa havaitut vieraslajit, jotka ovat muutamien poikkeuksin saapuneet maahamme vuoden 1850 jälkeen. Ajanjakson valinta perustuu saatavissa olevan tiedon luotettavuuteen. Strategiassa tarkastellaan myös vieraslajeja, joilla on mahdollisuus saapua Suomeen tai muuttua haitallisiksi esimerkiksi toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten seurauksena. Strategian toimeenpano ulotetaan vuoteen 2030 saakka.

Strategia ei koske eläintautien torjuntaan liittyviä menettelyjä, koska ne määritellään EU:n ja kansallisessa eläintautilainsäädännössä. Myöskään eksoottisten eläintautien, ml. eläimistä ihmisiin leviävien tautien, aiheuttajaorganismeja ja näistä aiheutuvaa haittaa ei käsitellä tässä strategiassa.

Strategia ei koske vesiviljelyssä tavattavia kalojen tauteja ja loisia, eikä myöskään kalanviljelyn po-

Haitallinen vieraslaji jättipalsami (*Impatiens glandulifera*)

KUVA: TERHI RYTTÄRI

KANSALLINEN VIERASLAJISTRATEGIA

TAUSTA

VIERASLAJIEN AIHEUTTAMA UHKA

Uhka luonnon monimuotoisuudelle ja ekosysteemipalveluille

Maailmanlaajuisesti vieraslajit muodostavat toiseksi suurimman uhkatekijän luonnon monimuotoisuudelle, kun kokonaisten elinympäristöjen häviäminen ja pirstoutuminen on arvioiden mukaan uhkatekijöistä suurin. Tutkimusten mukaan jopa 480 000 vieraslajia on tuotu ja levietty ympäri maailmaa, ja eri puolilla maailmaa vieraslajien tiedetään olevan suurin alkuperäislajien sukupuuttoja aiheuttava tekijä. Vieraslajien leviämisen seurauksena lajiston monimuotoisuus keskimäärin vähenee, vaikka lajimäärä uusien lajien myötä saattaa paikallisella tai alueellisella tasolla lisääntyäkin.

Euroopassa tavatuista vieraslajeista koottiin vuonna 2008 ensimmäinen kattava luettelo DAI-SIE-hankkeessa¹. Kyseinen luettelo sisältää yli 11 000 vieraslajia. Useimpien vakiintuneiden vieraslajien levinneisyys Euroopassa on yhä suhteellisen rajallinen. Siksi toistaiseksi vain pieni osa lajeista on yleistynyt niin voimakkaasti, että niitä on pidettävä haitallisina. Vieraslajien leviämisen riskin kasvaessa ja tehokkaiden torjuntakeinojen puuttuessa niin EU:n kuin kansallisilla tasoilla,

on erittäin todennäköistä, että haitallisten vieraslajien määrä ja niiden aiheuttamien haittojen määrä tulevat tulevaisuudessa kasvamaan. Kaikista EU:n alueella tavatuista 11 000 vieraslajista 59 % on ollut maakasveja, 24 % maalla eläviä selkärangattomia, 10 % meriympäristöissä eläviä, 4 % sisävesistöissä eläviä sekä 3 % maaselkäränsäisiä.

Vieraslajien haitalliset vaikutukset luonnon monimuotoisuudelle, ekosysteemien toiminnalle ja näiden ylläpitämille ekosysteemipalveluille² ovat moninaiset. Vieraslajit voivat uhata alkuperäisiä lajeja kilpailemalla niiden kanssa samoista resursseista, saalistamalla, levittämällä tauteja ja loisia tai risteytymällä luonnossa näiden lajien kanssa. Esimerkiksi Suomen sisävesiin levinnyt amerikkalaista alkuperää oleva rapurutto (*Aphanomyces astaci*) on laajalti hävittänyt alkuperäisen jokirapukantamme. Samoin Suomen luonnossa alun perin vieraat pienpedot minkki (*Mustela vison*) ja supikoira (*Nyctereutes procyonoides*) aiheuttavat huomattavia vesilintujen poikastappioita saaristossa ja lintuvesillä. Vieraslajilla voi myös olla yhtenevä ekologinen lokero alkuperäisen lajin kanssa, jolloin se voi kaventaa alkuperäisen lajin elin- aluetta tai jopa syrjäyttää tämän lajin kokonaan. Suomessa näin on voinut tapahtua esimerkiksi minkin syrjäyttäessä vesikon (*Mustela lutreola*). Monissa tapauksissa vieraslajeilta puuttuvat kannan kasvua ja leviämistä rajoittavat luontaiset viholliset.

1. <http://www.europe-aliens.org/>

2. Luonto tuottaa tärkeitä hyödykkeitä, kuten esimerkiksi ruokaa, vettä, poltto- ja rakennuspuuta, ja se myös takaa ihmisille hyödyllisten prosessien toiminnan, kuten tulvien ja tautien leviämisen säätelyn, viljakasvien pölytyksen ja maaperän köyhtymisen torjunnan. Lisäksi luonto on myös tärkeä matkailulle, virkistytymiselle ja henkiselle hyvinvoinnille. Näitä kaikkia kutsutaan ekosysteemipalveluiksi. The Economics of Ecosystems and Biodiversity -selvitys 2008–2010 (www.teebweb.org)

Suomen lajien uhanalaisuutta koskevan selvityksen (2010) perusteella vieraslajit ovat vaikuttaneet eräiden lajien uhanalaisuuteen maassamme. Jokin vieraslaji on yhtenä uhkatekijänä kaikkiaan 26 uhanalaiselle tai silmälläpidettävälle lajille. Esimerkiksi vaarantuneeksi luokitellun hirvenkellon (*Campanula cervicaria*) tienvarsi- esiintymiä uhkaa lupiinini (*Lupinus polyphyllos*)

voimakas levittäytyminen. Saaristossa minkki ja supikoira ovat uhkia erityisesti haahkalle (*Somateria mollissima*) ja pilkkasiivelle (*Melanitta fusca*). Uhanalaisten vuorijalavan (*Ulmus glabra*) ja kynäjalavan (*U. laevis*) tulevaisuuden menestymismahdollisuuksia varjostaa hollanninjalava taudin (*Phlostoma ulmi*) leviäminen Suomeen. Uhanalaisille lajeille kurttturuusu (*Rosa rugosa*) on ehdottomasti merkittävin uhka. Se on kirjattu uhkatekijäksi yhdeksälle rantahietikoilla elävälle perhoselle, neljälle kärpäslajille, kahdelle helttasiienelle ja kuudelle putkilokasville.

Uhanalaisuusselvityksessä vieraslajien merkitystä tarkasteltiin varovaisesti ja vain selvissä tapauksissa se tuotiin esille. On todennäköistä, että vieraslajien merkitys on arvioitua suurempi.

Tunnetaan myös useita tapauksia, joissa kokonaisten ekosysteemien rakenne ja toiminta, kuten ravintoketjujen rakenne, on muuttunut voimakkaasti vieraslajin leviämisen takia. Esimerkiksi vesirutto (*Eloдея canadensis*) leviää voimakkaasti maamme vesistöissä aiheuttaen ekologisia muutoksia järvi- ja jokiosysteemeissä. Hiekkarantoja ja saaristoa valtaava kurttturuusu taas aiheuttaa merkittäviä muutoksia sekä rantaekosysteemien rakenteessa että lajistossa.

Luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemipalveluiden tiedetään olevan yhteiskunnan hyvinvoinnin perusta ja taloudellisesti mittavan arvokkaita. Vieraslajien aiheuttamilla haitoilla luontoon, luonnon monimuotoisuuteen ja ekosysteemipalveluihin voi siis olla välittömiä ja välillisiä haitallisia vaikutuksia myös ihmisen hyvinvoinnille.

Uhka yhteiskunnan ja talouden toimijoille

Vieraslajeilla on haitallisia yhteiskunnallisia vaikutuksia ja ne aiheuttavat mittavia taloudellisia haittoja eri toimijoille. Monet haitalliset vieraslajit ovat merkittäviä maa- ja metsätalouden tuhoalaisia. Myös kalastus ja kalanviljely voivat kärsiä haitallisten vieraslajien leviämisestä. Jokirapusaaliin romahdus rapuruton seurauksena on ollut merkittävä tappio Suomessa.

Vieraslajit voivat myös olla uhka terveydelle tai toimia tautien kuljettajina. Esimerkiksi lounais-

aasialaiset jättiputket (*Heracleum mantegazzianum*, *H. persicum*, *H. sosnowskyi*) voivat aiheuttaa niiden kanssa kosketuksiin joutuville vakavia iho-ongelmia. Samoin Euroopassa jo laajalti esiintyvä ja ilmaston lämpenemisen myötä myös Suomessa mahdollisesti menestyvä marunatuoksukki (*Ambrosia artemisiifolia*) on voimakas allergiaa aiheuttava kasvi. Suomessa tavattavista vieraslajeista esimerkiksi villikani (*Oryctolagus cuniculus*) leviää jänisruttoa, kanadanhanhi (*Branta canadensis*) A-influenssaa, ja supikoira, minkki sekä kissa (*Felis silvestris catus*) (villiintyneenä) raivo- tautia. Vieraslajeja ei voi sinällään suoraan pitää tautiuhkana, mutta niihin liittyvät välilliset haittavaikutukset pitäisi kuitenkin pystyä ennakoimaan. Ajan kuluessa uuden eläinlajin kotiutumisen ja yleistymisen voi muodostaa täysin uuden ekologisen lokeron taudinaiheuttajalle, jolla ei ole ollut aikaisemmin sopivaa isäntäeläintä maassa. Terveysuhka ihmisille tai eläimille siitä muodostuu luonnollisesti vasta silloin, jos myös taudinaiheuttaja saapuu maahan ja se pääsee juurtumaan kotiutuneeseen vieraseläinlajiin. Vieraseläinlajiston seuranta, mukaan lukien kotiutuneiden kantojen koko ja levinneisyysalue, on tarpeen ja se mahdollistaa ajan kanssa myös lajien potentiaalisen tautiriskin arvioinnin niin eläintautien kuin eläinvälitteisten taudinaiheuttajien osalta.

Haitalliset vieraslajit aiheuttavat ongelmia myös virkistyskäytölle ja matkailulle. Muun muassa vesiruton ja kurttturuusun leviäminen aiheuttaa ympäristömuutosten lisäksi haittaa rantojen ja sisävesien virkistyskäytölle.

Lisäksi vieraslajit saattavat myös vahingoittaa infrastruktuuria. Esimerkiksi jo laajalle levinnyt rotta (*Rattus norvegicus*) aiheuttaa maailmalla suurta vahinkoa jyrsimällä sähkö-, puhelin- ja datakaapeleita. Villikani kaivaa tunneleita puistoihin ja teiden alle, ja valekirjosimpukka (*Mytilopsis leucophaeata*) tukkii vedenottoputkia esimerkiksi voimalaitoksissa. Täpläräpu (*Pacifastacus leniusculus*) kaivaa monien muiden rapulajien tapaan suojapaikoikseen koloja, mikä voi heikentää etenkin rakennettuja penkereitä.

Taloudelliset haitat

Haitallisten vieraslajien taloudelliset haitat ovat maailmanlaajuisesti mittavat. Vuonna 2001 arvioitiin³, että vieraslajien aiheuttamat maailmanlaajuiset vahingot ovat vuosittain suuremmat kuin 1 400 miljardia Yhdysvaltain dollaria (1 054 miljardia euroa), mikä vastaa nykyään (2010) noin

3. Pimentel et al. 2001: Economic and environmental threats of alien plant, animal, and microbe invasions.

2–3 % maailman bruttokansantuotteesta. Yhdysvalloissa vieraslajien aiheuttamien taloudellisten vahinkojen arvoksi on esitetty 128 miljardia dollaria (96,4 miljardia euroa) vuosittain.

Eurooppaa on pidetty alueena, jossa sekä vieraslajien määrä että niiden aiheuttamat ongelmat ovat olleet vähäisempiä kuin monissa muissa maanosissa. Viime vuosina Euroopan vieraslajistoa koskeva tietämys on lisääntynyt voimakkaasti erityisesti kahdessa EU:n rahoittamassa hankkeessa (DAISIE ja ALARM) tehdyn tutkimustyön ansiosta. Samalla on osoittautunut, että aiemmat arviot vieraslajien määristä Euroopan maissa ovat olleet aivan liian pieniä, ja niin sanottujen haitallisten vieraslajien aiheuttamat ongelmat ovat paljon aiemmin luultua laajempia ja vakavampia.

Euroopassa tavatuista noin 11 000 vieraslajeista todennäköisesti 10–15 % aiheuttaa ekologisia tai taloudellisia haittoja. Varovaisesti arvioituna nämä haitalliset vieraslajit ovat vuoteen 2011 mennessä aiheuttaneet ainakin 12,5 miljardin euron vuotuiset kustannukset. Tätä voidaan pitää minimiarviona vieraslajien todellisista kustannuksista, sillä useimpien Euroopassa esiintyvien vieraslajien taloudellisia ja ympäristövaikutuksia ei tunneta. Lisäksi tiedon puutteesta johtuen olemassa olevat arviot voivat yleensä kattaa vain pienen osan mahdollisista haittavaikutuksista.

Euroopassa esimerkiksi Iso-Britannian kansantaloudelle haitalliset vieraslajit aiheuttavat 1,7 miljardin punnan (2 miljardin euron) vuosittaiset kustannukset. Ruotsissa taas on arvioitu, että 13⁴ haitallisen eläin- ja kasvivieraslajin (ml. taudit) haittavaikutukset vastaavat 181–568 miljoonan euron kustannuksia. Myös muutamista muista maista löytyy joko kokonaisarvioita tai toimijoitain tai lajiryhmittäin tehtyjä arvioita vieraslajien kustannuksista. Näiden olemassa olevien selvitysten laajuus ja niissä käytetyt arviointitavat vaihtelevat ja niinpä arviointien maakohtainen vertailu toisiinsa on vaikeaa.

Taloudellisista haitoista ja torjunnan kustannuksista Suomessa

Yksi merkittävimpiä Suomessa toteutuneista vieraslajin aiheuttamista haitoista on jokirapusaaliin

4. Merirokko, furunkuloosi (kalatauti), järvenkulta (akvaariokasvi, *Nymphaeoides peltata*), täplärapu ja rapurutto, espanjansiruetana, kurttu-ruusu, minkki, jättiputki, pujo ja tuoksukit, HIV ja AIDS, hollanninjalavatauti sekä rotat ja hiiret.

romahdus amerikkalaista alkuperää olevan rapuruton seurauksena. Sen aiheuttamat menetykset olivat lähes koko 1900-luvun ajan nykyisillä tuottajahinnoilla suuruusluokkaa 10 miljoonaa euroa vuodessa. Myös tilanne, jossa esimerkiksi metsätalouteen tuhoisasti vaikuttava toinen vieraslaji – mäntyankeroinen (*Bursaphelenchus xylophilus*) – leviäisi nopeasti Suomen metsissä, johtaisi erittäin merkittäviin taloudellisiin menetyksiin. Valmiussuunnitelmassa (2011) on esitetty ko. tuholaisen torjunnan arvioidut kustannukset. Yksi löydös aiheuttaisi 11–26 miljoonan euron menetykset.

Suomessa ei ole tehty kokonaisarviota vieraslajien aiheuttamista kustannuksista. Jatkuvia kustannuksia Suomessa tuottavat muun muassa vieraslajeihin liittyvät kasvin- ja eläintarkastukset, haitallisten vieraslajien kuten jättiputkien, jättipalsamien ja kurtturuusujen torjuntatoimet sekä Suomeen levinneiden pienpetojen pyynnistä aiheutuvat kustannukset. Kuluja aiheutuu myös hallinnon ja eri tahojen työajasta, tutkimuksesta ja seurannasta, laadullisista ja määrällisistä tuotannon (sato ja saalis) menetyksistä sekä vahingoista ja vahinkojen korjaamisesta. Pelkästään tuotantokasvien tautien ja tuholaisen torjunnan, hävittämisen ja valvonnan kustannukset nousevat Suomessa miljooniin euroihin vuodessa. Helsingin kaupunki käytti vuoden 2010 aikana noin 0,5 miljoonaa euroa villikanikannan rajoittamiseen ja haittojen torjuntaan. Asiantuntija-arvioiden mukaan muun Euroopan ja varsinkin Ruotsin tilanteen perusteella haitallisten vieraslajien aiheuttamat taloudelliset menetykset ovat todennäköisesti Suomessa nykyisin kymmeniä tai jopa satoja miljoonia euroja vuodessa. Huomioiden maantieteelliset erot Suomen ja Ruotsin välillä on arvioitu, että Suomessa käytetään pelkästään vieraslajien hallintaan liittyviin toimenpiteisiin vähintään kymmeniä miljoonia euroja vuosittain, sillä monet Suomeen levinneet haitalliset vieraslajit aiheuttavat mittavia taloudellisia vaikutuksia.

Uhka tulevaisuudessa – vieraslajien kiihtyvä leviäminen ja kasvavat riskit

Vieraslajit ovat ryhmä hyvin erilaisia ekologisia erityispiirteitä omaavia ja monenlaisia kulkeutumis- ja leviämisreittejä pitkin leviäviä lajeja, joiden leviämisen ehkäiseminen vaatii laajan valikoiman toimenpiteitä. Vaikka vieraslajien uhat on tunnustettu, haitallisten lajien leviämisen estäminen on haastavaa.

Uusia vieraslajihavaintoja tehdään yhä useammin ja jo kotoutuneiden vieraslajien kokonaismäärä kasvaa. Maailmankaupan jatkuva vapautuminen, lisääntyvä matkailu sekä tähän liittyvä omatoiminen eliöiden tuonti entisestään lisäävät vieraslajien mahdollisuuksia ja riskejä levittäytyä yhä laajemmalle. EU-tasolla, kuten myös Suomessa, vieraslajien leviämisen estämisen haasteellisuutta lisää EU:n laajuinen vapaa tavaroiden liikkuvuus ja sisämarkkinalainsäädäntö. Nykyisin myös yhä laajentuvan internet-välitteisen lemmikkieläin- ja siemenkaupan lisääntyminen helpottaa vieraslajien siirtymistä ja vaikeuttaa vieraslajien levittäytymisen valvontaa ja hallintaa. Valvonnan ja säädösten vähyys tai täydellinen puuttuminen esimerkiksi internet-kaupassa mahdollistavat vieraslajien levittäytymisen yhä uusiin elinympäristöihin.

Lisäksi ilmastonmuutos sekä muut ihmisen aikaansaamat ympäristömuutokset tai muokkaamat elinympäristöt lisäävät vieraslajien mahdollisuuksia levitä yhä pohjoisemmaksi ja laajentaa nykyistä elinympäristöään. Myös ilmastonmuutoksen hillitsemiseen tähtäävä biopoltoaineiden käytön tukeminen saattaa osaltaan edesauttaa vieraslajien leviämistä. Monet maailmalla ja Euroopassa biopoltoaineena käytetyt lajit ovat vieraista Suomen luonnolle ja saattavat tänne kotoutuessaan aiheuttaa ongelmia.

Vieraslajien vaikutuksia voidaan samanaikaisesti havaita useilla yhteiskunnan alueilla. Vastaavasti vieraslajeja ja niiden vaikutuksia on tarpeen arvioida, seurata, ennaltaehkäistä ja torjua samanaikaisesti hallinnon ja muiden toimijoiden yhteistyönä. Siksi tarvetta on ollut yhtenäisen vieraslajistrategian laadintaan. Vieraslajien aiheuttamien uhkien ja haittojen torjumiseksi tarvitaan näitä koskevien toimenpiteiden suunnittelua ja toteutusta.

VIERASLAJIEN LEVIÄMISEN JA ASETTUMISEN EDELLYTYKSIÄ

Vieraslajien leviämiseen vaikuttavat muun muassa lajin ominaisuudet, mahdolliset kulkeutumisreitit sekä vastaanottavan alueen olosuhteet. Lajien menestystä uusilla alueilla onkin vaikea ennustaa täydellisesti. Alkuperäisen esiintymisalueen ja uuden levinneisyysalueen ilmastollinen samankaltaisuus on osoittautunut lähes ainoak-

si piirteeksi, joka monissa lajiryhmissä säännönmukaisesti selittää vieraslajien menestystä uusilla alueilla.

On kuitenkin havaittu joitakin lajikohtaisia ominaisuuksia, joita useilla menestyksekkäillä vieraslajeilla on. Usein vieraslajeilla on alkuperäisiä lajeja parempi kilpailukyky, esimerkiksi nopea lisääntymiskyky. Usein lajin perinnöllinen monimuotoisuus voi lisätä vieraslajin leviämisenopeutta ja pysyvien kantojen muodostumisen todennäköisyyttä. Lajin kilpailuetua voi korostaa se, että vieraslajilla ei uudella esiintymispaikalla ole kilpailevia lajeja, taudinaiheuttajia tai loisia. Vieraslajin haitallisuuden todennäköisyys on yleensä sitä suurempi, mitä laajempi ja monimuotoisempi levinneisyysalue lajilla on luontaisella esiintymisalueellaan.

Ihmisen muokkaamat ekosysteemit, kuten puutarhat ja viheralueet, ovat otollisia alueita vieraslajien saapumiselle ja leviämiseksi. Ihmisen toiminta (pellot, metsätalous, monien luontaisten petojen väheneminen) tai ihmisen aikaansaamat ympäristömuutokset (rehevöityminen, happamoituminen) edesauttavat vieraslajien sopeutumista uuteen elinympäristöön. Myös vesistöt voivat lisätä alueen alttiutta vieraslajeille. Esimerkiksi virtavesi- ja jokisuistoalueet, joiden ranta-alueet ovat ihmisen toiminnan voimakkaasti muokkamia, ovat vieraslajeille suotuisia elinympäristöjä. Lisäksi luontaiset häiriöt muokkaavat rantoja ja paljastavat kilpailuvapaata kasvutilaa vieraslajeille. Vähäravinteisilla mailla, kuten soilla, niityillä ja pensastomailla, esiintyy vähän vieraslajeja, mikä viittaa siihen, että vieraslajeilla on vaikeampaa muodostaa vakiintuneita kantoja tällaisiin ympäristöihin. Toisaalta Suomessa karussa maaperässä tai niityillä esimerkiksi komealupiini leviää erityisen hyvin.

Lähtökohtana vieraslajien mahdollisuuksille muodostaa pysyvä kanta sekä lisääntyä uudella alueella on lähtö- ja vastaanottavan alueen olosuhteiden vastaavuus; esimerkiksi Itämereen siirtyvien vieraslajien selviytymisen kannalta merkittäviä tekijöitä ovat muun muassa vastaavat lämpötila- ja suolaisuusolosuhteet. Äärimmäiset sääolosuhteet, rehevöityminen tai happamoituminen saattavat edelleen häiritä paikallista ympäristöä sekä lisätä vieraslajien leviämistä. Lajin leviämiseen vaikuttavat myös avoin kauppa, käytettävät kauppa- tai kuljetusreitit sekä maatalouden, metsätalouden tai turismin tärkeys alueen taloudelle.

VIERASLAJIEN SAAPUMINEN JA REITIT

Vieraslajien leviäminen toiselle maantieteelliselle alueelle tapahtuu ihmisen tietoisella tai tahattomalla avustuksella (ks. vieraslajin määritelmä). Globalisaatio, nopeasti lisääntynyt kansainvälinen kauppa ja liikenne, erityisesti uudet liikennereitit merellä, maalla ja ilmassa, ovat johtaneet vieraslajien leviämisen voimistumiseen.

Tarkoituksellinen tuonti ja levittäminen

Vieraslajeja on tuotu ja tuodaan edelleen maahan hyötytarkoituksessa. Tarkoituksellisesti tuodaan erityisesti hyötykasveja viljelyyn ja koristekasveiksi, kalalajeja vesiviljelyyn sekä riistalajeja metsästystä ja tarhausta varten. Lisäksi tuodaan lemmikkieläimiksi kaloja, matelijoita, lintuja, nisäkkäitä ja selkärangattomia. Tuonti mahdollistaa vieraiden lajien leviämisen edelleen, sillä vieraslaji voidaan tietoisesti tai tahattomasti vapauttaa tai se voi karata.

Puutarhakasvien ja eläinten kauppaa pidetään tärkeimpänä yksittäisenä selittävänä tekijänä sekä tietoisissa (noin 70 %) että tahattomissa (noin 30 %) vieraslajien saapumisissa. Internetin välityksellä käytävä kauppa on lisäksi johtanut siihen, että eri puolilla maailmaa tehtyjä tai kasvatettuja tuotteita – esimerkiksi kasvien siemeniä tai akvaariokalojen elävää ruokaa – on helppoa tilata lähes kaikkialle. Tämä entuudestaan nopeuttaa vieraslajien hallitsematonta leviämistä.

Tahaton ihmisen aikaansaama vieraslajien kulkeutuminen

Liikennevälineiden, raaka-aineiden ja materiaalien sekä välineistön mukana kulkeutuvien vieraslajien siirtyminen alueelta toiselle on yleistynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. Vieraslajeja voi kulkeutua esimerkiksi materiaalin, kuten käsittelemättömän raakapuutavaran tai puupakkausien mukana. Vieraslajit voivat kulkeutua myös liikennevälineissä, kuten laivojen painolastivesissä tai runkoon kiinnittyneenä. Tahattomasti maahan saapuu erityisesti siemeninä, munina (selkärangattomia lajeja), tauteina, loisina tai muiden lajien mukana eli nk. epibionttina kulkeutuvia lajeja. Viime vuosina on vieraslajien tahattoman

tuonnin määrä lisääntynyt tahalliseen luontoon vapauttamiseen verrattuna.

Kanavat, tunnelit ja muut rakennetut väylät kulkeutumisreitteinä

Lajit levittäytyvät myös ihmisen luomien reittien, kuten teiden, rautateiden, kanavien, siltojen, tunnelien tai kalateiden kautta. Mannerten välillä tai niiden sisällä liikenteen jatkuva nopeutuminen ja helpottuminen edesauttavat myös vieraslajien leviämistä.

Esimerkkinä kanavat

Useita vieraslajeja on tullut Mustanmeren ja Kaspienmeren suunnalta joki- ja kanavayhteyksien kautta Suomen rannikkovesiin ja Suomenlahden lähes makeavetiseen perukkaan, jopa Nevan suistoon saakka. Vaeltajasimpukka (*Dreissena polymorpha*) on sekä tunnetuin että haitallisin kaikista Euroopan kanavatulokkaista. Sen arvioidaan kulkeutuneen uittotukkien mukana myös Suomen aluevesille. Alusliikenteen määrän kasvu erityisesti Venäjän sisävesillä tullee olemaan merkittävä vieraslajien leviämistä edistävä tekijä. Ilmaston lämpenemisen on arvioitu lisäävän joki- ja kanavayhteyksien kautta etelästä pohjoiseen leviävien eläinlajien määrää.

Nykyinen vieraseliöitä koskeva toiminta Suomen rajoilla

Kaupallinen tavaraliikenne ja sen säätely

Suomessa Tullin tehtävänä on ohjata rajalle saapuva kasvi-, kasvituote- tai puutavaralähetys tarkastuksen tekeväälle viranomaiselle eli Elintarviketurvallisuusvirasto Eviralle. Tekemänsä tarkastuksen perusteella Evira hyväksyy tai kieltää maahantuonnin ja määrää, mitä hylätylle lähetykselle on tehtävä (hävitettävä tai esimerkiksi palautettava lähtömaahan).

Kasvien, kasvituotteiden ja puutavaran sekä eläinten ja niiden sukusolujen markkinoinnin ja tuonnin ehdoista on olemassa yksityiskohtaisia säästöjä ja ohjeita⁵. Markkinoinnilla tarkoitetaan EU:n sisämarkkinakauppaa ja tuonnilla tuontia EU:n ulkopuolisista maista.

5. Ks. esim. Eviran (<http://www.evira.fi>) verkkosivut.

EU:n alueella saa suoja-alerajoitukset⁶ huomioonottaen myydä vapaasti kasveja, jotka täyttävät lainsäädännön vaatimukset kasvinterveyden, laadun ja merkintöjen suhteen.

Kasveille on asetettu tuontivaatimuksia ja rajoituksia EU:n ulkopuolelta Suomeen tuotaessa, jotta kasvitaudit ja tuholaiset eivät leviäisi lähetysten mukana. Vaatimukset vaihtelevat kasvilajin, tuotteen ja alkuperämaan mukaan. Tietyt kasvilajit ovat tuontikiellossa EU:n ulkopuolisista maista.

Markkinoitaessa kylvösiementä EU:n jäsenmaista Suomeen on vaatimuksena, että se on sertifioitua eikä sisällä hukkakauraa. Maahantuotaessa kylvösiemeniä EU:n ulkopuolisista maista tai viettäessä niitä EU:n ulkopuolisiin maihin on otettava huomioon siemenkauppalaan ja kasvinterveystilain vaatimukset. Myös muun siemenen kuin kylvösiemenen tulee olla hukkakauratonta.

Kasvien markkinointia tai tuontia Suomeen ei tällä hetkellä rajoiteta sillä perusteella, että kasvi itse on haitallinen vieraslaji, vaan sääntely on keskittynyt pelkästään ennaltaehkäisemään kasvien mukana siirtyvien lajien maahantuloa.

28

Eläinten osalta kaikki myytäväksi tarkoitetut eläimet ohjataan aina Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran eläinlääkinnälliseen rajatarkastukseen.

Matkustajaliikenne

Kasvinterveystodistusten⁷ mukaan EU-maiden ulkopuolelta Euroopan alueelta Suomeen matkustaja voi tuoda omaan käyttöönsä ilman kasvinterveystodistusta erikseen tarkasti määrätyt kappalemäärät esimerkiksi erilaisia taimitarhakasveja

(puita, pensaita ja perennoja), ruukkukukkia ja viherkasveja, kukkasipuleita, -mukuloita ja -juurakoita sekä tietyn määrän esimerkiksi tuoreita sitruhedelmiä. Erityisessä tuontikiellossa ovat ruoka- ja siemenperuna, tulipolteen isäntäkasvit sekä maa-aines (peltomulta), komposti ja lanta.

Euroopan alueen ulkopuolelta Suomeen matkustaja voi tuoda omaan käyttöönsä leikkokukkia enintään 20 kpl sekä sellaisia siemeniä ja muita kasvit tuotteita, jotka eivät vaadi kasvinterveystodistusta. Ruukkukasvien sekä taimitarhakasvien tuonti ilman kasvinterveystodistusta on kielletty. Terveystodistus vaaditaan useimmista maista myös kasvien mukana tuotavalta orgaaniselta maa-ainekselta.

Enintään viiden lemmikkieläimen, joille ei tehdä eläinlääkinnällistä rajatarkastusta, tuontiehtojen täyttyminen tarkastetaan maa- ja metsätalousministeriön asetuksen mukaisessa⁸ tullitoimipaikassa. Tarkastuksen tekevät tulliviranomaiset osana muuta tullivalvontaa. Nämä lemmikkieläimet on määritelty Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa⁹. Eläinten terveyttä koskevista ehdoista, jotka lemmikkieläinten tulee tuontitarkastuksen yhteydessä täyttää, säädetään maa- ja metsätalousministeriön asetuksessa¹⁰.

Edellä tarkoitettujen lemmikkieläinten tarkastuksen tekee tulliviranomainen, mikäli matkustaja tuo mukanaan yhteensä enintään viisi lemmikkieläintä. Mikäli eläimiä on yhteensä yli viisi kappaletta, on kyseessä aina kaupallinen tuonti ja eläinten on täytettävä kaupallisen tuonnin mukaiset eläinten terveyttä koskevat ehdot. Lisäksi eläimet on tuotava maahan Eviran suorittaman eläinlääkinnällisen rajatarkastuksen kautta.

KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET JA LINJAUKSET

Kansainväliset ja muut maailmanlaajuiset sopimukset

Biologista monimuotoisuutta koskeva sopimus (Convention on Biological Diversity, CBD) on laajin sopimus, jossa tehdään linjauksia kansainvälisistä keskeisimmistä biodiversiteettiä koskevista tavoitteista. Tämä nk. biodiversiteettisopimus astui voimaan joulukuussa 1993, ja vuonna 2010 siihen kuului 193 jäsenmaata. Vieraslajien osalta sopimuksen artiklassa 8 (h) todetaan, että

6. EU:n sisämarkkinakauppaa on mahdollista rajoittaa hakemalla ns. suoja-alueoikeus sellaisen tuholaislajin suhteen, jota esiintyy useissa EU-maissa, mutta ei suoja-alueoikeutta hakevassa maassa. Suoja-alueelle saa tuoda tuholaislajin isäntäkasveja ainoastaan toiselta suoja-alueelta tai tavallista tiukemmin vaatimuksin. Suomella on suoja-alueoikeus kuuden kasvintuhoajan suhteen.

7. Maa- ja metsätalousministeriön asetus 296/2006

8. Asetuksen 402/2011 liite I

9. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 998/2003, 3 artikla, a kohta: koirat, kissat, hillerit, fretit, selkärangattomat (lukuun ottamatta mehiläisiä ja äyriäisiä), trooppiset koristekalat, sammakkoeläimet, mateilijat, linnut (lukuunottamatta direktiiveissä 90/539/ETY ja 92/65/ETY tarkoitettua siipikarjaa), jyräjät ja kesyt kanit.

10. Maa- ja metsätalousministeriön asetus 866/2008

jäsenmaiden tulee, sikäli kuin se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista, estää sellaisten vieraslajien maahanpääsy, jotka uhkaavat ekosysteemejä, elinympäristöjä tai lajeja sekä rajoittaa niiden leviämistä tai hävittää ne. Sopimus myös lisää vastuuta kansallisten vieraslajistrategioiden laatimiseen.

Biodiversiteettisopimuksen neljäs osapuolikokous (1998) päätti (päätos IV/1) vastata vieraslajien uhkaan, ja totesi, että vieraslajien uhkan torjuminen vaatii omia vieraslajeja koskevia täydentäviä ja vahvistavia toimenpiteitä. Vieraslajeja päätettiin käsitellä sopimuksen hallinnollisia rajoja ylittävänä teimana, koska vieraslajit vaikuttavat kaikkiin eliöryhmiin ja ekosysteemeihin. Vieraslajit sisältyvät useisiin biodiversiteettisopimuksen temaattisiin työohjelmiin sekä liittyvät useisiin sopimuksen muihin hallinnolliset rajat ylittäviin teemoihin. Kuudes osapuolikokous (2002) hyväksyi vieraslajeja koskevat 15-kohtaiset ohjeet (Guiding principles). Myöhemmät osapuolikokouspäätökset ovat keskittyneet mm. vieraslajeja koskevien tietoaikkujen tunnistamiseen ja tähän liittyvään tiedon keräämiseen, kuten esimerkiksi vieraslajien kulkeutumiseen ja leviämiseen liittyvän tiedon kokoamiseen.

Vieraslajit olivat niin kutsutussa syvätarkastelussa biodiversiteettisopimuksen 9. osapuolikokouksessa (2008), ja Nagoyan 10. osapuolikokouksen (2010) päätökset koskivat erityisesti vieraita akvaario- ja terraariolajeja, lemmikkieläimiä, eläviä syöttejä ja elävää ravintoa koskevien tietojen selvittämistä. Nagoyan kokouksessa päätettiin myös strategisesta suunnitelmasta, jossa esitetään, että vuoteen 2020 mennessä haitalliset vieraslajit ja niiden leviämisreitit on tunnistettu ja priorisoitu, haitallisimpia lajeja kontrolloidaan tai ne on hävitetty, ja toimenpiteitä kohdistetaan leviämisreiteille estämään haitallisten vieraslajien saapumista ja vieraslajien asettumista. Tärkeimmiksi luonnon monimuotoisuutta uhkaaviksi paineiksi on listattu elinympäristöjen muutos, haitalliset vieraslajit, luonnonvarojen liikakäyttö, ilmastonmuutos ja saasteet.

Vuonna 2004 kansainvälinen merenkulkujärjestö IMO hyväksyi *painolastivesiyleissopimuksen* (International Convention for the Control and Management of Ships' Ballast Water and Sediments)¹¹ suurten odotusten saattamana. Sopimus asettaa globaalit vaatimukset painolastiveden käsittelylle. Sopimuksen mukaan alukset, riippuen niiden

painolastikapasiteetista ja valmistusvuodesta, on varustettava vaiheittain vuosien 2010–2016 välisenä aikana painolastiveden käsittelylaitteistolla, jolla estetään vieraiden eliöeläinten leviäminen. Samat vaatimukset koskevat vaiheittain myös ennen vuonna 2009 rakennettuja aluksia niin, että vuoden 2016 jälkeen kaikki alukset olisi varustettu käsittelylaitteistoilla. Yleissopimus astuu voimaan vuosi sen jälkeen kun 30 maata, jotka edustavat 35 % maailman kauppalaivaston tonnistosta, on ratifioinut sen. Kevääseen 2011 mennessä 27 maata edustaen 25 % tonnistosta oli ratifioinut sopimuksen.

Kansainvälisen *kasvistosuojelustrategian* (Global Strategy for Plant Conservation) on laatinut CBD:n sihteeristö yhdessä Botanic Gardens Conservation International -organisaation kanssa. Sen yhtenä tavoitteena on laatia torjuntaohjelmat ainakin sadalle tärkeimmälle vieraslajille, jotka uhkaavat kasvilajeja, kasviyhteisöjä, elinympäristöjä ja ekosysteemejä.

Maailman kauppajärjestön WTO:n *sopimus terveys- ja kasvinsuojelutoimista eli ns. SPS-sopimus* (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures) kattaa toimenpiteet, joita käytetään esimerkiksi ihmisten, eläinten tai kasvien suojelemiseksi tai muun vahingon estämiseksi riskeiltä, jotka johtuvat eläinten, kasvien, tuholaisten, tautien tai taudinaiheuttajien maahan pääsystä, yleistymisestä maassa tai leviämisestä. SPS-sopimuksen perusajatus on, että näiden toimenpiteiden avulla voidaan rajoittaa vapaata kauppaa, kunhan 1) toimenpiteitä käytetään vain siinä määrin kuin on välttämätöntä ihmisten, eläinten tai kasvien terveyden suojelemiseksi, 2) toimenpiteiden käyttö on tieteellisesti perusteltua, 3) toimenpiteet eivät aseta samankaltaisia maita eri asemaan, 4) toimenpiteet eivät rajoita kauppaa enempää kuin on välttämätöntä, 5) tuontituotteisiin ei kohdistu tiukempia vaatimuksia kuin kotimaisiin tuotteisiin, ja 6) tuontituotteiden riskivaatimukset ovat keskenään johdonmukaisia.

Tiedepohjaisuus on yksi SPS-sopimuksen peruslähtökohdista. Riskinarvioinnin tulee perustua tieteelliseen näyttöön, ja erilaisten riskinvähennysohjelmien kustannustehokkuus tulee ottaa huomioon. Varovaisuusperiaatteen käyttö ei periaatteessa ole sallittua SPS-sopimuksen nojalla, ellei samanaikaisesti käynnistetä asiaan liittyvää tutkimusta. Vuonna 1998 tehdyn päätöksen mukaan Codex Alimentaruksen (elintarviketurvallisuus), maailman eläintautijärjestö OIE:n (eläin-

11. www.imo.org/

taudit ja zoonoosit) sekä kansainvälisen kasvin- suojelusopimus IPPC:n (kasvinterveys) tekstit ovat SPS-sopimuksen mukaan sitovia kansainvä- lisiä standardeja. Vuonna 1995 toimintansa aloit- taneeseen WTO:hon kuuluu 153 jäsenmaata, jot- ka kattavat lähes kaikki merkittävät kauppamaat.

Vuonna 1979 hyväksyttiin *Bonnin yleissopimus* (The Convention on the Conservation of Migra- tory Species of Wild Animals) muuttavien luon- nonvaraisten eläinten suojelemisesta. Sopimuk- sen mukaan sopimusosapuolet pyrkivät torju- maan, vähentämään tai säätelemään tekijöitä, jot- ka vaarantavat lajin säilymisen tai saattavat lisä- tää tätä vaaraa. Käytettäviin keinoihin kuuluu, että vierasperäisten lajien istuttamista säädellään tar- koin tai ryhdytään tarkoin säätelemään taikka hä- vittämään jo istutettua vierasperäistä lajia.

YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestössä FAO:ssa vuonna 1951 tehdyn *kansainvälisen kasvinsuoje- luyleissopimuksen* (International Plant Protecti- on Convention, IPPC-sopimus) tarkoituksena on turvata yleinen ja tehokas toiminta kasvintuhoo- jien kulkeutumisen ja leviämisen estämiseksi sekä edistää toimenpiteitä niiden torjumiseksi. IPPC:n määritelmään kasvintuhoojasta kuuluvat kasvi- taudinaiheuttajien ja tuhoeläinten lisäksi haital- liset vieraslajikasvit. Sopimuksella on merkittävä rooli kansainvälisessä kaupassa, sillä maailman kauppajärjestön sopimus terveys- ja kasvinsuoje- lutoimista (WTO/SPS-sopimus) tunnustaa IPPC- sopimuksen ja sen valmistamat kansainväliset kasvinsuojelustandardit (International standards for phytosanitary measures, ISPMs).

IPPC on sisällyttänyt työhönsä haitallisten vieras- lajien leviämiseen liittyvän luonnon ja biologisen monimuotoisuuden suojelun. Tätä työtä se tekee yhteistyössä biodiversiteettisopimuksen CBD:n kanssa, mikä on virallistettu CBD:n ja IPPC:n välisellä memorandumilla ja yhteistyöohjelmal- la. IPPC on muokannut karanteenikasvintuhoo- jien riskinarviointia koskevan ISPM11-standar- din kattamaan myös kasvintuhoojat (erityisesti haitalliset kasvit), jotka ensisijaisesti vaikuttavat ympäristöön ja biologiseen monimuotoisuuteen. CBD:n 9. osapuolikokouksen vieraslajeja koske- vissa päätöksissä sopijaosapuolia rohkaistaankin hyödyntämään IPPC:n riskinarviointi- ja mui- ta menettelyitä sekä standardeja erityisesti niihin vieraslajeihin, joilla on haitallisia vaikutuksia kas- vien biodiversiteettiin.

Vesilintujen elinympäristönä kansainvälisesti mer- kittäviä vesiperäisiä maita koskeva yleissopimus

eli *Ramsarin sopimus* (SopS 3/1976) (The Con- vention on Wetlands of International Importance) koskee ensisijaisesti erilaisia kosteikkoja. Ramsa- rin sopimuksen strategisessa suunnitelmassa vuo- sille 2009–2015 on haitallisia vieraslajeja koske- vat tavoitteet. Vuoteen 2015 mennessä osapuolten velvollisuutena on tehdä kansallinen inventaario niistä haitallisista vieraslajeista, jotka tällä hetkel- lä ja/tai mahdollisesti vaikuttavat vesistöjen eko- logisiin ominaisuuksiin, erityisesti Ramsar-aluei- siin. Osapuolten velvollisuutena on sekä kehittää ohjeita että edistää menettelytapoja ja toimintaa vieraslajien torjumiseksi, rajoittamiseksi tai hä- vittämiseksi kosteikkoalueilla. Osapuolten tu- lee myös tunnistaa alueellaan kokonaisvaltaisesti ne ongelmat, joita vieraslajit aiheuttavat kosteik- koekosysteemeille. Vuoteen 2015 mennessä tulee kosteikkoalueilla olla käytössä kansalliset menet- telytavat vieraslajien valvontaan ja hallintaan.

Euroopan alueelliset strategiat, sopimukset ja yhteistyömuodot

Euroopan neuvoston strategia vieraslajeista (2003) (Bernin sopimus) on uraauurtava ensiaskel eu- rooppalaiseen kokoavaan kehykseen vieraslajeis- ta; vuonna 2003 hyväksyttiin Bernin yleissopi- mukseen (1979) liittyvä haitallisia vieraslajeja koskeva Euroopan laajuinen strategia. Sopimuk- sessa on esitetty tavoitteena, että eri maissa laa- ditaan kansalliset vieraslajistrategiat ja toiminta- ohjelmat.

Euroopan neuvoston kasvistosuojelustrategian 2008–2014 on laatinut Euroopan neuvosto yh- dessä Planta Europa -verkoston kanssa. Se sisäl- tää useita vieraslajeja koskevia tavoitteita, muun muassa puitteiden luominen 15 vaikeimman vie- raslajin torjuntaan ja seurantaan Euroopan eri alueilla, DAISIE-tietokannan kehittäminen katta- maan 80 % Euroopan valtioista, sekä vapaaehtoi- sen Code of Conduct on Horticulture and Invasi- ve Alien Plants -ohjeistuksen käyttöönoton edis- täminen Euroopan maissa.

Itämeren suojelukomissio HELCOM (Helsinki Commission) perustettiin vuonna 1974. Itämeren suojelun yleissopimus eli ns. Helsingin sopimus solmittiin vuonna 1980. HELCOM:iissa toimivat kaikki Itämeren rantavaltiot yhdessä Euroopan Unionin kanssa. Komission laatiman Itämeren suojelun toimintaohjelman tavoitteena on ter- vehdyttää Itämeri ja palauttaa sen hyvä tila vuo- teen 2021 mennessä. Ohjelma kattaa Itämeren keskeisimmät kysymykset, mukaan lukien meri-

luonnon monimuotoisuuden ja luonnon tilan säilyttämisen. Tähän liittyen HELCOM on sopinut Itämeren alueen toimista, jotta vieraslajien saapuminen etenkin painolastiveden ja sedimentin mukana Itämerelle saadaan estetyksi. HELCOM on toiminut myös IMO:n painolastivesisopimuksen ratifioimiseksi tekemällä HELCOM-maiden kesken valmistelevaa työtä sen eteen, että jäsenvaltiot voisivat mahdollisimman pian ratifioida sopimuksen ja että sitä voitaisiin soveltaa Itämerellä.

Kansainvälisen kasvinsuojeluyleissopimuksen (IPPC) alueellinen kasvinsuojelujärjestö *Euroopan ja Välimeren maiden kasvinsuojeluorganisaatio* (European and Mediterranean Plant Protection Organization, EPPO) vastaa Euroopan ja Välimeren alueella kasvinsuojelun kansainvälisestä yhteistyöstä. EPPO laatii Eurooppaa koskevien uusien kasvintuhoojien riskianalyytit, kehittää kansainvälistä strategiaa viljelykasveja ja metsiä vahingoittavien kasvintuhoojien kulkeutumisen ja leviämisen estämiseksi, vahvistaa kasvinterveysäännösten yhdenmukaistamista ja muita virallisen kasvinsuojelutoiminnan alueita sekä edistää uusien, turvallisten ja tehokkaiden kasvintuhoojien valvontamenetelmien käyttöä. Vieraslaji-asioita käsitellään EPPO:n haitallisten vieraslajien paneelissa (Panel on Invasive Alien Species), joka listaa ja varoittaa jäsenmaita kasvilajeista, jotka ovat riskinarvioinnin perusteella osoittautuneet haitallisiksi EPPO:n alueella sekä laatii näille kasvilajeille hallintamenettelyt.

NOBANIS (European Network on Invasive Alien Species) on alueellinen vieraslajitiedonvälityskanava, joka perustettiin alkujaan Pohjoismaiden ministerineuvoston aloitteesta. Mukana tiedonvälitysverkostossa ovat Pohjoismaat, Baltian maat, Saksa, Puola, Venäjä, Hollanti, Slovakia, Irlanti sekä Itävalta, ja tulossa on uusia EU-maita. Verkoston tärkein tehtävä on toimia tiedotuskanavana, koordinoida vieraslajitoimintaa, tuoda esille haitallisten vieraslajien aiheuttamia ongelmia ja löytää keinoja niiden ratkaisemiseksi. NOBANIS-projektin kansalliset yhdyshenkilöt ovat osallistuneet tutkimushankkeisiin mm. EU:n DAISIE-tutkimushankkeen työhön, ja NOBANIS osallistuu parhaillaan EU:n riskinarviointi- ja ennakkovaroitusjärjestelmän valmisteluun. NOBANIS-vieraslajisivulle kerätään ja päivitetään osallistujamaista ajankohtaista tietoa ja tausta-aineistoja vieraslajeista. Sivulla on mm. vieraslajitietokan-

ta, jonne maat ovat keränneet tietoja vieraslajeistaan, sekä pilottina vieraslajivaroitusjärjestelmä ("alert"), jossa ilmoitetaan alueella havaittuja haitallisia vieraslajeja, joista halutaan tiedottaa tai saada lisätietoja. Verkoston toteuttamisen ja sen ylläpidon edellytyksenä on ollut Pohjoismaisen ministerineuvoston rahoitus. Verkoston toimivuuden edellytyksenä on osallistujamaiden yhdyshenkilöiden työpanos.

Vapaaehtoisuuspohjalta tapahtuva yhteistyö

Code of Conduct on Horticulture and Invasive Alien Plants (2008) on Euroopan neuvoston ja EPPO:n laatima *vapaaehtoinen ohjeistus* hallituksille sekä puutarhateollisuudelle ja -kaupalle. Sen tarkoituksena on rohkaista puutarha-alan ammattilaisia yhteistyössä omaksumaan hyviä käytäntöjä tietoisuuden lisäämiseksi vieraslajiongel-masta, hillitsemään Euroopassa jo olevien vieraskasvien leviämistä ja estämään uudet kasvi-invaasiot Euroopassa.

Koillis-Atlantin merellisen ympäristön suojelua koskevan yleissopimuksen (OSPAR) sekä Itämeren suojelusopimuksen (HELCOM) piirissä on hyväksytty vuonna 2008 *vapaaehtoiset painolastiveden vaihto-ohjeet* vieraslajien leviämisen ehkäisemiseksi painolastiveden mukana. Ohjeet ovat voimassa Itämeren ja Pohjanmeren väliselle liikenteelle, mutta niitä on päätetty laajentaa myös Välimeren liikenteeseen.

EU:n toiminta haitallisten vieraslajien torjumiseksi

Euroopan unioni päätti Göteborgin Eurooppa-neuvostossa 2001 pysäyttää luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen vuoteen 2010 mennessä¹². Haitallisiin vieraslajeihin kohdistuvat toimet katsottiin myös EU-tasolla ensisijaisiksi, koska vieraslajien haitallisten vaikutusten merkitys korostuu luonnon monimuotoisuuden heikkenemisessä.

Maaliskuussa 2010 hyväksyttiin EU:n uusin biodiversiteettiä koskeva tavoite *pysäyttää luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemipalveluiden häviäminen EU:ssa vuoteen 2020 mennessä ja ennallistaa niitä niin paljon kuin mahdollista sekä tehostaa EU:n toimia maapallon luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen estämiseksi*¹³. Haitalliset vieraslajit oli listattu yhdeksi tärkeimmistä uhkatekijöistä luonnon monimuotoisuudelle.

12. KOM (2001) 264

13. KOM (2010) 4

Euroopan Unionin komissio antoi toukokuussa 2011 tiedonannon *Luonnonpääoma elämämme turvaajana: luonnon monimuotoisuutta koskeva EU:n strategia vuoteen 2020*¹⁴. Tämän strategian tavoitteen viisi mukaisesti ”vuoteen 2020 mennessä haitalliset vieraslajit ja niiden leviämisyvät tunnistetaan ja asetetaan tärkeysjärjestykseen, haitallisimpien vieraslajien esiintymistä rajoitetaan ja torjutaan sekä niiden leviämisyviä hallitaan niin, etteivät uudet vieraslajit pääse leviämään eikä asettumaan”.

EU:n kuudennen ympäristöohjelman (2002–2012) 6. artiklan mukaisesti luonnonsuojelua ja biologiasta monimuotoisuutta koskevat tavoitteet ja ensisijaiset toimet sisältävät mm. seuraavat tavoitteet: Pysäytetään biologisen monimuotoisuuden heikkeneminen ja pyritään saavuttamaan tämä tavoite vuoteen 2010 mennessä muun muassa ehkäisemällä ja lieventämällä vieraslajeista ja genotyypeistä aiheutuvia vaikutuksia. Lisäksi ohjelmassa pyritään kehittämään toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on ehkäistä ja valvoa vieraslajien, myös vieraiden genotyyppien, leviämistä.

EU:n komission biodiversiteettipolitiikkaa koskevassa tiedonannon liitteessä (2006) kannustetaan jäsenmaita valmistelemaan kansalliset vieraslajistrategiat vuoteen 2007 mennessä ja toimeenpanemaan ne vuoteen 2010 mennessä.

EU:n komissio valmistelee parhaillaan uutta kasvinterveysstrategiaa, joka valmistuu vuonna 2012. Yhteisön nykyisten kasvinterveysäädösten toimivuus arvioitiin tätä varten vuosina 2009–2010. Yhtenä arvioinnin kohteena oli haitallisten vieraskasvilajien sisällyttäminen EU:n kasvinterveysäädöksiin. Arviointiryhmä suositteli raportissaan haitallisten vieraskasvilajien liittämistä yhteisön kasvinterveysäädöksiin, koska se olisi käytännöllistä ja tehokasta. Kasvinterveyssektorilla on valmiit resurssit ja työkalut, ja sitä koskevat säädökset on täysin harmonisoitu EU:n tasolla. Lisäksi EU:n kasvinterveysäädökset olisivat silloin paremmin harmonisoitu IPPC:n suosituksen kanssa.

EU:n nykyistä vieraslajeihin liittyvää lainsäädäntöä

Suoraan vieraslajeihin liittyvä EU:n lainsäädäntö jakautuu usean eri säännöksen alle. Kasvinterveysdirektiivillä (EY) 29/2000 (*Neuvoston direktiivi kasveille ja kasvituotteille haitallisten organismien yhteisöön kulkeutumisen ja siellä leviämisen estämiseen liittyvistä suojatoimenpiteistä*) pyritään ensi sijassa estämään kasvien ja kasvituotteiden haitallisten organismien kulkeutuminen ja leviäminen. EU:n eläntätilainsäädäntöä voidaan soveltaa vieraslajeihin, jotka kantavat taudinaiheuttajia. *Luonnonvaraisten eläinten ja kasvien kauppaa koskevassa neuvoston asetuksessa* (EY) 338/97, jolla pyritään ensi sijassa säätämään uhanalaisten lajien kauppaa, annetaan valtuutus komission asetuksella (viimeisin (EU) 997/2010) mm. määrätä tuontikielto yhteisöön sellaisten lajien eläville yksilöille, jotka ovat ekologinen uhka yhteisön alueella eläville alkuperäisille kasveille tai eläimille. Tällä hetkellä näitä lajeja on neljä: kuparisorsa (*Oxyura jamaicensis*), kultakilpikonna (*Chrysemys picta*), punakorvakilpikonna (*Trachemys scripta elegans*) ja härkäsammakko (*Rana catesbeiana*).

*Tulokaslajien*¹⁵ ja paikallisesti esiintymättömien lajien käytöstä vesiviljelyssä annettua neuvoston asetuksessa (EY) 708/2007 säädetään, että vesiviljelyorganismien ja niiden kaltaisten muiden kuin kohdelajien tarkoituksellisen tuonnin yhteydessä on tehtävä riskinarviointi. *Luonnonsuojeludirektiiveillä* (ETY) 409/79 ja (ETY) 43/92 kielletään sellaisten lajien päästäminen luontoon, jotka saattavat uhata alkuperäisiä lajeja.

Näiden lisäksi vieraslajeihin liittyy myös muita säännöksiä. Luonnonvaraisten lintujen suojelusta annettu neuvoston direktiivi eli *lintudirektiivi* (ETY) 147/2009 ja luonnonvaraista eläimistöä, kasvistoa ja luontotyyppijä koskeva nk. *luontodirektiivi* (ETY) 43/92 ovat Euroopan yhteisön keskeiset luonnonsuojelusäädökset. Lintudirektiivi koskee Euroopan luonnonvaraisia lintuja, luontodirektiivi luonnonvaraista eläimistöä, kasvistoa ja luontotyyppijä. Lintudirektiivin yleistavoite on ylläpitää kaikki Euroopan luonnonvaraiset lintukannat sellaisella tasolla, joka vastaa ekologisia, tieteellisiä ja sivistyksellisiä vaatimuksia. Luontodirektiivin yleistavoite on saavuttaa ja säilyttää tiettyjen lajien ja luontotyyppien suojelun taso suotuisana. Lajin on säilyttävä luontaisessa ympäristössään pitkällä aikavälillä, eikä sen luontainen levinneisyysalue saa supistua. Lisäksi lajin elinympäristöjä pitää olla riittävästi turvaamaan

14. KOM (2011) 244

15. Alkuperäisen kielimuodon mukaisesti tässä otsikossa ja sisällössä tarkoitetaan vieraslajeja (säädöksen käänkövirhe).

kannan säilyminen pitkällä aikavälillä. Nykyään lintuihinkin sovelletaan käytännössä myöhemmin syntyneen luontodirektiivin suotuisan suojelun tason tavoitetta, joka on myös Suomen luonnonsuojelulaissa.

Vesipolitiikan puitedirektiivi (EY) 60/2000 velvoittaa jäsenvaltiot saavuttamaan alueillaan vesien hyvän ekologisen tilan ja yhtenäistää EU:n vesiensuojelua. Vesipuitedirektiivin tavoitteena on estää vesiekosysteemien huononemista sekä suojella ja parantaa niiden tilaa, edistää kestävää, vesivarojen pitkän ajan suojeluun perustuvaa vedenkäyttöä, vähentää pohjavesien pilaantumista, tehostaa vesiensuojelua pilaavien ja vaarallisten aineiden päästöjä vähentämällä, sekä vähentää tulvien ja kuivuuden vaikutusta. Vesistön hyvän ekologisen tilan edellytyksenä on muun muassa, että mikään vesistöön kotiutettava vieraslaji ei saa aiheuttaa (vähäistä suurempaa) haittaa alkuperäisille lajeille tai ekosysteemille, sen rakenteelle tai toiminnalle.

Meristrategiadirektiivin (EY) 56/2008, eli direktiivin Euroopan unionin meriympäristöpolitiikan puitteista, tavoitteena on merien kestävä käytön edistäminen ja meriekosysteemien säilyttäminen. Meristrategiadirektiivissä tunnustetaan, että vierasperäiset lajit ovat suuri uhka Euroopan biologiselle monimuotoisuudelle, ja veloitetaan jäsenvaltiot ottamaan ne huomioon ympäristön hyvän tilan määrittelyssä. Meristrategiadirektiivin liitteen I mukaisesti ympäristön hyvää tilaa määriteltäessä ihmisen toiminnan välityksellä leviävien vieraslajien määrien tulee olla tasoilla, jotka eivät haitallisesti muuta ekosysteemejä. Liitteen III mukaisesti direktiivin toimeenpanoa varten tarvitaan selvitys vieraslajien ajallisesta esiintymisestä, runsaudesta ja levinneisyydestä merialueella/osa-alueella, sekä selvitys vieraslajien meriympäristöön leviämisestä ja lajien siirtämisestä. Jäsenvaltioiden tulee laatia merialueilleen kansalliset meristrategiat, jota meillä kutsutaan merenhoitosuunnitelmaksi. Merenhoitosuunnitelma sisältää arvion meriympäristön tilasta, tilaa koskevat tavoitteet, tilaa kuvaavat mittarit ja tilan seurannan. Vuoteen 2016 mennessä merenhoitosuunnitelman tueksi laaditaan toimenpideohjelma merialueen tilan parantamiseksi.

EU:n vieraslajeihin liittyvä tutkimus

EU rahoittaa vieraslajeja koskevia tutkimus- ja kehittämishankkeita. Esimerkiksi EU:n kuudennessa tutkimuksen puiteohjelmasta on myönnetty

rahoitusta kahteen haitallisia vieraslajeja koskevaan hankkeeseen ALARM ja DAISIE. Myös EU:n tutkimuksen seitsemännen puiteohjelman kautta on rahoitettu hankkeita, jotka käsittelevät vieraslajeja, mukaan lukien Itämeren alueen tutkimus- ja kehitysohjelma (BONUS), jossa vieraslajit on ohjelman yksi keskeisistä tutkimusteemoista. Myös LIFE-ohjelmasta rahoitetaan hankkeita, joilla pyritään torjumaan ja hävittämään haitallisia vieraslajeja. Aluekehitysrahastot (ERDF ja ESF) sekä maataloudenkehitysrahasto (EAFRD) voivat tukea hankkeita, joilla torjutaan vieraslajeja. EU:n kalatalousrahaston (European Fisheries Fund) kautta voi myös hakea tukea vieraslajeja koskeville hankkeille.

EU:n vieraslajeja koskevat lainsäädännölliset elementit

Voimassa oleva EU:n lainsäädäntö ja nykypolitiikka tarjoaa ratkaisun osaan haitallisten vieraslajien ongelmasta. Tähän mennessä ei kuitenkaan EU:n piirissä ole ollut käytettävissä mekanismeja, jonka avulla voitaisiin yhdenmukaistaa tai johdonmukaistaa naapurimaiden tai tietyllä samalla alueella sijaitsevien maiden lähestymistapoja vieraslajien osalta. Käytössä olleilla hajanaisilla toimenpiteillä ei ole mahdollista alentaa kovin paljon niitä uhkia ja riskejä, joita haitalliset vieraslajit Euroopassa aiheuttavat. Euroopan komissio onkin arvioinut vieraslajeihin liittyviä tietoaaukkoja ja erityisesti nykyistä lainsäädäntöään, tutkimusohjelmiaan, toimintasuunnitelmiaan sekä muita aloitteita voidakseen kartoittaa, mitä näkökohtia yhteisössä jo säännellään ja missä on vielä parantamisen varaa. Suuri toimenpide- ja lainsäädäntöaukko on koskenut muun muassa internetvälitteistä kauppaa.

Euroopan komissio antoi joulukuussa 2008 tiedonannon ”*Tavoitteena haitallisia vieraslajeja koskeva EU:n strategia*”. Se oli ensimmäinen vaihe kohti EU:n strategiaa vieraslajien aiheuttamien ongelmien ratkaisemiseksi. Komissio valmistelee ehdotustaan esitettäväksi EU:n laajuisiksi lainsäädännöllisiksi ratkaisuksiksi, joilla pyritään vähentämään huomattavasti haitallisten vieraslajien vaikutuksia Euroopan biologiseen monimuotoisuuteen. Komissio on myös luomassa vieraslajeihin liittyvää varhaisvaroitus- ja tiedotusjärjestelmää, joka perustuu säännöllisesti päivitettyyn kartoitukseen ja tehokkasiin vastatoimiin. EU:ssa tavoitteena on, että vuoden 2012 loppuun mennessä komissio antaa ehdotuksensa haitallisten vieraslajien torjumiseksi tarvittavista lainsäädännöll-

lisistä ratkaisuksista, mikä tarkoittanee haitallisia vieraslajeja koskevaa direktiiviä.

SUOMEN LAINSÄÄDÄNTÖ JA TOIMET

Nykyiset vieraslajeja koskevat säädökset

Suomessa on eräillä toimialoilla voimassa ja toimeenpantuna haitallisia vieraslajeja koskevaa lainsäädäntöä. *Luonnonsuojelulain* (1096/1996) nojalla vierasperäistä lajia ei saa levittää luontoon, mikäli siitä voi syntyä pysyvä kanta. Lisäksi vieraslajeista säädetään *metsästyslaissa* (615/1993, 915/2011), *kalastuslaissa* (286/1982, 252/1998), *eläintautilaissa* (55/1980) sekä kasvintuhoojien torjumisen osalta *laissa kasvinterveysten suojelemisesta* (702/2003), *taimiaineistolaissa* (1205/1994) sekä *siemenkauppalaisissa* (728/2000). Myös *metsälakia* (1093/1996), *lakia metsän hyönteis- ja sienituhojen torjunnasta* (263/1991) sekä *lakia metsänviljelyaineiston kaupasta* (241/2002) voidaan soveltaa vieraslajeihin. Näiden lisäksi vieraslajeja voidaan katsoa koskevan myös välillisesti *laki hukkakauran torjunnasta* (185/2002), *eläinsuojelulaki* (247/1996), *maa- ja metsätalousministeriön asetus eräiden elävien eläinten sekä niiden alkioiden ja sukusolujen tuonnista* (866/2008), *vesilaki* (264/1961), *ympäristönsuojelulaki* (86/2000), *laki vesienhoidon järjestämisestä* (1299/2004), sekä *järjestyslaki* (612/2003).

Edellä mainitut vieraslajeja koskevat säädökset on esitetty laajemmin strategian liitteessä I.

Kansainvälinen yhteistyö sekä kansalliset strategiat ja ohjelmat

Suomi on osallistunut pohjoismaiseen Nordic Baltic Network on Invasive Species (NOBANIS)-hankkeeseen, jossa on kartoitettu vieraslajien nykytilaa eri maissa ja tuotettu mm. niiden torjuntaa koskevaa verkkomateriaalia. Suomi on myös kansainvälisen kasvinterveyssopimuksen (IPPC), Itämeren suojelusopimuksen (HELCOM) sekä kansainvälisen merentutkimusneuvoston (The International Council for the Exploration of the Sea, ICES) kautta mukana kansainvälisessä vieraslajityössä. FAO:n Euroopan sisävesikalastuskomission (European Inland Fisheries and Aquaculture Advisory Commission, EIFAAC) jäsenmaana Suomi on useissa eri yhteyksissä raportoinut ja

kiinnittänyt huomiota vieraisiin kala- ja rapula-jeihin sekä luonnossa että viljelyssä.

Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävä käytön strategia ja toimintaohjelma 2006–2016 sisältää tavoitteen vieraslajistrategian laatimiseen. Strategian mukaan tarvitaan viranomaisten välisen yhteistyön kehittämistä, jotta eri sektoreiden vieraslajien hallintaan liittyvä osaaminen pystytään hyödyntämään kattavasti. Strategian toimenpideohjelmassa esitetään, että Suomessa 1) osallistutaan aktiivisesti kansainväliseen yhteistyöhön kansainvälisen kaupan myötä leviävien vieraslajien torjumiseksi, 2) laaditaan biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen edellyttämä vieraslajeja koskeva kansallinen strategia ja toimenpidesuunnitelma, 3) jatketaan vieraslajien tutkimusta ja seurantaa niin, että vieraslajien merkitys osataan tunnistaa ja sen edellyttämät toimenpiteet kohdistaa oikein, 4) julkaistaan tiedotusmateriaalia esim. haitalliseksi tiedetyistä hyvin tunnetuista vieraslajeista ja niiden torjuntakeinoista, sekä 5) jatketaan laivojen painolastivesissä leviävien vieraslajien torjuntamenetelmien tutkimusta ja kehittämistä ottaen huomioon IMO:n painolastivesisopimus, sekä ratifioidaan IMO:n painolastivesisopimus.

Suomessa on lisäksi eräitä muita kansallisia strategioita ja alueellisia toimintaa ohjaavia rajoituksia, joilla ehkäistään vieraslajien leviämistä ja käyttöä maan sisällä. Näitä ovat muun muassa kalataloushallinnon rapustrategia sekä siemenperunan tuotannon suojaamiseksi nk. high grade -alue Pohjois-Pohjanmaalla.

Lähtökohtana varovaisuusperiaate

Varovaisuusperiaate kuuluu kansainvälisen ympäristöoikeuden periaatteisiin. Periaate ilmentää ajatuskulkua, jonka mukaan täyden tieteellisen varmuuden puuttuminen ei saa estää tiettyihin ympäristöä suojeleviin toimenpiteisiin ryhtymistä.

Kansainvälisessä biologista monimuotoisuutta koskevassa sopimuksessa vuodelta 1992 varovaisuusperiaate muotoillaan ”biologisen monimuotoisuuden merkittävän vähenemisen tai häviämisen uhatessa varmistettujen tieteellisten todisteiden puuttumista ei tulisi käyttää syynä uhan torjumiseen tai sen vaikutusten vähentämiseen tähtäävien toimien lykkäämiseen.”

Varovaisuusperiaate on tärkeä lähtökohta vieraslajien hallinnalle ja sen toimintaperustana on es-

tää vieraslajien aiheuttamia haittoja. Biodiversiteettisopimuksen vieraslajeja koskevan ohjeistuksen (Guiding principles) mukaisesti kaikissa vieraslajeihin liittyvissä, erityisesti tuontia tai siirtoa koskevilla, päätöksissä tulee noudattaa varovaisuusperiaatetta. Varovaisuusperiaatetta on myös noudatettava, kun suunnitellaan esimerkiksi vieraslajien hallintaa. Tieteellisten näyttöjen puute ei saa olla syytä jonkin torjunta- tai poistotoimenpiteen viivästyttämiselle tai toteuttamista jättämiselle. SPS-sopimuksen nojalla varovaisuusperiaatteen käyttö on mahdollista, kunhan samanaikaisesti käynnistetään asiaan liittyvää tutkimusta, jossa pyritään hakemaan tieteellinen näyttö kauppaa rajoittavien toimenpiteiden tarpeellisuudelle.

Varovaisuusperiaate on ollut taustalla määrittäessä vieraslajistrategian mukaisia vieraslajien aiheuttamia haittoja sekä mahdollisia haittoja. Varovaisuusperiaate on yksi kansallisen vieraslajistrategian kulmakivistä, koska sitä soveltamalla voidaan estää kustannustehokkaammin kuin jälkikäteen torjua haitallisten vieraslajien aiheuttamia ongelmia. Haittojen minimoinnin voidaan katsoa olevan sama kuin varovaisuusperiaatteen soveltaminen käytännössä.

MÄÄRITELMIÄ JA KÄSITTEITÄ

Tätä Suomen kansallista vieraslajistrategiaa varten laadittiin asiantuntijayhteistyönä vieraslajeja koskevat kansalliset määritelmät ja käsitteet. Käsitteissä ja määritelmässä on pyritty kansainväliseen vertailtavuuteen ja yhdenmukaisuuteen.

Vieraslaji

Vieraslajiksi kutsutaan sellaista luontoon levinnyttä lajia, joka ei alun perin ole kuulunut ekosysteemiin eikä olisi pystynyt sinne omin neuvoin leviämään. Vieraslaji on ylittänyt luontaiset leviämiseet, kuten mantereen, meren tai vuoriston, ihmisen tietoisella tai tahattomalla myötävaikutuksella.

Haitallinen vieraslaji

Tässä strategiassa haitallisella vieraslajilla tarkoitetaan Suomessa jo esiintyvää vieraslajia, joka aiheuttaa tietyllä alueella, tietyssä paikassa ja tietyssä aikana välittömästi tai välillisesti ekologista, taloudellista, terveydellistä tai sosiaalista kielteistä vaikutusta eli haittaa, ja tämä lajin aiheuttama haitta vaatii erityisiä toimenpiteitä. Toimenpiteet voivat esimerkiksi olla vaikutusten ennaltaehkäisemistä ja torjuntaa, varhaista havaitsemista ja hävittämistä, leviämisen estämistä ja jatkuvia pitkän aikavälin rajoittamistoimenpiteitä, tai sopeutumista vieraslajien aiheuttamaan haittaan. (Ks. haitallisen vieraslajin vaikutusten ja torjunnan litsemääritelmät taulukossa 3.)

Haitallinen vieraslaji jättipalsami
(*Impatiens glandulifera*)

KUVA: TERHI RYTTÄRI

Haitallinen vieraslaji kurturuusu
(*Rosa rugosa*)

KUVA: TERHI RYTTÄRI

Taulukko 2. Vieraslaji ja haitallinen vieraslaji -määritelmät biodiversiteettisopimuksessa (CBD), EU:ssa (Euroopan komission tiedonanto 2008 ”Tavoitteena haitallisia vieraslajeja koskeva EU:n strategia”), kansainvälisessä kasvinsuojelun yleissopimuksessa (IPPC) sekä maailmanlaajuisessa vieraslajeja koskevassa ohjelmassa (GISP).

	Suomi	Convention on Biological Diversity (CBD)	EU	International Plant Protection Convention (IPPC)	Global Invasive Species Programme (GISP)
Alien species	Vieraslaji	Laji, alalaji tai alempi taksoni, joka kulkeutuu tai leviää alkuperäisen tai nykyisen luontaisen levinneisyysalueensa ulkopuolelle. Mukaan luetaan sellaisten lajien kasvinosat, sukusolut, siemenet, munat tai muut leviäimet, joiden avulla vieraslajit saattaisivat lisääntyä ja menestyä uudella alueella.	Vieraslajit ovat lajeja, jotka kulkeutuvat tai leviävät alkuperäisen tai nykyisen luontaisen levinneisyysalueensa ulkopuolelle ja onnistuvat menestymään ja myöhemmin lisääntymään uudella alueella.	Vieraslaji, -yksilö tai -populaatiomissä tahansa elämänvaiheessa, tai eliön elinkykyinen osa, joka ei esiinny alueella alkuperäisenä, ja joka on kulkeutunut alueelle ihmisen toiminnan seurauksena.	
Invasive Alien Species	Haitallinen vieraslaji	Haitalliset vieraslajit ovat lajeja, joiden ilmaantuminen, kulkeutuminen tai leviäminen alkuperäisen tai nykyisen luontaisen levinneisyysalueensa ulkopuolella uhkaa luonnon monimuotoisuutta.	Haitalliset vieraslajit ovat lajeja, joiden ilmaantuminen tai leviäminen uhkaa luonnon monimuotoisuutta.	Haitallinen vieraslaji on laji, jonka vakiintuminen tai leviäminen alueelle on, tai riskianalyysi on osoittanut sen saattavan olevan vahingollista kasveille.	Vieraslaji, jonka ilmaantuminen ja leviäminen uhkaa ekosysteemejä, elinympäristöjä tai lajeja aiheuttamalla taloudellista tai ympäristöhaittaa.

Terveydellistäkin haittaa aiheuttava vieraskasvi-ryhmä:

Jättiputket

Aasialaisista jättiputkista Suomessa kasvavat ainakin kaukasianjättiputki (*Heracleum mantegazzium*) ja persianjättiputki (*H. persicum*). Itärajalta meille on leviämässä myös kolmas laji armenianjättiputki (*H. sosnowskyi*), jonka esiintymiä on jo havaittu Pohjois-Karjalassa.

Jättiputkissa ilmenee haitallisten vieraslajien aiheuttamien ongelmien koko kirjo. Alkujaan näyttävänä koristekasvina viljelty laji ryöstäytyi hyljälleen hallinnasta, ja Suomessa arvioidaan tällä hetkellä olevan tuhansia jättiputkiesiintymiä. Jättiputkien kasvineste on fototoksinen, eli aurin- gonalon kanssa reagoidessaan se voi ihmisen iholla aiheuttaa vakavia palovamman kaltaisia hitaasti parantuvia tai jopa pysyviä iho-oireita. Tiheissä jättiputkikasvustoissa ei kasva mikään muu kasvilaji. Tontin valloittanut jättiputki alentaa kiinteistöjen arvoa, ja vanhoissa kulttuurimaisemissa sitä voi pitää myös maisemallisena haittana. Jättiputket voivat estää myös virkistyskäyttöä kuten esimerkiksi virkistyskalastusta laajojen jokirantakasvustojensa vuoksi.

KUVA: TERHI RYTTÄRI

Haitallinen kasvihuonevieraslaji:

Nesidiocoris tenuis -lude

Pohjanmaan kasvihuonekeskittymän kahdelle viljelmälle pääsi leviämään syksyllä 2008 vieras trooppinen ludelaji *Nesidiocoris tenuis*, jonka aiheuttamia voitusoireita alkoi näkyä tomaateissa alkuvuodesta 2009. Lude muistuttaa suuresti torjuntaeliönä käytettyjä *Macrolophus*-jauhiaisluteita. *N. tenuis* -luteita tuotetaan kaupallisesti jauhiaisten torjuntaeliöiksi Välimeren maita varten. Sopivina määrinä tämä lude onkin tehokas jauhiaisten saalistaja. Jos luteita on liikaa suhteessa jauhiaisten määrään, luteet alkavat ravinnon puutteessa imeä myös kasveja.

N. tenuis -ludetta ei ole yrityksistä huolimatta saatu kokonaan hävitettyä. Lude on ongelmallinen Suomessa, koska se aiheuttaa voituk- sia tomaattikasvustoissa ja lisääntyy tehokkaasti etenkin tekovalotetuissa ympäristöissä. Lisäksi se vaikeuttaa *Macrolophus*-jauhiaisluteiden käyttöä biologisessa torjunnassa syrjäyttämällä ne. Jauhiaisluteiden korvautuminen *N. tenuis* -luteilla aiheuttaisi sen, että tomaatinviljelyssä olisi pakko käyttää ajoittain kemikaaleja ludemäärän kurissa pitämiseksi.

KUVA: VEIKKO RINNE

Tarkkailtava tai paikallisesti haitallinen vieraslaji

Tässä strategiassa tarkkailtavalla tai paikallisesti haitallisella vieraslajilla tarkoitetaan lajia, joka on 1) Suomen rajojen ulkopuolella haitalliseksi todettu vieraslaji, jonka todennäköisyys saapua Suomeen on suuri, tai 2) Suomessa (paikallisesti)

esiintyvä vieraslaji, joka olosuhteiden muuttuessa voi muuttua haitalliseksi.

Varovaisuusperiaatetta noudatettaessa tarkkailtavia tai paikallisesti haitallisiksi on tässä strategiassa luokiteltu lajeja, joiden haitallisuus voi myöhemmin osoittautua vähäiseksi tai olemattomaksi.

Tarkkailtava, terveydellistä haittaa aiheuttava vieraskasvi:

Marunatuoksukki

Marunatuoksukki (*Ambrosia artemisiifolia*) kuuluu pujon tapaan asterikasvien heimoon. Molemmat ovat allergiaa, hengitystieoireita ja astmaa aiheuttavia kasveja. Marunatuoksukkia tavataan meillä säännöllisesti satamissa, joutomailla ja usein lintujen ruokintapaikkojen läheisyydessä, jonne se on päätynyt linnunsiemensekoitusten mukana.

Marunatuoksukki kukkii loppukesästä tai myöhään syksyllä, eikä se yleensä ehdi tuottaa kypsiä siemeniä. Eteläisessä Euroopassa laji tunnetaan jo yhtenä pahimmista allergioita aiheuttavista kasveista, ja ilmaston muuttuessa on mahdollista, että se pääsee leviämään meilläkin. EU:n piirissä kasvin torjuntakustannukset ovat osoittautuneet mittaviksi.

KUVA: TERHI RYTTÄRI

Erityisen haitallinen vieraslaji

Tässä strategiassa välittömiä toimenpiteitä vaativalla eli erityisen haitallisella vieraslajilla tarkoitetaan sellaista Suomessa jo esiintyvää tai tarkkailtavaa potentiaalista vieraslajia, 1) jonka ilmestyessä sen torjumiseksi toteutetaan välittömästi jo olemassa olevia, lainsäädännössä määrättyjä, torjuntatoimia, tai 2) jonka kohdalla tulee ryhtyä nopeasti erityisen tehokkaisiin toimenpiteisiin sen leviämisen estämiseksi ja haittojen torjumiseksi. Pääsääntöisesti on tarkoitus, että erityisen haitalliset vieraslajit tunnistetaan riskinarvioinnin kautta.

Saaristossa erityisen haitallinen vieraslaji:**Minkki**

Suomen minkkikanta on saanut alkunsa 1930-luvulla turkistarhoista karanneista yksilöistä. Kanta lienee saanut täydennystä myös Venäjälle tehdystä istutuksista. Alun perin minkki (*Mustela vison*) on kotoisin Pohjois-Amerikasta.

Minkki on erityisen haitallinen vieraslaji. Se sekä kilpailee alkuperäisen vesikon kanssa että saalistaa tehokkaasti muun muassa lintuja. Minkki estää meillä vesikon paluun luontoomme, ja uhkaa jo koko lajin olemassaoloa luonnonvaraisena Euroopassa. Minkin vaikutus on voimakas saaristossa pesiviin lintuihin. Minkillä voi olla voimakas vaikutus myös esimerkiksi sammakoihin.

Minkkiä on tehokkaasti poistettu Saaristomeren kansallispuistosta muun muassa koirien avulla. Monien lintujen, kuten riskilän ja tukkasotkan, kannat ovat elpyneet poistoalueella.

MMM:N KUVA-ARKISTO

Potentiaalinen vieraslaji

Potentiaalinen vieraslaji on eliölaji, jonka saapuminen välillisesti tai välittömästi maahan ihmisen tuomana on mahdollista. Laji ei välttämättä ole haitallinen.

Tulokaslaji

Tulokaslajilla tarkoitetaan maahamme äskettäin (parin viime vuosisadan aikana) itse levittäytyntä

eliölajia. Osa tulokaslajeista on sellaisia, joiden levinneisyysalue on lähialueilta luontaisesti laajenemassa. Leviämistä saattavat edesauttaa lämpöoloiltaan suotuisat ajanjaksot ja sopivat tuulet. Rajanveto vieraslajien ja tulokaslajien välillä on etenkin kasveissa vaikeaa, koska niiden esiintymisalue on vaihdellut suuresti ilmaston muutosten seurauksena, ja ne voivat säilyä siemeninä jopa vuosisatoja. Esimerkkejä tulokaslajeista ovat muun muassa villisika ja merimetso, eikä niitä käsitellä tässä strategiassa.

39

Luontaisesti Suomeen levinnyt tulokaslaji:**Villisika**

Villisioista (*Sus scrofa*) alkoi tulla Suomen etelärannikolla yksittäisiä havaintoja 1950-luvulla. Varsinainen levittäytyminen kaakosta osui 1970-luvulle. Villisian leviäminen Suomeen on ollut luontaista. Se on ollut seurausta Suomenlahden eteläpuolisen kannan kasvusta ja levittäytymisestä, mikä puolestaan on johtunut suotuisista olosuhteista, muun muassa lämmenneestä ilmastosta.

Villisika ei ole vieraslaji, vaan tulokas, eli sen vuoksi **se ei kuulu tämän vieraslajistrategian piiriin**. Se on eläimistöömme kuuluva osa, aivan kuten reilut 50 vuotta aiemmin maahan kaakosta levinnyt rusakkokin.

Alkuperäisille asuinsijoilleen palannut laji:**Merimetso**

Merimetson (*Phalacrocorax carbo*) historia nykyisellä Itämeren alueella ulottuu arkeologisten luustolöydösten mukaan jääkauden jälkeisiin merivaiheisiin. Merimetso hävitettiin kuitenkin kokonaan Itämereltä 1900-luvun alkuun mennessä, ja kesti puoli vuosisataa ennen kuin laji palasi asuinsijoilleen. Voimakas luontainen levittäytyminen Itämerelle alkoi 1980-luvun alkupuolella Pohjanmeren rannikolta, ja saavutti Suomen vuonna 1996. Runsaasti sopivaa kalaravintoa, kuten ulkosaaristoon rehevöitymisen myötä levittäytyntä särkeä, tarjoavat vedet mahdollistivat merimetson nopean kannankasvun.

Merimetso ei ole vieraslaji eikä se kuulu tämän strategian piiriin.

Taulukko 3. Biodiversiteettisopimuksen (CBD) mukaista jaottelua hyväksikäyttäen tässä strategiassa käytetyt haitallisen vieraslajin vaikutusten ja torjunnan lisämääritelmät.

Ekologisella haitalla tarkoitetaan esimerkiksi vieraslajin aiheuttamaa kilpailua, saalistusta, syrjäyttämistä (epäsuora tai suora), muutoksia keskeisissä tai tärkeissä luontotyypeissä, risteytymistä, tautien leviytystä tms. haittaa, joka pääsääntöisesti kohdistuu alkuperäislajistoon tai elinympäristöön.

Taloudellisella haitalla tarkoitetaan esimerkiksi vieraslajin aiheuttamaa tuotantotappiota (määrällistä tai laadullista), torjuntakustannuksia tai markkinoiden kautta aiheutuvia vaikutuksia (kysynnän, tarjonnan ja hinnan muutokset). Myös infrastruktuurille koituvat haitat ovat taloudellisia.

Terveydellisellä haitalla tarkoitetaan esimerkiksi vieraslajin aiheuttamaa sairastuvuutta, kuolleisuutta tai kivun tuottamista. Vieraslaji voi myös levittää tauteja.

Sosiaalisella haitalla tarkoitetaan vieraslajin aiheuttamia vaikutuksia esimerkiksi esteettisyyteen, virkistyskäyttöön, kulttuuriin, työllisyyteen tai konfliktinluontiin.

Ennaltaehkäisemisellä ja torjunnalla (prevention) tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla estetään vieraslajin saapumista maahan. Ennaltaehkäisy voi sisältää mm. lainsäädännöllisiä keinoja lajien maahan saapumisen estämiseksi, torjunta konkreettisia toimia.

Varhaisella havaitsemisella (early detection and (rapid) eradication) tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden avulla mahdollisimman varhaisessa vaiheessa voidaan todeta jo maahan saapunut vieraslaji.

Hävittämisellä (eradication) tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla havaittu (yleensä haitallinen) vieraslaji poistetaan tietyltä alueelta tai tietyistä paikasta.

Leviämisen estämisellä (containment) tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla jo maahan saapuneen vieraslajin aiheuttama haitta pyritään pitämään mahdollisimman pienenä, eli vieraslajin leviäminen tietyllä alueella tai tietyssä paikassa estetään.

Jatkuvilla pitkän aikavälin rajoittamistoimilla (control and long term containment) tarkoitetaan toimenpiteitä, jotka kohdistuvat jo maahan saapuneeseen vieraslajiin ja joiden tavoitteena on estää vieraslajien aiheuttamien haittavaikutusten laajentuminen tai suurentuminen. Rajoittamistoimi voi olla esimerkiksi torjunta-aineen käyttäminen.

Sopeutumisella (adaptation) tarkoitetaan ihmisen toimintojen mukauttamista siten, että vieraslajin läsnäolosta aiheutuva haitta poistuu tai vähenee.

40

Riskinarviointi

Riskinarviointi on tieteellinen prosessi, joka sisältää vaaran systemaattisen tunnistamisen, vaaran kuvaamisen, altistuksen arvioinnin ja riskin kuvaamisen. Riskinarvioinnin tuloksia käytetään riskinhallinnan ja päätöksenteon tukena. Riskinarviointi on läheisessä vuorovaikutuksessa riskinhallinnan kanssa. Riskianalyysissä muodostetaan käsitys riskistä (riskinarviointi), viestitään tästä käsityksestä (riskiviestintä) ja hallitaan riskiä (esimerkiksi lainsäädännön, valvontatoimien, vapaaehtoisten järjestelyjen tai lupaehtojen avulla). Riskinarviointi voi olla kvantitatiivista tai kvalitatiivista. Kvantitatiivisen riskinarvioinnin tulos esitetään määrällisenä, numeerisina arvioina. Kvalita-

tiivinen riskinarviointi voi sisältää kvantitatiivisia osia (numeerisia arvoja, matemaattisia menetelmiä), mutta sen tulos ilmoitetaan sanallisesti.

Tässä strategiassa riskinarvioinnilla tarkoitetaan vieraslajien aiheuttamien vaarojen tunnistamista ja kuvaamista, altistuksen (maahantulon, asetumisen, leviämisen sekä vaikutusten) arviointia sekä riskin kuvaamista. Riskinarvioinnin yhteydessä voidaan lisäksi arvioida kustannuksiltaan ja vaikuttavuudeltaan tarkoituksenmukaisimpia hallintatoimia.

Riskinarvioinnin käsitteet ja vaiheet on tarkemmin kuvattu strategian liitteessä III.

KANSALLINEN VIERASLAJISTRATEGIA

VIERASLAJIT SUOMESSA

Suomessa tunnetaan yhteensä 45 000–50 000 eliölajia. Suurin osa, noin 22 500, on niveljalaisia, putkilokasveja esiintyy vakituisesti noin 1 300 lajia ja selkärangaisia eläimiä noin 400 lajia. Näistä kaikista eliölajeista vieraslajeja on vajaa tuhat. Vieraslajien määrän odotetaan kasvavan esimerkiksi ihmisten ja tavaran liikkumisen sekä ilmastomuutoksen seurauksena. Suomeen kotoutuneista vieraslajeista noin 25 on merellisiä lajeja, 25 sisävesilajeja ja 700–900 vieraslajia on maalla eläviä. Maalla elävistä vieraslajeista suurin osa on kasveja.

Asiantuntija-arvioihin perustuen vuoden 2011 alussa Suomessa on tunnistettu 157 Suomessa esiintyvää haitallista vieraslajia, jotka aiheuttavat selkeästi todennettavia välittömiä tai välillisiä haittavaikutuksia. Suomessa tällä hetkellä haitallisista vieraslajeista merkittävin osa, noin 108 lajia, on maa- ja metsätalouden vieraslajeja, jotka haittaavat tai uhkaavat maa- ja metsätalouden harjoittamista, sekä joissain tapauksissa myös alkuperäistä luontoa. Muista haitallisista vieraslajeista 5 lajia esiintyy Suomen aluevesillä Itämeressä, 5 sisävesistöissä, 6 lajia on maaselkärangaisia, 24 kuuluu maaympäristöjen vieraskasveihin ja 9 lajia sisätuholaisiin.

Vuoden 2011 alussa Suomessa on lisäksi tunnistettu noin 123 tarkkailtavaa tai paikallisesti haitallista Suomen alkuperäislajistoon kuulumatonta lajia, jotka voivat aiheuttaa välitöntä tai välillistä haittaa. Pääosa, yli 45 lajia, kuuluu maa- ja metsätalouden vieraslajeihin. Noin kaksi kolmannesta tarkkailtavista tai paikallisesti haitallisista vieraslajeista esiintyy jo Suomessa.

Strategian valmistelun aikana alatyöryhmissä (liite V) tehtyjen taustaselvitysten mukaan maa- ja metsätalouden vieraslajeista ylivoimaisesti suurin osa saapuu Suomeen ei-tarkoituksellisesti,

ihmisen tahattoman toiminnan seurauksena. Maa- ja metsätalouden vieraslajit muodostavat myös merkittävästi suurimman osan Suomeen saapuneista kaikista tahattomasti saapuneista vieraslajeista. Sisävesistöjen vieraslajeista, vieraista maaselkärangaisista sekä vieraskasveista suurin osa on tarkoituksellisesti maahan tuotuja, pääasiassa hyötytarkoituksessa. Itämereen saapuneet vieraslajit ovat pääasiassa tahattomasti maahan saapuneita. On myös suuri joukko vieraslajeja, joiden kulkeutumistavasta Suomeen ei ole tietoa.

Suurin joukko kaikista Suomeen tuoduista vieraslajeista on peräisin Pohjois-Amerikasta. Myös Aasiasta (tai laajemmin Euraasiasta) on tuotu iso osa vieraslajeista. Tietoja lajien saapumisesta ja alkuperäisestä lähtömaasta ei kaikkien lajien osalta ole olemassa.

Haitallisiin ja tarkkailtaviin tai paikallisesti haitallisiin vieraslajeihin liittyy ekologisista, taloudellisista, terveydellisistä tai sosiaalisista haittoja. Valtaosalla haitallisiin vieraslajeihin liittyen käynnissä on joitain torjunta- tai muita haittojen vähentämiseen liittyviä toimenpiteitä. Erityisesti torjuntatoimia on maa- ja metsätalouden vieraslajien torjumiseksi, mutta luonnossa esiintyvien haitallisten vieraslajien torjuntatoimet ovat pääosin hanketyypisiä.

Tässä strategiassa Suomessa esiintyviä vieraslajeja on tarkasteltu erityisesti vuoden 2010 aikana ja vuoden 2011 alussa, ja esitetyt asiantuntija-arviot vieraslajien aiheuttamista haitoista ja mahdollisista haitoista perustuvat silloin saatavissa olleisiin tietoihin. Luetteloita vieraslajeista muutetaan uuden tiedon karttuessa lisäämällä tai poistamalla lajeja tai muutoksia voidaan tehdä eri listojen välillä. Lajiluettelot eivät myöskään ole kattavia tai täydellisiä.

HAITTA AIEHUTTAVAT VIERASLAJIT SUOMESSA

Haittaa aiheuttavat Itämeren vieraslajit

Suomen vesialueelle Itämereen on arvioitu asettuneen 13 vieraslajia. Näistä 5 on haitallisia ja 8 tarkkailtavia tai paikallisesti haitallisia. Lisäksi 8 vieraslajia ei ole vielä tavattu Suomen vesialueella, mutta pidetään mahdollisena, että ne saattavat tulevaisuudessa levitä Itämerelle ja sitä kautta myös Suomen aluevesille.

Kaikki haitalliset vieraslajit ovat kulkeutuneet Suomeen tahattomasti laivaliikenteen välityksellä painolastivesien mukana tai alusten runkoon kiinnittyneinä. Myös tarkkailtavista tai paikallisesti haitallisista lajeista iso osa on saapunut laivaliikenteen mukana.

Itämeren vieraslajien haitat ovat pääosin kahdenlaisia. Kiinni-istuvat lajit kuten merirokko, simpukat (valesini- ja vaeltajasimpukka) ja kaspianpolyyppit kiinnittyvät lujasti veneen pohjiin lisäten kitkaa ja polttoaineen kulutusta sekä monenlaisiin vesirakennelmiin aiheuttaen ongelmia mm. merivettä jäähtytykseen käyttäville voima-

laitoksille. Sekä nämä kiinni-istuvat lajit että ulapalla ja meren pohjassa elävät haitalliset lajit muuttavat elinympäristöään sekä lisäävät kilpailua tilasta ja/tai ravinnosta. Tarkkailtavien tai paikallisesti haitallisten lajien vaikutukset ovat samankaltaisia kuin edellä mainitut. Lisäksi hopearuutana voi olla uhka alkuperäisille lajeille risteytymisen kautta.

Itämeren vieraslajien aiheuttamien haittojen torjuntaa ei tällä hetkellä säätele mikään kansallinen eikä kansainvälinen säädös. Vuonna 2004 kansainvälinen merenkulkujärjestö IMO hyväksyi painolastivesiyleissopimuksen (International Convention for the Control and Management of Ships' Ballast Water and Sediments), joka asettaa maailmanlaajuiset vaatimukset painolastiveden käsittelylle ja tätä kautta vieraslajien leviämisen ehkäisemiseksi painolastiveden mukana. Sopimus ei ole vielä astunut voimaan. Suomi on aloittanut painolastivesiyleissopimuksen ratifoin tiprossin vuonna 2009. Yleissopimuksen arvioidaan astuvan kansainvälisesti voimaan lähivuosina. Euroopan unionilla ei ole lainsäädäntöä laivojen runkoihin kiinnittyneiden tai laivojen painolastivedessä liikkuvien eliöiden leviämisen estämiseksi.

Haitallinen Itämeren vieraslaji:

Merirokko

Merirokko (*Balanus improvisus*) on saapunut Itämereen jo 1840-luvulla ja levinnyt koko Itämeren alueelle Perämeren lukuun ottamatta. Se on siimajalkainen äyriäinen, joka tarvitsee elääkseen ja lisääntyäkseen kiinnittymispinnan. Siitä on haittaa veneilylle lajin kiinnittyessä tiukasti veneiden pohjiin, mikä lisää virtausvastusta ja polttoaineen kulutusta. Merirokon vuoksi veneen pohjia on käsitelty myrkyllisillä kemikaaleilla.

Merirokko kiinnittyy myös kiviin ja kallioihin. Merirokko on Itämereen levittyään muokannut voimakkaasti rannikoiden eliöyhteisöjä viemällä tilaa muilta kiinni-istuvilta eläimiltä ja kasveilta.

KUVA: MAIJU LEHTINIEMI

*Itämeren haitalliset sekä tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraslajit***Haitalliset Itämeren vieraslajit (5 kpl)**

ELÄIMET

Kaspianpolyyyppi
 Koukkuvesikirppu
 Liejuputkimato (3 lajia)
 Merirokko
 Valesinisimpukka

Cordylophora caspia
Cercopagis pengoi
Marenzelleria spp.
Balanus improvisus
Mytilopsis leucophaeata

Haitallinen Itämeren vieraslaji:

Koukkuvesikirppu (*Cercopagis pengoi*)

KUVA: SOILI SAESMAA

43

Tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset Itämeren vieraslajit (16 kpl)

*= ei esiinny vielä Suomen vesialueella

ELÄIMET

Amerikankampamaneetti*
 Hopearuutana, (myös sisävesissä)
 Liejutaskurapu
 Mustatäplätokko (myös sisävesissä)
 Putkikuonotokko
 Rohmutokko* (myös sisävesissä)
 Simpukka*
 Simpukka*
 Siperiankatka* (myös sisävesissä)
 Tiikerikatka
 Vaeltajasimpukka
 Villasaksirapu (myös sisävesissä)
 Äyriäinen*
 Äyriäinen*

Mnemiopsis leidyi
Carassius auratus m. gibelio
Rhithropanopeus harrisi
Apollonia (Neogobius) melanostomus
Proterorhinus marmoratus
Perccottus glenii
Corbicula fluminea
Dreissena bugensis
Gmelinoides fasciatus
Gammarus tigrinus
Dreissena polymorpha
Eriocheir sinensis
Dikergammarus villosus
Pontogammarus robustoides

KASVIT

Kanadanvesirutto (myös sisävesissä)
 Sydänkärkiikkilevä

Elodea canadensis
Prorocentrum minimum

Haitallinen Itämeren vieraslaji:

Liejuputkimato
(*Marenzelleria spp.*)

KUVA: JAN-ERIK BRUUN

Tarkkailtava ja paikallisesti haitallinen Itämeren vieraslaji:

Liejutaskurapu
(*Rhithropanopeus harrisi*)

KUVA: MAIJU LEHTINIEMI

Haittaa aiheuttavat sisävesistöjen vieraslajit

Suomen sisävesistöihin on tarkoituksella tuotu tai arvioidaan muuten tulleen ja luontoon päästetyn yhteensä 24 kalalajia, 4 rapua tai muuta selkärangatonta lajia, 2 matelijalajia, 5 kasvilajia sekä 4 lois tai epibionttilajia. Näistä suuri osa ei ole vakiinnuttanut asemaansa, ja vain 5 vieraslajin on katsottu olevan haitallisia. Kaikkiaan 17 eri lajia luokitellaan tarkkailtaviksi tai paikallisesti haitallisiksi, ja näistä maassamme jo tavattavia on 11.

Vieraita kalalajeja ja kaksi rapulajia on tuotu maahanamme menneinä vuosikymmeninä useimmiten kalavesien hoitotarkoituksessa istutettavaksi luonnonvesiin tai ruokakalan viljelyä varten. Vain muutamat lajit ovat kotoutuneet ja eräitä viljellään ruokakalaksi tai käytetään jatkuvasti mm. kalanhoitovelvoitteissa istutuksiin. Eräillä lajeilla on Suomen kalataloudessa vakiintunut asema (esimerkiksi peledsiika ja harmaanieriä) ja erittäin suuri taloudellinen arvo (esimerkiksi kirjo-lohi, täplärapu). Uusien lajien tuontia ruokakalan viljelyyn pidetään mahdollisena, ja niiden osalta korostetaan ennakoivan riskinarvioinnin tärkeyttä. Osa sisävesien vieraslajeista on karkureita, osa on levinnyt kanavien kautta.

Tässä strategiassa tarkastelu on ulotettu kaikkiin sisävesissä tavattaviin vieraslajeihin, vaikka jotkut esiintyvätkin yleisimmin murtovedessä (esimerkiksi villasaksirapu). Kasveista kosteikkolajit on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Taudeista ja loisista on mukana kaksi luonnonvaraisissa lajeissa haittaa aiheuttavaa loista, rapurutto (kaksi

tyyppiä) ja ankeriaan uimarakkoloinen. Akvaariokaloja ja niitä koskevia säädöksiä ei strategia-työssä tarkasteltu, koska mikään yleinen, useimmiten trooppikista peräisin oleva, akvaariokala ei tiettävästi luonnossamme menesty. Akvaariolajien luontoon pääsyn riskinarviointia tulee kuitenkin kehittää, koska myös viileän veden lajeja pidetään akvaariossa.

Viljelytarkoituksessa tuotavien kala- ja rapulajien maahantuontia koskee erillinen EU-asetus (N:o 798/2007), joka on luonteeltaan elinkeinon kehittämisasiä. Maahan on tuotu uusien säännösten määrittelemällä tavalla keväällä 2010 nelman (*Stenodys leuciscus*) mätiä, josta on tavoitteena kasvattaa suljetussa ympäristössä emokalasto mahdollista ruokakalan viljelyä silmällä pitäen.

Haitallinen sisävesistöjen vieraskasvi:

Isosorsimo
(*Glyceria maxima*)

KUVA: TERHI RYTTÄRI

Haitallinen vieraslaji, mutta virkistyskalastuksen kohde:

Puronieriä

Puronieriä (*Salvelinus fontinalis*) on lähtöisin USA:n pohjoisosista. Se on tuotu Suomeen Saksasta jo 1895 ja sen jälkeen useita kertoja myös suoraan USA:sta. Laji on vakiintunut, ja sen tyypillisiä elinympäristöjä ovat pienehköt puro ja jokivesistöt Etelä-Suomesta aina Lappiin saakka. Paikoin kannat ovat hyvin tiheitä.

Puronieriä kilpailee taimenen kanssa ja syrjäyttää tämän yleisesti. Laji ei ole niin vaatelias kuin taimen ja on siksi lisännyt virkistyskalastuksen edellytyksiä. Tätä voidaan pitää sekä yhteiskunnallisesti (sosiaalisesti) että taloudellisesti jonkinasteisena hyötynäkökohtana.

Puronieriän kotouttaminen uudelle alueelle vaatii kalatalousviranomaisen luvan (KL 121 §). Paikalliset yksittäiset kalastajat voivat kuitenkin siirtää puronieriää vesialueelta toisille. Viime vuosina puronieriään liittyvää tutkimusta on tehty Kemijoen latvaosilla.

Mikäli puronieriän leviämistä uusille alueille ei saada hallintaan, jatkuu alkuperäisten taimenkantojen heikkeneminen ja paikallisia taimenkantoja jopa menetetään edelleen. Puronieriän hävittäminen muutoin kuin hyvin pienistä lammista tai vastaavista ei liene mahdollista.

KUVA: LAURI URHO

Sisävesistöjen haitalliset sekä tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraslajit

45

Haitalliset sisävesistöjen vieraslajit (5 kpl)

ELÄIMET

Puronieriä
Täpläräpu

Salvelinus fontinalis
Pacifastacus leniusculus

KASVIT

Isosorsimo
Kanadanvesirutto (myös murtovedessä)

Glyceria maxima
Elodea canadensis

SIENITAUDIT

Rapurutto, As-tyyppi ja Ps1-tyyppi

Aphanomyces astaci (As, Ps1)

Massakasvustoja muodostava haitallinen vieras vesikasvi:

Kanadanvesirutto

Vesirutto (*Elodea canadensis*) on Pohjois-Amerikasta lähtöisin oleva uposkasvilaji. Se levisi Eurooppaan vuonna 1836, ja tuotiin Suomeen Helsingin yliopiston kasvitieteelliseen puutarhaan vuonna 1884. Todennäköisesti laji on kuitenkin levinnyt Suomeen useita kertoja. Tällä hetkellä kanadanvesirutto on yleinen Etelä-Suomessa ja Keski-Suomen eteläosissa sekä leviää aggressiivisesti Koillismaalla.

Se viihtyy emäksisissä ja runsasravinteisissa matalissa järvissä ja lahdissa sekä hitaasti virtaavissa joissa. Euroopassa on havaintoja ainoastaan emikasveista, joten lajin oletetaan lisääntyvän ainoastaan kasvullisesti verson kappaleista. Pienikin verson osa lähtee nopeasti kasvuun uudella kasvu paikalla. Vesirutto muodostaa suotuisissa olosuhteissa myös karuissa emäksisissä järvissä

massakasvustoja, jotka syrjäyttävät alkuperäistä kasvillisuutta ja aiheuttavat voimakasta happamuuden vaihtelua.

Vesirutto voi levitä vesistöistä toiseen veneiden, kalastusvälineiden ja todennäköisesti myös vesilintujen mukana. Valistustoiminnalla voidaan levämisvauhtia hidastaa.

KUVA: SEPPO HELLSTEN

Tarkkailtava ja paikallisesti haitallinen, mutta Suomen taloudellisesti arvokkain kala:

Kirjolohi

Kirjoloihen (*Onchorhynchus mykiss*) alkuperäinen levinneisyysalue on Kanadan ja USA:n länsirannikolla 60. leveysasteen eteläpuolella. Kirjoloihen mätiä tuotiin Suomeen Saksasta ensi kerran jo 1894 ja sen jälkeen lukuisia kertoja eri maista, myös suoraan Yhdysvalloista.

Kirjolohta on kotiutettu moniin maihin ja se on usein muodostanut pysyviä populaatioita, jotka kilpailevat paikallisten kalalajien kanssa elintilasta ja ravinnosta. Manner-Euroopassa ja Britanniassa lisääntyminen on monin paikoin säännöllistä ja Etelä-Ruotsissakin on ollut pysyvä populaatio 1950-luvulta alkaen. Myös Virossa epäillään lisääntymisen onnistuvan säännöllisesti Pärnu-joen latvoilla. Kirjolohi onkin näistä syistä listattu kahdeksan maailman haitallisimman vieraskalalajin joukkoon (World Conservation Union: Invasive Species Specialist Group).

Kirjolohta on taannoin yritetty kotiuttaa myös meidän luonnonvesiimme, mutta se on alkanut lisääntymään luontaisesti vain joidenkin Etelä-Suomen jokivesien latvoilla. Laji on Suomen tärkein ruokakalanviljelylaji, tuotannon arvo oli 37,9 miljoonaa euroa vuonna 2009. Kirjolohta istutetaan

säännöllisesti ja varsin suuria määriä erilaisiin nk. istuta ja ongi -kohteisiin ja siksi lajilla on myös virkistysellistä arvoa. Istutuksia tehdään myös avoimiin koskipaikkoihin osittain juuri siksi, että kirjolohi ei lisääny ja siten aiheuttaa mahdollisimman vähän ja lyhytaikaista häiriötä paikallisille luonnonkaloille, ennen muuta taimenille. Kirjoloihen on todettu myös syövän mätiä ja epäilty häiritsevän taimenten kututapahtumaa, millä on suorat negatiiviset vaikutukset taimenpopulaatioihin.

Kirjolohi kuuluu Suomessa ”tarkkailtava ja paikallisesti haitallinen” ryhmään. Tämä merkitsee nykyistä huolellisempaa seurantaa ja edellyttää puutteellisesti tunnettujen mutta mahdollisten haittavaikutusten tutkimusta. Mikäli kirjoloihen lisääntyminen tulee Suomessa säännölliseksi, tai jos muu seuranta ja tutkimustiedot osoittavat jatkuvien istutusten vakavasti haittaavan erittäin uhanalaiseksi (napapiirin eteläpuolella) luokitellun taimenen menestymistä, on haitallisuusluokitus harkittava uudelleen.

KUVA: LAURI URHO

Tarkkailtava ja paikallisesti haitallinen sisävesistöjen vieraslaji:

Harmaanieriä
(*Salvelinus namaycush*)

KUVA: LAURI URHO

Tarkkailtava ja paikallisesti haitallinen sisävesistöjen vieraslaji:

Kapeasaksirapu
(*Astacus leptodactylus*)

KUVA: JOUNI TOLONEN

Tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset sisävesistöjen vieraslajit (17 kpl)

* = ei esiinny vielä Suomessa

ELÄIMET

Amerikkalainen kääpiöraju*
Harmaanieriä
Hopearuutana (myös murtovedessä)
Kapeasaksirapu
Karppi
Kirjolohi
Kyttyrälohi
Marmorirapu*
Mustatäplätokko (myös murtovedessä)
Peledsiika
Rohmutokko* (myös murtovedessä)
Siperiankatka* (myös murtovedessä)
Villasaksirapu (myös murtovedessä)

Orconectes limosus
Salvelinus namaycush
Carassius aurelius gibelio
Astacus leptodactylus
Cyprinus carpio
Oncorhynchus mykiss
Oncorhynchus gorboscha
Procambarus sp.
Neogobius melanostomus
Coregonus peled
Perccottus glenii
Gmelinoides fasciatus
Eriocheir sinensis

47

KASVIT

Hentokarvalehti
Kiehkuravesirutto*
Lammikki*

Ceratophyllum submersum
Elodea nuttallii
Nymphoides peltata

SUKKULAMADOT

Ankeriaan uimarakkoloinen

Anguillicola crassus

Haittaa aiheuttavat vieraat maaselkärangaiset

Suomeen on asettunut noin 30 vierasta maaselkärangaislajeja. Näistä haitallisiksi on arvioitu 6 lajia ja 4 tarkkailtaviksi tai paikallisesti haitallisiksi. Haitallisista sekä tarkkailtavista tai paikallisesti haitallisista lajeista lähes kaikki, kuparisorsaa lukuun ottamatta, esiintyvät jo Suomessa.

Selkeästi suurin osa vieraista maaselkärangaisista on tarkoituksella tuotu maahamme, ja noin neljäsosa on saapunut ihmisten toiminnan seurauksena tahattomasti. Vieraita maaselkärangaisia on tuotu Suomeen ja siirretty maan sisällä lähinnä hyötymistarkoituksessa. Lajeja on tuotu maahan riistataloudellisista syistä tai metsästyksen, turkiseläimiksi sekä lemmikkieläimiksi. Pääosa luonnosta tavattavista vieraista maaselkärangaisista on peräisin niin kutsutuista karkureista.

Villiintynyt kissa on luokiteltu haitallisten vieraiden maaselkärangkaisten joukkoon. Vaikka kissa on tuotu maahamme jo ennen vieraslajistrategian arviointijakson alkuvuotta 1850, ilmastonmuutos voi lisätä sen villien ja puolikesyjen kantojen leviämistä Suomen luontoon. Kissa on maailman sadan vaarallisimman haitallisen vieraslajin listalla¹. Suomessa kissa tunnetaan metsästyslaissa

rauhottamattomien eläinten veroisena². Metsästyslaki tarkoittaa kuitenkin aina villiintynyttä kissaa. Tällaisena voidaan lähinnä pitää kissaa silloin, kun se hankkii ravintonsa luonnosta oman pihapiirinsä ulkopuolelta eli toisin sanoen elää villinä³. Kotikissa ei lukeudu rauhoittamattomiin eläimiin, vaan se on kotieläin ja lemmikkieläin. Kotieläimeksi otetusta kissasta säädetään, että sitä ei saa jättää heitteille⁴ tai hylätä, omistajan on pidettävä eläimestään huoli⁵. Kissan lemmikkinä pitämisen säädöksiä tuleekin tarkentaa, jotta kissojen vapaana liikkumisesta ja mahdollisesta villiintymisestä koituvaa haittaa saadaan pienennettyä. Kissan pitämistä lemmikkinä ei ole tarkoituss rajoittava.

Suomessa ei ole olemassa erityistä yhtenäistä lainsäädäntöä torjumaan selkeästi tunnistettua haittaa aiheuttavia vieraita maaselkärangaisia. Luonnonsuojelulaki säätelee yleisesti vierasperäisten lajien leviämisen rajoittamisesta ja metsästyslaki säätelee vierasperäisten lintu- tai nisäkäslajien samoin kuin vierasperäisten riistaeläinkantojen maahantuontia tai luontoon laskemista; vierasperäisistä riistaeläimistä ei saa aiheutua luonnolle tai luonnonvaraiselle eläimistölle merkittävää haittaa. Metsästys on lisäksi vain maanomistajan oikeus, ja kaupunkialueella rajallista.

Haitalliset sekä tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraat maaselkärangaiset

Haitalliset vieraat maaselkärangaiset (6 kpl)

Kanadanmajava (l. amerikanmajava)
Kissa (villiintyneenä⁶)
Minkki
Rotta
Supikoira
Villikani

Castor canadensis
Felis silvestris catus
Mustela vison
Rattus norvegicus
Nyctereutes procyonoides
Oryctolagus cuniculus

1. http://www.issg.org/worst100_species.html
2. Metsästyslaki 5§: Villiintyneeseen kissaan sovelletaan, mitä rauhoittamattomista eläimistä säädetään.
3. Hallituksen esitys 300/1992 ja Metsästäjän lakikirja 10 /2010
4. Asetus lemmikkieläinten suojelua koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta / Valtiosopimukset 49/1992: Heitteillä oleva eläin tarkoittaa joko koditonta lemmikkieläintä tai sellaista lemmikkieläintä, joka on omistajansa tai haltijan kotipiirin rajojen ulkopuolella, eikä kenenkään muun omistajan tai haltijan hallinnassa tai suorassa valvonnassa.

5. Metsästyslaki 85§.
6. Metsästyslain 5§:n mukaan villiintyneeseen kissaan sovelletaan, mitä rauhoittamattomista eläimistä säädetään. Metsästäjän lakikirjan 10/2010 mukaan villiintyneellä kissalla tarkoitetaan kissaa, joka hankkii ravintonsa luonnosta oman pihapiirinsä ulkopuolelta eli toisin sanoen elää villinä. Kotikissa ei lukeudu rauhoittamattomiin eläimiin, vaan se on kotieläin ja lemmikkieläin.

Haitallinen vieraslaji:

Supikoira

(*Nyctereutes procyonoides*)

KUVA: MARCUS WIKMAN

Tarkkailtava ja paikallisesti haitallinen vieraslaji:

Kanadanhanhi

(*Branta canadensis*)

KUVA: MARCUS WIKMAN

Tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraat maaselkärangaiset (4 kpl)

* = ei esiinny vielä Suomessa

Kanadanhanhi

Kuparisorsa*

Piisami

Valkohäntäpeura (l. valkohäntäkauris)

Branta canadensis

Oxyura jamaicensis

Ondatra zibethicus

Odocoileus virginianus

49

Lisäksi eräillä lajeilla on tarhakantoihin liittyviä ongelmia. **Kiljuhanhen** suojeluistutuksia ei pidä tehdä muihin hanhiin sekaantuneilla tarhakannoilla. Lisäksi pitää seurata syntykö maahamme pesivä **tiibetinhanhikanta** ja jos niin käy, se tulee poistaa. Suomessa on istutettu vierasperäistä läntistä kantaa olevia **peltopyitä** metsästystarkoitukseen. Istutukset aiheuttavat riskin alkuperäisen peltopyykannan perimän muuttumisesta. Vastavasti myös Ruotsissa ja muualla Euroopassa taapahtuvat laajamittaiset **sinisorsaistutukset** voivat muuttaa suomalaistenkin lintujen perimää, koska näitä istukkaita voi tulla kevätmuutolla maahamme. Myös muiden maiden haukanmetsästäjien tarhoista karanneet jalohaukat voivat risteytyä uhanalaisten **muutto- ja tunturihaukkojemme** kanssa. Vastaavia ongelmia on myös **koirasuden** kanssa. Ongelma on myös porotalouden aiheuttama riski **poron ja metsäpeuran** risteytymisestä.

Haittaa aiheuttavat maaympäristöjen vieraskasvit

Suomessa on arviolta 700–800 luonnosta tavattua vieraskasvilajia. Näiden lisäksi on lukuisa joukko puutarhoissa kasvatettavia koriste- ja hyötykasveja, joiden määrästä ei ole tarkkaa käsitystä. Tässä työssä haitallisiksi arvioitiin 24 vieraskasvilajia, ja tarkkailtaviksi tai paikallisesti haitallisiksi 28 lajia. Kaikki, sekä haitalliset että tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset lajit albertanvehnää (*Leymus innovatus*) lukuun ottamatta, esiintyvät jo Suomessa.

Lajien luokittelu haitallisiksi tai haitattomiksi ei ole yksiselitteistä: osa lajeista on jo laajalle levinneitä ja vaikutuksiltaan ilmeisiä, jotkut luetteloon päätyneistä kasveista ovat toistaiseksi vasta paikallisia ja haitallisia vain tiettyyn elinympäristöön

päästessään On hyvä muistaa, että haitalliseksi luokiteltu vieraskasvi voi olla käyttökelpoinen puutarhakasvi, jos se pysyy hallitusti siinä, mihin se on istutettu. Tällaisen ”hallinnan” kannalta tuulen ja lintujen mukana leviävät lajit ovat ongelmallisimpia. Suomi on pohjois-eteläsuunnassa pitkä maa, jonka eri osissa ilmasto- ja kasvuolosuhteet ovat hyvin erilaiset.

Suurin osa vieraskasvien aiheuttamista ongelmista on eteläisessä Suomessa. Etenkin saariston merellisissä oloissa pärjäävät monet sellaiset vieraskasvit, jotka mantereella tai pohjoisessa eivät toistaiseksi menesty. Esimerkiksi vuorivaahtera (*Acer pseudoplatanus*) kuuluu näihin vaateliaisiin vieraslajeihin. Elinympäristötyypeistä erityisen haavoittuvia ovat vesistöjen varret, hiekkarannat ja harjumetsät. Näille yhteistä on luontainen dynamiikka, jonka ansiosta niillä on runsaasti paljasta maata, johon vieraskasvit kykenevät asettumaan.

Eri lajikkeiden välillä voi myös olla vaihtelua, joka vaikuttaa esimerkiksi kasvin leviämiskykyyn ja haitallisuuteen. Hyvänä esimerkkinä on kurtturuusu (*Rosa rugosa*), jonka perusmuoto leviää rannoilla aggressiivisesti. Kurtturuususta on kuitenkin myös pidemmälle jalostettuja lajikkeita, joiden siementuotto ja leviämiskyky ovat heikkoja. Lajiluettelon laatiminen ei näiden vaihteluiden vuoksi ole ollut yksiselitteistä, ja etenkin rajapinnat haitallisten ja tarkkailtavien tai paikallisesti haitallisten lajien välillä saattavat olla häilyviä. Kasvistomme myös muuttuu koko ajan, joten luettelon lajilistaa tulee säännöllisesti päivittää. Etenkin tarkkailtavien ja paikallisesti haitallisten lajien luettelo on lähinnä esimerkinomainen, joten monien puutarhakasvikarkulaisten suhteen kannattaa olla tarkkana.

Kasveilla, kuten muillakin eliöryhmillä, leviämisen alkuvaiheen tunnistaminen on hyvin vaikeaa. Yksittäiset karkulaisesiintymät voivat vaikuttaa pitkään harmittomilta, mutta kannan saavutettua riittävän tiheyden, lisääntyminen pääsee lopulta vauhtiin. Näin kävi esimerkiksi kurtturuusulle. Laji ehti kasvaa luonnossamme useita kymmeniä vuosia ennen kuin sen kanta kiihtyi lähes eksponentiaaliseen kasvuun. Myös pitkäikäisten puulajien haitallisuuden arviointi ja ennustaminen on hankalaa, koska useimpien vieraiden puulajien kasvatushistoria metsissämme on varsin lyhyt.

Ilmastonmuutos vaikuttaa pitkällä aikavälillä myös vieraskasvien menestymiseen ja leviämiseen. Lajit, jotka talvehtivat meillä nykyilmas-

tossa huonosti, saattavat tulevaisuudessa menestyä meillä hyvin. Keskeisessä Euroopassa on haitallisiin vieraskasveihin luettu useita sellaisia lajeja, jotka eivät menesty nykyilmastossamme erityisen hyvin tai ollenkaan. Esimerkiksi valeakasia (*Robinia pseudoacacia*), kiiltotuomi (*Prunus serotina*), saarnivaahtera (*Acer negundo*), jumaltenpuu (*Ailanthus altissima*) sekä samettisumakki (*Rhus typhina*) ovat useiden Euroopan maiden haitallisten lajien listoilla. Erään kotimaisen puutarhaliikkeen sivustolla samettisumakin kerrotaan olevan juurivesallinen, korkea pensas, joka viihtyy aurinkoisilla, hiekkaperäisillä rinneilla ja jonka marjoja linnut syövät. Näiden piirteiden perusteella lajilla voi hyvin olla mahdollisuuksia levitä esimerkiksi harjunrinteille.

Vieraskasvien aiheuttamat haitat ovat moninaiset. Yleensä lajit ovat kookkaita, voimakaskasvuisia, niillä on hyvä siementuotto ja ne valtaavat luontoon päästyään nopeasti elintilaa alkuperäiseltä lajistolta. Komealupiini (*Lupinus polyphylus*) on voimakas kilpailija, joka myös rehevöittää kasvualustaansa typensitojabakteeriensa avulla. Jättiputket ovat haitallisuudessaan omaa luokkaansa: ne ovat alkuperäiselle kasvilajistollemme voimakkaita kilpailijoita, aiheuttavat ihmiselle terveydellistä haittaa ja voivat myös alentaa kiinteistöjen arvoa. Maisemaa hallitsevaa vieraskasvia voi pitää myös esteettisenä ja kulttuurisena haittana esimerkiksi arvokkailla maisemaalueilla tai kulttuuriympäristöissä. Monet peltorikkakasvit eivät leviä luontoon, mutta aiheuttavat merkittävää taloudellista haittaa torjunta-ainekustannuksina ja satojen vähenemisenä.

Kasvit leviävät ihmisen mukana monin tavoin. Liikennevälineet ja väylät ovat merkittäviä kasvien leviämisteitä ja kasveja on kulkeutunut ja kulkeutuu luonnonympäristöön tienvarsien nurmetuksen seurauksena. Kasveja on kulkeutunut meille heinänsiemenen ja karjan rehun mukana. Sotatulokkaat ja painolastihiekan mukana kulkeutuneet kasvit ovat oma ryhmänsä. Linnut kuljettavat marjovien kasvien siemeniä. Merkittävä osa haitalliseksi luokitelluista kasveistamme on tuotu meille puutarhoihin ja puistoihin koriste- kasveiksi. Näiden mukana meille on päätenyt myös monia rikkakasveja. Matkailijoiden mukana saapuu uusia kasveja, ja internet on merkittävä apuväline sekä kasvien kaupassa että harrastajien välisessä kasvivaihdossa. Kasvit kulkeutuvat uusille paikoille myös siirreltävien maamassojen ja multakuormien mukana. Yksi suurimmista on-

gelmista on puutarhajätteiden huolimaton ja välinpitämätön käsittely ja hävitys.

Luonnonsuojelulain 43§ kieltää kasvilajin istuttamisen tai kylvämisen pihapiirin, pellon tai rakennetun alueen ulkopuolelle, jos on aihetta epäillä, että siitä voi syntyä pysyvä kanta. Pykälä on huonosti tunnettu ja tehoton. Lainsäädäntömme ei myöskään mahdollista haitallisten vieraskasvien torjuntaa ilman maanomistajan suostumusta edes luonnonsuojelualueilta. Haitallisten vieraskasvien hallinnan haasteena on myös puutarhakasvien vapaa kauppa EU:n alueella.

Siemenkauppalainsäädännössä on raja-arvoja rikkakasvien siementen kokonaispitoisuuksille sekä säädöksiä, jotka koskevat siemenlevintäisten tautien esiintymistä. Siemenlainsäädännössä ei ole säädöksiä, jotka koskisivat nimettyjen, haitallisiksi määriteltyjen vieraslajien siementen pitoisuuksia.

Haitallinen vieraslaji:

Japanintatar
(*Fallopia japonica*)

KUVA: TERHI RYTTÄRI

Haitalliset sekä tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraskasvit

Haitalliset maaympäristöjen vieraskasvit (24 kpl)

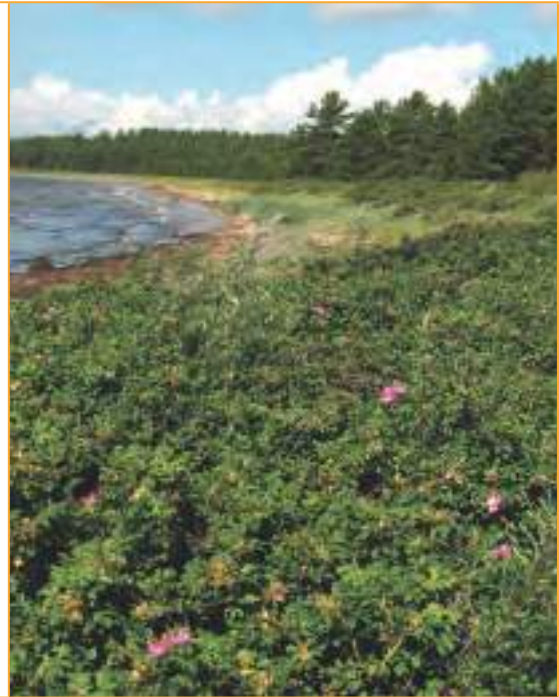
51

Amerikanhorsma	<i>Epilobium adenocaulon</i>
Vaalea-amerikanhorsma	<i>Epilobium ciliatum</i>
Etelänruttojuuri	<i>Petasites hybridus</i>
Isotuomipihlaja	<i>Amelanchier spicata</i>
Japanintatar	<i>Fallopia japonica</i>
Jättitatar	<i>Fallopia sachalinensis</i>
Hörtsätatar	<i>Fallopia x bohemica</i>
Jättipalsami	<i>Impatiens glandulifera</i>
Lännenpalsami	<i>Impatiens capensis</i>
Rikkapalsami	<i>Impatiens parviflora</i>
Kaukasianjättiputki	<i>Heracleum mantegazzianum</i>
Persianjättiputki	<i>Heracleum persicum</i>
Armenianjättiputki	<i>Heracleum sosnowskyi</i>
Kanadanpiisku	<i>Solidago canadensis</i>
Korkeapiisku	<i>Solidago altissima</i>
Isopiisku	<i>Solidago gigantea</i>
Karhunköynnökset	<i>Calystegia sepium</i>
Komealupiini	<i>Lupinus polyphyllus</i>
Kurturuusu (perusmuoto)	<i>Rosa rugosa</i>
Paimenmatara; piennarmatara	<i>Galium album; G x pomeranicum</i>
Pajuasteri	<i>Aster x salignus</i>
Terttuselja	<i>Sambucus racemosa</i>
Hukkakaura	<i>Avena fatua</i>
Rikkanenätti	<i>Rorippa sylvestris</i>

Hiekkarantojen ja dyynien uhka, haitallinen vieraskasvi:

Kurtturuusu

Kurtturuusu (*Rosa rugosa*) on kotoisin Tyynen valtameren Aasian puoleisilta rannoilta. Kestävyytensä vuoksi se on suosittu koristekasvi sekä yksittäispensaina että tienvarsien massaistutuksissa. Kasvi on tehokas leviäjä: sen kiulukat kelluvat pitkään vedessä, siemenet leviävät lintujen mukana kaukaisillekin saarille ja hiekkaisessa maassa se muodostaa maavarsistonsa avulla laajoja ja tiheitä kasvustoja. Kurtturuusu on uhka hiekkarantojen ja dyynien eliölajistolle koko Itämeren alueella. Suomen rannikkoalueilla kurtturuusua on eniten Suomenlahden hiekkarannoilla ja harju-saarilla. Pohjanlahden puolella laji on vasta aloittamassa levittäytymistään. Ekologisten haittojen lisäksi laajat kurtturuusukasvustot aiheuttavat haittaa virkistyskäytölle ja voivat laskea rantakiinteistöjen arvoa.

KUVA: TERHI RYTTÄRI

Tienvarsiketojen syrjäyttäjä, haitallinen vieraskasvi:

Komealupiini

Koristeellinen komealupiini (*Lupinus polyphyllos*) on tuotu Eurooppaan Pohjois-Amerikasta. Se on muutamassa vuosikymmenessä levinnyt teiden ja ratojen varsia myöten koko eteläiseen Suomeen aina Rovaniemelle saakka.

Komealupiini on voimakas kilpailija, joka syrjäyttää nopeasti tieltään tienvarsikedoilta turvapaikan löytäneet taantuneet keto- ja niittykasvit. Hernekasvina komealupiini sitoo juuriston bakteereillaan ilmakehän tyypä ja rehevöittää maaperää, mikä entisestään heikentää ketokasvien tilannetta.

Komealupiini on vaikeasti hävitettävä kasvi. Tienvarsien lisäksi sen esiintymiä on viime aikoina havaittu myös niityiltä ja harjumetsistä.

KUVA: TERHI RYTTÄRI

Haitallinen kosteikkojen ja rantametsien vieraskasvi:

Jättipalsami

(*Impatiens glandulifera*)

Jättipalsami (*Impatiens glandulifera*) on luontoon puutarhoista levinnyt vieraskasvi, joka luontoon levitessään valtaa kasvualaa tukahduttaen kaiken muun kasvillisuuden. Kasvi leviää erityisen helposti kosteikoissa ja rantametsissä joki- ja puronvarsia myöten.

KUVA: TERHI RYTTÄRI

Paikallisesti haitallinen vieraskasvi:**Tarhaomenapuu**

Joka pihan tarhaomenapuuta (*Malus domestica*) ei heti arvaa haittoja aiheuttavaksi vieraslajiksi. Eikä se sitä laajassa mittakaavassa olekaan. Ahvenanmaalla ja lounaissaaristossa elää levinneisyysalueensa pohjoisrajalla alkuperäinen euraasialainen metsäomenapuu (*Malus sylvestris*). Uhanalaisuudeltaan vaarantuneeksi luokitellun metsäomenapuun yhtenä uhkana on risteytyminen tarhaomenapuun kanssa. Suuri osa jäljellä olevista metsäomenapuuyksilöistä on jo risteymiä.

Tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset maaympäristöjen vieraskasvit (28 kpl)

Alaskanlupiini	<i>Lupinus nootkanensis</i>
Albertanvehnä	<i>Leymus innovatus</i>
Hamppuvillakko	<i>Senecio cannabifolius</i>
Idänpensaskanukka	<i>Cornus alba ssp. alba</i>
Lännenpensaskanukka	<i>Cornus alba ssp. stolonifera</i>
Japaninruttojuuri	<i>Petasites japonicus ssp. giganteus</i>
Jättituija	<i>Thuja plicata</i>
Keltamajavankaali	<i>Lysichiton americanus</i>
Marunatuoksukki	<i>Ambrosia artemisiifolia</i>
Siperianpihta	<i>Abies sibirica</i>
Palsamipihta	<i>Abies balsamea</i>
Pilvikirsikka	<i>Prunus pennsylvanica</i>
Puistonurmikka	<i>Poa chaixii</i>
Rehuvuohenherne	<i>Galega orientalis</i>
Rohtoraunioyrtti	<i>Symphytum var. officinale ja var. bohemicum</i>
Ruotsinraunioyrtti	<i>Symphytum x uplandicum</i>
Tarhaomenapuu	<i>Malus domestica</i>
Vuorivaahtera	<i>Acer pseudoplatanus</i>
Hietakattara	<i>Bromus sterilis</i>
Kananhirssi	<i>Echinochloa crus-galli</i>
Kanadankoiransilmä	<i>Conyza canadensis</i>
Peltopuna-alpi	<i>Anagallis arvensis</i>
Rikkapuntarpää	<i>Alopecurus myosuroides</i>
Silkkiunikko	<i>Papaver rhoeas</i>
Sinipantaheinä	<i>Setaria pumila</i>
Viherpantaheinä	<i>Setaria viridis</i>
Viherrevonhätä	<i>Amaranthus retroflexus</i>
Viitapihlaja-angervo	<i>Sorbaria sorbifolia</i>

Maa- ja metsätalouden vieraslajit sekä sisätilojen tuholaiset

Suurin osa maa- ja metsätalouden vieraseliöistä on kasvintuhoojia, millä tarkoitetaan kasveissa tai kasvituotteissa esiintyviä eläin- tai kasvikuntaan kuuluvia haitallisia eliöitä, sieniä, bakteereita, fytoplasmoja ja viruksia, jotka voivat aiheuttaa välitöntä tai välillistä vahinkoa viljelykasveille, luonnonvaraisille kasveille tai niistä saataville tuotteille. Ryhmään kuuluu kuitenkin myös muutamia kasvintuotannon hyötyeliöitä.

Osa vieraista kasvintuhoojista on karanteenilajeja (taulukko 7), joiden tuonti ja levittäminen on kielletty direktiivillä kaikissa EU:n jäsenmaissa tai määrätyillä suojaalueilla. Karanteenituholaiset kuuluvat välittömiä toimenpiteitä vaativiin vieraslajeihin eli erityisen haitallisiin vieraslajeihin, ja niihin sovelletaan jo kansainvälisesti sovittuja, voimakkaita torjuntatoimia.

Maa- ja metsätalouden vieraslajit muodostavat suurimman joukon Suomessa tunnistetuista haitallisista sekä tarkkailtavista ja paikallisista haitallisista vieraslajeista. Haitallisiksi niistä luokitellaan 108 lajia. Tarkkailtaviksi tai paikallisesti haitallisiksi luokitellaan 45 lajia, joista 13 lajia esiintyy Suomessa. Karanteenilajien lisäksi myös muihin kasvintuhoojiin voi kohdistua torjuntatoimia, jotka voivat olla lakisääteisiä tai vapaaehtoisia.

Maa- ja metsätalouden vieraslajeista 68 on jo siirtynyt tai Suomeen saapuessaan suurella todennäköisyydellä tulisi siirtymään luontoon. Asiantuntija-arvion mukaan 20 näistä lajeista on sellaisia, joilla voisi olla merkittävä kasveja tai eläimiä tuhoava vaikutus. Todellisuudessa näiden vieraslajien tuhon laajuutta ja vaikutusta biodiversiteettiin on vaikea määrittää, koska niiden vaikutuksia on tutkittu vain kasvintuotantonäkökulmasta. Yhdellä kasvintuhoojalla voi olla isäntäkasveina monilajisia sukuja ja heimoja. Tunnettu esimerkki on maailmanlaajuisesti huolta aiheuttavat, kasvikaupankin mukana leviävät *Phytophthora*-suvun sienet, joiden tiedetään aiheuttavan metsä- ja kasvillisuustuhoja. Kasvintuhoojien aiheuttamaan tuhon esiintyvyyteen ja sen suuruuteen vaikuttavat aina myös oleellisesti ilmasto-olosuhteiden otollisuus sekä isäntäkasvin ominaisuudet, kuten kestävyys ja populaatorakenne. Eliöiden väliset vuorovaikutussuhteet ovat monimutkaisia; monet vieraslajilistalla olevat tuhoeläimet,

esimerkiksi kirvat, ovat virusten, fytoplasmojen tai sienten kantajia ja näin myös kasvitautilien levittäjiä.

Suomessa vieraista kasvintuhoojista säädellään laissa kasvinterveyden suojelemisesta (702/2003), taimiaineistolaissa (1205/1994), siemenkauppalaisissa (728/2000) ja laissa metsän hyönteis- ja sienituhojen torjunnasta (263/1991). Suuri osa maa- ja metsätalouden haitallisista vieraslajeista on säädösten piirissä, joten lainsäädännön kehittämisen kannalta avainasemassa on olemassa oleva lainsäädäntö, valvonnan kehittäminen sekä riskinarviointi EU:ssa ja Suomessa.

Kasvintuotannossa käytetään erilaisia hyötyeliöitä esimerkiksi pölyttäjinä ja biologisina torjuntaeliöinä. Suomessa biologisia torjuntaeliöitä käytetään pääosin kasvihuonetuotannossa, mutta myös esimerkiksi mansikanviljelyssä. Biologiset torjuntaeliöt ovat usein Suomen luonnolle vieraita lajeja. Torjuntaeliöiden valmistusta, tuontia tai käyttöä ei säännellä Suomessa mitenkään. Ennen EU-jäsenyyttä niiden tuonnista pyydettiin lausuntoja, jotka eivät kuitenkaan olleet velvoittavia.

Sisätilojen haittaa aiheuttavat vieras-hyönteiset maa- ja puutarhatalouden ulkopuolella

Sisätilojen vieraita haitallisia hyönteisiä on tunnistettu Suomessa olevan 9 lajia sekä tarkkailtavaa tai paikallisesti haitallisia 18 lajia. Sisätilojen vieraat hyönteiset ovat yleensä tahattomasti Suomeen levinneitä elintarvikkeiden, tekstiilien, puuesineiden tai muun puuainestavaran sekä matkailijoiden mukana. Monet lajit ovat kotoisin maapallon lämpimiltä ja lauhkeilta alueilta ja taainen, riittävän korkea lämpötila on edellytys niiden esiintymiselle sisätiloissa.

Elintarvikkeiden tuholaiset elävät mm. keskusvarastoissa ja myllyissä. Asuintilojen ruokakomeroihin ne kulkeutuvat yleensä jonkin saastuneen tuotteen mukana. Yleensä ne herättävät ihmisissä myös inhoa löytyessään asunnoista. Tuholaiset pilaavat elintarvikkeet ulosteillaan. Tekstiilituholaiset käyttävät ravintonaan villaa, turkkia ja höyheniä ja aiheuttavat siten tekstiilien reikiintymistä.

Erityisen haitallinen vieraslaji, tuhoeläin:**Espanjansiruetana**

Ensimmäinen havainto haitallisesta espanjansiruetanasta (*Arion lusitanicus*) Suomessa on vuodelta 1990. Ruotsissa ensimmäiset havainnot etanasta ovat jo vuodelta 1975. Nykyään lajilla tiedetään olevan Ruotsissa ja Ahvenanmaalla erittäin vahvat kannat. Suomessa espanjansiruetanaa on tavattu noin 300 eri paikasta, ja sen tiedetään levinneen Kiiminkiin, Kajaaniin ja Juukaan saakka.

Espanjansiruetana on kaikkiruokainen massalaji, joka on sopeutunut Suomen viileään ilmastoon. Etana saattaa liikkua jopa 50 metriä yössä, ja se syö yleensä oman painonsa verran (10 g) vuorokaudessa. Syömällä kasveja puutarhoissa ja pelloilla espanjansiruetana aiheuttaa merkittävää taloudellista haittaa. Espanjansiruetana voi myös risteytyä muiden etanoiden kanssa aiheuttaen ekologista haittaa alkuperäisille lajeille.

Espanjansiruetana on todennäköisesti levinnyt kauppapuutarhojen ja multa-asemien kautta kasvien lisäysmateriaalin ja mullan mukana. Laji leviää nykyäänkin muun muassa harrasteviljelyn ja kasvien kuljetuksen avulla. Ilmastonmuutos lisää populaatioiden kokoa ja näin myös lajin vahingollisuutta pohjoisilla viljelyalueilla sekä aiheuttaa edelleen lisääntyvän kasvintuotantoriskin. Asiantuntijoiden mukaan lajin torjunta on auttamattomasti, tai ainakin 10 vuotta, myöhässä.

KUVA: ILMARI VALOVRTA

Haitalliset sekä tarkkailtavat maa- ja metsätalouden vieraslajit sekä sisätilojen tuholaiset

* = voi siirtyä luontoon, merkitys on tuntematon tai se voi olla vähäinen

** = voi siirtyä luontoon, vaikutus voi olla merkittävä

55

Haitalliset maa- ja metsätalouden vieraslajit (108 kpl)

HYÖNTEISET

Ansarijauhiainen**

Ansarikirva*

Ansariripsiäinen

Kilpikirva

Kemppi*

Kalifornianripsiäinen*

Kasvihuonekirva

Kasvihuonekoisa

Kaunokilpikkä

Koisokirva*

Kurkkukirva

Liljakukko**

Kirva

Mustareisiripsiäinen

Lude*

Oranssikilpikkä

Parsakilpikkä

Persikkakirva**

Päärynänäkämäsääski

Saarnenjalosoukko**

Saniaiskilpikkä

Sipulikirva

Trialeurodes vaporariorum

Macrosiphum euphorbiae

Heliothrips haemorrhoidalis

Aspidiotus nerii (syn. *hederae*)

Cacopsylla melanoneura

Frankliniella occidentalis

Aulacorthum circumflexum

Duponchelia fovealis

Pseudococcus longispinus

Aulacorthum solani

Aphis gossypii

Lilioceris lillii

Macrosiphoniella sanborni

Hercinothrips femoralis

Nesidiocoris tenuis

Coccus hesperidum

Saissetia coffeae

Myzus persicae

Dasineura pyri

Agrilus planipennis

Pinnaspis aspidistrae

Myzus ascalonicus

Traakkipuuriipsiäinen
Uurrekorvakärsäkäs**
Villakilpikkä

Parthenothrips dracaenae
Otiorhynchus sulcatus
Planococcus citri

BAKTEERIT JA FYTOPLASMAT

Bakteerilaikku
Bakteerilakaste
Kauran kehälaikku
Perunantymä*
Perunantymä*

Pseudomonas syringae
Clavibacter michiganensis, ssp. *michiganensis*
Pseudomonas syringae
Dickeya dianthicola ja muut uudet Dickeya-lajit
Pectobacterium carotovorum

PUNKIT

Begoniapunkki

Polyphagotarsonemus latus

SIENET

Kotelosieni**
Douglasskuusenkariste*
Kotelosieni

Haavanroso**
Harmaahilse
Havupuun taimienjuurilaho
Karviaishärmä
Kauran lehtilaikku
Kauranavonoki
Kuoripolte**
Lakastumistauti
Lehtikuusikoro
Lehtipuun/hedelmäpuun syöpä*
Lepänruoste**
Mansikan mustalaikku*
Mansikan tyvimätä**
Ruostesieni*
Mustaruoste*
Mustatyvitauti*
Mustatyvitauti
Mustapistetauti
Ohran tyvi- ja lehtilaikku*
Ohranlentonoki
Ohranrengaslaikku*
Ohranverkkolaikku*
Ohranviirutauti
Omenanhärmä
Ristikukkaisten möhöjuuri*
Omenapuun kuorimätä
Pahkahome*
Palsaminlehtihome
Perunan *Cercospora*-lehtilaikku
Perunarutto, suvull. lis. muoto
Perunarutto, suvutt. lis. muoto
Perunaseitti*
Ruskopolte*
Pistelaikku*
Munasieni
Porkkanamätä
Porkkanan mustamätä*

Diaporthe vaccinii
Rhabdocline pseudotsugae
Drepanopeziza populorum,
anamorfi *Marssonina populi*
Entoleuca mammata
Helminthosporium solani
Ceratobasidium bicorne
Podosphaera mors uvae
Pyrenophora chaetomioides
Ustilago avenae
Neofabraea populi
Verticillium albo-atrum / *V. dahliae*
Lachnelulla willkommii
Nectria galligena
Melampsorium hiratsukanum
Colletotrichum acutatum
Phytophthora cactorum
Melampsora larici-populina
Puccinia graminis
Gaeumannomyces graminis var. *tritici*
Gaeumannomyces graminis var. *avenae*
Colletotrichum coccoides
Cochliobolus sativus
Ustilago nuda f.sp. *Hordei*
Rhynchosporium secalis
Pyrenophora teres
Pyrenophora graminea
Podosphaera leucotricha
Plasmodiophora brassicae
Phytophthora cactorum
Sclerotinia sclerotiorum
Plasmopara obducens
Cercospora concors (*Mycovellosiella*)
Phytophthora infestans
Phytophthora infestans
Rhizoctonia solani, AG3
Phytophthora plurivora
Pyrenophora tritici-repentis
Plasmopara halstedii
Phytophthora porri
Mycocentrospora acerina

Punamätä	<i>Phytophthora erythroseptica</i>
Punavyökariste*	<i>Mycosphaerella pini</i>
Ramularia-laikku	<i>Ramularia collo-cygni</i>
Ruskolaikku*	<i>Stagonospora nodorum</i>
Saarnensurma**	<i>Chalara fraxinea</i>
Sydänmätä*	<i>Pythium ultimum, Pythium debaryanum</i>
Taimipolte, tyvilaikku*	<i>Rhizoctonia solani</i> AG2-1 ja AG 2-2
Torajyvä*	<i>Claviceps purpurea</i>
Tuijankariste	<i>Didymascella thujina</i>
Tyvifusarioosit*	<i>Fusarium</i> spp.
Tyvilaikku*	<i>Oculimacula yallundae</i>
Tähkäfusarioosi	<i>Fusarium langsethiae</i>
Vehnän haisunoki	<i>Tilletia caries</i>
Vehnän haisunoki	<i>Tilletia laevis</i>
Vehnän lentonoki	<i>Ustilago tritici</i>

NILVIÄISET

Espanjansiruetana**	<i>Arion lusitanicus</i>
Keltajuovaetana**	<i>Arion fasciatus</i>
Taimietana	<i>Lehmannia valentiana</i>

VIRUKSET

Hostan X-virus	<i>Hosta virus X (HVX)</i>
Joulutähden mosaiikkivirus	Poinsettia mosaic virus (PnMV)
Kirsikan kierrelehtivirus*	<i>Cherry leaf roll virus (CLRV)</i>
Kurkun mosaiikkivirus	<i>Cucumber mosaic virus (CMV)</i>
Kurkun vihermosaiikkivirus	<i>Cucumber green mottle mosaic virus (CGMMV)</i>
Mustaherukan suonenkatovirus*	<i>Black currant reversion virus (BRV)</i>
Omenan kloroott. lehtilaikkuvirus	<i>Apple chlorotic leaf spot virus (ACLV)</i>
Pepinon mosaiikkivirus	<i>Pepino mosaic virus (PepMV)</i>
Perunan kasvustovirukset	PVX, PVM, PVS, PVA
Perunan maltokaarivirus*	<i>Potato mop top virus (PMTV)</i>
Perunan Y-virus	PVY
Purjon keltajuovavirus	<i>Leek yellow stripe virus (LYSV)</i>
Salotin piilovirus	<i>Shallot latent virus (SLV)</i>
Sipulin keltakääpiökasvuvirus	<i>Onion yellow dwarf virus (OYDV)</i>
Tupakan mosaiikkivirus	<i>Tobacco mosaic virus (TMV)</i>
Tupakan nekroosivirus	<i>Tobacco necrosis virus (TNV)</i>
Vadelman kääpiökasvuvirus*	<i>Raspberry bushy dwarf virus (RBDV)</i>
Vehnän kääpiökasvuvirus*	<i>Wheat dwarf virus (WDV)</i>

57

SUKKULAMADOT

Juurikasankeroinen	<i>Heterodera schachtii</i>
--------------------	-----------------------------

Haitalliset sisätuholaiset (9 kpl)

Faaraomuurahainen	<i>Monomorium pharaonis</i>
Intianjauhokoisa/keittiökoisa	<i>Plodia interpunctella</i>
Jauhokoisa	<i>Ephestia kuehniella</i>
Outokuoriainen	<i>Thylophorus contractus</i>
Riesakuoriainen	<i>Reesa vespulae</i>
Riisihärö	<i>Oryzaephilus surinamensis</i>
Rohmukuoriainen	<i>Tribolium destructor</i>
Vaatekoi	<i>Tineola bisselliella</i>
Vyöturkiskuoriainen	<i>Attagenus woodroffei</i>

Tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset maa- ja metsätalouden vieraslajit (45 kpl)

* = voi siirtyä luontoon, merkitys on tuntematon tai se voi olla vähäinen

** = voi siirtyä luontoon, vaikutus voi olla merkittävä

*** = ei esiinny vielä Suomessa

HYÖNTEISET

Amerikanripsiäinen	<i>Echinothrips americanus</i>
Harlekiinileppäpörkkö**/**	<i>Harmonia axyridis</i>
Heinäsirikka*	<i>Iguttettix oculatus</i>
Hukkavaellusyökkönen / puuvillayökkönen*/**	<i>Helicoverpa armigera</i>
Kaskas*/**	<i>Eupteryx decemnotata</i>
Kaskas***	<i>Illinoia azaleae</i>
Kastanjanmiinakoi	<i>Cameraria ohridella</i>
Keltainen ruusukirva***	<i>Rhodobium porosum</i>
Kemppi	<i>Psylla buxi</i>
Kirva***	<i>Cerataphis orchidearum</i>
Kirva***	<i>Dysaphis tulipae</i>
Kirva***	<i>Hemiberlesia rap</i>
Kirva*/**	<i>Lepidosaphes beckii</i>
Kirva*/**	<i>Lepidosaphes conchiformis</i>
Kirva***	<i>Macrosiphum hellebori</i>
Kirva***	<i>Rhopalosiphoninus staphyleae</i>
Kirva*/**	<i>Rhopalosiphum insertum</i>
Kirva*/**	<i>Rhopalosiphum rufiabdominale</i>
Kontukimalainen*	<i>Bombus terrestris</i>
Kovakuoriainen***	<i>Coloradoa rufomaculata</i>
Lude***	<i>Aonidiella aurantii</i>
Lude*/**	<i>Dichroscytus gustavi</i>
Maissikirva**/**	<i>Rhopalosiphum maidis</i>
Mansikkakirva***	<i>Chaetosiphon fragaefolii</i>
Mantokuoriaiset**	<i>Scolytus</i> spp.
Miinaajakoi***	<i>Tuta absoluta</i>
Oliivikiipikkä***	<i>Saissetia oleae</i>
Orvokkiriva*/**	<i>Myzus ornatus</i>
Pistiäinen***	<i>Megastigmus spermatrophus</i>
Ripsiäinen***	<i>Chaetanaphothrips orchidii</i>
Ripsiäinen***	<i>Liothrips vaneckei</i>
Ripsiäinen***	<i>Scirtothrips longipennis</i>
Siperianmäntykehrääjä*/**	<i>Dendrolimus</i> spp.

SIENET

Hollanninjalavatauti**/**	<i>Ophiostoma ulmi</i> , <i>Ophiostoma novo-ulmi</i>
Keltaviirutauti	<i>Hymenula cerealis</i>
Lehtipolte	<i>Alternaria alternata</i>
Mustikkasyöpä***	<i>Fusicoccum putrefaciens</i>
Männyn ruskoneulaskariste**/**	<i>Mycosphaerella dearnessii</i>
Ohrankätkönoki	<i>Ustilago hordei</i>
Pihkakoro**/**	<i>Gibberella circinata</i>
Syysvehnänharmaalaikku	<i>Mycosphaerella graminicola</i>

VIRUKSET

Omenan mosaiikkivirus*	<i>Apple mosaic virus</i> (ApMV)
Tupakan rattle virus*	<i>Tobacco rattle virus</i> (TRV)

PUNKIT

Punkki*/***	<i>Tetranychus evansi</i>
Tomaatin ruosteäkämäpunkki	<i>Aculops lycopersici</i>

Tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset sisätuholaiset (18 kpl)

*** = ei esiinny vielä Suomessa

Aittaluukuoriainen	<i>Necrobia rufipes</i>
Amerikantorakka	<i>Periplaneta americana</i>
Australiantorakka	<i>Periplaneta australasiae</i>
Hinkalokuoriainen	<i>Tribolium confusum</i>
Huppukuoriaiset	<i>Bostrichidae</i>
Kaprakuoriainen***	<i>Trogoderma granarium</i>
Kauppahärö	<i>Oryzaephilus mercator</i>
Kotisirkka	<i>Acheta domesticus</i>
Leipäkuoriainen	<i>Stegobium paniceum</i>
Lesehärö	<i>Cryptolestes ferrugineus</i>
Papupiilokas	<i>Acanthoscelides obtectus</i>
Parkettikuoriainen	<i>Lyctus africanus</i>
Piilojäärä	<i>Stromatium unicolor</i>
Ranskantorakka	<i>Supella longipalpa</i>
Ruotsintorakka	<i>Periplaneta orientalis</i>
Ruskoturkiskuoriainen	<i>Attagenus smirnovi</i>
Ryijykuoriainen	<i>Anthrenus verbasci</i>
Uunitoukka	<i>Lepismodes inquilinus</i>

59

Taulukko 4: Suomessa esiintyvät haitalliset vieraslajit (kpl) sekä tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraslajit Suomessa (kpl).

	Suomessa esiintyvät haitalliset vieraslajit	Tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraslajit Suomessa	
		Yhteensä	Ei vielä Suomessa
Itämeren vieraslajit	5	16	8
Sisävesistöjen vieraslajit	5	17	6
Vieraat maaselkärankaiset	6	4	1
Maaympäristöjen vieraskasvit	24	28	-
Maa- ja metsätalouden vieraslajit	108	45	32
Vieraat sisätuholaiset	9	18	1

LUETTELO SUOMESSA ESIINTYVISTÄ HAITALLISISTA VIERASLAJEISTA

Taulukko 5: Suomessa esiintyvät haitalliset vieraslajit.

Haitalliset vieraslajit Suomessa (157 kpl)

* = erityisen haitalliseksi luokiteltu vieraslaji

BAKTEERIT JA FYTOPLASMAT (BACTERIA)

Bakteerilaikku	<i>Pseudomonas syringae</i>
Bakteerilakaste	<i>Clavibacter michiganensis</i> , ssp. <i>michiganensis</i>
Kauran kehälaikku	<i>Pseudomonas syringae</i>
Perunantymä	<i>Dickeya dianthicola</i> ja muut uudet <i>Dickeya</i> -lajit
Perunantymä	<i>Pectobacterium carotovorum</i>

VIRUKSET

Hostan X-virus	<i>Hosta virus X</i> (HVX)
Joulutähden mosaiikkivirus	<i>Poinsettia mosaic virus</i> (PnMV)
Kirsikan kierrelehtivirus	<i>Cherry leaf roll virus</i> (CLRV)
Kurkun mosaiikkivirus	<i>Cucumber mosaic virus</i> (CMV)
Kurkun vihermosaiikkivirus	<i>Cucumber green mottle mosaic virus</i> (CGMMV)
Mustaherukan suonenkatovirus	<i>Black currant reversion virus</i> (BRV)
Omenan kloroott. lehtilaikkuvirus	<i>Apple chlorotic leaf spot virus</i> (ACLV)
Pepinon mosaiikkivirus	<i>Pepino mosaic virus</i> (PepMV)
Perunan kasvustovirukset	PVX, PVM, PVS, PVA
Perunan maltokaarivirus	<i>Potato mop top virus</i> (PMTV)
Perunan Y-virus	PVY
Purjon keltajuovavirus	<i>Leek yellow stripe virus</i> (LYSV)
Salotin piilovirus	<i>Shallot latent virus</i> (SLV)
Sipulin keltakääpiökasvuvirus	<i>Onion yellow dwarf virus</i> (OYDV)
Tupakan mosaiikkivirus	<i>Tobacco mosaic virus</i> (TMV)
Tupakan nekroosivirus	<i>Tobacco necrosis virus</i> (TNV)
Vadelman kääpiökasvuvirus	<i>Raspberry bushy dwarf virus</i> (RBDV)
Vehnän kääpiökasvuvirus	<i>Wheat dwarf virus</i> (WDV)

SIENET (FUNGI)

Douglaskuusenkariste	<i>Rhizoglyphus nigellus</i>
Haavanroso	<i>Entoleuca mammata</i>
Harmaahilse	<i>Helminthosporium solani</i>
Havupuun taimienjuurilaho	<i>Ceratobasidium bicorne</i>
Karviaishärmä	<i>Podosphaera mors uvae</i>
Kauran lehtilaikku	<i>Pyrenophora chaetomioides</i>
Kauranavonoki	<i>Ustilago avenae</i>
Kotelosieni	<i>Diaporthe vaccinii</i>
Kotelosieni	<i>Drepanopeziza populorum</i> , anamorfi <i>Marssonina populi</i>
Kuoripolte	<i>Neofabraea populi</i>
Lakastumistauti	<i>Verticillium albo-atrum</i> / <i>V. dahliae</i>
Lehtikuusikoro	<i>Lachnelulla willkommii</i>
Lehtipuun/hedelmäpuun syöpä	<i>Nectria galligena</i>
Lepänruoste	<i>Melampsoridium hiratsukanum</i>
Mansikan mustalaikku	<i>Colletotrichum acutatum</i>
Mansikan tyvimätä	<i>Phytophthora cactorum</i>
Munasieni	<i>Plasmopara halstedii</i>
Mustaruoste	<i>Puccinia graminis</i>

Mustatyvitauti	<i>Gaeumannomyces graminis</i> var. <i>tritici</i>
Mustatyvitauti	<i>Gaeumannomyces graminis</i> var. <i>avenae</i>
Mustapistetauti	<i>Colletotrichum coccoides</i>
Ohran tyvi- ja lehtilaikku	<i>Cochliobolus sativus</i>
Ohranlentonoki	<i>Ustilago nuda</i> f.sp. <i>Hordei</i>
Ohranrengaslaikku	<i>Rhynchosporium secalis</i>
Ohranverkkolaikku	<i>Pyrenophora teres</i>
Ohranviirutauti	<i>Pyrenophora graminea</i>
Omenahärmä	<i>Podosphaera leucotricha</i>
Omenapuun kuorimätä	<i>Phytophthora cactorum</i>
Pahkahome	<i>Sclerotinia sclerotiorum</i>
Palsaminlehtihome	<i>Plasmopara obducens</i>
Perunan Cercospora-lehtilaikku	<i>Cercospora concors</i> (<i>Mycovellosiella</i>)
Perunarutto, suvull. lis. muoto	<i>Phytophthora infestans</i>
Perunarutto, suvutt. lis. muoto	<i>Phytophthora infestans</i>
Perunaseitti	<i>Rhizoctonia solani</i> , AG3
Pistelaikku	<i>Pyrenophora tritici-repentis</i>
Porkkanamätä	<i>Phytophthora porri</i>
Porkkanan mustamätä	<i>Mycocentrospora acerina</i>
Punamätä	<i>Phytophthora erythroseptica</i>
Punavyökariste	<i>Mycosphaerella pini</i>
Ramularia-laikku	<i>Ramularia collo-cygni</i>
Rapurutto, As-tyyppi ja Ps1-tyyppi*	<i>Aphanomyces astaci</i> (As, Ps1)
Ristikukkaisten möhöjuuri	<i>Plasmodiophora brassicae</i>
Ruostesieni	<i>Melampsora larici-populina</i>
Ruskolaikku	<i>Stagonospora nodorum</i>
Ruskopolte	<i>Phytophthora plurivora</i>
Saarnensurma	<i>Chalara fraxinea</i>
Sydänmätä	<i>Pythium ultimum</i> , <i>Pythium debaryanum</i>
Taimipolte, tyvilaikku	<i>Rhizoctonia solani</i> , AG2-1 ja AG 2-2
Torajyvä	<i>Claviceps purpurea</i>
Tuijankariste	<i>Didymascella thujina</i>
Tyvifusarioosit	<i>Fusarium</i> spp.
Tyvilaikku	<i>Oculimacula yallundae</i>
Tähkäfusarioosi	<i>Fusarium langsethiae</i>
Vehnän haisunoki	<i>Tilletia caries</i>
Vehnän haisunoki	<i>Tilletia laevis</i>
Vehnän lentonoki	<i>Ustilago tritici</i>

PUTKILOKASVIT (TRACHEOBIONTA)

Amerikanhorsma	<i>Epilobium adenocaulon</i>
Armenianjättiputki*	<i>Heracleum sosnowskyi</i>
Etelänruttojuuri	<i>Petasites hybridus</i>
Hukkakaura	<i>Avena fatua</i>
Hörtsätatar	<i>Fallopia x bohémica</i>
Isopiisku	<i>Solidago gigantea</i>
Isosorsimo	<i>Glyceria maxima</i>
Isotuomipihlaja	<i>Amelanchier spicata</i>
Japanintatar	<i>Fallopia japonica</i>
Jättipalsami	<i>Impatiens glandulifera</i>
Jättitatar	<i>Fallopia sachalinensis</i>
Kanadanpiisku	<i>Solidago canadensis</i>
Kanadanvesirutto (sisävesistöissä)	<i>Elodea canadensis</i>
Karhunköynnökset	<i>Calystegia sepium</i>
Kaukasianjättiputki*	<i>Heracleum mantegazzianum</i>

Komealupiini	<i>Lupinus polyphyllos</i>
Korkeapiisku	<i>Solidago altissima</i>
Kurtturuusu (perusmuoto)*	<i>Rosa rugosa</i>
Lännenpalsami	<i>Impatiens capensis</i>
Paimenmatara; piennarmatara	<i>Galium album; G x pomeranicum</i>
Pajuasteri	<i>Aster x salignus</i>
Persianjättiputki*	<i>Heracleum persicum</i>
Rikkanenähti	<i>Rorippa sylvestris</i>
Rikkapalsami	<i>Impatiens parviflora</i>
Terttuselja	<i>Sambucus racemosa</i>
Vaalea-amerikanhorsma	<i>Epilobium ciliatum</i>

POLTIAISELÄIMET (CNIDARIA)

Kaspianpolyyppi	<i>Cordylophora caspia</i>
-----------------	----------------------------

SUKKULAMADOT (NEMATODA)

Juurikasankeroinen	<i>Heterodera schachtii</i>
--------------------	-----------------------------

NIVELMADOT (ANNELIDA)

Liejuputkimato (3 lajia)	<i>Marenzelleria</i> spp.
--------------------------	---------------------------

NILVIÄISET (MOLLUSCA)

Espanjansiruetana*	<i>Arion lusitanicus</i>
Keltajuovaetana	<i>Arion fasciatus</i>
Taimietana	<i>Lehmannia valentiana</i>
Valesinisimpukka	<i>Mytilopsis leucophaeata</i>

62

ÄYRIÄISET (ARTHROPODA)

Koukkuvesikirppu	<i>Cercopagis pengoi</i>
Merirokko	<i>Balanus improvisus</i>
Täpläräpu	<i>Pacifastacus leniusculus</i>

HYÖNTEISET JA HÄMÄHÄKKIELÄIMET (ARTHROPODA)

Ansarijauhiainen	<i>Trialeurodes vaporariorum</i>
Ansarikirva	<i>Macrosiphum euphorbiae</i>
Ansariripsiäinen	<i>Heliethrips haemorrhoidalis</i>
Begoniapunkki	<i>Polyphagotarsonemus latus</i>
Faaraomuurahainen	<i>Monomorium pharaonis</i>
Intianjauhokoisa/keittiökoisa	<i>Plodia interpunctella</i>
Jauhokoisa	<i>Ephestia kuehniella</i>
Kalifornianripsiäinen	<i>Frankliniella occidentalis</i>
Kasvihuonekirva	<i>Aulacorthum circumflexum</i>
Kasvihuonekoisa	<i>Duponchelia fovealis</i>
Kaunokilpikkä	<i>Pseudococcus longispinus</i>
Kemppi	<i>Cacopsylla melanoneura</i>
Kilpikirva	<i>Aspidiotus nerii (syn. hederæ)</i>
Kirva	<i>Macrosiphoniella sanborni</i>
Koisokirva	<i>Aulacorthum solani</i>
Kurkkukirva	<i>Aphis gossypii</i>
Liljakukko	<i>Lilloceris lilii</i>
Lude	<i>Nesidiocoris tenuis</i>
Mustareisirpsiäinen	<i>Hercinothrips femoralis</i>
Oranssikilpikkä	<i>Coccus hesperidum</i>
Otokuoriainen	<i>Thylodrias contractus</i>
Parsakilpikkä	<i>Saissetia coffeae</i>

Persikkakirva	<i>Myzus persicae</i>
Päärynänäkämäsääski	<i>Dasineura pyri</i>
Riesakuoriainen	<i>Reesa vespulae</i>
Riisihärö	<i>Oryzaephilus surinamensis</i>
Rohmukuoriainen	<i>Tribolium destructor</i>
Saarnenjalosoukko	<i>Agrilus planipennis</i>
Saniaiskilpikkä	<i>Pinnaspis aspidistrae</i>
Sipulikirva	<i>Myzus ascalonicus</i>
Traakkipuuriptäinen	<i>Parthenothrips dracaenae</i>
Uurrekorvakärsäkäs	<i>Otiorhynchus sulcatus</i>
Vaatekoi	<i>Tineola bisselliella</i>
Villakilpikkä	<i>Planococcus citri</i>
Vyöturkiskuoriainen	<i>Attagenus woodroffei</i>
KALAT (PISCES)	
Puronieriä	<i>Salvelinus fontinalis</i>
NISÄKKÄÄT (MAMMALIA)	
Kanadanmajava (I. amerikanmajava)	<i>Castor canadensis</i>
Kissa (villiintyneenä)	<i>Felis silvestris catus</i>
Minkki*	<i>Mustela vison</i>
Rotta	<i>Rattus norvegicus</i>
Supikoira	<i>Nyctereutes procyonoides</i>
Villikani	<i>Oryctolagus cuniculus</i>

Merirokko (*Balanus improvisus*)

KUVA: TERHI RYTTÄRI

LUETTELO SUOMESSA TARKKAILTAVISTA TAI PAIKALLISESTI HAITALLISISTA VIERASLAJEISTA

Taulukko 6: Tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraslajit Suomessa.

Tarkkailtavat tai paikallisesti haitalliset vieraslajit Suomessa (123 kpl)

* = ei esiinny vielä Suomessa

VIRUKSET JA VIROIDIT

Omenan mosaiikkivirus	<i>Apple mosaic virus</i> (ApMV)
Tupakan rattle virus	<i>Tobacco rattle virus</i> (TRV)

KASVIPLANKTON

Sydänkärkipiikkilevä	<i>Prorocentrum minimum</i>
----------------------	-----------------------------

SIENET (FUNGI)

Hollanninjalavatauti*	<i>Ophiostoma ulmi</i> , <i>Ophiostoma novo-ulmi</i>
Keltaviirutauti	<i>Hymenula cerealis</i>
Lehtipolte	<i>Alternaria alternata</i>
Mustikkasyöpä*	<i>Fusicoccum putrefaciens</i>
Männyn ruskoneulaskariste*	<i>Mycosphaerella dearnessii</i>
Ohrankätkönoki	<i>Ustilago hordei</i>
Pihkakoro*	<i>Gibberella circinata</i>
Syysvehnänharmaalaikku	<i>Mycosphaerella graminicola</i>

PUTKILOKASVIT (TRACHEOBIONTA)

Alaskanlupiini	<i>Lupinus nootkanensis</i>
Albertanvehnä	<i>Leymus innovatus</i>
Hamppuvillakko	<i>Senecio cannabifolius</i>
Hentokarvalehti	<i>Ceratophyllum submersum</i>
Hietakattara	<i>Bromus sterilis</i>
Idänpensaskanukka	<i>Cornus alba ssp. alba</i>
Japaninruttojuuri	<i>Petasites japonicus ssp. giganteus</i>
Jättituija	<i>Thuja plicata</i>
Kanadankoiransilmä	<i>Conyza canadensis</i>
Kanadanvesirutto (Itämeressä)	<i>Elodea canadensis</i>
Kananhirssi	<i>Echinochloa crus-galli</i>
Keltamajavankaali	<i>Lysichiton americanus</i>
Kiehkuravesirutto*	<i>Elodea nuttallii</i>
Lammikki*	<i>Nymphoides peltata</i>
Lännenpensaskanukka	<i>Cornus alba ssp. stolonifera</i>
Marunatuoksukki	<i>Ambrosia artemisiifolia</i>
Palsamipihta	<i>Abies balsamea</i>
Peltopuna-alpi	<i>Anagallis arvensis</i>
Pilvikirsikka	<i>Prunus pensylvanica</i>
Puistonurmikka	<i>Poa chaixii</i>
Rehuvuohenherne	<i>Galega orientalis</i>
Rikkapuntarpää	<i>Alopecurus myosuroides</i>
Rohtoraunioyrtti	<i>Symphytum var. officinale ja var. bohemicum</i>
Ruotsinraunioyrtti	<i>Symphytum x uplandicum</i>
Silkkiunikko	<i>Papaver rhoeas</i>
Sinipantaheinä	<i>Setaria pumila</i>
Siperianpihta	<i>Abies sibirica</i>
Tarhaomenapuu	<i>Malus domestica</i>
Viherpantaheinä	<i>Setaria viridis</i>

Viherrevonhätä	<i>Amaranthus retroflexus</i>
Viitapihlaja-angervo	<i>Sorbaria sorbifolia</i>
Vuorivaahtera	<i>Acer pseudoplatanus</i>
KAMPAMANEETIT (CTENOPHORA)	
Amerikankampamaneetti*	<i>Mnemiopsis leidyi</i>
SUKKULAMADOT (NEMATODA)	
Ankeriaan uimarakkoloinen	<i>Anguillicola crassus</i>
NILVIÄISET (MOLLUSCA)	
Simpukka*	<i>Dreissena bugensis</i>
Simpukka*	<i>Corbicula fluminea</i>
Vaeltajasimpukka	<i>Dreissena polymorpha</i>
ÄYRIÄISET (CRUSTACEA)	
Amerikkalainen kääpiöraju*	<i>Orconectes limosus</i>
Kapeasaksirapu	<i>Astacus leptodactylus</i>
Liejutaskurapu	<i>Rhithropanopeus harrisi</i>
Marmorirapu*	<i>Procambarus</i> sp.
Siperiankatka*	<i>Gmelinoides fasciatus</i>
Tiikerikatka	<i>Gammarus tigrinus</i>
Villasaksirapu	<i>Eriocheir sinensis</i>
Äyriäinen*	<i>Dikerogammarus villosus</i>
Äyriäinen*	<i>Pontogammarus robustoides</i>
HYÖNTEISET JA HÄMÄHÄKKIELÄIMET (ARTHROPODA)	
Aittaluukuoriainen	<i>Necrobia rufipes</i>
Amerikanripsiäinen	<i>Echinothrips americanus</i>
Amerikantorakka	<i>Periplaneta americana</i>
Australiantorakka	<i>Periplaneta australasiae</i>
Harlekiinileppäpirkko*	<i>Harmonia axyridis</i>
Heinäsiirkka	<i>Iguttix oculatus</i>
Hinkalokuoriainen	<i>Tribolium confusum</i>
Hukkavaellusyökkönen / puuvillayökkönen*	<i>Helicoverpa armigera</i>
Huppukuoriaiset	<i>Bostrichidae</i>
Kaprakuoriainen*	<i>Trogoderma granarium</i>
Kaskas*	<i>Eupteryx decemnotata</i>
Kaskas*	<i>Illinoia azaleae</i>
Kastanjanmiinakoi	<i>Cameraria ohridella</i>
Kauppahärö	<i>Oryzaephilus mercator</i>
Keltainen ruusukirva*	<i>Rhodobium porosum</i>
Kemppi	<i>Psylla buxi</i>
Kirva*	<i>Cerataphis orchidearum</i>
Kirva*	<i>Dysaphis tulipae</i>
Kirva*	<i>Hemiberlesia rapax</i>
Kirva*	<i>Lepidosaphes beckii</i>
Kirva*	<i>Lepidosaphes conchiformis</i>
Kirva*	<i>Macrosiphum hellebori</i>
Kirva*	<i>Rhopalosiphoninus staphyleae</i>
Kirva*	<i>Rhopalosiphum insertum</i>
Kirva*	<i>Rhopalosiphum rufiabdominale</i>
Kontukimalainen	<i>Bombus terrestris</i>

Kotisirikka	<i>Acheta domesticus</i>
Kovakuoriainen*	<i>Coloradoa rufomaculata</i>
Leipäkuoriainen	<i>Stegobium paniceum</i>
Lesehärö	<i>Cryptolestes ferrugineus</i>
Lude*	<i>Aonidiella aurantii</i>
Lude*	<i>Dichroscytus gustavi</i>
Maissikirva*	<i>Rhopalosiphum maidis</i>
Mansikkakirva*	<i>Chaetosiphon fragaefolii</i>
Mantokuoriaiset	<i>Scolytus</i> spp.
Miinaajakoi*	<i>Tuta absoluta</i>
Oliivikilpikkä*	<i>Saissetia oleae</i>
Orvokkiriva*	<i>Myzus ornatus</i>
Papupiilokas	<i>Acanthoscelides obtectus</i>
Parkettikuoriainen	<i>Lyctus africanus</i>
Piilojäärä	<i>Stromatium unicolor</i>
Pistiäinen*	<i>Megastigmus spermatrophus</i>
Punkki*	<i>Tetranychus evansi</i>
Ranskantorakka	<i>Supella longipalpa</i>
Ripsiäinen*	<i>Chaetanaphothrips orchidii</i>
Ripsiäinen*	<i>Liothrips vaneckei</i>
Ripsiäinen*	<i>Scirtothrips longipennis</i>
Ruotsintorakka	<i>Periplaneta orientalis</i>
Ruskoturkiskuoriainen	<i>Attagenus smirnovi</i>
Ryjykuoriainen	<i>Anthrenus verbasci</i>
Siperianmäntykehrääjä*	<i>Dendrolimus</i> spp.
Tomaatin ruosteäkämäpunkki	<i>Aculops lycopersici</i>
Uunitoukka	<i>Lepismodes inquilinus</i>
KALAT (PISCES)	
Harmaanieriä	<i>Salvelinus namaycush</i>
Hopearuutana	<i>Carassius aurelius gibelio</i>
Karppi	<i>Cyprinus carpio</i>
Kirjolohi	<i>Oncorhynchus mykiss</i>
Kyttyrälohi	<i>Oncorhynchus gorbuscha</i>
Mustatäplätokko	<i>Neogobius melanostomus</i>
Peledsiika	<i>Coregonus peled</i>
Putkikuonotokko	<i>Proterorhinus marmoratus</i>
Rohmutokko*	<i>Percottus glehni</i>
LINNUT (AVES)	
Kanadanhanhi	<i>Branta canadensis</i>
Kuparisorsa*	<i>Oxyura jamaicensis</i>
NISÄKKÄÄT (MAMMALIA)	
Piisami	<i>Ondatra zibethicus</i>
Valkohäntäpeura (l. valkohäntäkauris)	<i>Odocoileus virginianu</i>

ERITYISEN HAITALLISET VIERASLAJIT

Osa haitallisista vieraslajeista on todettu niin haitalliseksi, että niihin tulee kohdistaa välittömästi tehokkaita toimenpiteitä. Näitä vieraslajeja saat-
taa olla tarpeen torjua jopa lainsäädännössä erikseen mainituin erityiskeinoin.

Pääsääntöisesti on tarkoitus, että erityisen haitalliset vieraslajit tunnistetaan riskinarvioinnin kautta. Strategiaa valmistelleet asiantuntijat tunnistivat viisi erityisen haitallista lajia. Näiden lajien kohdalla tulee ryhtyä nopeasti erityisen tehokkaisiin toimenpiteisiin (kohdennetut toimenpiteet 1, 13.4, 14.1, 14.2, 15.5, 16) niiden leviämisen estämiseksi ja haittojen torjumiseksi.

Erityisen haitallisten vieraslajien joukkoon liitettiin myös vaaralliset kasvintuhoojat eli niin kutsutut karanteenilajit (taulukko 7). Nämä ovat vieraslajeja ja muodostavat suurimman osan (37 kpl) erityisen haitallisista vieraslajeista. Karanteenilajeihin sovelletaan jo olemassa olevaa lainsäädäntöä ja niitä torjutaan jo sovitulla, tarkoil-
la ennakoivilla toimenpiteillä ja hävitystoimenpiteillä⁷. Täydellinen lista EU:n karanteenilajeista löytyy maa- ja metsätalousministeriön asetuksesta 17/08.

Asiantuntija-arvioiden mukaan vaarallisten kasvintuhoojien lisäksi tällaisia erityisen haitallisia vieraslajeja ovat

Kurtturuusu *Rosa rugosa*

Uhkaa laajoilla kasvustoillaan etenkin hiekkarantojen alkuperäiskasveja ja niistä riippuvaisia hyönteislajeja sekä dyynimetsien luontaista rakennetta.

Rapurutto, As-tyyppi ja Ps1-tyyppi

Aphanomyces astaci (As, Ps1)

Uhkaa jokirapukantojen säilymistä Suomessa.

Jättiputket *Heracleum persicum*,

H. mantegazzianum, *H. sosnowskyi*

Leviävät voimakkaasti, aiheuttavat terveydellisiä haittoja, kuten ihmisen iholla vakavia palovamman kaltaisia, hitaasti parantuvia iho-oireita. Tiheissä jättiputkikasvustoissa muiden kasvilajien kasvu on estynyt.

Espanjansiruetana *Arion lusitanicus*

Voimakkaasti leviävä merkittävä kasvintuholainen viljely- ja puutarhakasveille. Aiheuttaa merkittävää taloudellista haittaa.

Minkki *Mustela vison*

Saalistaa ja kilpailee alkuperäisten lajien kanssa, ja on voinut vaikuttaa vesikon katoamiseen Suomesta. Heikentää vesilintujen ja sammakoiden kantoja erityisesti ulkosaaristossa.

67

Kurtturuusu (*Rosa rugosa*)

KUVA: TERHI RYTTÄRI

7. Laki kasvinterveyden suojelemisesta (702/2003).

Erityisen haitallinen vieraslaji eli alkuperäiselle jokiravulle tuhoisa ja täpläravulle haitallinen leväsieni:

Rapurutto

Pohjois-Amerikan rapulajeissa loisena elävä rapurutto (*Aphanomyces astaci*) on muiden mantereiden makean veden ravuille tuhoisaksi osoittautunut tauti. Rutto on levinnyt amerikkalaisten rapulajien mukana eri puolille maailmaa, mutta se siirtyy maasta toiseen myös alkuperäisten rapulajien mukana, kuten jokirapukaupan välityksellä Venäjältä Suomeen ja Suomesta Ruotsiin. Rapuruton tyyppiä tunnetaan useita. Suomessa niistä esiintyy kahta: vanha 1893 tullut jokiraputyypin rutto (As) ja 1967 täplärapujen mukana tuotu ruttotyyppi (Ps1).

Rapurutto voi tappaa yksittäisen järven tai joen alkuperäisen jokiravun (*Astacus astacus*) populaation kokonaan tai lähes kaikki sen yksilöt. Amerikkalaista alkuperää olevalle täpläravulle (*Pacifastacus leniusculus*) rapurutto aiheuttaa harvoin suurta kuolleisuutta, mutta vähentää tuottoa ja saaliin arvoa. Suomessa rapuruton aiheuttama jokirapusaaliin alenema on suuruusluokkaa 10 miljoonaa rapua vuodessa, minkä korvaamiseksi ensin Ruotsiin, Suomeen ja edelleen useimpiin Euroopan maihin on kotoutettu täplärapua.

Täplärapu ja rapurutto.

Rapuruttosieni leviää parveiluitioiden välityksellä isännästä toiseen. Rutolle ei tunneta suvullista lisääntymistä eikä muita isäntäeläimiä kuin makean veden ravut. As-typin rutto voi jäädä ruton läpikäymään jokirapupopulaatioon piileväksi estäen kannan pysyvän elpymisen. Täplärapupopulaatiot ovat useimmiten Ps1-typin ruton kantajia ja siksi lähes poikkeuksetta estävät jokiravun paluun vesi-alueelle. Rapurutosta eroon pääseminen on nykytiedon mukaan mahdotonta, ellei koko vesialueen rapupopulaatio kuole ruttoon tai saada muuten hävitetyksi.

Vaarallisiin kasvintuhoojiin (nk. karanteenilajeihin) kuuluva, metsiä uhkaava erityisen haitallinen vieras sukulamato:

Mäntyankeroinen

Pohjois-Amerikasta kotoisin oleva mäntyankeroinen (*Bursaphelenchus xylophilus*) on aiheuttanut laajoja mäntymetsätuhoja Japanissa levittyään sinne puutavaran mukana jo 1900-luvun alussa. Myöhemmin laji on levinnyt Kiinaan ja Koreaan. Laji voi levitä puutavaran ja puisen pakkausmateriaalin mukana, mutta tarvitsee puusta puuhun siirtyäkseen levittäjähyönteisen apua. Mäntyankeroista levittävät *Monochamus* -suvun tukkijäärät, joita Suomessa elää kolme lajia. Näistä ranskanräättäli *M. galloprovincialis* on varmistettu vektoriksi Portugalissa, jonne mäntyankeroinen levisi pakkausmateriaalin mukana Kiinasta ja jossa se havaittiin vuonna 1999.

Koska mäntyankeroinen on Portugalissa tappanut mäntyjä laajoilta alueilta ja sen leviämisen estäminen on epäonnistunut, on muualla Euroopassa

ryhdytty varotoimiin. Suomessa on tehty valmiussuunnitelma mäntyankeroisen maahan saapumisen varalta, ja Euroopan ja Välimeren maiden kasvinsuojeluorganisaatioissa EPPO:ssa päivitetään ohjeistusta mäntyankeroisen hallintaan. Mäntyankeroisen hävittäminen metsästä on hyvin vaikeaa ja kallista, joten ennaltaehkäisy on edullisin keino torjua sen tuhoja.

Taulukko 7. Vaaralliset kasvintuhoojat eli niin kutsutut karanteenilajit.

Vaaralliset kasvintuhoojat (nk. karanteenilajit, 37 kpl)	
HYÖNTEISET	
Etelänjauhiainen	<i>Bemisia tabaci</i>
Floridankärpänen	<i>Liriomyza trifolii</i>
Koloradonkuoriainen	<i>Leptinotarsa decemlineata</i>
Krysanteemin suonimiinajakärpänen	<i>Liriomyza huidobrensis</i>
Krysanteemiyökkönen	<i>Spodoptera littoralis</i>
Palmuripsiäinen	<i>Thrips palmi</i>
BAKTEERIT	
Mansikan bakteerilaikku	<i>Xanthomonas fragariae</i>
Omenan lisäversoisuustauti	<i>Candidatus phytoplasma</i>
Perunan tumma rengasmätä	<i>Ralstonia solanacearum</i>
Perunan vaalea rengasmätä	<i>Clavibacter michiganensis</i> ssp. <i>sepedonicus</i>
Tulipolte	<i>Erwinia amylovora</i>
SIENET	
Läntinen pahkaruoste	<i>Endocronartium harknessii</i>
Kotelosieni	<i>Ceratocystis fagacearum</i>
Krysanteemin valkoruoste	<i>Puccinia horiana</i>
Mansikan punamätä	<i>Phytophthora fragariae</i> var. <i>fragariae</i>
Ruostesieni	<i>Melampsora medusae</i>
Lännen muumiotauti	<i>Monilinia fructicola</i>
Perunasyöpä	<i>Synchytrium endobioticum</i>
Nokisieni	<i>Tilletia indica</i>
Versopolte, tammen äkkikuolema	<i>Phytophthora ramorum</i>
Villaruoste/valkomännyn tervasroso	<i>Cronartium ribicola</i>
VIRUKSET JA VIROIDIT	
Juurikkaan nekroott. keltasuonivirus	<i>Beet necrotic yellow vein virus</i> (BNYVV)
Kurkun keltakitukasvirus	<i>Cucurbit yellow stunting disorder virus</i> (CYSDV)
Kurkun keltasuonisuusvirus	<i>Cucumber vein yellowing virus</i> (CVYV)
Palsamin kuoliolaikkuvirus	<i>Impatiens necrotic spot virus</i> (INSV)
Tomaatin pronssilaikkuvirus	<i>Tomato spotted wilt virus</i> (TSWV)
Tomaatin keltakäppyrälehtivirus	<i>Tomato yellow leaf curl virus</i> (TYLCV)
Tomaatin kloroosivirus	<i>Tomato chlorosis virus</i> (TCV)
Perunan sukkulamukulaviroidi	<i>Potato spindle tuber viroid</i> (viroidi)
Hop stunt viroid (HSVd)	(viroidi)
Krysanteemin kääpiökasvuviroidi	<i>Chrysanthemum stunt viroid</i> CSVd (viroidi)
Tomato apical stunt viroid TASVd	(viroidi)
Tomato chlorotic dwarf viroid TCDVd	(viroidi)
SUKKULAMADOT	
Juuriäkämäankeroinen	<i>Meloidogyne</i> spp.
Mäntyankeroinen	<i>Bursaphelenchus xylophilus</i>
Peruna-ankeroinen	<i>Globodera rostochiensis</i>
Valkoperuna-ankeroinen	<i>Globodera pallida</i>

TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTTUMISEN TUOMIA HAASTEITA

Ilmastonmuutos

Kansainvälisen ilmastonmuutospaneelin raporttien mukaan ilmastonmuutoksen lasketaan olevan suurin pohjoisilla leveysasteilla. Suomessa ilmasto saattaa lämmentä vuosisadan puoliväliin mennessä 2–4 astetta. Ilmastonmuutoksen ennustetaan lisäävän suuresti vieraslajien määrää ja niiden aiheuttamia haittoja Suomessa. Muuttuneessa ympäristössä vieraslajin selviytymistodennäköisyys voi kasvaa niin paljon, että laji pystyy asuttamaan uuden alueen. Lämpeneminen voi esimerkiksi parantaa lajin lisääntymismenestystä ja vähentää luontaista kuolleisuutta. Lämmentyneen ilmaston takia jo vakiintuneiden vieraslajien kannat voivat levitä nykyistä pohjoisemmaksi. Lisäksi vieraslajien vaikutukset kohdealueen luontoon saattavat muuttua ilmaston lämmentessä.

Aggressiivisesti leviävät vieraslajit hyötyvät ilmastonmuutoksesta alueen alkuperäislajistoa enemmän. Menestyksekkäiden vieraslajien keskeisiä ominaispiirteitä on laaja fyysikaalinen elinympäristön sietokyky, laaja esiintymisalue, hyvä leviämiskyky, nopeakasvuisuus ja ”rikkakasvimainen” kasvatapa alkuperäisellä levinneisyysalueella.

Ilmastonmuutos vaikuttaa myös kasvien ja kasvitautien välisiin suhteisiin. Suurimman uhan ilmastonmuutos aiheuttaa kuitenkin mahdollistamalla monien uusien ja ennalta arvaamattomien tautien tai tauteja levittävien hyönteisten saapumisen. Toisaalta nyt vain kasvihuoneissa menestyvät vieraslajit saattavat alkaa muodostaa talvehtivia populaatioita kasvihuoneiden ulkopuolelle.

Suurilmastollisten maailmanlaajuisten analyysien⁸ perusteella vieraslajien ennakoiva torjunta on ensiarvoisen tärkeää. Analyysin perusteella alkuperäisen esiintymisalueen ja invaasioalueen ilmastollinen samankaltaisuus on osoittautunut lähes ainoaksi piirteeksi, joka monissa lajiryhmissä säännömukaisesti selittää vieraslajien menestystä uusilla alueilla. Niillä vieraslajeilla, joilla levinneisyys ja populaatioiden elinvoimaisuus

määräytyvät etupäässä tai pelkästään lämpötilatekijöiden (lämpösusma, talven kylmyys) perusteella, ilmastollisesti samankaltaisia seutuja esiintyy laajalti Pohjois-Amerikassa, Euraasiassa ja muillakin mantereilla. Esimerkiksi monet Pohjois-Amerikassa haitallisiksi vieraslajeiksi osoitettuneet lajit voivat olla potentiaalisia haittalajeja myös Euroopassa.

Tutkimuksen perusteella Etelä-Suomen ilmasto vuosina 2021–2050 vastaa (lämpösusman ja kylmimmän kuukauden lämpötilan osalta) Viron, Latvian, Liettuan ja osin Tanskan viimeaikaista ilmastoa. Vuosina 2051–2080 Etelä-Suomen ilmasto vastaa Puolan, Tanskan ja Hollannin ilmastoa, ja saariston ja lounaisrannikon osalta jopa Belgian ja Keski-Saksan viimeaikaista ilmastoa. Ilmastonmuutoksen vaikutukset tulevat näkymään Suomessa meillä jo esiintyvien vieraslajien kantojen vahvistumisena, uusien elinkelpoisten populaatioiden kehittymisenä, lajien levittäytymisenä kokonaan uusille alueille ja niiden haittavaikutusten voimistumisena, sekä toisaalta uusien luonnossa lisääntymään pystyvien vieraslajien leviämisenä Suomeen.

Baltian maiden ja Tanskan haitallisissa vieraslajeissa on jo nyt Suomessa esiintyviä lajeja (esimerkiksi komealupiini, kurturuus ja minkki), jotka ovat parhaillaan saamassa jalansijaa Suomessa (esimerkiksi pohjoisamerikkalaiset piiskut) sekä lajeja, jotka eivät vielä sanottavammin ole karanneet luontoon tai joita ei esiinny Suomessa (esimerkiksi piikkikurkku ja harlekiinileppäkerttu).

Useat tällä hetkellä Keski-Eurooppaan ja Suomenlahden eteläpuolisille alueille rajoittuneet vieraslajit esiintyvät luontaisella alueellaan Pohjois-Amerikassa eli Etelä-Suomen kaltaisilla ilmastalueilla. Siten nämä lajit voivat levittäytyä menestyksekkäästi pohjoisemmaksi kohti Suomea jo lähitulevaisuudessa. Suomen ilmaston suhteen samankaltaisilla seuduilla on Pohjois-Amerikassa tai muilla mantereilla tavattu vajaat 20 lajia Global Invasive Species -tietokannan sadasta pahimmasta vieraslajista (esimerkiksi karppi, vaeltajasimpukka, kiinantukkijäärä ja harmaaorava). Osa DAISIE-hankkeessa listatuista pahimmista vieraslajeista, kuten jumaltenpuu, valeakaasia, kiilto-tuomi, mäntyankeroinen ja pesukarhu, esiintyvät Pohjois-Amerikassa ilmastollisesti Suomen kaltaisilla seuduilla. Euroopan ja Välimeren maiden kasviensuojelujärjestön EPPO:n kasvituholaisten karanteenilistojen lajeista yli sata esiintyy ilmastollisesti samankaltaisilla alueilla Pohjois-Amerikassa. Useilla tämän kaltaisilla lajeilla ei välttä-

8. Tutkimushanke: Ilmastonmuutoksen merkityksen ennakointi vieraslajien leviämisessä Suomeen – Tutkimustiedon synteesi ja suurilmastollinen vertailu (Risto Heikki nen, Juha Pöyry, Stefan Fronzek, Niko Leikola), 2010.

mättä ole merkittäviä ilmastollisia esteitä levitä Pohjois-Eurooppaan ja menestyä vieraslajeina Suomessa.

Kansainvälisen kaupan ja internet-kaupan lisääntyminen, ihmisten liikkuminen ja vieraslajien tuonti

Kansainvälisen kaupan, liikenteen ja matkailun kasvu lisäävät ihmisten, eläinten ja kasvien terveydestä huolehtivien viranomaisten vastuuta. Suomessa viidentoista viime vuoden aikana kansainvälisten lentomatrustajien määrä on kasvanut yli 100 %, junamatrustajien noin 50 % ja laivamatrustajien noin 20 %. Kansainvälisen junarahdin määrä on säilynyt suunnilleen ennallaan, mutta lento- ja laivarahdin määrä on kasvanut noin 50 %. Verkkokaupan määrä on kasvanut lähes 200 % kymmenen viime vuoden aikana ja sen kasvu lisääntyy yhä kiihtyvää vauhtia.

Kaupankäynnin mukana lajeja ja tauteja voi levitä joko tarkoituksellisesti tai tahattomasti. Tarkoituksellisesti lajeja levitetään esimerkiksi erilaisiin tuotantotarkoituksiin, käyttötuotteiksi, bioenergian lähteeksi, lääkkeiksi, silmäniloksi (puutarhakasvit), biologiseen torjuntaan tai seuralaisiksi (lemmikkieläimet). Internet-kauppa on lisääntynyt viime vuosina huomasti, ja esimerkiksi eläviä akvaariokaloja ja -kasveja sekä puutarhakasveja voi tilata netin kautta melko vaivattomasti. Monilla hyötykäyttöön tarkoitetuilla vieraslajeilla voi kuitenkin olla yllättäviä kielteisiä sivuvaikutuksia. Tämän lisäksi niiden mukana voi tahattomasti levitä erilaisia muita lajeja ja tauteja, jotka voivat piileksiä joko itse maahantuodussa tuotteessa, eläimessä tai kasvissa, tai niiden kuljettamiseen käytetyissä kuljetuspakkauksissa. USA:ssa on arvioitu, että kansainvälinen kauppa on vahingollisten lajien tärkein maahantuloaväylä. Tapauksista, joissa maahantuloaväylä voitiin määrittää vuosien 1980 ja 1992 välillä havaituista vieraslajeista, 81 % oli saapunut tahattomasti tuontitavaran mukana.

Myös eri liikennevälineet tarjoavat vieraslajeille keinon levitä nopeasti ympäri maailman. Lentokoneet ovat yhä isompia ja liikkuvat entistä nopeammin. Laiva taas on potentiaalisesti hyvin monipuolinen leviämistäväylä. Laivan kansirakenteet tarjoavat monenlaisia piilopaikkoja, ruumassa saattaa vaeltaa muun muassa rottia, kuljetetuissa konteissa voi olla salamatrustajina erilaisia selkärangattomia eläimiä ja kasvien siemeniä, miehistön ja matrustajien tiloissa ja ruoassa voi olla erilaisia pieneliöitä ja kasveja, miehistö ja matrusta-

jat voivat kantaa mukanaan erilaisia taudinaiheuttajia, painolastivedessä on erilaisia vesieläimiä ja -kasveja, runkoon ja ankkuriketjuihin kiinnittyneinä matkaa erilaisia lajeja, ja niin edelleen. Myös liikennevälineille rakennettavat väylät (esimerkiksi tiet ja kanavat) vaikuttavat lajien leviämismahdollisuuksiin.

On arvioitu, että vuonna 2020 maailmassa on 1,6 miljardia kansainvälistä turistia, mikä on kaksinkertainen määrä nykyiseen verrattuna. Näitä turisteja saapuu enenevässä määrin entistä eksoottisemmilta alueilta, jolloin myös uusien lajien leviämisen todennäköisyys kasvaa – myös Suomeen. Turistit ja muut matkailijat saattavat kantaa monenlaisia eliöitä kengissään, vaatteissaan tai matkatavaroissaan, tai heidän kehonsa voi toimia siirtymisvälineenä esimerkiksi taudinaiheuttajille. Myös muuttoliikkeeseen liittyvä matkustaminen kasvaa, kun toiselle puolelle maapalloa muuttaneet henkilöt matkustavat tapaamaan ystäviään ja sukulaisiaan. Lajeja ja tauteja voidaan tuoda maahan myös rikollisesti tai tahallisesti vahingoittamistarkoituksessa. Esimerkiksi lemmikkieläinten salakuljetus on huomioon otettava tekijä. Myös bioterrorismiin on maailmanlaajuisesti kiinnitetty enenevässä määrin huomiota.

Haitallisten vieraskasvien ja kasvintuhoojien kemiallisen torjunnan haasteet

Kasvinsuojeluaineiden markkinoille saattamista koskeva Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EY) 1107/2009 (*kasvinsuojeluaineasetus*) sisältää voimassa olevaan direktiiviin (ETY) 414/1991 verrattuna tiukemmat hyväksymiskriteerit kasvinsuojeluaineiden sisältämille tehoaineille. Voimassa olevan direktiivin mukainen tehoaineiden arviointityö on jo nyt karsinut markkinoilla olevaa tehoainevalikoimaa niin, että vuonna 1993 markkinoilla olleista noin 1 000 tehoaineesta vain noin 250 on tällä hetkellä jäljellä. Tämän seurauksena monta laajassa käytössä ollut kasvinsuojeluainetta on vedetty pois markkinoilta ja käytössä oleva kasvinsuojeluainevalikoima on merkittävästi kaventunut niin Suomessa kuin muualla EU:ssa. On odotettavissa, että valikoima edelleen kaventuu, kun lisää tehoaineita poistuu markkinoilta kasvinsuojeluaineasetuksen johdosta tulevina vuosina. Kemikaaliteollisuus on samaan aikaan tuonut uusia tehoaineita markkinoille, mutta ei ollenkaan poistuvien tahdissa.

Torjunta-aineiden kestävä käytön aikaansaamiseksi annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EY) 128/2009 (*kestävän käytön direktiivi*) avulla pyritään vähentämään kasvinsuojeluaineiden käytöstä aiheutuvia riskejä ja vaikutuksia ihmisten terveyteen ja ympäristöön. Direktiivi edellyttää laatimaan toimintaohjelman, jossa kerrotaan, millä toimenpiteillä ja missä aikataulussa direktiivin tavoitetta pyritään toteuttamaan. Toimenpiteiden joukossa ovat kasvinsuojeluaineiden käyttäjien kouluttaminen, kasvinsuojeluaineiden levitysvälineiden testaus, yleisen kasvinsuojelutietoisuuden lisääminen ja integroidun torjunnan yleisten periaatteiden pakollisuus, mikä tulee lisäämään biologisten torjunta-eliöiden käyttöä. Suomessa kasvinsuojeluaineiden kestävä käytön toimintaohjelmaa vuosille 2010–2020 on valmisteltu maa- ja metsätalous-

ministeriön johdolla. Kasvinsuojeluaineasetus ja kestävä käytön direktiivi muodostavat yhdessä torjunta-aineiden tilastoinnista annetun asetuksen ja konedirektiivin torjunta-aineiden levityskoneita koskevan muutoksen kanssa EU:n temaattisen strategian torjunta-aineiden kestävästä käytöstä.

Kasvintuotannossa tapahtuneet muutokset, kuten puutarhakasvien taimituotannon siirtyminen muihin maihin, lisää myös todennäköisyyttä sille, että kasvintuotannossamme esiintyy yhä enemmän lisäysaineiston mukana tulevia kasvintuhoojia, jotka ovat jo valmiiksi kestäviä kasvinsuojeluaineille.

KANSALLINEN VIERASLAJISTRATEGIA

TOIMENPIDEOHJELMA

Toimenpideohjelma toteuttaa vieraslajistategiaa koskevaa valtioneuvoston periaatepäätöstä (osa I) ja se vastaa sisällöltään vieraslajistategiaa koskevaa ehdotusta¹ siihen lausunto-kierroksen perusteella tehtyine tarkistuksineen.

Toimenpideohjelman tavoitteena on haitallisten vieraslajien aiheuttamien ongelmien ennaltaehkäisy ja haittojen varhainen torjunta, mikä yleensä on kustannustehokkainta. Ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen ovat olennaisia toimenpiteitä vieraslajistategian tavoitteiden saavuttamiseksi.

KAIKKIA VIERASLAJEJA KOSKEVAT TOIMENPITEET

Strategian osassa III on tunnistettu Suomessa vieraslajien aiheuttamia selkeästi todettuja välillisiä ja välittömiä haittoja sekä mahdollisia välillisiä ja välittömiä haittoja. Tunnistettujen haittojen torjumiseksi tarvitaan erilaisia toimenpiteitä. Yleiset toimenpiteet, jotka kohdistuvat ja vaikuttavat samanaikaisesti useisiin vieraslajeihin tai vieraslajiryhmiin, muodostavat vieraslajistategian perustan. Tällaisia toimenpiteitä ovat:

1. Saatetaan vieraslajeja koskeva lainsäädäntö kattavaksi.
2. Perustetaan asiantuntija- ja seurantaelin huolehtimaan vieraslajeja koskevien toimien seurannasta ja edistymisestä.
3. Käynnistetään vieraslajeja koskeva viestintä ja koulutus.

4. Perustetaan vieraslajiportaali.
5. Luodaan varhaisvaroitusjärjestelmä sekä vieraslajien seuranta.
6. Kehitetään kansallista vieraslajeja koskevaa riskinarviointijärjestelmää.
7. Lisätään vieraslajitutkimusta sekä erityisesti riskinarviointia palvelevaa tutkimusta.
8. Luodaan valmiudet estää haitallisten vieraslajien maahantulo ja käynnistää maahan päässeiden haitallisten vieraslajien nopeat torjuntatoimet.
9. Kannustetaan vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan haitallisten vieraslajien torjunnassa.
10. Kehitetään rahoitusmekanismeja haitallisten vieraslajien torjumiseksi.
11. Varmistetaan, ettei Suomen kautta leviä haitallisia vieraslajeja rajojen yli.
12. Toimitaan kansainvälisesti vieraslajien torjumiseksi.

Kaikkia vieraslajeja koskevien toimenpiteiden lisäksi tarvitaan kohdennettuja lajikohtaisia toimenpiteitä, joita käsitellään myöhemmin. Tällaisia toimenpiteitä ovat:

13. Torjutaan Itämeren ja sisävesien vieraslajien aiheuttamia haittoja.
14. Torjutaan vieraiden maaselkärankaisten aiheuttamia haittoja.
15. Torjutaan maaympäristöjen vieraskasvien aiheuttamia haittoja.
16. Hävitetään jättiputket Suomesta kokonaan.

Kullekin toimenpiteelle on osoitettu toimijat ja toteutusaikataulu. Kaikkien toimenpiteiden toteutusaikataulut on koottu kuvaan 1. Kaikki toimenpiteet tukevat toisiaan (kuva 2).

1. Ehdotus kansalliseksi vieraslajistategiaksi – Työryhmämuistio mmm 2011:2

Toimenpiteiden toteuttamisen tavoiteaikataulut

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2030
1. Lainsäädännön kehittäminen	Kehittämisen valmistelu									
2. Vieraslajeja koskevan asiantuntija- ja seurantaelimen perustaminen	Asettamisen valmistelu	Toiminta								
3. Viestintä ja koulutus	Viestintäsuunnitelma, oppaat, kampanjat, nimistöt, koulutus				Koulutusta ja kampanjoita jatketaan					
4. Vieraslajiportaali	Portaalin perustaminen				Portaali käytössä					
5.1. Varhaisvaroitusjärjestelmä		Järjestelmän kehittäminen			Järjestelmä käytössä					
5.2. Vieraslajien seuranta	Seurannan intensiivivaihe				Seuranta keskittyy muutoksiin					
6. Riskiarviointijärjestelmä	Organisointi, mallien kehittäminen, alkuvaiheen priorisoinnit				Riskiarviointijärjestelmä käytössä					
7. Tutkimus	Tutkimusohjelman perustaminen ja kasvin-suojelun tutkimusstrategian valmistelu						Vaikutusten tutkimus jatkuu			
8. Maahantulon estämiseen varautuminen	Työvälineet maahantuonnin, levittämisen ja myynnin rajoittamiseen ja tuloreittien valvontaan						Järjestelmät käytössä			
9. Vapaaehtoiset toimet	Toimijoiden aktivointi ja järjestöjen tukeminen									
10. Rahoitusmekanismien selvittäminen ja kehittäminen	Vaihtoehtoisten keinojen selvittäminen				Uusien rahoitusmekanismien hyödyntäminen					
11. Varmistetaan, ettei Suomesta leviä vieraslajeja	Toimenpiteet nimettyjen lajien suhteen									
12. Kansainväliset toimet	Otetaan vieraslajit huomioon kansainvälisessä yhteistyössä									
13–15. Kohdennetut toimet	Itämeren ja sisävesien vieraslajien, vieraiden maasekärankaisten sekä maaympäristöjen haitallisten vieraskasvien kohdennettujen torjuntatoimenpiteiden toteutus									
16. Hävitetään jättiputket	Torjuntahankkeen perustaminen, resursointi, organisointi ja toteutus									Hävitetty
Tarkempi aikataulu yksittäisille toimenpiteille on esitetty toimenpideohjelmassa kunkin toimenpiteen kohdalla.										

74

Kuva 1: Toimenpideohjelmassa esitettyjen toimenpiteiden toteuttamisen tavoiteaikataulut.

1 SAATETAAN VIERASLAJEJA KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ KATTAVAKSI

Tavoite

Tavoitteena on, että lainsäädäntö haitallisten vieraslajien aiheuttamien riskien rajoittamiseksi ja hallinnan parantamiseksi on kattava ja ajanmukainen. Lainsäädännön kehittämistyössä seurataan ja otetaan huomioon EU:n vieraslajeihin liittyvä valmistelutyö sekä tähän sisältyvät lainsäädännölliset ratkaisut. Lainsäädännön kehittämisen lähtökohdaksi tulisi ottaa aiheuttaja maksaa-periaate sekä kansainvälisessä biodiversiteettisopimuksessa määritelty varovaisuusperiaate.

Vaikutukset

Vaikka vieraslajeja koskevia säännöksiä on monissa laeissa, nykyinen vieraslajeja koskeva lainsäädäntö on puutteellinen, hajanainen ja epäyhtenäinen. Tämä vaikeuttaa riskien ja haittojen hallintaa. Lainsäädäntöä kehittämällä luodaan oikeudellinen perusta toiminnalle, jolla voidaan estää jo maahan asettuneen vieraslajin leviäminen tai rajoittaa vieraslajin aiheuttamia haittoja. Myös keinot, joita voidaan käyttää nopeisiin torjuntatoimenpiteisiin uuden haitalliseksi epäillyn vieraslajin saapuessa maahan, tarvitsevat lainsäädännöllisen perustan.

Lainsäädäntö selkeyttää eri toimijoiden velvollisuudet ja vastuusuhteet vieraslajien torjuntatyössä,

mukaan lukien taloudelliset vastuut. Tämä luo edellytyksiä tehokkaalle käytännön toiminnalle ja mahdollisuuksia kehittää toimintaa edelleen vieraslajien aiheuttaman riskin rajoittamiseksi mahdollisimman pieneksi sekä nykyisten haittojen vähentämiseksi.

Toteutus

Vieraslajien aiheuttamien haitallisten vaikutusten ehkäisemiseksi ja rajoittamiseksi lainsäädäntö saatetaan kattavaksi ja ajanmukaiseksi. Kehitetään vieraslajeja koskevaa lainsäädäntöä luomalla yhtenäinen lainsäädäntöperusta joko täydentämällä nykyistä lainsäädäntöä tai tarvittaessa säätämällä haitallisia vieraslajeja koskeva erityislaki. Lainsäädäntöä kehitettäessä on käsiteltävä erityisesti seuraavia, strategiatyön yhteydessä tehdyssä alustavassa käsittelyssä todettuja vieraslajien hallintaa koskevia ongelmia:

Nykyinen lainsäädäntö ei tunnista kattavasti vieraslajeja. Lainsäädäntö ei sisällä mm. yhdenmukaista määritelmää vieraslajeista tai haitallisista vieraslajeista, erityisen haitallisista vieraslajeista tai vieraslajien aiheuttamasta merkittävästä haitasta, johon on tarpeen kohdentaa erityisen voimakkaita torjuntatoimia.

Nykyinen lainsäädäntö ei määrittele riittävästi viranomaisvastuita ja tehtäviä eikä esimerkiksi vastuutahoja, jotka velvoitettaisiin muun muassa vieraslajin hävitystehtäviin.

Lainsäädännössä ei ole kaikkien vieraslajien osalta valtuuksia ryhtyä toimenpiteisiin jonkin uuden haitallisen vieraslajin kannan poistamiseksi välittömästi, kun ensimmäiset havainnot lajista on tehty. Lainsäädäntö ei myöskään varmista esimerkiksi sitä, että kasvinsuojeluinerekeristerissä olisi käytettävissä riittävästi kasvinsuojeluaineita, joita voitaisiin kriisitilanteissa käyttää nopeasti.

Nykyinen lainsäädäntö ei sisällä riittävää ilmoitusvelvollisuutta haitallisesta vieraslajista. Nykyinen lainsäädäntö ei velvoita maanomistajaa poistamaan haitallista vieraslajia maaltaan eikä salli välttämätöntä haitallisten vieraslajien poistoa ilman maanomistajan lupaa.

Nykyisessä lainsäädännössä ei määritellä riskinarvioinnin ja ennakkovaroitusjärjestelmän kehyksiä.

Nykyinen lainsäädäntö ei määrittele riittävästi haitallisten vieraslajien myyntiä tai kaupaksi tarjoamista tai levittämistä. Maahantuojilla, myyjillä ja käyttäjillä ei ole määriteltyä vastuuta haitallisen vieraslajin tahallisen levittämisen myyntiä ja levittämistä tulisi rajoittaa (esimerkiksi jättiputket ja muut vastaavat aggressiivisesti luontoon leviävät lajit, joiden haittavaikutukset suurella todennäköisyydellä kasvavat ilmaston lämpenemisen myötä). Ei ole olemassa luetteloa (lajeista) eliöistä, joiden tuonti on kiellettyä (tai vastaavasti sallittua). Vieraslajien internet-kauppa ei ole kontrolloitua.

Nykyisen järjestelmän mukaisesti eläinten maahantuontilupaa käsitellään jopa 3–4 viranomaisessa ja lupaharkinta venyy jopa viikkojen tai kuukausien mittaiseksi. Tulisikin koota kaikki eläintauti-, eläinsuojelu-, luonnonsuojelu- ja metsästyslainsäädännössä säädetty maahantuontia koskevien lupa-asoiden koordinoiti yhtein viranomaiseen.

Nykyisessä lainsäädännössä vierasperäisten eläinten levittämisen rajoittamista ja torjumista luonnossa vaikeuttaa se, että kestävän käytön -periaate nykyisellään koskee myös monia haitallisia vieraslajeja. Kestävän käytön periaatteesta luonnollisesti on voitava poiketa, kun kyseessä on haitallinen vieraslaji. Myös poikkeaminen säädetystä pyynti- ja rauhoitusajoista, kuten mahdollisuus käyttää poikkeuksellisia pyyntimenetelmiä, tulisi olla mahdollista, kun kyseessä on haitallinen vieraslaji.

Nykyisestä lainsäädännöstä puuttuu toimivaltuudet poistaa luontoon päässyt luonnonvaraisia kantoja uhkaava eläin. Lainsäädännön kehittämisen yhteydessä tulisi selvittää, miten ao. poistot voidaan tehdä maanomistuksesta tai metsästysaikeudesta riippumatta viranomaistoimin.

Nykyisessä lainsäädännössä ei puututa luonnosta tavattaviin villiintyneisiin vieraisiin eläinlajeihin, risteymiin tai karanneisiin kotieläimiin. Lainsäädännön kehittämisen yhteydessä tulisi harkita toimivallan antamista viranomaiselle myöntää lupa poistaa sellainen luonnosta tavattava villiintynyt vieraslajin eläin, risteymä (esimerkiksi koirasusi) tai villiintynyt karkuun päässyt kotieläin, joka voi risteytyä luonnonvaraisen eläinlajin kanssa.

Kissan pitämisen säädöksiä tulee kehittää, että estetään kissojen villiintyminen (ks. osa III alaviitteet 2–6) ja siitä koituva haitta saadaan pienennettyä.

Nykyisestä lainsäädännöstä puuttuu perusta kieltää sellaisten kissa ja koiraristeymien, joiden vanhempina on aikaisemmissa neljässä sukupolvessa luonnonvaraisten lajien yksilöitä, maahantuonti, hallussapito, välittäminen tai myynti seura- tai harrastuseläimeksi.

Nykyinen lainsäädäntö ei ota huomioon, että maahan ja maaperään voidaan tahattomasti tai tahallisesti jättää haitallisen vieraslajien siemeniä tai osia, jotka aiheuttavat maaperän pilaantumista² tai jopa vaaraa ihmiselle tai ympäristölle. Maa-aineksen mukana voidaan tahattomasti tai tahallisesti levittää vieraslajien siemeniä muualle. Haitallisen vieraslajin saastuttamalle maalle voidaan nykyisellään myös rakentaa ilman velvollisuutta puhdistaa vieraslajit maaperästä.

Nykyisestä lainsäädännöstä puuttuu vaatimus kala- ja rapuistutusten ilmoittamisesta. Tämän seurauksena vieraslajien käytöstä istukkaina sen paremmin kuin lajien levinneisyydestä ja menestymisestäkään ei ole ajanmukaisia tietoja. Lainsäädännön tulee määrittellä istutuksista raportointitavat, tietokannan (istutusrekisterin) ylläpitoalue ja valtakunnan taso, sekä tietojen julkisuus ja käyttötapa.

Nykyisen lainsäädännön perusteella ei voida torjua eräiden vierasperäisten kala- ja rapu- tautien tai loisten leviämistä kala- ja rapuistutusten välityksellä uusiin vesistöihin. Erityisesti tämä koskee liikennettä murtovedestä sisävesiin ja toisaalta sisävesien välistä ja vael- lusesteet ylittävää elävien kalojen ja rapujen kuljettamista. Ongelman laajuuden selvittäminen edellyttää kuitenkin tutkimusta ja riskinarviointia sekä ongelman poistaminen edellyttää menetelmien kehittämistä. Mikäli tämä antaa aihetta, tulisi tarkemmin säädellä kalojen ja rapujen elävänä siirtämisestä sekä viljely- että istutustarkoituksessa.

Vieraiden eliöiden käytöstä biologisessa torjunnassa tai vieraiden pölyttäjäpistiäisten

tuonnista ja käytöstä ei ole olemassa EU- tason eikä kansallisia säädöksiä lukuun otta- matta maahantuotavien mesipistiäisten eläin- tauti- ja kasvinterveysvaatimuksia. Biologis- ten torjuntaeliöiden lainsäädäntötarve on tarpeen arvioida ja tarvittaessa saattaa biolo- gisten torjuntaeliöiden tuonti- ja sisämarkki- nakauppa lainsäädännön ja valvonnan piiriin. Varmistetaan kuitenkin biologisen torjunnan saatavuus Suomessa; lähtökohtana esimer- kiksi EPPO:n suositukset torjuntaeliöiden vaikutuksista Euroopassa. Vieraiden pölyttä- jäpistiäisten tuontia tulee valvoa.

Nykyisen lainsäädännön mukaan viranomai- nen voi tarvittaessa velvoittaa toimijaa torju- maan taimiaineistossa havaitut kasvintuhoo- jat, hävittää ne itse tai asettaa kasvintuhoo- jalla saastuneet taimet markkinointikieltoon. Lainsäädännön mukaan viranomainen ei voi määrätä toimijaa hävittämään kasvintuhoojia muusta ympäristöstä. Lainsäädännön tulisi määrätä taimia markkinoivat yritykset hävit- tämään erityisen haitalliset vieraslajit, kuten espanjansiruetanan, tiloiltaan, sekä velvoit- ta kunnat ja muut maanomistajat torjuntaan mukaan ainakin niillä omilla alueillaan, jotka toimivat lajin piilo- ja leviämisaikoina.

Eri lakien mukaisissa tukijärjestelmissä ei ole selkeitä ehtoja, jotka rajoittaisivat haitallisten vieraslajien levittämistä. Tuki- ja rahoitus- poliittisia toimia ohjaavaa lainsäädäntöä tu- lee tarkastella ja kehittää siten, että se ei suosi haitallisten vieraslajien levittämistä.

Nykyinen lainsäädäntö ei sisällä riittäviä sanktioita. Nykyisen lainsäädännön sanktio- ta koskevat määräykset ovat osin epäselviä tai puutteellisia. Sanktioiden perusteena tulee ol- la selkeä tuottamuksellisuus.

Lainsäädäntöä kehitettäessä tulee resurssoin- nin ja uusien rahoituslähteiden kehittämi- seen kiinnittää huomiota (ks. toimenpide 10). Säädösten tulee mahdollistaa uusien soveltu- vien rahoituskanavien käyttö.

Lainsäädännön uudistamisesta tehdään ehdotus virkamiesten ja asiantuntijoiden virkatyönä, jo- hon liittyy lausuntokuuleminen.

Toimijat: MMM, YM ja LVM sekä asiantuntijat.
Aikataulu: 2012–2015.

2. ”Maaperän pilaantumisella” tässä ei tarkoiteta muussa yh- teydessä käytettynä terminä maaperän kemiallista pilaan- tumista vaan kasvien aiheuttamaa maaperän biologista saastumista.

2 PERUSTETAAN ASIANTUNTIJA- JA SEURANTAEELIN HUOLEHTIMAAN VIERASLAJEJA KOSKEVIEN TOIMIEN SEURANNASTA JA EDISTYMISESTÄ

Tavoite

Luodaan asiantuntijaelin, jonka tehtävänä on käsitellä vieraslajeja koskevia kysymyksiä ja huolehtia vieraslajien toimien seurannasta ja edistymisestä.

Vaikutukset

Asiantuntijaelin muodostuu yhteistyöelimeksi, joka helpottaa vieraslajeja koskevien asioiden käsittelyä ja johdonmukaisten linjausten muodostamista mm. EU-tason neuvotteluissa. Asiantuntijaelin tukee vieraslajitoiminnan kehittämistä. Asiantuntijaelin aiheuttaa eräitä hallinnollisia kustannuksia, mutta voi myös säästää voimavaroja, kun vieraslajeja koskevia asioita kyetään käsittelemään nykyistä jäsenyteen ja vakiintuneen yhteistyöverkon kautta.

Toteutus

Asiantuntijaelin toimii maa- ja metsätalousministeriön yhteydessä. Valtioneuvosto asettaisi vieraslajielimen maa- ja metsätalousministeriön esityksestä viideksi vuodeksi kerrallaan. Asiantuntijaelimessä on puheenjohtaja, varapuheenjohtaja sekä muita jäseniä varajäsenineen. Jäsenten tulee edustaa ainakin maa- ja metsätalousministeriötä, ympäristöministeriötä, liikenne- ja viestintäministeriötä, Suomen ympäristökeskusta, Suomen riistakeskusta, Elintarviketurvallisuusvirasto Evira sekä tutkimuslaitoksia (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Metsäntutkimuslaitos, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuslaitos), yliopistoja, Luonnontieteellistä keskusmuseota, Metsähallitusta, alueellisia ja paikallisia toimijoita (ELY-keskukset, maakunnan liitot, kunnat), puutarha-alaa, toiminnan harjoittajia ja ympäristö- ja muita järjestöjä. Asiantuntijaelimessä tulee olla myös eettistä asiantuntemusta.

Asiantuntijaelin voi asettaa eri tehtäviä varten jaostoja. Elimellä on pääsihteeri ja pääsihteerin apuna toimii asiantuntijasihteereitä eri asiantuntemusta vaativilta alueilta, kuten riskinarvioinnissa.

Vieraslajeja käsittelevän asiantuntija- ja seurantaelimen tehtäviä olisi

- koordinoita, sovittaa yhteen ja edistää vieraslajeja koskevan strategian ja lainsäädännön toimeenpanoa,
- toimia EU:n vieraslajikysymyksissä yhteystahona ("focal point") Suomessa yhdessä MMM:n kanssa,
- tehdä ao. viranomaisille ehdotuksia toimenpiteistä vieraslajien aiheuttamien riskien ja haittojen torjumiseksi,
- tarvittaessa käynnistää ao. viranomaisen kanssa haitallisiin vieraslajeihin kohdistuvia nopeita toimenpiteitä,
- avustaa ao. viranomaisia vieraslajeihin liittyvien erityiskysymysten käsittelyssä, mm. silloin, kun toimenpiteillä on taloudellisia vaikutuksia yritystoimintaan,
- teettää riskinarviointeja ja näiden avulla vastata lajiluettelon määrittelystä (ml. maahantuotavista sallituista lemmikkieläimistä, kuten laatimalla määräajoin ehdotukset eliölajien maahantuonnin luvitusta ohjaavista luetteloista) ja vastata vieraslajeja koskevan riskinarvioinnin seurannasta,
- ylläpitää, päivittää ja vahvistaa vieraslajien luettelot,
- toimia läheisessä yhteistyössä vieraslajiportaalista vastaavien tahojen kanssa,
- valmistella kotimaisille ja kansainvälisille viranomaisille annettavia lausuntoja tai raportteja,
- kehittää innovatiivista rahoitusta, sekä
- huolehtia vieraslajien ja strategian seurannasta, kuten
 - vieraslajeja koskeva lajistoseuranta (ml. levinneisyysmuutokset, haitallisuusmuutokset),
 - strategian toimeenpanon seuranta,
 - torjuntatoimien vaikuttavuuden seuranta, sekä
 - seurantaan liittyvien mahdollisten tutkimustarpeiden tunnistaminen.

Toimijat: MMM, YM ja LVM.

Aikataulu: Asiantuntija- ja seurantaelimen asettaminen käynnistetään 2012.

3 KÄYNNISTETÄÄN VIERASLAJEJA KOSKEVA VIESTINTÄ JA KOULUTUS

Tavoite

Tavoitteena on tiedotuksella, koulutuksella ja ohjeistuksella lisätä vieraslajien keskeisten toimijoiden tietoisuutta. Tieto vieraslajien aiheuttamista haitoista sekä osaaminen ja motivaatio niiden torjuntaan lisääntyvät.

Vaikutukset

Viestinnällä ja koulutuksella vaikutetaan keskeisesti vieraslajistrategian ja sen toimenpideohjelman toteutumiseen. Lisäämällä tiedottamista ja koulutusta vieraslajeista parannetaan tietoisuutta vieraslajeihin liittyvistä riskeistä, mikä edistää haittojen ennaltaehkäisyä, tukee sääntelyn toimeenpanoa ja lisää ymmärrystä voimaperäisten toimenpiteiden välttämättömyydestä. Vaikutusten ylläpitäminen edellyttää jatkuvaa viestintää ja koulutusta myös muuttuvissa olosuhteissa. Viestinnän ja koulutuksen tulee esimerkiksi nostaa esiin tietoa ilmastonmuutoksen sekä globalisaation (kuten ihmisten lisääntynyt matkustaminen) myötä Suomeen mahdollisesti leviävistä uusista haitallisista vieraslajeista, niiden haittavaikeuksista, sekä maassamme jo esiintyvien lajien kasvavista riskeistä.

Toiminta edellyttää kohdennettuja voimavaroja, joskin osa kustannuksista voidaan toteuttaa muun viestinnän ja koulutuksen yhteydessä. Viestinnässä ja koulutuksessa voidaan myös hyödyntää kansalais- ja neuvontajärjestöjä. Kustannukset kohdistuvat viranomaisiin, tutkimuslaitoksiin ja yksityisiin toimijoihin. Kustannusvastuut osoitettaisiin osittain uudistetussa lainsäädännössä, jossa säädettäisiin tiedottamisvastuista ja velvollisuuksista. Toiminnan kustannuksia voidaan pitää pieninä verrattuna niillä saavutettavaan riskinvähennykseen.

Toiminnan yhtenä vaikutuksena voi olla myös yleinen ympäristötietoisuuden kasvu. Mahdollisena haitallisena vaikutuksena voi olla vapaaehtoisten torjuntatoimien kohdistuminen vieraslajeja muistuttaviin haitattomiin lajeihin.

Toteutus

3.1 Laaditaan viestintäsuunnitelma

Laaditaan haitallisia vieraslajeja koskeva viestintäsuunnitelma, joka tukee osaltaan vieraslajistrategian toteuttamista.

Toimijat: MMM ja YM (laadintavastuu) yhteistyössä eri toimijatahojen kanssa.

Aikataulu: 2012.

3.1.1 Laaditaan eri toimijoita koskevia oppaita haitallisista vieraslajeista

Laaditaan perusopas haitallisista vieraslajeista. Opas sisältää vieraslajin tunnistamisohjeet kuvineen sekä torjuntakeinot. Opas suunnataan sekä kansalaisten että ammattilaisten käyttöön. Perusaineisto julkaistaan internet-pohjaisena, ja opas liitetään myöhemmin myös vieraslajiportaalin osaksi.

Laaditaan perusoppaan pohjalta opas ammattilaisten kuten tullin määräysoppaaksi haitallisimmista vieraslajeista. Vahvistetaan tullin henkilöstön osaamista tunnistamaan vieraslajit rajatarkastusten helpottamiseksi ja haitallisten vieraslajien maahan pääsyn estämiseksi.

Eri toimijatahot laativat perusoppaan pohjalta muita eri käyttäjäryhmille suunnattuja erikoisoppaita (esim. puutarhaharrastajat, tieurakoitsijat).

Toimijat: MMM, YM ja SYKE (perusoppaan laadintavastuu) yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Eri toimijat laativat erikoisoppaat.

Aikataulu: 2012–2013.

3.1.2 Käynnistetään ja toteutetaan kohdennettuja kampanjoita

Järjestetään kohdennettuja kampanjoita ja muuta kansalaisviestintää vieraslajeista ja niiden aiheuttamista haitoista sekä torjuntakeinoista. Järjestetään myös valtakunnallisia teemapäiviä ajankohtaisista vieraslajiasioista sekä esim. metsä-, eräpuutarha- ja lemmikkimessuille tiedotusta vieraslajeista.

Järjestetään lemmikkieläimiin ja niihin liittyviin hyviin käytäntöihin liittyvää tiedotusta (eläinlääkärit, kansalaiset). Kiinnitetään tiedotuksessa huomiota internetin kautta mahdollisesti maahan tuotaviin lemmikkeihin.

Suunnataan ohjeistuksella ja tiedottamisella puutarhakasvien, akvaarioeläimien ja -kasvien ja muuhun aktiiviseen ihmistoimintaan kytkeytyvien eliölajien valintaa ongelmallista vieraslajeista kohti haittavaikutuksiltaan lievempiä lajeja, joiden haitat eivät todennäköisesti lisääny ilmastomuutoksenkaan myötä.

Toimijat: MMM ja YM (kampanjakoordinaatio), SYKE, tiehallinto, kansalaisjärjestöt, LTKM/luonnontieteelliset museot (Turku, Oulu, Itä-Suomi, Jyväskylä), yleisökohteina toimivat puutarhat, eläintarhat, ELY-keskukset (kansalaisviestintä, kohdennettujen kampanjoiden järjestäminen), LTKM/luonnontieteelliset museot (Turku, Oulu, Itä-Suomi, Jyväskylä) ja eläinsuojelujärjestöt sekä eläintarhat (Korkeasaari) (lemmikkieläimiin ja niiden internet-kauppaan liittyvät tiedotuskampanjat), Evira (lemmikkieläimiin ja niiden internet-kauppaan liittyvät tiedotuskampanjat).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

3.1.3 Laaditaan viestintästrategia kasvintuotannon ammattilaisille

Perustetaan vieraisiin kasvintuhoojiin ja rikkakasveihin liittyvä kansallinen viestinnän koordinaatiryhmä, jonka tehtävänä on laatia kasvintuhoon ja rikkakasvien hallintaan tähtäävä kasvinsuojelun viestintästrategia. Viestintästrategian toteutumista seurataan ja viestinnän vaikuttavuutta arvioidaan vuosittain kasvinsuojelun neuvottelukunnassa.

Toimijat: MMM, Evira (laadintavastuu) yhteistyössä alan toimijoiden kanssa.

Aikataulu: 2012–2013.

3.1.4 Laaditaan Suomen vieraslajeille suomen- ja ruotsinkielinen nimistö

Laaditaan virallinen suomenkielinen ja ruotsinkielinen nimistö niille vieraslajeille, joilta nimi edelleen puuttuu.

Toimijat: LTKM yhteistyössä vieraslajeja koskevan asiantuntija- ja seurantaelimen kanssa, LTKM/luonnontieteelliset museot (Turku, Oulu, Itä-Suomi, Jyväskylä) ja Suomen Hyönteistieteellisen Seuran sanastotoimikunta (toimintavastuu), Suomen Biologian Seura Vanamo, Vanamon nimistötoimikunnat, Kasvinsuojeluseuran nimistöjaosto.

Aikataulu: 2012–2014. Nimistön päivitys jatkuva.

3.2 Kehitetään vieraslajikoulutusta

Kehitetään vieraslajikoulutusta ja liitetään vieraslajiteema erityyppiseen koulutukseen.

3.2.1 Yleissivistävä koulutus

Liitetään vieraslajiteema osaksi peruskoulun ja lukion biologian ja kestävän kehityksen opintoja opetussuunnitelman perusteisiin.

Laaditaan haitallisiin vieraslajeihin liittyvää opetusmateriaalia kouluille.

Toimijat: OPH (koordinaointi- ja laadintavastuu).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

3.2.2 Ammatillinen koulutus

Liitetään vieraslajiteema osaksi asiaan liittyvien tutkintojen perusteita (esim. luonto- ja ympäristöalan, maatilatalouden ja puutarhatalouden perustutkintojen perusteet sekä asiaankuuluvat ammatti- ja erikoisammattitutkinnot) sekä osaksi luonnonvara-alan ammatillista koulutusta (maatalous, metsätalous, puutarha, kalatalous jne.). Ohjataan koulutusta myös nykyisille toimijoille ja viranomaisille (tulli, riskinarviointia tarvitsevat tahot).

Laaditaan haitallisiin vieraslajeihin liittyvää opetusmateriaalia kouluille ja ammattiopistoille.

Toimijat: OPH (ohjaus- ja laadintavastuu).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

4 PERUSTETAAN VIERASLAJIPORTAALI

Monille eri organisaatioille ja laitoksille (mm. SYKE, RKTL, LTKM) on kehitetty kansalaisten ja viranomaisten ym. ilmoituksia varten tiedonkeruujärjestelmiä erilaisista laji- ja luontohavainnoista omiin ja edustamansa sektorin tarpeisiin. Ne eivät kuitenkaan korosta eivätkä erottele vieraslajeja ja niistä tehtyjä havainnoita alkuperäislajeista, eivätkä siten palvele sellaisinaan vieraslajiseurannan välttämättömiä tarpeita.

Tavoite

Tavoitteena on, että Suomessa on yhdessä paikassa kaikkien saatavilla ajankohtaista tietoa, joka auttaa vieraslajitiedotuksessa, riskinarvioinnissa,

seurannassa ja torjunnassa. Tavoitteena on lisäksi käytössä oleva järjestelmä, jolla voidaan helposti ottaa vastaan ja levittää tietoja haitallisista vieraslajeista. Käytössä on myös tietoja lajiesiintymien sijainnista, laajuudesta ja torjunnoista eri puolilla maata, jotta torjunnat saadaan kohdistettua oikeaan paikkaan oikeaan aikaan.

Portaali palvelee useaa strategian toimenpidettä ja niiden toimeenpanoa. Portaalin tulee ilmoitus- ja raportointityökaluna kytkeytyä muihin, eri organisaatioiden ylläpitämiin erityissivustoihin, jotta erilaisia aktiivisuus- ja intressiryhmiä edustavien ihmisten ja tahojen kaikki havainnot saadaan kerättyä mahdollisimman käyttäjäystävällisellä tavalla.

Vaikutukset

Ajankohtaisten tietojen puutteen ja niiden hajanaisuuden vuoksi haitalliset vieraslajit ja niiden aiheuttamat ongelmat ovat huonosti tunnettuja, ja niiden seuranta ja torjunta on satunnaista ja tehotonta. Useita haitallisia vieraslajeja ei torjuta lainkaan.

Vieraslajiportaalin avulla helpotetaan keskeisesti vieraslajistrategian tavoitteiden ja toimenpideohjelman toteutumista ja samalla myös suoriutumista kansainvälisistä velvoitteista seuraavasti:

1) Portaali auttaa vieraslajien torjunnassa ja viranomaisia torjunnan suunnittelemisessa ja toteuttamisessa. Portaali tukee paikallisia torjuntahankkeita antamalla käytännön työkalun tiedottamiseen, esiintymispaikkojen selville saantiin ja ohjeita torjuntaan.

2) Portaali auttaa vieraslajien seurannassa ja portaaliin kertyvä havaintotieto selvittämään vieraslajien leviämistä ja runsastumista. Portaali auttaa huomaamaan uusille alueille levittäytyvät vieraslajit ja torjumaan niitä siinä vaiheessa, kun se on vielä mahdollista. Portaali auttaa myös tehtyjen torjuntatoimien vaikutusten arvioinneissa.

3) Portaali on tukena yleisessä tiedottamisessa, koulutuksessa ja valistamisessa. Yhteen paikkaan koottu vieraslajitietämys hyödyttää viranomaisia, tutkijoita, luonnonsuojelujärjestöjä, opettajia ja tavallisia asiasta kiinnostuneita kansalaisia.

4) Portaali helpottaa riskinarviointia ja ennakkovaroitusjärjestelmän kehittämistä.

Portaalin vaikuttavuus arvioidaan suureksi; kansalaisilla on yksi yhteinen tieto- ja ilmoituslähde, aluehallinnon viranomaisilla selkeä raportointikanava, tutkimuksella vankat ja ajantasaiset lähtökohdat hankkeista vieraslajiympäristössä, tiedon popularisoijilla ja medialla käyttökelpoinen virheetön ajantasainen tietolähde kotimaisessa ja kansainvälisessä raportoinnissa, tilannekatsauksissa sekä säädösvalmistelussa yhtenäiset tiedot.

Toteutus

4.1 Perustetaan vieraslajiportaali

Kootaan vieraslajiportaali viranomaisten, asiantuntijoiden, kansalaisten ja muiden toimijoiden käyttöön. Portaali toimii yhteisenä havaintojen ilmoituskanavana sekä sähköisenä oppaana pahimpien haitallisten vieraslajien tunnistuksessa.

Portaalin rakentaminen sekä pitkäjänteinen päivitystoiminta edellyttävät kohdennettuja voimavaroja. Kehitystyöhön on mahdollista hakea hankerahoitusta, mutta samalla on varmistuttava siitä, että ylläpitoon ja päivitykseen on mahdollista saada jatkuvaa rahoitusta.

Portaaliin on koottu luettelot haitallisista sekä tarkkailtavista tai paikallisesti haitallisista vieraslajeista, näitä koskeva tietoteksti ja lajimäärityksen apuväline, torjuntakeinot, valokuvia ja ajantasaiset levinneisyyskartat sekä yhteystiedot vastuuviranomaisiin. Portaalin kautta on mahdollisuus ilmoittaa vieraslajihavaintoja helppokäyttöisen karttaliittymän avulla. Portaalin tietojen pitää perustua aitoihin tutkimustuloksiin, niitä tulee pystyä päivittämään, ja portaalin tulee sisältää mahdollisuudet erilaisiin hakutoimintoihin.

Portaali toimii osana vieraslajeja koskevaa verkkoviestintää ja sillä on kiinteä yhteys vieraslajeista tehtävään viestintään ja viestintäsuunnitelmaan.

Vieraslajihälytyksen toiminta vieraslajiportaalin kautta sekä suositukset portaalin tietosisällöstä ja toiminnoista on esitetty liitteessä II.

Toimijat: YM, MMM ja SYKE (portaalin perustaminen) yhteistyössä vieraslajeja koskevan asiantuntija- ja seurantaelimen kanssa, SYKE, LTKM/luonnontieteelliset museot (Turku, Oulu, Itä-Suomi, Jyväskylä) ja tutkimuslaitokset yhteistyössä (päivittäminen).

Aikataulu: 2012–2014. Päivitys jatkuvaa.

5 LUODAAN VARHAISVAROITUS- JÄRJESTELMÄ SEKÄ VIERASLAJIEN SEURANTA

Tavoite

Tavoitteena on luoda kansallinen vieraslajien varhaisvaroitussjärjestelmä. Kansallinen varhaisvaroitussjärjestelmä antaa mahdollisimman ajantasaisia tietoja Suomen vieraslajitilanteesta ja sen avulla kyetään havaitsemaan myös uusien vieraslajien tulo leviämisen varhaisessa vaiheessa. Järjestelmään kuuluu hälytysjärjestelmä, jonka avulla pystytään havaitsemaan haitallisten vieraslajien saapuminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Tavoitteena on, että seurannan kehittyessä myös vieraslajien havainnointimenetelmät parantuvat, tärkeimmät seuranta-alueet tarkentuvat sekä vieraslajien ja torjuntatoimien vaikutukset selkeytyvät.

Vaikutukset

Toimivan varhaisvaroitussjärjestelmän avulla tieto haitallisen vieraslajin esiintymästä tulee nopeasti vastuullisen viranomaisen tietoon. Varhaisvaroitussjärjestelmän avulla pystytään toteuttamaan vieraslajien ennakoivaa torjuntatyötä ja tarvittaessa toimimaan nopeasti haittojen torjumiseksi tai rajoittamiseksi. Seurannan ja muun tiedonkeruun avulla tieto vieraslajien aiheuttaman haitan tai uhkan todellisesta tilanteesta lisääntyy. Samalla pystytään ennaltaehkäisemään tai torjumaan haittoja ajoissa oikein kohdennetuilla toimenpiteillä. Seuranta tuottaa tietoa toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioimiseksi ja tarvittaessa toimenpiteiden uudelleen suuntaamisen tueksi.

Seurannan kustannukset määräytyvät seuranta-järjestelmän toteutustavan ja kattavuuden mukaan. Kustannuksia voidaan rajoittaa liittämällä vieraslajiseuranta muihin seurantajärjestelmiin, kohdentamalla seuranta riskinarvioinnin perusteella todennäköisimpiin vieraslajien saapumispaikoihin ja hyödyntämällä seurannassa myös vapaaehtoisvoimia. Ehdotettu vieraslajiportaali voi edistää seurannan kustannustehokasta toteuttamista. Järjestelmän perustaminen ja ylläpitäminen vaatii jatkuvasti voimavaroja.

Ennakoivan torjuntatyön avulla voidaan estää vieraslajeja leviämästä ennen kuin ne ovat muodostaneet elinkykyisiä laajalle levinneitä kantoja. Torjuntatyö edellyttää torjuntavalmiuksia ja mahdollisuuksia suunnata voimavaroja tarpeiden

mukaan. Valmiuksien ylläpito sitoo voimavaroja, mutta kustannukset voidaan pitää kohtuullisella tasolla, jos toiminta voidaan integroida muuhun valvontatyöhön.

Toteutus

5.1 Luodaan Suomeen vieraslajien varhaisvaroituss- ja torjuntajärjestelmä ja vahvistetaan edellytyksiä toteuttaa ennakoivaa torjuntatyötä

Luodaan kansallinen vieraslajien varhaisvaroituss- ja torjuntajärjestelmä hyödyntämällä jo olemassa olevia tai EU:ssa valmisteilla olevia järjestelmiä. Varhaisvaroitussjärjestelmän tulee sisältää eri toimintaosat, kuten mm. valvonta- ja seuranta-toimenpiteet, saapuvien vieraslajien tunnistaminen, riskien arviointi, viestintä asianomaisille viranomaisille, toimintatavan valinta (perustuen valmiussuunnitelmaan) sekä toimintatapa ja resurssit nopeaan hävittämiseen.

Toimijat: YM, SYKE (koordinoitivastuu) yhteistyössä vieraslajeja koskevan asiantuntija- ja seurantaelimen kanssa, SYKE (järjestelmän laadinta osana vieraslajiportaalia) yhteistyössä kansallisten toimijoiden, kuten LTKM/luonnontieteelliset museot (Turku, Oulu, Itä-Suomi, Jyväskylä), Metla, metsäkeskus, metsänhoitoyhdistykset, ja kansainvälisten tahojen kanssa.

Aikataulu: 2013–2015.

5.2 Kehitetään nykyistä lajistoseuranta vieraslajihavainnointia palvelevaksi

Laaditaan ja otetaan käyttöön vieraslajeja koskeva yleinen havainnointi-, seuranta- ja raportointiohjeistus eri toimijoille. Laaditaan haitallisten vieraslajien havainnointiin ja esiintymien seurantaan suunnitelmat ja toimeenpannaan suunnitelmat. Tunnistetaan ne alueet, joissa ei ole systemaattisia seurantoja, ja selvitetään mahdollisuuksia parantaa vieraslajihavainnointia ja -raportointia. Esimerkiksi vesistöjen velvoitetarkkailuun olisi mahdollista lisätä vieraslajihavainnointi ja -ilmoitukset. Tunnistetaan lajitietojen puutteellisuudet.

- Panostetaan seurannassa jo olemassa olevien vakiintuneiden seurantojen hyödyntämiseen. Selvitetään paras (parhaat) vieraslajien seurantaan soveltuva(t) seurantamenetelmä(t).
- Kohdennetaan seuranta 1) lajistoseurantaan sekä 2) tulokanavien seurantaan. Lajistoseurannan osana seurataan laji- ja yk-

silömäärää, kantojen kehitystä, esiintymiä, sekä vieraslajien vaikutuksia. Erityisesti seurataan haitallisia ja jo Suomessa olevia vieraslajeja ja niiden levinneisyyden etenemistä. Lajistoseurannan pohjana käytetään strategian haitallisten lajien listaa. Tulokanavien seurannassa seurantaan kohdistetaan uusiin mahdollisesti Suomeen asettuviin, mahdollisesti haitallisiin vieraslajeihin ja uusien lajien tunnistamiseen, ja estetään lajin maahan pääsy. Tulokanavien seurannan pohjana käytetään strategian tarkkailtavien tai paikallisesti haitallisten lajien listaa.

- Kehitetään seurantaan hyödyttäviä indikaattoreita, esimerkiksi luonnontila.fi jo olemassa olevien indikaattoreiden mukaisesti. Sovitaan mahdollisten indikaattorilajien käytöstä vaikutusten seurannassa.
- Suunnataan tutkimusta seurannan tueksi. Kohdistetaan tutkimusta erityisesti vieraslajien vaikutusten seurannan kehittämiseksi.
- Luodaan yhteistyötä raportointiin ja sovitaan tieteellisten seurojen vieraslajeja koskevien havaintotietokantojen ja inventointiraporttien välittämisestä vieraslajiviranomaisille ja vieraslajiportaaliin.
- Kootaan asiantuntijaverkosto tukemaan varhaista havaitsemista ja levinneisyyden ja yleisyyden seurantaan sekä taksonomista osaamista.
- Turvataan jo nykyisin tehtävän lajistoon liittyvän seurannan jatkuvuus. Suomessa on etenkin yliopistoissa useita tahoja, jotka aktiivisesti tutkivat systematiikkaa ja taksonomiaa sekä seuraavat Suomen lajistossa tapahtuvia muutoksia. Kontaktit ulkomaille on luotava sellaisista taksonomisista ryhmistä, joille ei Suomesta löydy asiantuntemusta.

Seurannan tulee olla intensiivistä ensimmäisten (2–4) vuosien aikana, jolloin selvitetään vieraslajien esiintymien nykytilaa. Tämän jälkeen seurannan on määrä keskittyä muutosten seurantaan eli vieraslajiston sekä vieraslajien aiheuttamien vaikutusten ja torjuntatoimien vaikutusten seurantaan.

Toimijat: Vieraslajeja koskeva asiantuntija- ja seurantaelin (koordinointi), SYKE (lajistoseuranta, vieraslajiportaaliyhteydet), MH (luonnonsuojelukohteet), RKTL (riistalajit ja kala- sekä rapulajit, vesiviljely), Evira (lajisto- ja esiintymisseuranta), ELY:t (lajistoseuranta, torjuntaan liitty-

vät aineistot), LTKM/luonnontieteelliset museot (Turku, Oulu, Itä-Suomi, Jyväskylä), Metla, metsäkeskus, metsänhoitoyhdistykset (lajistoseuranta), kaupungit ja kunnat (esiintymien seuranta) ja järjestöt (ml. metsästys- ja kalastuskohteet).

Aikataulu: 2013–2015 intensiivinen lajisto- ja esiintymien seuranta, 2015– (jatkuva) muutosten seuranta.

6 KEHITETÄÄN KANSALLISTA VIERASLAJEJA KOSKEVAA RISKINARVIOINTIJÄRJESTELMÄÄ

Tavoite

Tavoitteena on parantaa valmiuksia arvioida vieraslajien aiheuttamaa riskiä ja riskinhallintatoimenpiteitä nopeallakin aikataululla.

Vaikutukset

Riskinarviointi on edellytys haitallisten vieraslajien hallinnalle. Riskinarvioinnissa tunnistetaan ja kuvataan vieraslajien maahantuloon liittyvät vaarat, sekä arvioidaan niiden asettumiseen ja leviämiseen liittyviä todennäköisyyksiä. Lisäksi arvioidaan lajien haitallisuutta sekä niiden torjuntakeinoja. Riskin ja sen torjuntakeinojen arviointi auttaa valitsemaan yhteiskunnan kannalta parhaat riskinhallintatoimenpiteet. Riskien arviointi tukee varautumista ja torjuntatoimien ennakkoivaa suunnittelua. Riskinarvioinnin avulla voidaan

- kohdistaa käytettävissä olevia voimavaroja lajeihin, jotka aiheuttavat suurimman riskin tai jotka ovat kustannustehokkaasti hallittavissa,
- kohdistaa käytettävissä olevia voimavaroja kustannustehokkaimiin hallintatoimenpiteisiin (ml. ennaltaehkäisy) kunkin lajin osalta,
- auttaa ohjaamaan yksittäisten toimijoiden (mm. maahantuojat) valintoja, sekä
- tukea lajeihin tai toimintoihin liittyvää valmiussuunnittelua.

Riskinarviointi tuo lisätietoa ja varmuutta haitoista, sillä lajien haitallisuuden tämän hetken keskinäinen rinnastaminen perustuu substanssiasiantuntijoiden arviointiin. Yhtenäisin menetelmin tehty riskinarviointi edistää käytettävissä olevien voimavarojen tehokasta käyttöä ja säästää yhteiskunnallisia kustannuksia. Riskinarviointi li-

sää tietoisuutta vieraslajiongelmasta ja toimii siten myös ohjauksena, jonka avulla voidaan pienentää vieraslajien aiheuttamaa kokonaisriskiä. Riskinarvioinnin avulla pystytään myös kohdentamaan tutkimusta erityistä riskiä aiheuttaviin lajeihin.

Pakollinen riskinarviointimenettely lisää vieraslajien tuonnin välittömiä kustannuksia, mutta arvioinnin tulosten avulla voidaan välttää hyvinkin suuria kustannuksia. Aiheuttaja maksaa -periaatteen³ mukaisesti toiminnasta hyötyvien tulisi vastata ainakin osittain riskinarvioinnin kustannuksista. Tahattoman vieraslajituonnin riskinarvioinnin kustannusten kohdentaminen on vaativampaa. Vastuiden ja velvollisuuksien oikeudenmukainen kohdentaminen edellyttää eri toimintojen yleistä riskinarviointia.

Toteutus

6.1 Kehitetään Suomeen yhtenäinen vieraslajien riskinarviointimenettely

Suomessa ei ole sovellettu systemaattista vieraslajeja koskevaa riskinarviointimenettelyä. Kehitetään kansallinen menettely, johon liittyy kolmivaiheinen vieraslajien riskiluokittelu, ja josta säädetään vieraslajilainsäädännössä.

Menettelyn ensimmäisessä vaiheessa seulotaan vieraslajiportaalin, varhaisvaroitusjärjestelmän sekä asiantuntija-arvioiden perusteella ne lajit, jotka tulee sisällyttää menettelyyn. Toisessa vaiheessa luokitellaan nämä lajit niiden aiheuttaman riskin mukaan erikseen kehitettävän priorisointimallin avulla. Kolmannessa vaiheessa korkeimman prioriteetin saaneista lajeista tehdään tarpeen mukaan riskinarviointeja. Erikseen voidaan tehdä myös laji-, lajiryhmä-, toimiala- tai maahantuloväyläkohtaisia riskinarviointeja.

Riskinarvioinnin toteuttamiseksi kehitetään Elin-
tarviketurvallisuusvirasto Eviran riskinarviointi-
yksikköä riskinarvioinnin asiantuntijana lisää-

mällä sen resursseja kahdella henkilötyövuodella. Lisäksi kerätään asiantuntijalistaus riskinarviointiin liittyvien osatekijöiden asiantuntijoista riskinarvioinneissa hyödynnettäviksi.

Riskinarvioinnin tulisi olla mahdollisuuksien mukaan standardoitu prosessi, jossa otetaan huomioon kuhunkin tilanteeseen liittyvät kansainväliset ohjeistukset (mm. OIE:n ja IPPC:n standardit). Lisäksi seurataan riskinarviointiin liittyviä EU:n suosituksia esimerkiksi EU:n vieraslajeihin liittyvän työn yhteydessä.

Kansallisen riskinarviointimenettelyn toteuttaminen edellyttää

- vieraslajeihin liittyvän riskinarvioinnin osaamisen kehittämistä,
- asiantuntijarekisteriä,
- vieraslajiseurantaa,
- mahdollisuuksia tarvittaviin nopeisiin riskinarviointeihin,
- vieraslajitiedon keruu-, välitys- ja seurantajärjestelmää (portaalia), josta saadaan riskinarviointiin tarvittavia tietoja ja joka mahdollistaa riskinarvioinnin tulosten ja suositusten nopean välityksen eri käyttäjäryhmille, sekä
- vieraslajien luokittelua eri perustein (esim. ekologiset, taloudelliset, terveydelliset, sosiaaliset ja esteettiset vaikutukset).

Riskien analysointi on jatkuva prosessi, jossa alkuvaiheen työllä (järjestelmän organisointi, priorisointimallin kehittäminen, alkuvaiheen seulonta- ja priorisointiarvioinnit, jne.) on merkittävä rooli. Järjestelmän toimivuuden varmistaminen edellyttää riittävää resursointia. On tärkeää rakentaa riskinarvioinnin menetelmäosaamista sekä lajikohtaista osaamista pitkäjänteisesti, jotta paras asiantuntemus on nopeasti riskinhallitsijoiden käytettävissä mahdollisten äkillisten vaarojen arvioimiseksi. Lisäksi tarvitaan kantojen seuranta ja mahdollisten uusien riskien havainnointia.

3. **Aiheuttaja maksaa -periaate** tarkoittaa sitä, että se, joka vahingoittaa ympäristöä, on vastuussa kustannuksista, jotka syntyvät vahinkojen välttämisestä tai niiden korvaamisesta.

EU:n ympäristövastuudirektiivi 2004/35/EY on ensimmäinen yhteisön lainsäädäntötoimi, jonka päätavoitteisiin kuuluu saastuttaja maksaa -periaatteen (aiheuttamisperiaatteen) noudattaminen. Direktiivillä luodaan yhteinen vastuujärjestelmä, jonka tarkoituksena on ehkäistä ja korjata eläimille, kasveille, luontotyypeille, vesivaroille ja maaperälle aiheutuneita vahinkoja. Ympäristövastuuta koskevaa järjestelmää sovelletaan toisaalta tiettyihin selvästi lueteltuihin ammatillisiin toimintoihin ja toisaalta muihin ammatillisiin toimintoihin silloin, kun toiminnanharjoittaja on toiminut tuottamuksellisesti tai huolimattomasti. Lisäksi on viranomaisten vastuulla valvoa, että korvausvelvolliset toiminnanharjoittajat toteuttavat itse tai rahoittavat tarvittavat ehkäisevät tai korjaavat toimenpiteet.

Riskinarviointimenettelyn tarkempi kuvaus on esitetty liitteessä IIIa.

Toimijat: MMM (tulosohjaus MTT, RKTL, Metla, Evira) ja YM (tulosohjaus SYKE), Evira (riskinarviointi), MTT, RKTL, Metla ja SYKE (riskinarviointiin liittyvät tutkimustarpeet).

Aikataulu: 2013–2015 (järjestelmän organisointi, priorisointimallin kehittäminen, alkuvaiheen seulonta- ja priorisointiarvioinnit), 2013– (jatkuva) (analysointi).

7 LISÄTÄÄN VIERASLAJITUTKIMUSTA SEKÄ ERITYISESTI RISKINARVIOINTIA PALVELEVAA TUTKIMUSTA

Tavoite

Tavoitteena on vieraslajien ja niihin liittyvien haittojen tietämyksen lisääminen.

Vaikutukset

Parantamalla tietoa vieraslajeista tuetaan riskinarviointin kehittämistä, vieraslajien varhaista havaitsemista ja torjuntatoimenpiteiden suunnittelua. Lajien levinneisyyden tunteminen on avainasemassa, koska sen perusteella valitaan säädökset ja toimenpiteet (hävittäminen, torjunta, leviämisen estäminen, sopeutuminen).

Tutkimukseen käytetyt voimavarat voivat siten tuoda merkittävää säästöä käytännön vieraslajityössä. Vieraslajitutkimus voi myös tuoda uutta tietoa lajien ja populaatioiden leviämisdynamiikasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tällä on myös yleisempää mielenkiintoa esimerkiksi arviointaessa ilmastonmuutoksen vaikutuksia.

Toteutus

7.1 Perustetaan vieraslajit -tutkimusohjelma ja käynnistetään vaikutusten tutkimus

Tehdään Suomen Akatemialle ehdotus vieraslajeja koskevaksi tutkimusohjelmaksi – tai liitetään se osaksi biodiversiteettitutkimusohjelmaa. Vieraslajitutkimus voi sisältyä eri ohjelmiin (esim. METSO, Life+), ja tarpeen mukaan voidaan myös toteuttaa vieraslajeihin suunnattuja hakuja. EU:n tutkimusrahoitusta on myös suunnattu vieraslajitutkimukseen, ja suomalaisten tutkijoiden tulisi olla aktiivisia eurooppalaisissa tutkimuskonsortioissa.

Käynnistetään vieraslajien vaikutusten ja haittojen laajuuden tutkimus kaikkein yleisimpien haitallisten vieraslajien kohdalla sekä niiden vieraslajien kohdalla, jotka kaventavat monimuotoisuutta tai joilla on epäiltyjä, mutta toistaiseksi heikosti tunnettuja välillisiä vaikutuksia luonnossa.

Käynnistetään tutkimusta torjuntatöiden kustannustehokkaasta kohdentamisesta ja vaikuttavuudesta (esim. pienpedot) sekä esimerkiksi haitallisia vieraskasveja korvaavien lajien ja lajikkeiden löytämiseksi.

Toimijat: Vieraslajeja koskeva asiantuntija- ja seurantaelin (suunnattu tutkimushaku), MMM, YM ja LVM (suunnattu tutkimushankehaku), tutkimuslaitokset, yliopistot, ELY-keskukset, LTKM/luonnontieteelliset museot (Turku, Oulu, Itä-Suomi, Jyväskylä), järjestöt (tutkimus/toimintavastuu).

Aikataulu: 2012–2016 (tutkimusohjelma), 2013– (jatkuva) (vaikutusten tutkimus).

7.2 Valmistellaan kasvinsuojelun tutkimusstrategia

Valmistellaan kansallinen kasvinsuojelun tutkimusstrategia, jossa huomioidaan myös EU:n ja kansainväliset yhteistutkimusmahdollisuudet. Kasvinsuojelun tutkimusstrategia liitetään osaksi kansallista kasvinsuojelustrategiaa ja sen toteutusta seurataan vuosittain kasvinsuojelun neuvottelukunnassa. Tutkimusstrategian valmistelussa huomioidaan vieraslajistrategian valmisteluai- kana esiin tulleet tutkimustarpeet:

- Oireettoman siemenperunan testauksen lisäämisen hyödyt ja toteuttamismahdollisuudet sekä muut perunan tautien hallintamahdollisuudet.
- Luonnonmukaisen viljelyn ja siemenen kasvinterveystilanne ja tutkimus- sekä valvontatarve; luonnonmukaisen tuotannon siemenlevintäiset taudit, rikkakasvit ja kasvustotaudit, sekä erityisesti luonnonmukaisen tuotannon viljelyä ja sen kautta tavanomaista viljelyä koskevat vieraslajiuhat (tuontisiemen, TOS- eli sertifioitu siemen, kasvinsuojeluaineiden puuttuminen).
- Merkittävien kasvitautien vektoreina toimivien lajien yleisyyden ja levinneisyyden kartoittaminen Suomessa (esim. Hemiptera -lajien, erityisesti kirvat, kilpikirvat ja luteet, Trichodorus- ja Longidorus -luteet, Monochamus-jäärät).

- Kehitetään torjuntavalmiudet ja -menetelmät (ml. biologinen torjunta) uusille merkittävälle kasvintuhoojille (valinta-perusteena lainsäädäntö sekä MTT:n tekemät ennusteet korkean kotoutumisriskin lajeista) mukaan lukien esimerkiksi torjuntatietämyksen jatkuva ajan tasalla pitäminen ja sitä tukeva tiivis yhteistoiminta viranomaisten ja tutkimuksen välillä.

Toimijat: MMM ja Evira yhteistyössä MTT:n, Metlan, yliopistojen ja muiden sidosryhmien kanssa (tutkimus).

Aikataulu: 2012–2015.

8 LUODAAN VALMIUDET ESTÄÄ HAITALLISTEN VIERASLAJIEN MAAHANTULO JA KÄYNNISTÄÄ MAAHAN PÄÄSSEIDEN HAITALLISTEN VIERASLAJIEN NOPEAT TORJUNTATOIMET

Tavoite

Varaudutaan vieraslajien torjuntaan tekemällä valmiussuunnitelmia, joiden mukaisesti otetaan käyttöön uusia toimenpiteitä ja rajoitetaan vieraslajien saapumista Suomeen ja leviämistä Suomessa. Valmiussuunnitelmissa varaudutaan myös maahan pääsevien vieraslajien nopeaan torjuntaan.

Pystytään toimimaan heti haitallisen vieraslajin torjumiseksi, jolloin vieraslajin aiheuttamat haitat jäävät vähäisemmiksi. Osataan kohdentaa toimet oikein sekä lajien että torjuntatoimenpiteiden suhteen, ja luodaan edellytykset estää haittaa tai potentiaalista haittaa aiheuttavien vieraslajien saapumista Suomeen.

Vaikutukset

Lajit, joiden tiedetään aiheuttavan haittaa, saadaan nykyistä paremman sääntelyn piiriin ja siten voidaan rajoittaa haittavaikutusten leviämistä. Lisäämällä toimenpiteitä ja valvontaa vieraslajien potentiaalisilla kulkureiteillä voidaan pienentää vieraslajien tulon riskiä.

Valmiussuunnitelmien avulla voidaan kohdistaa voimavarat oleellisiin lajeihin ja saapumisreitteihin ja aloittaa mahdolliset torjuntatoimet välittömästi haittaa aiheuttavan vieraslajin maahan tulon havaitsemisen jälkeen. Riskinarviointi tukee valmiussuunnittelua.

Toiminta sitoo voimavaroja. Kohdentamalla toimenpiteet oikein lisäkustannusta voidaan pitää kohtuullisena, kun otetaan huomioon saavutettavissa oleva vieraslajiriskien alentuminen ja nopea torjunnan edut.

Toteutus

8.1 Rajoitetaan haittaa aiheuttavien tarkoituksella tuotujen vieraslajien maahantuontia, myyntiä ja edelleen levittämistä

Luodaan lainsäädännöllinen perusta kieltää erikseen määriteltyjen haitallisten vieraslajien, kuten jättiputkien, kauppa koristekasveina (ks. toimenpide 1). Rajoitetaan ja valvotaan lajien maahantuontia rajoittamalla maahantuloa ja luomalla kauppasäännöt pohjautuen kansainväliseen vieraslajiseurantaan (DAISIE, NOBANIS) kehittämällä säännöksiä ja valvontaa maahantuonneissa (tuontilupa, tullitarkastus), sekä kehittämällä kaupan olevien lajien varoitusmerkintöjä.

Varmistetaan, varovaisuusperiaate huomioon ottaen, ettei Suomeen tuoda biopolttoainetuotantoon sellaista vieraslajia, jolla on haitallisia vaikutuksia esimerkiksi luonnon monimuotoisuuteen.

Kehitetään internet-kaupan hallintavälineitä vieraslajien vapaan tuonnin rajoittamiseksi. Pyritään luomaan EU:n piirissä kauppa- ja tuontisäännöt.

Selvitetään järjestelmän kehittämistä korvaamaan mahdolliset taloudelliset menetykset yrityksille, jotka ovat investoineet em. lajien tuotantoon ja joutuvat säästösten muuttuessa luopumaan tuotannosta.

Toimijat: MMM, YM ja UM (lainsäädäntö ja EU:n kauppa- ja tuontisäännöt), Evira (tarkastukset ja tuontiluvat), MTT (tutkimus), Maaseutuvirasto (tarkastamattoman siemenen tuloreitit ja määrä), Tullihallitus (tuontiluvat, tarkastukset, valvonta), TEM (biopolttoaineet).

Aikataulu: 2012–2016.

8.2 Lisätään toimia laivojen mukana kulkevien vieraslajien leviämisen rajoittamiseksi

Ratifioidaan painolastivesiyleissopimus ja noudatetaan ja valvotaan sen määräyksiä. Vaaditaan tärkeimpiä kansainvälisen liikenteen satamia seuraamaan lajistoja ja sisällytetään ympäristölupaehtoihin mukaan vaatimus tästä. Laajennetaan toiminta kansainväliseksi HELCOM:in kautta, ja jonka puitteissa pyritään myös estämään vieraslajien

siirtyminen kanavia pitkin Itämereen. Osallistutaan Kansainvälisen merenkulkujärjestön IMO:n työhön pohjiin kiinnittyvien lajien leviämisen ehkäisemiseksi. Ensin kehitetään vapaaehtoiset ohjeet ja myöhemmin mahdollisesti kansainvälisesti sitovaa lainsäädäntöä. Myös veneilijöille kehitetään ohjeet.

Toimijat: LVM (koordinointi), YM, Trafi (ratifiointityö, ohjeet, määräykset merenkululle), AVI:t (ympäristöluvut), ELY:t (satamien seuranta), veneilijät ja purjehtijaliitto (toimintavastuu).

Aikataulu: Painolastivesiyleissopimuksen ratifiointi 2012, muu toiminta ja valvonta on jatkuvaa.

8.3 Selvitetään tuloreittejä ja kehitetään tuloreittien valvontaa

Selvitetään tarkastamattoman siemenen tuloreitit, määrä ja kasvilajisto (internet-kauppa, linnunsienet, niittysekset, riistapeltojen viljelyyn käytetyt siemenseokset) ja valvontatarve. Kiinnitetään huomiota vieraslajien kulkeutumisreittien valvontaan Tullin tavarantarkastuksen yhteydessä. Osoitetaan kunkin leviämisreitit kohdalla vastuullinen taho, jonka tehtävänä on varmistaa, etteivät erilaiset kulkeutumisreitit (kauppa, liikenne, rakentaminen tms.) edistä vieraslajien leviämistä. Ks. erityisriskinarvioinnit (liite IIIa).

Selvitetään myös maan sisäisiä, alueellisesti tärkeitä vieraslajien leviämisen väyliä ja reittejä.

Toimijat: Vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin (koordinoituvastuu), Tullihallitus ja maahantuontiviranomaiset yhteistyössä Eviran kanssa (selvitykset).

Aikataulu: 2013–2016.

8.4 Vahvistetaan ennakoivaa torjuntatyötä

Suunnataan resursseja vieraslajien ennakoivaan torjuntatyöhön. Suunnitellaan varotoimia niihin toimintoihin ja mekanismeihin, joilla lajit voivat kulkeutua kyseisiltä alueilta Suomeen, kuten puutarhatuotteiden kauppa, koti- ja lemmikkieläinten kuljetus ja puutavara-aineksen kauppa. Laaditaan todennäköisimmän maahan tuleville ja haitallisimmille lajeille valmiussuunnitelmat, jotta torjuntatoimet saataisiin tarvittaessa nopeasti liikkeelle. Kiinnitetään erityistä huomiota korkean kotoutumismahdollisuuden omaaviin uusiin vieraslajeihin kuten

- lajeihin, jotka ovat suhteellisen tuoreita tulokkaita Euroopassa, mutta jotka ovat

jo nyt osoittautuneet aggressiivisesti leviäväviksi ongelmalajeiksi ja joiden luontainen esiintymisalue on laaja (esimerkiksi harlekiinileppäkerttu),

- globaalien ilmastovertailujen perusteella tunnistetuilta alueilta, joiden ilmasto muistuttaa Suomen ilmastoa, Suomeen leviäviin vieraslajeihin, koska näiden alueiden lajiston leviämiseksi ja luonnossa menestymiseksi ei ole ilmastollisia esteitä Suomessa, sekä
- lajeihin, joiden maahanpääsyn riski on arvioitu suureksi tai joiden tuhopotentiaalin oletetaan olevan suuri.

Toimijat: Vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin (koordinaatiovastuu), MTT (tutkimus), SYKE (tutkimus ja vieraslajiportaali), Metla (tutkimus), RKTL (tutkimus), Evira (riskianalyysit).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

9 KANNUSTETAAN VAPAAEHTOISIIN KANSALAISTOIMIIN HAITALLISTEN VIERASLAJIE TORJUNNASSA

Tavoite

Tavoitteena on lähiympäristön haitallisten vieraslajien torjuminen vapaaehtoisin kansalaistoin. Hyödynnetään järjestöjen mahdollisuus saada suuret kansalaisjoukot vieraslajistrategian toimeenpanoon.

Vaikutukset

Vapaaehtoistoiminnan ansiosta tietoisuus vieraslajiongelmista kasvaa, mikä edistää vieraslajien varhaisista havaitsemista ja voi rajoittaa myös vieraslajien leviämistä. Kansalaisjärjestöt voivat toimia tärkeinä tiedon tuottajina, kun on kyse vieraslajien kartoituksista ja seurannoista. Vapaaehtoisvoimin toteutettavat ja paikalliset hävityskampanjat voidaan organisoida kustannustehokkaimmin kansalaisjärjestöjen kautta ja toteuttaa edullisemmin kuin yksinomaan viranomaistoimintaan nojautuvilla töillä.

Toiminta edellyttää hyvin toimivaa viestintää, joka takaa vapaaehtoistyön tietoon pohjautuvan toiminnan. Toiminnan pitkäjänteisyyttä ja systemaattisuutta voidaan lisätä kansalaisjärjestöjen ja viranomaisten yhteistyöllä. Tämä edellyttää viranomaisilta myös voimavaroja yhteistyöhön

kansalaisjärjestöjen kanssa ja vapaaehtoistyön organisointi voi myös edellyttää asianomaisilta viranomaisilta aktiivista työpanosta ja yhteydenpitoa kansalaisjärjestöihin. Toiminnan vaatimat resurssit on otettava huomioon.

Toteutus

9.1 Aktivoidaan yhdistyksiä ja viljelijöitä hakemaan tukea haitallisten vieraslajien poistamiseksi

Kohdennetaan kotimaisia sekä EU:n rahoja (EAKR, EU:n Interreg-rahoitusta sekä Euroopan sosiaalirahaston ja maaseudun kehittämiseen tarkoitettua rahoitusta) vieraslajeihin. Tarjotaan järjestöille tukea ja starttirahaa EU-hakemusten tekemiseen vieraslajihankkeiden käynnistämiseksi.

Aktivoidaan yhdistyksiä ja viljelijöitä hakemaan maatalouden ympäristötukia perinnemaisemien hoitoon tai luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämiseen sekä haitallisten vieraslajien poistamiseen niiltä.

Varmistetaan EU-rahastojen käyttömahdollisuudet vieraslajien torjuntaan uuden ohjelmakauden kansallisessa valmistelussa.

Toimijat: ELY-keskukset, kuntien maaseutuelinkeinoviranomaiset, maakuntien liitot, kunnat ja LEADER- ja maaseutuverkosto (neuvonta).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

9.2 Tuetaan järjestöjen vieraslajityötä

Tuetaan järjestöjen vieraslajeja koskevaa tiedotustoimintaa, seurantoja ja -selvityksiä sekä poistotalkoita. Kootaan verkkosivusto järjestöille avoimesta kotimaisesta ja EU-rahoituksesta, sekä kehitetään vieraslajeihin liittyviä hankerahoitusmahdollisuuksia esimerkiksi EU-ohjelmien ohjelma-asiakirjoissa, maakuntaohjelmissa ja kuntien ympäristöohjelmissa.

Kannustetaan järjestöjä osallistumaan vieraslajistrategian sekä lajien ja alueiden hoitosuunnitelmien valmisteluun ja toimeenpanoon.

Toimijat: MMM ja YM (verkkosivusto), kunnat ja maakuntien liitot (rahoitusmahdollisuuksien kehittäminen), MH ja ELY-keskukset (lajien ja alueiden hoitosuunnitelmat).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

10 KEHITETÄÄN RAHOITUSMEKANISMEJA HAITALLISTEN VIERASLAJIEN TORJUMISEKSI

Tavoite

Otetaan käyttöön rahoitusmalleja ja -keinoja, jotka varmistavat vieraslajien hallinnan vaatiman rahoituksen ja joissa myös toteutuu aiheuttaja maksaa -periaate.

Vaikutukset

Vieraslajistrategian toimeenpano edellyttää rahoitusta. Osa toimenpiteistä voidaan toteuttaa hankerahoituksen avulla erillisissä kehittämissankkeissa. Esimerkiksi vieraslajiportaalin perustamiskustannukset voidaan kattaa hankerahoituksella. Suuri osa toimenpiteistä, kuten seuranta, valvonta ja viestintä, edellyttää jatkuvaa rahoitusta ja toimenpiteiden vaikuttavuuden kannalta on olennaista, että rahoitus on riittävällä tasolla.

Rahoituskeinot, joissa vastuu rahoituksesta on niillä, joiden toiminnasta voi seurata vieraslajihaittoja Suomessa, lisäävät toimijoiden tietoisuutta vieraslajiongelmasta. Tällaiset rahoituskeinot voivat muodostaa kannustimia välttää riskejä, edellyttäen kuitenkin, että myös vastuu mahdollisista haitoista kohdistetaan asianomaisille toimijoille. Koska yksittäisessä tapauksessa voi olla käytännössä mahdotonta yksilöidä aiheuttajaa, keinojen tulee ensisijaisesti perustua yhteisvastuullisuuteen myös rahoituksessa. Tällaisia ovat esimerkiksi kaikkia toimijoita koskevat maksut, joita käytetään perustoiminnan ylläpitämiseen ja joita rahastoidaan erityisten torjuntatoimenpiteiden toteuttamiseksi.

Rahoituskeinot edellyttävät lainsäädännön kehittämistä, sillä keinojen toimivuuden kannalta on olennaista, että rahoitusvelvoite koskee tasapuolisesti kaikkia toimijoita. Osa rahoituksesta on suunnattava valvontaan ja velvollisuuksien laiminlyönnistä on seurattava lainsäädännössä määriteltäviä sanktioita. Valvonnan puuttuessa on vaarana, että vieraslajeja koskevia varotoimenpiteitä jätetään toteuttamatta ja haitallisten vaikutusten riski kasvaa.

Eri rahoitusmallit kohdistavat kustannukset eri tavoin toimijoihin. Malleja kehitettäessä tulee kiinnittää huomiota toiminnan laajuuteen ja sen aiheuttaman vieraslajiriskin suuruuteen.

Toteutus

10.1 Vahvistetaan nykyisiä ja kehitetään uusia kansallisen ja EU-tason rahoituksen keinoja ja lähteitä

Kehitetään vieraslajien aiheuttamien uhkien ja vaikutusten torjuntaan liittyvää kansallista rahoitusta.

Kehitetään kansallisia budjettimomentteja vieraslajien osalta. Varmistetaan budjettia laadittaessa, että perustelutekstit mahdollistavat tarvittavin osin valtion rahoituksen käyttämisen vieraslajien torjuntaan.

Varmistetaan, että vieraslajit otetaan huomioon EU-rahastojen kehittämisessä, mukaan lukien esimerkiksi Life+ -rahasto. Selvitetään, kehitetään ja otetaan käyttöön uusia rahoituslähteitä (ks. vaihtoehtoisia rahoituslähteitä koskeva taulukko 8), esimerkiksi aiheuttaja maksaa -periaatteen mukaisesti.

Kehitetään ja tehostetaan vieraslajeihin liittyvää tulosohjausta ja liitetään se rahoituksen ja hallinnon ohjauksen yhteyteen. Otetaan käyttöön ajattelu, jossa eri vieraslajitoimijoiden yhteisvaikutuksen vaikuttavuutta tarkastellaan kokonaisuutena.

Kehitetään kuntarahoitusta ottamaan huomioon myös vieraslajien merkitys ja vaikutusten torjunta alueellisesti.

Toimijat: Vieraslajeja koskeva asiantuntija- ja seurantaelin (koordinointi, innovatiivinen rahoituksen kehittäminen), VM, YM ja MMM (strategiset linjaukset), TEM ja Maakuntien liitto (EAKR), ELY-keskukset (maatalous-kalatalous-rahastot).

Aikataulu: 2012–2014.

11 VARMISTETAAN, ETTEI SUOMEN KAUTTA LEVIÄ HAITALLISIA VIERASLAJEJA RAJOJEN YLI

Tavoite

Tavoitteena on huolehtia haitallisten vieraslajien suhteen siitä, että Suomen valvonnan alaiset toimet eivät aiheuta vahinkoa toisen valtion alueella eikä Suomi toimi haitallisten vieraslajien läpikulumaana tai edesauta vieraslajien pääsyä rajan yli naapurimaihin.

Vaikutukset

Haitalliset vieraslajit saattavat levitä maiden rajojen yli, mikäli torjuntatoimenpiteistä ei ajoissa huolehdita. Kun Suomi toimii vastuullisesti haitallisten vieraslajien leviämisen suhteen eli estää näiden leviämisen naapurimaihin, voidaan laajoihin haitallisten vieraslajien ongelmiin puuttua ajoissa.

Toteutus

11.1 Varmistetaan, ettei Suomi toimi haitallisten vieraslajien levittäjänä tai kauttakulkumaana

Suomen tulee kantaa vastuu haitallisten vieraslajien levittämisen estämisessä Suomen rajojen yli. Varmistetaan ja ryhdytään toimenpiteisiin, ettei Suomi toimi kauttakulkumaana haitallisten vieraslajien (ensisijaisesti kanadanmajava, supikoira, valkohäntäpeura, täplärapu, puronieriä) leviämisessä eli estetään haitallisten vieraslajien jatkoläpikäminen Suomen kautta.

Suomen tulee vaikuttaa EU:ssa, ettei EU toimi kauttakulkumaana haitallisten vieraslajien leviämisessä sekä ettei EU:n sisällä levitetä vieraslajeja muihin jäsenimaihin.

Toimijat: MMM, vieraslajeja koskeva asiantuntija- ja seurantaelin, Suomen riistakeskus, alueellinen kalataloushallinto.

Aikataulu: 2013– (jatkuva).

12 TOIMITAAN KANSAINVÄLISESTI VIERASLAJIIEN TORJUMISEKSI

Tavoite

Tavoitteena on huolehtia haitallisten vieraslajien suhteen siitä, että Suomen valvonnan alaiset toimet eivät aiheuta vahinkoa toisen valtion alueella.

Vaikutukset

Haitalliset vieraslajit ovat monitahoinen ongelma myös kehitysmaissa. Näiden maiden mahdollisuudet vieraslajiongelmien torjunnassa ovat kuitenkin rajoitetut. Huomioimalla vieraslajiproblematiikka kehitysyhteistyöprojektien suunnittelussa ja toteutuksessa on mahdollista estää uusin vieraslajien tulo sekä torjua jo asettautuneita vieraslajeja, jotka ovat osoittautuneet haitallisiksi. Sellaisten esim. maatalouden, biomassatuotannon tai hiilensitomiseen tähtäävien sekä kalastuk-

seen liittyvien hankkeiden yhteyteen, joissa suunnitellaan vieraslajin käyttöä johonkin hankkeen tehtävään, tulee sisällyttää asianmukainen riskinarviointi. Yhteistyössä kumppanimaan viranomaisten kanssa huolehditaan siitä, että Suomen rahoittamissa hankkeissa noudatetaan biodiversiteettisopimuksen vieraslajeja koskevia tavoitteita. Tähän saattaa liittyä myös kumppanimaan ao. henkilöstön vieraslajeja koskeva koulutus ja toimintaedellytysten parantaminen. Siinäkin tapauksessa, että tarkoituksena ei ole vieraslajien käyttö, tulee yhteistyössä partnerimaan kanssa huolehtia siitä, että Suomen tukemissa kehitysyhteistyöhankkeissa ei tahattomasti tuoda vieraslajeja kumppanimaahan.

Toteutus

12.1 Varmistetaan, että kehitysyhteistyöhankkeiden tai muun kansainvälisen yhteistyön kautta ei levitetä haitallisia vieraslajeja

Varmistetaan yhteistyössä kumppanimaan viranomaisten kanssa, että vieraslajit otetaan huomioon Suomen rahoittamissa kehitysyhteistyöhankkeissa ja että vieraslajien aiheuttamien haittojen leviämistä pyritään torjumaan.

Otetaan vastuu kaikessa kansainvälisessä yhteistyössä siitä, että Suomi ei edesauta haitallisten vieraslajien leviämistä myöskään Suomen rajojen ulkopuolelle tai ulkopuolella.

Toimijat: UM (kehitysyhteistyöhankkeet), YM ja MMM (kansainväliset yhteistyöhankkeet).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

KOHDENNETUT TOIMENPITEET

Osassa III on tunnistettu Suomessa vieraslajien aiheuttamia välillisiä ja välittömiä haittoja sekä välillisiä ja välittömiä mahdollisia haittoja. Kaikkia vieraslajeja koskevien toimenpiteiden lisäksi tunnistettujen haittojen torjumiseksi tarvitaan yksittäisiin vieraslajeihin kohdistuvia kohdennettuja toimenpiteitä. Myös kohdennetut toimenpiteet perustuvat kansainvälisesti sovitun kolmitasoisen lähestymistavan mukaiseen jakoon eli haitallisten vieraslajien ennaltaehkäisyyn ja torjuntaan, varhaiseen havaitsemiseen ja hävittämiseen, sekä leviämisen estämiseen ja jatkuvien pitkän aikavälin seurantatoimenpiteiden toimeenpanoon (ks. osa I). Lisäksi toimenpiteitä on linjattu

toimintaympäristönmuutokset huomioon ottaen, mukaan lukien sopeutuminen vieraslajien aiheuttamiin haittoihin.

Kohdennetut toimenpiteet liittyvät kiinteästi edellä esitettyihin kaikkia vieraslajeja koskeviin toimenpiteisiin.

13 TORJUTAAN ITÄMEREN JA SISÄVESIEN VIERASLAJIEN AIHEUTTAMIA HAITTOJA

Tavoite

Itämeren vieraslajien osalta tavoitteena on pintoihin kiinnittyvien eläinten aiheuttamien paikallisten haittojen vähentäminen esimerkiksi voimalaitoksissa sekä alusten pohjiin kiinnittyvien lajien leviämisen ehkäiseminen. Lisäksi osallistutaan aktiivisesti kansainväliseen yhteistyöhön (FAO, IMO, IUCN, ICES, EU, HELCOM, OSPAR, tutkijapiirit).

Sisävesistöjen vieraslajien osalta tavoitteena on, että kalatalouden paikallinen toimija eli kalastusalue määrittelee vieraslajin käytön ja toimenpiteet hallinnoimissaan vesissä käyttö- ja hoitosuunnitelmissaan. Kalataloushallinto varmistaa lupakäytännöllään uusien lajien kotouttamisen riskin arvioinnin, ja organisoitunut kalatalousneuvonta tukee suunnittelua ja toteutusta. Kun vieraslajien aiheuttama uhka on suunnitelmatasolla jo tiedotettu, voidaan pieniltä vesialoilta haitallinen vieraslaji saada hävitettyä ja siten kotoutuminen estettyä.

Tavoitteena on lisäksi pyrkiä lisäämään kalastajien tietoisuutta haitallisten lajien leviämisestä kalastusvälineiden mukana sekä vesistöä toiseen liikkuvien traileriveneilijöiden ja nuottakalastajien tietoja haitallisten vesikasvien, erityisesti vesiruton, kulkeutumisesta pyydysten ja pilssivesien mukana. Avaintoimijoita ovat kalastusalueet, joiden tulisi kalastuslupia myydessään muistuttaa kalastajia asiasta.

Vaikutukset

Itämeren vieraslajeihin kohdistuvilla toimenpiteillä voidaan vähentää välittömiä haittavaikutuksia. Toimenpiteiden mahdollisia sivuvaikutuksia tulee tarkastella erikseen ennen laajamittaista soveltamista.

Kiinnittämällä huomiota sisävesistöjen vieraslajiongelmien voidaan estää tai hidastaa vieraslajien leviämistä. Samalla voidaan saada tietoa vieraslajeista niin, että torjuntatoimenpiteet voidaan kohdentaa oikein. Paikallisten toimijoiden tietoisuuden kasvu helpottaa vieraslajien hallintaa.

Toteutus

13.1 Kehitetään paikallisia torjuntakeinoja Itämeren vieraslajeihin

Kehitetään ja otetaan käyttöön paikallisia torjuntakeinoja valesimpukan, merirokon ja muiden pintoihin kiinnittyvien eläinten poistamiseksi esimerkiksi voimalaitoksista.

Osallistutaan aktiivisesti kansainväliseen yhteistyöhön uusien haitallisten vieraslajien leviämisen estämiseksi Itämereen.

Toimijat: Energiategiikka ry (torjuntakeinot), SYKE ja Trafi (kansainvälinen yhteistyö).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

Itämeren vieraslajeihin kohdistuu myös muita toimenpiteitä, jotka on kuvattu kaikkia vieraslajeja koskevien toimenpiteiden yhteydessä.

13.2 Toimeenpannaan erityisiä toimenpiteitä: Puronierä

Ei myönnetä kotiutusistutuslupia ja täydennysistutukset puronierän jo asuttamiinkin vesiin pyritään poistamaan kalastusalueiden käyttö- ja hoitosuunnitelmien keinovalikoimasta ilman erityistä perustelua. Hävitetään laji niiltä hyvin rajoitetuilta (lähes suljetuilta) vesialueilta, joilta se on mahdollista. Selvitetään puronierä – raakku – taimen vuorovaikutukset. Kalatalousneuvonnan tulee tiedottaa puronieräistutusten riskeistä.

Toimijat: MMM (lainsäädäntötoimenpiteet istutusluvista), alueellinen kalatalousviranomainen (ELY-keskukset) (luvat), kalastusalueet (käyttö- ja hoitosuunnitelmat), kalatalouden neuvontajärjestöt (tiedotus), RKTL (seuranta ja tutkimus).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

13.3 Toimeenpannaan erityisiä toimenpiteitä: Täpläräpu

Rajoitetaan täpläravun haittojen leviämistä. Päivitetään Kalataloushallinnon Rapustrategia 2000 ja sen määrittelemät jokirapualueet, joille täpläravun tuominen on kokonaan kielletty. Täplära-

pualueellakaan ei myönnetä kotiutusistutuslupia uusiin vesiin ilman, että on varmistettu istutuksen riskittömyys. Selvitetään täpläravun levinneisyyttä rajoittavat biologiset tekijät. Vaaditaan kalastusalueiden käyttö- ja hoitosuunnitelmiin vesialuekohtaisesti määriteltäväksi suhtautuminen täpläräpuun.

Toimijat: MMM (lainsäädäntötoimenpiteet, strategia), alueellinen kalatalousviranomainen (ELY-keskukset) (luvat, valvonta ja täytäntöönpanon ohjeistaminen, strategia), kalastusalueet (käyttö- ja hoitosuunnitelmat), RKTL (seuranta ja tutkimus).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

13.4 Toimeenpannaan erityisiä toimenpiteitä: Rapurutto, As- ja Ps1-tyypit

Tiedotetaan rapuruton ilmetyä sen esiintymisestä ja siirtymisen riskeistä paikallisesti. Selvitetään piilevän rapuruton vesialuekohtaista hävittämistä. Otetaan käyttöön yleinen ohjeistus ja raportointivollisuus kalataloussektorin eri toimijoille. Täsmennetään rapuruttoa koskevien näytteiden ottamiseen ja lähettämiseen liittyvää ohjeistusta. Kalastuslain kokonaisuudistuksessa tulee säätää ravustuksesta ja rapujen säilyttämisestä tautien kulkeutumisen estämiseksi.

Rapuruttonäytteiden käsittely, ravunviljelyn terveystarkkailu ja ruttotapaustietokannan ylläpito sekä tautien raportointi tehdään kansainvälisten sopimusten edellyttämällä tavalla.

Toimijat: MMM (lainsäädäntötoimenpiteet) ja Eviran alueyksiköt (tutkimus).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

13.5 Toimeenpannaan erityisiä toimenpiteitä: Isosorsimo

Isosorsimoa seurataan ja havainnoidaan yleisen vesipuitteiden seurantaan valmisteltavan ohjeistuksen mukaisesti. Rajoitetaan leviämistä yleisellä valistuksella lajin haitoista. Hävitetään ruoppaamalla rajatulla alueella. Kehitetään säännöstelyjen vesien säännöstelyä siten, että kevätulva aikaistuu ja isosorsimo ei saa kilpailuetua muihin vesikasveihin nähden. Tehdään tutkimusta ja kehitystoimintaa poistomenetelmistä ja hyötykäytöstä.

Levinneisyystiedot päivitetään säännöllisesti kasvumuseoiden tietokantoihin sekä tulevaisuudessa myös vieraslajiportaaliin.

Toimijat: YM (vesipuitedirektiivin seuranta, vesistön säännöstely), SYKE (tiedotus, seuranta, tutkimus, ohjaus), ELY-keskukset (tiedotus, havainnointi, hävittäminen), MH (poistot ja torjunta suojelualueilla).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

13.6 Toimeenpannaan erityisiä toimenpiteitä:

Kanadanvesirutto

Kanadanvesiruttoa seurataan ja havainnoidaan yleisen vesipuitedirektiivin seurantaan valmistetavan ohjeistuksen mukaisesti. Rajoitetaan yleisellä valistuksella lajin haitoista. Hävitetään siellä, missä (tilapäinen) vähentäminen on mahdollista. Tehdään tutkimusta ja kehitystoimintaa poistomenetelmistä ja leviämistrategioista sekä biologisesta torjunnasta.

Levinneisyystiedot päivitetään säännöllisesti kasvuseuraintietokantoihin sekä tulevaisuudessa myös vieraslajiportaaliin.

Toimijat: YM (vesipuitedirektiivin seuranta), SYKE (tutkimus, kehitystoiminta), ELY-keskukset (havainnointi, täytäntöönpanon ohjeistaminen, havainnointi, hävittäminen).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

14 TORJUTAAN VIERAIDEN MAASELKÄ-RANKAISTEN AIHEUTTAMIA HAITTOJA

Tavoite

Tavoitteena on hidastaa ja ehkäistä nykyisten vieraiden maasekärankaisten leviämistä, hävittää tai pienentää haitallisia vieraslajikantoja, vähentää alkuperältään vieraiden kantojen sekoittuminen luonnonpopulaatioihin sekä tehostaa harvinaisten alkuperäislajien suojelua. Lisäksi tavoitteena on estää uusien vieraiden maasekärankaisten luontoon pääsy.

Luontoon ei vapauteta enää lemmikkejä, eli torjutaan vieraslajien joutumista luontoon vapauttamisen seurauksena ja ennaltaehkäistään vieraslajien aiheuttamia haittoja. Samalla vähennetään lemmikkieläinten luonnonvaraistumisen riskiä, jolloin myös tauti- yms. ongelmatapausten parempi seuranta on mahdollista.

Vaikutukset

Vierasperäiset maasekärankaiset eivät pääse aiheuttamaan vahinkoa alkuperäisille lajeille eikä haittoja taloudelle. Uusien vierasperäisten maasekärankaistokantojen syntyminen estyy. Osa toimenpiteistä on vaikea toteuttaa, koska eläimet esiintyvät kaupunkialueilla, joissa pyynnin järjestäminen on vaikeaa ja joissa voi myös esiintyä pyrkimyksiä ”auttaa” eläimiä mm. ruokinnalla. Toimenpiteiden tueksi vaaditaan hyvin toimivaa tiedotusta ja valistusta.

Toteutus

14.1 Turvataan pienpetopyynnit:

Minkki ja supikoira

Kannustetaan riistahallintoa suojelualueiden ulkopuolella tehostamaan minkin ja supikoiran pyyntiä vesilinturiistan hoitomuotona. Turvataan saariston kansallispuistojen ja muiden Metsähallituksen hallinnassa olevien suojelualueiden ja myös yksityismaiden suojelualueiden vesilintukannat jatkamalla minkin ja supikoiran pyyntiä ympäristöhallinnon toimenpiteenä yhteistyössä metsästäjien kanssa.

Kannustetaan metsästäjiä tehostamaan vieraslajien pyyntiä. Kehitetään tehokkaampia pyyntivälineitä ja -menetelmiä vieraslajien poistamiseksi ja selvitetään mahdollisuudet sallia muutoin kiellettyjen pyyntivälineiden ja -menetelmien käyttö vieraslajien poistamisessa (ks. toimenpide 1.).

Toimijat: YM (kansallispuistojen ja suojelualueiden lajiston turvaaminen, luvanvaraiset poikkeukset rauhoitusmääräyksistä), MMM (lainsäädäntö), Suomen riistakeskus ja luonnonsuojelualuehallinto (MH, ELY-keskukset) ja metsästäjäjärjestöt (pyyntikampanjat, koordinointi), metsästysseurat, -seurueet ja yksittäiset metsästäjät (pyynti, pyyntivälineiden kehittäminen).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

14.2 Laaditaan kannansäätelysuunnitelmat:

Muun muassa villikani, minkki, supikoira, kanadanmajava

Laaditaan nykyisille haitallisille tai tarkkailtaville vieraslajeille kannansäätelysuunnitelmia, joihin sisältyy kantojen säätely, lisääntyvyyden rajoittaminen, poistopyynnit sekä lajin hävitys.

Säädellään lisääntymistä tehostamalla pyyntiä ja valitsemalla paikallisia poistokohteita (esimerkiksi lintukosteikot).

Poistetaan uudet haitallisten vieraslajien populaatiot välittömästi. Kanadanmajava tulisi poistaa Länsi-Lapista ja supikoira Merenkurkun alueelta, jotta leviäminen Ruotsiin ja Norjaan estettäisiin.

Toimijat: MMM ja YM (kannansäätelysuunnitelmat, säännökset), MH (kannansäätelysuunnitelmat/toimien edistäminen), RKTL (tutkimus), ELY-keskukset, Suomen riistakeskus ja kaupungit/kunnat (pyynnit, säätely).

Aikataulu: 2013–2016.

14.3 Säädelään riista- ja kotieläintarhausta sekä parannetaan lemmikkieläinneuvontaa

Parannetaan riista- ja kotieläintarhausta (muun muassa ”puolikesyt” muodot kuten tarhattu villisika ja koirasudet) koskevia säädöksiä, muun muassa valvonnan osalta, lajien luontoon karkaamisen estämiseksi sekä edellytetään oikeaa alkupe-
rää palautus- ja riistaistutuksissa (esimerkiksi sinisorsa, peltopyy ja sinisorsa-ankka).

Poistetaan koirasudet ja villiintyneet koirat luonnosta.

Luodaan lemmikki- ja kotieläinpuolella käytävä vapaaehtoinen toimintamalli ”Code of conduct” tai vapaaehtoinen yhdistys, kuten esimerkiksi Eläintautien torjuntayhdistys -tyyppinen elin, antamaan neuvoja eläinten tuonnista, myynnistä ja hallussapidosta.

Määritellään lemmikkieläimiksi soveltumattomat lajit ja säädelään niiden maahantuontia, myyntiä ja markkinointia, ottaen huomioon riskit tällaisen lemmikin vapauttamisesta tai karkaamisesta, sekä myös internet-kaupan kautta tuotavat lemmikit.

Lisätään valistusta lemmikkien eettisestä lopettamisesta sekä vastuullisesta eläintenpidosta estämään lemmikkien tahallista vapauttamista luontoon.

Toimijat: MMM, Suomen riistakeskus, riistatarhat, kotieläinpuistot ja -tarhat sekä eläintarhat (toimintamalli, kontrollointi, neuvonta), lemmikkieläinjärjestöt ja elinkeinonharjoittajat (toimintamallin luonti, toiminta), lemmikkieläimiksi soveltumattomien lajien määrittely ja säätelyehdotukset (vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin), eläinlääkärit ja eläinsuojelujärjestöt (valistus lemmikkien eettisestä lopettamisesta).

Aikataulu: 2012–2015 (toimintamalli), 2012– (jatkuva) (riista- ja kotieläintarhauksen kontrollointi).

15 TORJUTAAN MAAYMPÄRISTÖJEN VIERASKASVIEN AIHEUTTAMIA HAITTOJA

Tavoite

Tavoitteena on, että kansalaisten ja puutarha-alan toimijoiden tietoisuus eräiden puutarhakasvien luonnolle aiheuttamista haitallisista vaikutuksista lisääntyy, haitallisen vieraslajin leviäminen estetään jo varhaisessa vaiheessa ja kansalaisten omaehtoinen torjuntatyö lisääntyy. Tavoitteena on myös, että puutarhajätteiden kuljetus luontoon loppuu. Hyvällä suunnittelulla ja pitkäjänteisellä työllä voidaan jättiputket ainakin paikoin hävittää kokonaan. Kansalaisaktiivisuus vieraskasvien torjunnassa lisääntyy. Luonnonsuojelualueiden, ulkoilualueiden ja talousmetsien luonnonhoidossa kiinnitetään erityistä huomiota vieraslajien torjuntaan.

Vaikutukset

Haitallisten vieraskasvien merkittävimmät leviämisreitit heikkenevät tai loppuvat ja vieraskasvien leviäminen luonnonympäristöissä hidastuu. Luonnonsuojelualueiden ja ulkoilualueiden kasvillisuus kehittyy luonnontilaisena. Vieraskasvien torjunta maatalousympäristössä tehostuu ja leviäminen hidastuu. Jättiputkien ja muiden vieraskasvien torjuntatyöhön tulee suunnitelmallisuutta ja kansalaiset tietävät paremmin, kehen ottaa yhteyttä omalla alueellaan.

Toteutus

15.1 Lisätään tietoisuutta puutarhajätteiden merkityksestä vieraslajien leviämisreittinä ja selvitetään puutarhajätteiden asianmukaisen käsittelyn esteet

Tiedotetaan säännöllisesti puutarhajätteiden oikeaoppisesta käsittelystä. Selvitetään puutarhajätteiden käsittelyn ongelmakohdat ja ratkaistaan ne. Kaatopaikoilla huolehditaan puutarhajätteen käsittelystä siten, että lajit eivät leviä alueelta. Puutarhajätteen ja biojätteen keräämistä tehostetaan ja keruupaikkoja lisätään.

Toimijat: YM, kaupungit ja kunnat (jätehuolto), taloyhtiöt ja jätehuollosta vastaavat yritykset.

Aikataulu: 2012–2016.

15.2 Parannetaan täyttömaiden ja läjitysten käsittelymenetelmiä sekä kiinnitetään erityistä huomiota kasvualustojen puhtauteen

Maanrakennuksessa syntyvien täyttö- ja läjitysmaiden käsittely suunnitellaan siten, että maaperässä olevat haitallisten vieraskasvien siemenien ja muiden kasvinosien sekä vierasnilviäisten leviäminen estyy (esimerkiksi pintakerrokset läjitetään alimmaiseksi).

Istutuksissa käytettävien kasvualustojen puhtauteen kiinnitetään erityistä huomiota. Tilaajien on vaadittava toimittajilta, että kasvualustat täyttävät lannoitevalmisteasetuksen vaatimukset.

Toimijat: LVM/TEM, YM, kaupungit ja kunnat (suunnitelmat), maanrakennusala, Liikennevirasto ja ELY-keskukset (tienvarret ja nurmetus), Evira sekä kaupungit ja kunnat ym. rakentajat.

Aikataulu: 2012–2017.

15.3 Täydennetään talousmetsien hoitosuosituksia ja metsäsertifiointikriteerejä sekä täsmennetään luonnonsuojelualueiden ja ulkoilualueiden hoitoa

Lisätään talousmetsien hoitosuosituksiin suositus vieraiden pensaslajien käsittelystä metsänhoitotoimien yhteydessä.

Luonnonsuojelualueiden hoitoon sisällytetään aina haitallisten vieraskasvien hävittäminen.

Ulkoilualueiden hoidon käytäntöihin sisällytetään tietoa vieraskasvien torjunnasta.

Toimijat: YM (luonnonsuojelualuevastuu, ulkoilualueet), Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio ja metsäkeskukset (yksityismetsätalous), Metsähallitus (valtion talousmetsien hoitosuosituksien, luonnonsuojelu), Suomen Metsäsertifiointi ry. ja FSC-sertifiointiyhdistys (metsäsertifiointikriteerit), ELY-keskukset ja kunnat (luonnonsuojelualueiden hoito) sekä ulkoilualueiden omistajat/haltijat/hoitajat ja kunnat (ulkoilualueet).

Aikataulu: 2013–2016.

15.4 Laaditaan vapaaehtoiset toimintaohjeet puutarha-alalle

Laaditaan vapaaehtoiset toimintaohjeet puutarha-alalle (vrt. Euroopan neuvoston ”Code of conduct on horticulture and invasive alien plants”). Ohjeisiin sisällytetään luettelo luonnolle turvallisista puutarhakasvilajeista tai -lajikkeista vaihtoehtona haitallisiksi todetuille lajeille.

Kannustetaan alkuperältään kotimaisten kasvilajien käyttöön tienvarsien ja viheralueiden istutuksissa.

Toimijat: Puutarhaliitto, Taimistoviljelijät, Viherympäristöliitto, Liikennevirasto, kunnat, kasvitieteelliset puutarhat (LTKM/luonnontieteelliset museot (Turku, Oulu, Itä-Suomi, Jyväskylä)) (ohjeet).

Aikataulu: 2013.

15.5 Toimeenpannaan erityisiä toimenpiteitä: Kurturuusu, komealupiini ja jättipalsami

Nimetään alueelliset vastuuviranomaiset kokoamaan tiedot alueensa haitallisimpien vieraskasvien (kurturuusu, komealupiini, jättipalsami) esiintymistä, laatimaan alueellisia torjuntaohjelmia sekä toteuttamaan niitä.

Tehdään tunnetuksi vieraskasvien (jättiputkien) torjunnan kaupallisia työpalveluita. Kootaan torjuntatyöhön erikoistuneiden yrittäjien yhteistyötoja, jotta kunta- ja yksityisasiakkaat löytävät torjuntatyöhön tekijän helposti.

Laaditaan rannikoille ja saaristoon valtakunnallinen toimintaohjelma kurturuusun torjumiseksi ja leviämisen pysäyttämiseksi. Järjestetään rahoitus torjuntatyöhön arvokkaimmille kohteille.

Tienvarsi-istutuksia perustettaessa ja uusittaessa korvataan kurturuusu muilla, haitattomilla lajeilla.

Selvitetään, mitkä kurturuusun lajikkeet (*Rosa rugosa* -ryhmä) tuottavat huonosti tai ei ollenkaan siemeniä ja markkinoidaan niitä peruslajin sijaan.

Etsitään lupiinista vapaita tiejaksoja ja laaditaan suunnitelmia niiden säilyttämiseksi. Järjestetään lupiin torjuntatoimia luonnoltaan arvokkaimmille kohteille, kuten tieosuuksilla, joilla maatiet rajautuvat perinnebiotooppeihin.

Toimijat: YM (koordinointivastuu), ELY-keskukset ja kunnat sekä Metsähallitus (torjunta, tietojen keruu), ELY-keskukset, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän luonto- ja maisemapalvelut -teemaryhmä sekä maakunnalliset kylien yhteenliittymät ja vastaavat toimijat (työpalvelut), Liikennevirasto (tienvarsi-istutusten ohjeistus), yliopistot, MTT ja puutarhasektori sekä tutkimusrahoitusta jakavat säätiöt (tutkimus).

Aikataulu: 2012– (jatkuva).

16 HÄVITETÄÄN JÄTTIPUTKET SUOMESTA KOKONAAN

Tavoite

Tavoitteena on, että hyvällä suunnittelulla ja pitkäjänteisellä työllä jättiputket voidaan hävittää kokonaan Suomesta. Tavoitteena myös on, että jättiputkien hävittämishanke toimii kansallisena pilottihankkeena ja mallina myös muiden lajien torjuntatoimintaan.

Vaikutukset

Haitallisten jättiputkien merkittävimmät leviämisreitit heikkenevät tai loppuvat ja jättiputkien leviäminen luonnonympäristöissä hidastuu ja loppuu kokonaan. Jättiputkien torjuntatyöhön tulee suunnitelmallisuutta ja kansalaiset tietävät paremmin, kehen ottaa yhteyttä omalla alueellaan.

Toteutus

16.1 Toimeenpannaan erityisiä toimenpiteitä:

Otetaan tavoitteeksi hävittää jättiputket Suomesta

Perustetaan valtakunnallinen jättiputkien torjuntahanke, jonka tavoitteena on hävittää jättiputket Suomesta kokonaan. Nimetään hankkeelle alueelliset vastuuviranomaiset koordinoimaan työtä. Aktivoidaan kansalaiset toimittamaan jättiputkitietoja viranomaisille. Järjestetään hankkeelle tarvittavat ja riittävät resurssit sekä havaintotietojen keruuseen, torjuntatyöhön että seurantaan. Huolehditaan siitä, että hanke on riittävän pitkäkestoinen (10–20 vuotta) tuottaakseen tavoitellun tuloksen. Neuvonnassa korostetaan oikean lajimäärityksen tärkeyttä.

Jättiputkien luvanvarainen kasvatus sallitaan valitusta ja tutkimusta varten.

Toimijat: MMM, YM (rahoituksen järjestäminen), ELY-keskukset (työn koordinointi), kunnat ym. (torjuntatyö).

Aikataulu: 2013 (hankkeen suunnittelu ja käynnistäminen), 2022–2032 (jättiputki hävitetty) (hankkeen kesto 10–20 vuotta). Rajoilla tapahtuva toiminta ja seuranta jatkuu.

Jättiputken torjumista koskevaan hankkeeseen liittyvät voimavarakustannukset on esitetty taulukossa 9.

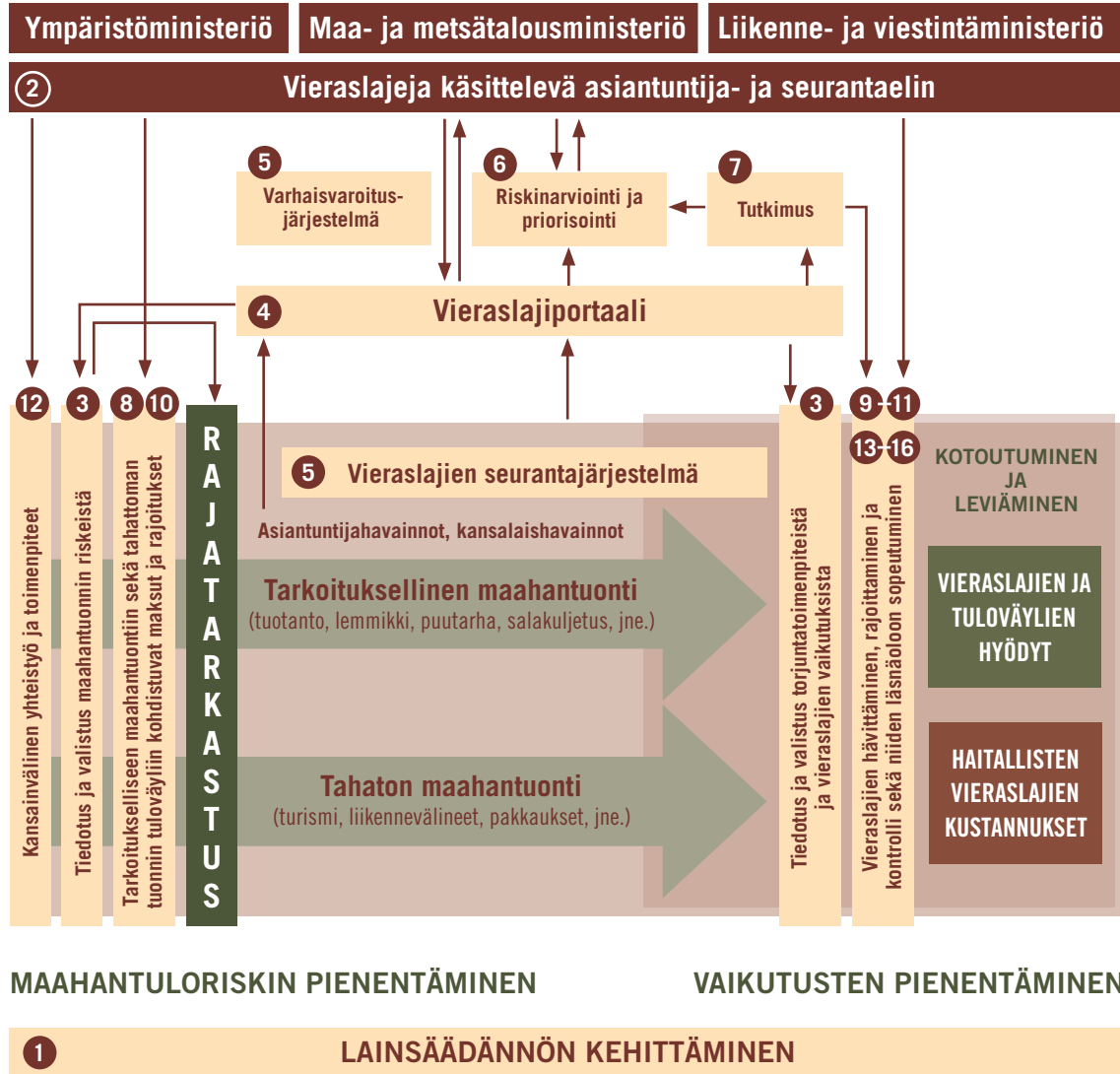

Haitallinen vieraslaji jättiputki

YHTEENVETO TOIMENPIDEKOKONAISUUKSISTA

Kaikki vieraslajistrategiassa esitetyt toimenpiteet kytkeytyvät toisiinsa. Kuva 2 tiivistää strategian toimenpiteet ja niiden aseman vieraslajeja koskevien haittojen ja uhkien torjunnan yhdeksi kokonaisuudeksi.

Kuvassa 2 on esitetty vieraslajistrategiassa esitettyjen toimenpiteiden liittyminen toisiinsa.

SELITE

X Strategiassa ehdotetun toimenpiteen numero.

Tuloväylien hyödyt viittaavat liikenteestä, kaupasta ja matkustamisesta saatuihin hyötyihin.

Nuolet kuvaavat interaktioita toimenpiteiden välillä.

Kuva 2: Toimenpiteiden ja vastuiden toteutuminen vieraslajien osalta. Kaikki toimenpiteet liittyvät toisiinsa.

Kuten kuvassa 2 esitetään, vieraslajeja tuodaan maahan joko tarkoituksellisen maahantuonnin kautta (tuotantokasveiksi, lemmikeiksi, puutarhakasveiksi) tai ne voivat päästä tahattomasti kuten matkailijoiden, liikennevälineiden tai kauppapakkausten mukana. Maahantuloriskiä voidaan pienentää vaikuttamalla näiden väylien toimintaan sekä tiedottamalla että erilaisten ohjauskeinojen (määräykset, maksut) avulla. Kansainvälisen yhteistyön keinoin voidaan sekä pienentää Suomeen kohdistuvaa riskiä että kantaa kansainvälisesti vastuuta vieraslajien leviämisen ehkäisemisestä. Rajatarkastuksessa pyritään löytämään määräysten vastaisesti maahan tulossa olevat lajit. Maahan päässeistä vieraslajeista osa koutuu ja leviää. Vieraslajeista aiheutuu sekä hyötyjä (tarkoituksellisesti tuodut lajit) että haittoja. Myös maahantuloväylistä (liikenne, matkailu, kaupankäynti) aiheutuu hyötyjä, joten väylien täydellinen sulkeminen ei ole tarkoituksenmukaista. Torjuntatoimenpiteisiin voidaan vaikuttaa tiedotuksen avulla sekä toteuttamalla erilaisia torjuntatoimenpiteitä.

Strategiassa esitetyt toimenpiteet tarkastellessa kaiken perustana on vieraslajilainsäädännön kehittäminen (toimenpide 1), jonka avulla luodaan pohja esitettyjen toimenpiteiden toimivuudelle. Maa- ja metsätalousministeriön alaisuuteen asetettava vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin (2) on kansallinen vieraslajiasiasta vastaava koordinaatioelin. Se saa ajantasaista tietoa varhaisvaroitusjärjestelmän (5), vieraslajiportaalin (4), vieraslajien priorisoinnin (6) sekä tilaamiensa riskinarviointien (6) kautta. Vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin muotoilee ennaltaehkäisevinä toimenpiteinä maahantuontiin sekä tahattoman tuonnin tuloväyliin kohdistuvia laji- ja väyläkohtaisia toimenpiteitä (3, 8, 10). Maahantulon jälkeisenä toimenpiteenä vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin ohjaa ja koordinoi vieraslajien hävittämiseen, rajoittamiseen, kontrolliin sekä sopeutumiseen liittyviä toimenpiteitä (3, 9–11, 13–16). Vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin yhteistyössä kansainvälisten toimijoiden kanssa varmistaa, ettei Suomi edesauta vieraslajien leviämistä myöskään Suomen rajojen ulkopuolella (12).

Vieraslajiportaali (4) on avainasemassa esitetyissä toimenpiteissä. Portaalin tiedot ovat vieraslajeja käsittelevän asiantuntija- ja seurantaelimen käytettävissä, ja vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin itse käyttää portaalia tiedotuskanavanaan. Portaaliin syötetään tietoa myös varhaisvaroitusjärjestelmästä (5), vieraslajien seuranta järjestelmästä (5) sekä asiantuntijoiden ja kansalaisten havainnoista. Portaali tuottaa tietoa tiedotuksen tueksi liittyen sekä vieraslajiriskien ennaltaehkäisyyn että niiden vaikutusten pienentämiseen. Vieraslajitutkimus (7) tukee riskinarviointia sekä vieraslajien torjuntaan liittyviä toimenpiteitä.

Vasemmalla kapeasaksirapu (*Astacus leptodactylus*), Suomessa tarkkailtava ja paikallisesti haitallinen vieraslaji, oikealla täplärapu (*Pacifastacus leniusculus*), haitallinen vieraslaji, ja keskellä ei-haitallinen jokirapu (*Astacus astacus*).

VIERASLAJEIHIN LIITTYVIÄ VAIHTOEHTOISIA RAHOITUSMAHDOLLISUUKSIA

Perinteisten rahoituslähteiden lisäksi vieraslajien torjuntaa voidaan rahoittaa erilaisin uusien kei-

noin. Tässä osana voivat olla erilaiset kansalliset tai EU-tason rahoituskanavat. Taulukossa 8 esitellään eräitä EU:ssa esillä olleita esimerkkejä mahdollisista uusista rahoituskeinoista. Näitä keinoja voidaan käyttää lisäämään käytettävissä olevia kokonaisresursseja tai vaihtoehtona muille rahoituslähteille.

Taulukko 8: EU:ssa EU:n vieraslajeihin liittyvän valmistelutyön yhteydessä tehtyjä esityksiä rahoituskeinoiksi vieraslajien torjuntaan.

Kuinka vieraslajeja koskevaa toimintaa voidaan rahoittaa?

- Tarkoituksellisen vieraslajien maahantuonnin verot ja maksut maahantuojalle
 - maahantuonnin yleiset verot ja maksut (maahantuonti-, tarkastus- ja karanteenimaksu)
 - maahantuonnin määriin tai riskeihin perustuvat maksut
 - maahantuontiin liittyvän riskinarvioinnin ja viranomaistoiminnan maksut (eli maahantuojalla on veloitettu korvaamaan toimivaltaiselle viranomaiselle aiheutuvia kustannuksia)
 - vieraslajin tilapäiseen säilyttämiseen liittyvät lupa-, rekisteröinti- ja tutkimusmaksut
 - kuljetusmateriaalin, kuten saastuneen maa-aineksen, hävittämisestä huolehtiminen ja / tai hävittämistä koituvien kustannusten korvaaminen
 - maahantuodun vieraslajin seurantaan liittyvien kustannusten korvaaminen, mukaan lukien seuannan suunnittelu
 - maahantuodun vieraslajin leviämisen ehkäisyyn ja torjuntaan liittyvien kustannusten korvaaminen, esimerkiksi etukäteen maksettava vakuutusmaksu
- Tahattoman maahantuonnin verot ja maksut maahantuojalle
 - kulkeutumisreitteinä toimivien kuljetusmateriaalien tai välittäjäeliöiden verot ja maksut, mukaan lukien riskinarvioinnin maksut
 - kohdennetut maksut erittäin korkean riskin omaavaa alkuperää tai materiaalia oleville rahdeille ja pakkauksille
 - maahantuonnin mahdollisiin seuraamuksiin liittyvät vakuutusmaksut
- Tahallisen ja tahattoman maahantuonnin sääntöjen rikkomisesta tai maksujen laiminlyömisestä aiheutuvat sanktiot
- Verovähennykset vieraslajien poistoista: Vapaaehtoiset vieraslajien poistamiseen tai kannan kurissapitoon tähtäävät toimet ja toimien kustannukset voisivat olla verovähennyskelpoisia, esimerkiksi kotitalousvähennys ja metsäverotus.
- 'Nopean toiminnan rahasto': Nopeasti torjuntatoimet Suomessa havaitun haitallisen vieraslajin poistamiseksi vaativat nopeasti saatavilla olevia resursseja. Tähän tarkoitukseen voitaisiin perustaa oma nopean toiminnan rahasto (vertaa esimerkiksi öljyvuotojen ja tulvien torjuntarahastot). Julkisten varojen lisäksi myös osa vieraslajien maahantuontiin liittyvistä veroista, maksuista tai sakoista voitaisiin ohjata tähän rahastoon.
- 'Huojennusrahasto': Vapaaehtoinen vieraslajien torjunta voisi tuottaa tekijöilleen rahanarvoisia lupia, joilla voisi muun muassa korvata tahattomaan maahantuontiin liittyviä maksuja.

Kuinka vieraslajeja koskeva vastuu voitaisiin määrittellä?

- Yhteisön meriympäristöpolitiikan puitteista annettu direktiivi (meristrategiadirektiivi, 2008/56/EY) tarjoaa mahdollisuuden aiheuttaja maksaa -periaatteelle, esimerkiksi kuljetusmateriaalimaksu, erityisrahtimaksu, vakuutusmaksu ja ohjeistusmaksu.
- Ympäristövastuudirektiivin (2004/35/EY) liitteessä III säädetyn ankan vastuun järjestelmän laajentaminen muuhun ammatilliseen toimintaan, jossa on korkea haitallisiin vieraslajeihin liittyvä riski (tiukka hallinnollinen vastuu vieraslajeihin liittyvässä ammatillisessa toiminnassa).
- Yleinen varmistamisvelvollisuus toiminnalle, josta voi aiheutua haitallisten vieraslajien päästämistä tai pääsyä ympäristöön (yleinen vastuu vieraslajien tuottamiseen liittyvissä toimissa). Tämä toteutettaisiin lupajärjestelmän ja/tai käytännesääntöjen avulla, jotka määrittelisivät raja-arvot asianmukaisuuden / laiminlyönnin arvioimiseksi (sovelletaan säädösjärjestelmää, joka arvioi kohtuullisuutta tai huolimattomuuden astetta).
- Vakuutuslaitosten kehittämistä vieraslajiriskejä varten tulee rohkaista a) parantamaan ja varmistamaan pääsyä vieraslajien torjuntaa ja haittojen korjaamista hallinnoiviin säätiöihin ja b) kannustamaan toimijoita noudattamaan parhaita käytänteitä ja standardeja. Vieraslajien lainsäädännön lisääminen ympäristönsuojelusta rikosoikeudellisin keinoin annetun direktiivin (2008/99/EY) liitteeseen A.

ENNALTAEHKÄISEVÄ TORJUNTA ON KUSTANNUSTEHOKKAIN

Muun muassa EU:n vieraslajeja koskevan valmistelyön yhteydessä on todettu, että vieraslajien torjuntatoimiin tarvittavat resurssit ovat huomattavasti pienemmät kuin haitallisten vieraslajien aiheuttamat kustannukset. Tiedetään myös, että ennaltaehkäiseminen on yleensä ottaen paljon kustannustehokkaampi vaihtoehto kuin korjaavi-

en toimien toteuttaminen. Jos alueelle kuitenkin on jo saapunut haitallinen vieraslaji, varhainen havaitseminen ja nopea hävittäminen ovat kaikkein edullisimmat keinot estää sen vakiintuminen ja leviäminen edelleen (ks. alla oleva laatikko). Tietoinen riskinotto kustannusten säästämiseksi voi osoittautua erittäin lyhytnäköiseksi, sillä käytettävissä olevat tiedot haitallisten vieraslajien aiheuttamista merkittävistä vahingoista osoittavat, että vahinkojen korjaaminen jälkikäteen on erittäin kallista, ja usein lähes mahdotonta.

Esimerkki varhaisesta havaitsemisesta ja hävittämisestä (Lähestymistapa II): Albertanvehnä Kuusamossa

Vuonna 1999 löytyi tienvarresta Oulangan kansallispuistosta Suomelle uusi kasvilaji, albertanvehnä (*Leymus innovatus*). Alkuperäalueellaan Kanadassa ja Yhdysvaltojen pohjoisosissa se kasvaa hiekkapohjaisilla niityillä, metsissä ja jokivarsissa. Oulangan kansallispuiston suojelubiologi selvitti lajin olemusta tarkemmin. Albertanvehnä on voimakaskasvuinen ja kookas, jopa metrin mittaiseksi kasvava heinä. Se leviää sekä siemenistä että vahvan juurakkonsa avulla. Kasvi myös sietää metsäpaloja. Tämän arvioinnin perusteella todettiin, että albertanvehnällä on hyvät mahdollisuudet levitä itsestään tai matkailijoiden mukana kansallispuiston luontoon ja sen arvokkaille jokivarsihietikoille, joilla elää useita uhanalaisia kasvilajeja. Vuonna 2004 viranomaiset hävittivät sen esiintymispaikaltaan. Toimenpide tehtiin yhdessä päivässä. Jos kasvi olisi päässyt leviämään Oulankajoen rantahietikoille, sen hävittäminen olisi ollut monin kerroin työläämpää ja kalliimpaa, jopa mahdotonta.

Lähde: Jäkäläniemi, A. 2005. Albertanvehnän poisto Oulangan kansallispuistosta. Lutukka 21: 30-31.

98

Esimerkki Suomesta vahinkojen jälkikäteen korjaamisesta ja siihen liittyvistä kustannuksista on esitetty taulukossa 9. Jättiputkien torjunta ja poistaminen on nyt huomattavasti kalliimpaa kuin se, että jättiputkien tuloa olisi aktiivisesti estetty muun muassa kieltämällä tuontia ja levittämistä.

Torjuntatoimien suunnittelu ja kohdentaminen edellyttää yleensä systemaattista riskinarviointia. Jättiputkien osalta on käytettävissä tietoja haitoista sekä asiantuntija-arvioiteja torjuntatoimenpiteistä ja niiden vaikutuksista. Näiden perusteella jättiputkien valtakunnallinen torjuntahanke on perusteltu. Toimenpidekokonaisuuden toteuttamista on syytä seurata sekä kerätä kokemuksia yksittäisten toimenpiteiden kustannuksista, kustannusten kohdentumisesta, vaikuttavuudesta ja mahdollisista sivuvaikutuksista. Seurantatiedon perusteella toimenpidekokonaisuuden toteuttamista voidaan tarkistaa mahdollisimman kustannustehokkaiden ja vaikuttavien ratkaisujen tunnistamiseksi.

VIRANOMAISVASTUUT VIERASLAJEISTA SEKÄ MUUT VIERASLAJITOIMIJAT SUOMESSA

Maa- ja metsätalousministeriö vastaa maa- ja metsätalouden, riistatalouden sekä kalatalouden vieraslajeista ja ottaa yleiskoordinaatiovastuun haitallisia vieraslajeja koskevissa toimissa. Ympäristöministeriö vastaa luonnonsuojelulain mukaisista vieraslajeista. Liikenne- ja viestintäministeriö koordinoi tiehallintoon, väyliin ja merenkulkuun liittyviä vieraslajikysymyksiä. Kehitysyhteistyöhankkeisiin liittyvä vieraslajivastuu kuuluu ulkoasiainministeriölle. Viranomaisvastuut on kuvattu myös strategian osassa I (taulukko 1). Lisäksi yhteistyö kuntien sekä kuntien ympäristö- ja terveystoimien kanssa on tärkeää ja tätä yhteistyötä jatketaan.

Suomessa on useita muita toimijoita, jotka osallistuvat vieraslajeihin liittyviin toimenpiteisiin eri tasoilla. Toimintaa on ollut vieraslajien aiheuttamien haitallisten vaikutusten ennaltaehkäisemisessä sekä uhkien ja riskien tunnistamisessa ja torjunnassa, haitallisten vieraslajien varhaisessa

Taulukko 9: Jättiputkien valtakunnallisen torjuntahankkeen edellytyksiä.**Tavoite: Hävitetään jättiputket Suomesta vuoteen 2025 mennessä**

Jättiputket ovat Suomessa tavattavista vieraslajeista haitallisimpia. Ne ovat uhka luonnolle, aiheuttavat terveydellistä haittaa ihmisille, alentavat kiinteistöjen arvoa ja niiden torjunta on kallista ja varsin työlästä. Jättiputkien torjunnasta on kuitenkin vuosien mittaan kertynyt runsaasti tietoa ja osaamista, ja alueellisia torjuntahankkeita on jo käynnissä. Jos niin halutaan ja päätetään, jättiputket voisivat olla hävitettävissä Suomesta kokonaan.

Mitä jättiputkien valtakunnallinen hävittämishanke edellyttäisi?

- Ohjeistuksen laatimisen jättiputkien tunnistamiseksi.
- Esiintymätietojen (sijainti ja laajuus) kokoamisen koko maasta.
- Alueellisen koordinaation (esimerkiksi ELY-keskusten ympäristö ja luonnonvarat -vastuualueille tai erillisen projektioorganisaation puitteissa muulle toimijalle, jolla on kattava alueellinen toimintaverkosto).
- Kuntien ja kansalaisjärjestöjen (mm. kyläyhdistykset) aktivoimisen mukaan.
- Riittävän rahoituksen myös ostopalveluiden käyttöön torjunnassa.
- Esiintymäkohtaisen seurannan, joka kestää vähintään 7 vuotta ensimmäisestä torjuntakerrasta.
- Tiedotus- ja viestintäkampanjoita sekä ohjeistus omaehtoiseen toimintaan (esite kansalaisille).

Mitä jättiputkien hävittäminen maksaisi?

- Hävittämiskustannus / esiintymä keskimäärin 500 euroa (summa vaihtelee esiintymän koon mukaan). Suomessa on karkeasti arvioiden 10 000 jättiputkiesiintymää.
 - Torjuntakulut 5 miljoonaa euroa (ostopalveluina, työllistämistoinä, vapaaehtoistyönä)
 - Alueellisten koordinaattorien työpanos (koko valtakunnan tasolla 10–15 htv x 5 vuotta torjuntatoimien ajaksi, jonka jälkeen pienempi panos).
 - Työpanos 5 miljoonaa euroa (10 vuodelle). Tulee tarkastella mahdollisuuksia kohdentaa muista tehtävistä vapautuvia virkoja/voimavaroja koordinaatiota toteuttavissa organisaatioissa näihin tehtäviin sekä mahdollisuuksia luoda verkostomaista koordinaatiota, jossa osa tehtävistä hoidetaan kunnissa.
 - Rahoitus riittävän pitkään seurantaan ja jälkihoitoon.
 - Seuranta ja jälkihoito 2 miljoonaa euroa.
- Karkea kustannusarvio: Yhteensä 12 miljoonaa euroa 10 vuoden aikana (eli 1,2 miljoonaa euroa / vuosi koko maassa; jättiputkien ohella koordinaattorit pystyvät ottamaan vastuulleen myös muita vieraslajeja). Kustannustasoon vaikuttaa olennaisesti vapaaehtoistyön osuus sekä koordinaation järjestäminen.

Jättiputkien hävittäminen toimii pilottihankkeena ja mallina myös muiden lajien vastaavaan torjuntatoimintaan.

99

havaitsemisessa sekä hävittämisessä, sekä jo Suomeen levinneiden ja asettuneiden haitallisten vieraslajien leviämisen estämisessä ja tähän liittyvässä jatkuvassa vaikutusten hallintatyössä.

Tämän hetkinen toiminta vieraslajeihin liittyen

Nykyinen haitallisiin vieraslajeihin suunnattu toiminta Suomessa on kohdistunut vieraslajien ennaltaehkäisevään torjuntaan, varhaiseen havait-

semiseen ja hävittämiseen sekä leviämisen estämiseen liittyviin toimenpiteisiin⁴. Vieraslajien aiheuttamien uhkien ja riskien arvioimiseksi ja vaikutusten **ennaltaehkäisemiseksi** on kuulunut hyvin laaja-alaista toimintaa. Muun muassa tiedotus (myös internetissä), tutkimus, tiedonkeruu, opetus, seuranta, hoito- ja ylläpitosuunnitelmat, toimintapolitiikan kehittäminen, lainsäädännön valvonta ja kehittäminen, riskinarvioinnin ja valvonnan kehittäminen, lupapäätökset sekä tarkastukset muun muassa rajoilla ovat esimerkkejä nykyisestä toiminnasta. Näiden lisäksi on toimittu yhteistyössä alueellisesti, EU:n laajuisesti tai kansainvälisesti vieraslajien haitallisten vaikutusten ennaltaehkäisemiseksi.

4. Syyskuussa 2010 toteutettu kysely haitallisiin vieraslajeihin kohdistuvista toteutettavista toimenpiteistä strategiaa valmistelevalle työryhmän jäsentahoille sekä kunnille ja ELY-keskuksille.

Vieraslajien varhaiseen havaitsemiseen ja hävittämiseen liittyviä toimenpiteitä on toteutettu muun muassa erilaisten lajisto- ja esiintymisuurantojen ja -tarkistuksien sekä torjuntatoimien ja kohdennettuja hoitotoimenpiteiden kautta.

Jo Suomeen levinneiden ja asettuneiden haitallisten vieraslajien leviämisen estämiseksi ja jat-

kuudessa hallintatyössä Suomessa on tehty haitallisten lajien poistotyötä, hävittämistä ja torjuntatyötä (mm. jättiputki, lupiini, jättipalsami, hukakaura, kasvitaudit ja -tuholaiset) sekä pienpeppyyntejä (minkki, supikoira, villikissat, kanadan- l. amerikanmajava) muun muassa talkoilla toteutettuina tai metsästäjien kanssa yhteistyössä.

Taulukko 10. Vieraslajitoiminta Suomessa.

Toimija	Uhkien ja riskien arviointi ja ennaltaehkäisy	Varhaista havaitsemista tai hävittämistä koskevat toimenpiteet		Jo Suomeen levinneiden ja asettuneiden vieraslajien leviämisen estäminen ja jatkuvat toimenpiteet
		Havaitseminen	Hävittäminen	
Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset	•	•	•	•
Elintarviketurvallisuusvirasto Evira	•	•	•	•
Järjestöt (mm. SLL)	•	•	•	•
Kansainvälisen liikenteen satamat		•	•	•
Kaupungit ja kunnat	•	•	•	•
Liikenteen turvallisuusvirasto	•			
Luonnontieteellinen keskusmuseo	•	•		
Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus	•	(•)	(•)	
Metsähallitus		(•)	(•)	•
Metsäkeskus	•	•		•
Metsäntutkimuslaitos	•	•		
Puutarhaliitto	•	•		
Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos	•	•		
Suomen riistakeskus	•	•	•	
Suomen ympäristökeskus	•	•		
Tulli	•			
Yliopistot	•	•		

(•) = vähäisessä määrin

Vapaaehtois- ja kansalaisjärjestötoiminta

Hyvin monet kansalaisjärjestöt voivat auttaa vieraslajistrategian toteutuksessa. Lähes kaikki kansalaisjärjestöt voivat järjestää ennaltaehkäisyä ja torjuntaa esimerkiksi www-sivujen, neuvonnan, seminaarien, esitelmien, retkien, tiedotteiden ja ympäristökasvatuksen kautta. Ympäristöjärjestöt ja tieteelliset seurat voivat auttaa lajien varhaisessa havaitsemisessa ja seurannassa. Järjestöjen laajin havaintotietokanta on Tiira (BirdLife Suomi), joka mahdollistaa lähes reaaliaikaisen tiedon saannin esimerkiksi tiibetinhahhesta. Jo Suomeen levinneiden lajien kohdalla hävittäminen tai kannan rajoittaminen on mahdollista talkoiden avulla. Esimerkkeinä voidaan mainita ympäristöjärjestöjen perinnemaisemien hoitotalkoot tai metsästysjärjestöjen vieraslajien pyyntikampanjat.

Suurin osa vieraslajeista on kasveja. Useat haitallisista lajeista ovat tarkoituksella istutettuja puutarhakasveja. Siten puutarha-alan järjestöt ja yhdistykset ovat tärkeimpiä vieraslajiproblematikan kohde- ja toimijaryhmiä. Alalla järjestetään runsaasti koulutusta, messuja ja esitelmää. Alan yrittäjien kautta tieto ja toimet saavuttavat yrityksiä, yhteisöjä ja yksityisiä ihmisiä. Martat sekä maa- ja kotitalousneuvojat tavoittavat laajoja kansalaispiirejä. Omakotiliitto yhdistää omakotiyhdistyksiä ja niiden kautta yksityisiä puutarhanpittäjiä. Siirtolapuutarhaliitto yhdistää siirtolapuutarhayhdistyksiä, Suomen kotiseutuliitto kaupunginosayhdistyksiä ja molemmat järjestöt tavoittavat kotipuutarhureita. Puutarhaharrastus kuuluu olennaisesti Maatiaisen ja Hyötykasviyhdistyksen toimenkuvaan. Kaikki edellä mainitut voivat antaa neuvontaa ja valistusta sekä organisoida vieraslajien hävitystalkoita. Puutarha-alalla mahdollisia toimia ovat ennaltaehkäisy, torjunta, varhainen havaitseminen, hävittäminen ja hallinta.

Metsästysjärjestöillä on mahdollisuus jäsenistönä kautta laajaan havainnointiin ja tarkkailuun sekä vieraslajien hävittämiseen tai rajoittamiseen. Mahdollisia toimia ovat varhainen havaitseminen, hävittäminen ja hallinta. Kalatalousalan järjestöillä on mahdollisuus jäsenistönä kautta laajaan havainnointiin ja tarkkailuun ja jossakin määrin erityisesti sisävesistöissä myös poistopyyntiin. Niille mahdollisia toimia ovat ennaltaehkäisy, torjunta ja varhainen havaitseminen sekä tulevaisuudessa raportointi vieraslajiportaalin kautta.

Vesiensuojeluyhdistykset ja monet toimialan konsultit seuraavat pääasiassa vedenlaatua mutta

myös vesien ja rantojen eliöstöä. Vesiensuojeluyhdistyksissä ja vastaavissa yrityksissä tehdään velvoitteisiin perustuvia kuormitus-, vesistö- ja kalataloustarkkailuja, levä- ja järvitutkimuksia sekä vesikasvi- ja pohjaeläinselvityksiä. Mahdollisia toimia ovat varhainen havaitseminen ja seuranta sekä tulevaisuudessa raportointi vieraslajiportaalin kautta.

Eksoottisten lemmikkieläinten kasvattajien järjestöt tavoittavat jäsenistönsä kautta ne ihmiset, jotka tulevaisuudessa voisivat päästää luontoon uusia potentiaalisia vieraslajeja, esimerkiksi akvaariokaloja. Mahdollisia toimia ovat ennaltaehkäisy ja torjunta.

Keskeisimpiä alan kansalaisjärjestöjä ovat muun muassa Suomen luonnonsuojeluliitto ry, BirdLife Suomi, Natur och Miljö rf, Puutarhaliitto ry, Viherympäristöliitto ry, Siirtolapuutarhaliitto, Maatiainen ry, Hyötykasviyhdistys ry, Suomen metsästäjälitto, Kalatalouden keskusliitto jäsenjärjestöineen, Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö ry, Suomen Kalankasvatustajaliitto ry, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusjärjestö MTK ry, Suomen Vesiensuojeluyhdistysten Liitto, tieteelliset seurat, Marttaliitto, Maa- ja kotitalousnaiset sekä ProAgria Keskukset.

101

STRATEGIAN TOTEUTUMISEN SEURANTA

Vieraslajistrategian seuranta esitetään vieraslajeja käsittelevän asiantuntija- ja seurantaelimen tehtäväksi (ks. toimenpide 2). Seuranta sisältää strategian toimeenpanon seurannan, strategiassa esitettyjen torjuntatoimien vaikuttavuuden seurannan sekä seurantaan liittyvien mahdollisten tutkimustarpeiden tunnistamisen.

Strategian seuranta edellyttää toimivien mittareiden kehittämistä (esimerkiksi kuvat 3 ja 4) sekä mittariston ennalta sovittua hyväksymismenettelyä.

Tarvetta on myös syvällisemmän vaikutusarvioinnin tekemiseen toimenpiteiden onnistumisesta, kohdentamisesta ja tehokkuudesta.

Vieraslajistrategian väliarviointi esitetään tehtäväksi vuoden 2016 aikana.

Strategiaan liittyvä muu vieraslajiseuranta sisältää vieraslajeja koskevan lajistoseurannan, mukaan lukien levinneisyysmuutokset sekä haitallisuusmuutokset. Seurannan tulee olla intensiivistä ensimmäisten (2-4) vuosien aikana, jolloin selvitetään vieraslajien esiintymisten nykytilaa. Tämän jälkeen seurannan on määrä keskittyä muutosten seurantaan eli vieraslajiston sekä vieraslajien aiheuttamien vaikutusten ja torjuntatoimien vaikutusten seurantaan.

Vieraslajien seurantaa esitetään kehitettäväksi nykyisiä, jo olemassa olevia, vakiintuneita seurantamenetelmiä hyödyntämällä (toimenpide 5.2). Seurannan kehittämiseksi esitetään myös selvitetäväksi paras (parhaat) vieraslajien seurantaan soveltuva(t) seurantamenetelmä(t).

Taulukko 11. Esimerkki nykyisestä vieraslajiseurannasta ja sen kehittämisestä.

Itämeren seurannat vieraslajien havaitsemisessa (nk. VISEVARIS-tutkimushankkeen alustavia tuloksia)

Kolmasosaa merialueemme vieraslajeista ei ole tavattu seurannoissa koskaan, ja vain parin vieraslajin esiintymisestä saadaan nykyseurannoilla suhteellisen hyvää käsitystä. Heikoimmin vieraslajiryhmistä tulevat esille kalat, matalien pohjien selkärangattomat ja kovien pohjien kiinni-istuvat pohjaeläimet.

Kasviplankton- ja pohjaeläinseurannat ovat alueellisesti melko kattavia rannikollamme. Eläinplankton-, vesikasvi-, makrolevä- ja kalayhteisöjen osalta seuranta on alueellisesti rajoittunut lähinnä eteläiselle merialueelle. Suuri osa vieraslajihavainnoista on peräisin seurantojen ulkopuolisista hankkeista ja kertaluontoisista tutkimuksista.

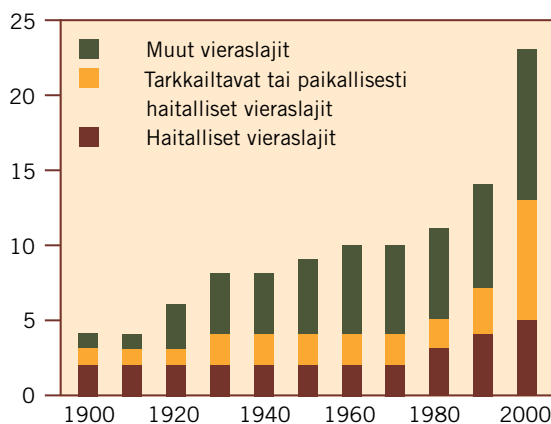
Vieraslajien nykyistä parempi havaitseminen vaatii osin pyyntimenetelmien kehittämistä ja osin näyteenottoverkon täydentämistä. Lisäksi on tarvetta kehittää viranomaisten ylläpitämien seurantojen tulosten tallentamista ja aineistojen saavutettavuutta.

102

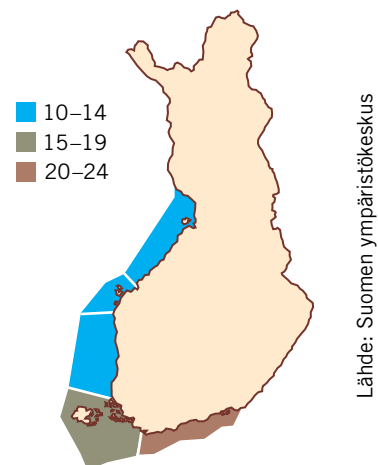
Luonnontila.fi -sivustolla seurataan tutkimukseen perustuvaa ja ajantasaista tietoa Suomen luonnon tilasta ja sen kehityksestä indikaattoreiden avulla. Indikaattorit kuvaavat luonnon tilaa kertomalla esimerkiksi tietyssä elinympäristössä elävän lajijoukon kantojen muutoksesta. Tällä sivustolla

seurataan myös vieraslajien kehitystä Suomessa eri indikaattoreiden avulla. Seurantaindikaattoreita on jo valmisteltu (ks. kuvat 3 ja 4), ja uusia indikaattoreita on tarkoitus kehittää. Vieraslajien seurantaa hyödyttävien muiden indikaattoreiden kehittäminen on suositeltavaa.

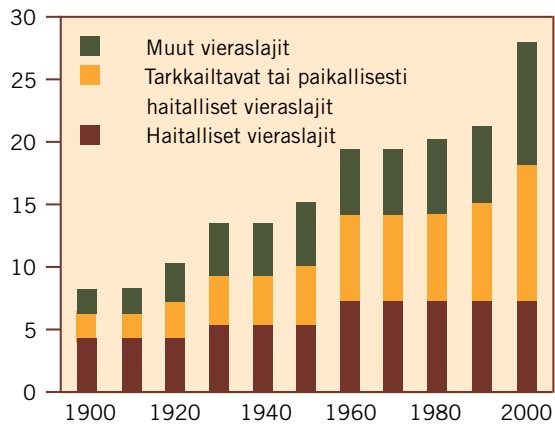
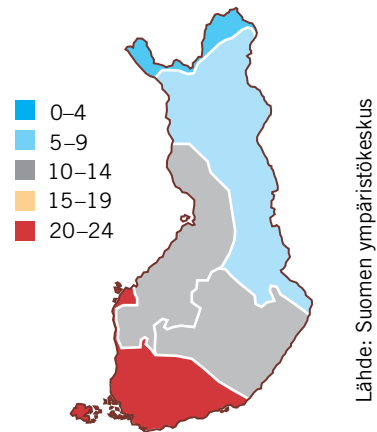
A Vieraslajit tulovuosisikymmenen mukaan

B Vieraslajien määrä merialueilla

Kuva 3. Seurantaindikaattori Itämeren vieraslajien kehityksestä. (Luonnontila.fi)

A Vieraslajit tulovuosisikymmenen mukaan**B Vieraslajien määrä vesistöalueilla****Kuva 4.** Seurantaindikaattori sisävesistöjen vieraslajien kehityksestä. (Luonnontila.fi)

LIITTEET

- I Vieraslajeihin liittyvä kansallinen lainsäädäntö
- II Vieraslajiportaaliin liittyvät hälytystoiminnot ja toimintavastuut sekä suositukset vieraslajiportaalin tietosisällöstä ja toiminnoista (ks. strategian toimenpide 4).
- III Vieraslajeja koskeva riskinarviointi: Riskinarvioinnin käsitteet ja vaiheet sekä termit
- IIIa Riskinarviointimenettely – Toimenpiteen 6.1 kuvaus
- IV Strategiaehdotusta valmistellut työryhmä ja asiantuntijat
- V Strategian valmistelun aikana kuultavana olleet asiantuntijat ja strategian valmisteluun osallistuneet alatyöryhmien asiantuntijat
- VI Strategian valmistelussa käytettyjä tausta-aineistoja

LIITE I Vieraslajeihin liittyvä kansallinen lainsäädäntö

Luonnonsuojelulaki (1096/1996)

43 § Vierasperäisten lajien leviämisen rajoittaminen

Vierasperäistä eläinlajia, josta ei säädetä metsästyksissä tai kalastuslaissa, ei saa päästää luontoon, jos on aihetta epäillä, että siitä voi syntyä pysyvä kanta. Kasvilajia, jolla ei ole Suomessa pysyvää luonnonvaraista kantaa, ei saa istuttaa tai kylvää pihapiirin, pellon tai rakennetun taikka muutoin erityiseen käyttöön otetun alueen ulkopuolelle eikä luonnonvesistöihin, jos on aihetta epäillä, että siitä voi syntyä pysyvä kanta. Tämä ei kuitenkaan koske puiden istuttamista tai kylvämistä metsätaloudellisessa tarkoituksessa.

Jos vierasperäisen eläin- tai kasvilajin tiedetään leviävän luontoon helposti ja on perusteltua aihetta epäillä, että se voi muodostua terveydelle haitalliseksi tai maamme alkuperäisen lajiston kannalta vahingolliseksi, ympäristöministeriö voi antaa lajin leviämisen rajoittamiseksi tarpeellisia määräyksiä. Eläintautien torjumisessa noudetaan eläintautilain säännöksiä.

15 § Luvanvaraiset poikkeukset rauhoitussäännöksistä

Kansallispuistoissa ja luonnonpuistoissa voidaan sen perustamistarkoitusta vaarantamatta alueen hallinnasta vastaavan viranomaisen tai laitoksen luvalla:

2) vähentää vierasperäisten sekä, jos laji on tullut liian runsaslukaiseksi tai käynyt muutoin vahingolliseksi, muidenkin kasvi- ja eläinlajien yksilöiden lukumäärää;

Metsästyslaki (615/1993, 915/2011)

42 § Vierasperäisen eläimen maahantuonti ja luontoon laskeminen

Vierasperäisten lintu- tai nisäkäslajien samoin kuin vierasperäisten riistaeläinkantojen maahantuonti tai luontoon laskeminen ilman Suomen riistakeskuksen lupaa on kielletty. Lupahakemuksesta on pyydetävä ympäristöministeriön ja Suomen ympäristökeskuksen lausunto. Lupa on evättävä, jos toimenpiteestä voi aiheutua haittaa luonnolle tai luonnonvaraiselle eläimistölle. Luvassa voidaan antaa määräyksiä siitä, miten maahantuonti ja luontoon laskeminen on suoritettava.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan vastaavasti Ahvenanmaalta olevan eläimen tuontiin muualle Suomeen ja luontoon laskemiseen siellä.

Kalastuslaki (286/1982, 252/1998)

94§ (3.4.1998/252)

Asetuksella säädettyä mittaa pienemmän kalan ja ravun tuonti muuta tarkoitusta kuin istuttamista, tieteellistä tutkimusta tai kauttakulktavaran kuljettamista varten on kielletty. Sama koskee tuoreen, asetuksella rauhoitetun kalan ja ravun maahan tuomista rauhoitusajankana. Tarkempia säännöksiä näiden kieltojen soveltamisesta annetaan tarvittaessa asetuksella.

Muun kuin Suomessa luonnonvaraisena esiintyvän kala- tai rapulajin tai niiden kantojen tai sukusolujen maahantuonti on sallittu ainoastaan asianomaisen ministeriön luvalla ja sen määrämällä ehdoilla. Lupa on evättävä, jos toimenpiteestä saattaa aiheutua merkittävää haittaa luonnonvaraiselle eläimistölle tai luonnolle. Kala- tai rapulajeista, joiden maahantuontiin ei tarvita lupaa, säädetään tarvittaessa asetuksella.

121 § (3.4.1998/252)

Jos vesialueelle istutetaan kala- tai rapulajia tai niiden kantaa, jota siellä ei ennestään ole, tai alueelle suoritetaan kalojen tai rapujen siirtoistutus, on toimenpiteelle saatava työvoima- ja elinkeinokeskuksen lupa. Luvassa voidaan antaa määräyksiä toimenpiteen suorittamisesta.

Metsälaki (1093/1996)

8a § 5. momentti Uuden puuston aikaansaaminen

Tässä pykälässä tarkoitetuista toimenpiteistä ja niiden toteuttamisen määräajasta, kohtuullisesta ajasta taimikon aikaansaamiseksi ja taimikon arvointiperusteista voidaan säätää tarkemmin asetuksella ja määrätä sen nojalla metsätalousasioissa toimivaltaisen ministeriön päätöksellä. Ministeriö voi antaa tarkempia yleisiä määräyksiä Suomen luontaiseen lajistoon kuulumattomien puulajien käytöstä metsänviljelyyn sekä kasvullisesti lisätyn metsänviljelyaineiston käytöstä.

8a § 3. momentti (voimaan 1.1.2011)

... Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarvittaessa tarkemmin Suomen luontaiseen lajistoon kuulumattomien puulajien käytöstä metsänviljelyyn.

Taimiaineistolaki (1205/1994)

1 § Soveltamisala

Tämä laki koskee puutarhakasvien taimiaineiston tuotantoa, maahantuontia ja markkinointia. Tämä laki koskee myös taimiaineiston vientiä Euroopan talousalueelle sen mukaan kuin Suomea sitovat kansainväliset sopimukset edellyttävät. Laki ei koske taimiaineiston vähäistä markkinointia, tuotantoa tai maahantuontia, jota ei harjoiteta ammattimaisesti.

6 § Soveltuvuus Suomen kasvuolosuhteisiin

Kasvintuotannon tarkastuskeskus antaa ja julkaisee suosituksia Suomen kasvuoloihin sopivasta avomaalle istutettavien hedelmäpuiden ja marjakasvien sekä kaksi- ja monivuotisten koristekasvien taimiaineistosta. Taimiaineiston toimittajan on pidettävä myyntipaikalla ostajien nähtävänä tarkastuskeskuksen julkaisemat suositukset.

Lisäksi laki sisältää määräyksiä tuottamisesta, varastoinnista, maahantuonnista ja markkinoinnista sekä vaatimuksia taimiaineiston laadulle ja terveydelle.

106

Laki metsänviljelyaineiston kaupasta (241/2002)

1 § Soveltamisala

Metsänviljelyaineiston tuotannossa, markkinoinnissa ja maahantuonnissa noudatetaan, mitä tässä laissa säädetään.

Lailla säädellään, minkälaista materiaalia Suomeen saa markkinoida EU:sta ja tuoda EU:n ulkopuolelta metsänviljelytarkoituksiin.

Eläintautilaki 18.1.1980/55

12 g § (28.4.2006/303)

Eläimiä ja eläimistä saatavia tuotteita, joista voi aiheutua 3 §:n 2 momentissa tarkoitetun eläintaudin tai sellaisen vakavan tarttuvan eläintaudin leviämisen vaaraa, jota ei esiinny Suomessa, saa tuoda muista Euroopan unionin jäsenvaltioista Suomeen tai viedä Suomesta muihin Euroopan unionin jäsenvaltioihin vain toimija, joka on rekisteröitynyt Elintarviketurvallisuusviraston pitämään rekisteriin. [Lisäksi rekisteriin liittyviä ehtoja 12g–12h]

Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella annetaan Euroopan yhteisön lainsäädännössä edel-

lytetyt tarkemmat säännökset niistä eläimistä ja eläimistä saatavista tuotteista, joiden tuontiin ja vientiin 1 momenttia sovelletaan.

13 § (21.8.1992/809)

Asetuksella voidaan säätää eläinten, eläimistä saatavien tuotteiden ja eläimistä peräisin olevien jätteen sekä eläintauteja mahdollisesti levittävien muiden esineiden ja tavaroiden luovutuksesta, kuljetuksesta, maastaviennistä, maahantuonnista ja kauttakuljetuksesta.

Asetuksella voidaan lisäksi säätää, että maa- ja metsätalousministeriön eläinlääkintä- ja elintarviketosasto voi antaa määräyksiä 1 momentissa tarkoitetuista seikoista. (3.6.1994/424)

Sen estämättä, mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, noudatetaan Euroopan yhteisön ulkopuolelta tuotavien eläinten sekä muiden 1 momentissa tarkoitettujen esineiden ja tavaroiden tuontiehtojen sekä rajatarkastusmenettelyn osalta kuitenkin eläinlääkinnällisestä rajatarkastuksesta annetun lain (1192/1996) säännöksiä. Norjan, Islannin ja Liechtensteinin osalta kyseisistä vaatimuksista säädetään kuitenkin Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen edellyttämässä laajuudessa tämän lain nojalla. (16.7.1999/804)

14 a § (12.6.2008/408)

Kaloja, vedessä eläviä äyriäisiä ja nilviäisiä sekä näiden hedelmöitettyjä sukusoluja saa kasvattaa ihmisravinnoksi, myytäväksi tai muutoin luovutettavaksi jatkokasvatukseen taikka istutettavaksi mereen tai vesistöihin vain toiminnanharjoittaja, jolla on toimintaan Elintarviketurvallisuusviraston lupa. Lupaa ei kuitenkaan vaadita, jos toiminnan tarkoituksena on ainoastaan:

- 1) kalojen, äyriäisten tai nilviäisten kasvattaminen ihmisravinnoksi omaan käyttöön taikka toimitettavaksi pieninä määrinä suoraan kuluttajille tai paikallisille vähittäisliikkeille edelleen kuluttajille toimitettavaksi;
- 2) koristeeksi tarkoitettujen kalojen, äyriäisten tai nilviäisten kasvattaminen sellaisissa akvaarioissa tai akvaariotiloissa, tekolammikoissa tai altaissa, joista vesiä ei johdeta puhdistamattomina mereen tai vesistöihin;
- 3) kalojen tai äyriäisten kasvattaminen lammi-koissa virkistyskalastusta varten ilman, että niitä siirretään lammikosta jatkokasvatukseen tai istutuksiin; tai

4) nilviäisten kasvattaminen veden puhdistusta varten.

Laki hukkakauran torjunnasta (185/2002)

2 § Soveltamisala

Tämä laki koskee toimenpiteitä, joilla torjutaan hukkakauraa ja estetään sen leviäminen.

4 § Torjuntavelvollisuus

Viljelmän tai sen läheisyydessä sijaitsevien alueiden haltijoiden on huolehdittava sellaisten toimenpiteiden suorittamisesta, joilla estetään hukkakauran esiintyminen ja leviäminen.

Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset hukkakauran torjunnasta ja leviämisen estämisestä viljelmillä ja niiden läheisyydessä sijaitsevilla alueilla.

5 § Ilmoitusvelvollisuus

Jokaisen, joka tietää tai epäilee, että hänen hallitsemallaan alueella on hukkakauraesiintymä, josta ei ole aikaisemmin tehty ilmoitusta valvontaviranomaiselle, on ilmoitettava esiintymästä viipymättä alueen sijaintikunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselle (maaseutuelinkeinoviranomaisen).

Viranomaisen tai valtuutetun tarkastajan, joka alueella suoritettavan muun tarkastuksen tai toimenpiteen yhteydessä havaitsee alueella hukkakauraa, on ilmoitettava hukkakauran esiintymisestä alueen sijaintikunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselle.

Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset ilmoituksen sisällöstä ja ilmoitusmenettelystä.

Siemenkauppalaki 4.8.2000/728

2 § Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan pelto- ja puutarhakasvien kylvösiemenen tuotantoon, markkinointiin, maahantuontiin ja maastavientiin. Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset tämän lain soveltamisesta viljelysopimukseen perustuvaan kylvösiemenen luovuttamiseen viljelijälle sekä soveltamista koskevista ehdoista.

4 § Sertifioitu kylvösiemen

Markkinoida saa vain sertifioitua kylvösiementä. Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset sertifioitujen kylvösiemenen lajikeaitoutta ja laatua koskevista vaatimuksista sekä muista sertifioinnin edellytyksistä, kylvösiemenen sertifioimisesta, muussa maassa sertifioitujen kylvösiemenen markkinoinnista Suomessa sekä sertifioitujen kylvösiemenen tuottamista, käsittelyä ja varastointia koskevista vaatimuksista.

Poiketen siitä, mitä 1 momentissa säädetään, sertifioimattomana voidaan markkinoida:

- 1) pieniä määriä tieteellisiin tarkoituksiin tai jalostukseen tarkoitettua kylvösiementä;
- 2) vähäisiä määriä muuhun koekäyttöön tarkoitettua kylvösiementä, jos se on lajiketta, josta on tehty 5 §:ssä tarkoitettuun lajikeluetteloon hyväksymistä koskeva hakemus, ja vaadittavat viljelyarvokoheet on kahtena kasvukautena suoritettu;
- 3) nurmi- ja rehukasvien sekä öljy- ja kuitukasvien tuotantoon tarkoitettua lajikkeetonta kaupallista kylvösiementä;
- 4) vihanneskasvien standardisientä;
- 5) siementen raakaeriä, jotka toimitetaan kunnostustoimintaa ja pakkaamista varten;
- 6) huoltovarmuusvarastoitua lajikkeellista siemenviljaa, jollei markkinoille muutoin pystytä toimitamaan siemenhuollon turvaamiseksi riittävästi sertifioitua kylvösiementä;
- 7) maatiaiskasvien siementä perinnöllisen monimuotoisuuden säilyttämistarkoituksessa.

Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset 2 momentissa tarkoitettujen sertifioimattoman kylvösiemenen markkinoinnista sekä lajikeaitoutta, laatua, tuottamista, käsittelyä ja varastointia koskevista vaatimuksista.

6 § Lajikkeiden markkinointi

Lajiketta markkinoitaessa on ilmoitettava, onko lajikkeen soveltuvuus Suomen kasvuolosuhteisiin selvitetty. Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset ilmoituksen tekemisestä.

7 § Lajikkeiden markkinointirajoitukset

Maa- ja metsätalousministeriö voi kieltää viljelykasvin lajikkeen kylvösiemenen markkinoinnin koko maassa tai määrätyllä alueella, jos:

- 1) lajiketta ei ole hyväksytty 5 §:ssä tarkoitettuun taikka Euroopan yhteisön tai Euroopan talousalueen viljelykasvien yleiseen lajikeluetteloon; tai
- 2) lajikkeen viljelystä saattaisi aiheutua kasvien terveyden kannalta vahinkoa muiden lajien tai lajikkeiden viljelylle.

Jos lajike on merkitty toisen Euroopan talousalueen valtion lajikeluetteloon taikka Euroopan yhteisön tai Euroopan talousalueen viljelykasvilajien yleiseen lajikeluetteloon, 1 momentissa tarkoitettua kieltoa määrättäessä noudatetaan Euroopan talousalueen perustamisesta tehdyssä sopimuksessa määrättyä menettelyä.

Laki kasvinterveyden suojelemisesta (702/2003)

2 § Soveltamisala

Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella säädetään, ottaen huomioon Suomea sitovat kansainväliset sopimukset, mitä kasvintuhoojia 1 momentissa tarkoitettujen toimenpiteiden saavat koskea. Lakia voidaan lisäksi soveltaa myös uusien tai vaikutukseltaan ennalta arvaamattomien kasvintuhoojien tai muiden organismien, jotka aiheuttavat välitöntä uhkaa kasvinterveydelle, torjumiseen ja leviämisen estämiseen.

4 § Rekisteröitymisvelvollisuus

Kasveja, kasvituotteita ja muita tavaroita, joiden mukana kasvintuhooja voi helposti levitä, saa markkinoida, tuottaa markkinointia varten, varastoida ja maahantuoda vain sellainen toimija, joka on merkitty Kasvintuotannon tarkastuskeskuksen valvontaa varten pitämään rekisteriin (kasvinsuojelurekisteri). Rekisteröitymisvelvollisuus ei kuitenkaan koske paikallismarkkinoijaa eikä sitä, joka satunnaisesti tuo maahan omaan käyttöön vain pieniä määriä tällaisia kasveja, kasvituotteita tai muita tavaroita.

Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella säädetään sen mukaan kuin kasvinterveyttä koskevissa Euroopan yhteisön säännöksissä säädetään, ne kasvit, kasvituotteet ja muut tavarat, joita rekisteröintivaatimus koskee.

6 § Markkinointi

Tiettyjä kasveja, kasvituotteita ja muita tavaroita, joiden mukana kasvintuhooja voi helposti levitä, saadaan, paikallismarkkinointia lukuun ottamatta, markkinoida vain kasvipassilla tai muulla tavarankasvinterveydestä annetulla todistuksella varustettuna. Jokaisella markkinoitavalla tavaraerällä on oltava jossakin Euroopan unionin jäsenvaltiossa myönnetty kasvipassi tai muu todistus.

7 § Maahantuonti ja maastavienti

Tiettyjä kasveja, kasvituotteita ja muita tavaroita, joiden mukana kasvintuhooja voi helposti levitä, saadaan tuoda maahan vain kasvinterveystodistuksella tai muulla tavarankasvinterveydestä annetulla todistuksella varustettuna. Jokaisella maahantuotavalla tavaraerällä on oltava oma kasvinterveystodistus tai muu todistus.

Maahantuojan on ennen kasvinterveystodistuksella varustetun tavarankasvinterveystodistusta tehtävä maahantuonnista ilmoitus Kasvintuotannon tarkastuskeskukselle.

Kasvintuotannon tarkastuskeskus tai työvoimaja elinkeinokeskuksen maaseutuosasto antaa kasvinterveystodistuksen tai muun 1 momentissa tarkoitettujen todistusten Suomesta vietävälle tavaralle, jolta viennin kohdevaltio edellyttää tällaisella todistuksella varustamista, jos tavara täyttää viennin kohdevaltion kyseisen tavarankasvintuotannon tuonnille asettamat kasvinterveystodistussäännökset.

10 § Ilmoittamisvelvollisuus

Joka tietää tai epäilee 2 §:n 3 momentin nojalla säädettyssä asetuksessa tarkoitettua kasvintuhoojaa esiintyvän omistamallaan tai hallinnassaan olevalla kiinteistöllä, kiinteistön osalla, viljelmällä, tavaravarastossa, kuljetusvälineessä tai rakennuksessa, on velvollinen viipymättä ilmoittamaan siitä asianomaiselle työvoima- ja elinkeinokeskukselle tai Kasvintuotannon tarkastuskeskukselle. Sama koskee viranomaisesta, joka toiminnassaan havaitsee tällaisen kasvintuhoojan esiintymisen. Työvoima- ja elinkeinokeskuksen on ilmoitettava kasvintuhoojan esiintymisestä Kasvintuotannon tarkastuskeskukselle.

11 § Kasvintuhoojien torjunta

Kasvintuhoojien torjumiseksi tai niiden leviämisen estämiseksi voidaan:

- 1) velvoittaa maanomistaja, viljelijä taikka kiinteistön tai kiinteistön osan omistaja tai haltija suorittamaan välttämättömiä toimenpiteitä kiinteistöllä esiintyvän kasvintuhoojan hävittämiseksi;

2) määrätä kasvintuhoojan saastuttaman rakennuksen, työ- ja kuljetusvälineen taikka muun esiin välttämättömästä puhdistamisesta tai desinfioimisesta sekä välttämättömästä puhdistus- ja desinfiointitavasta;

3) määrätä kasvien tai kasvialkuperää olevien pakkausten tai pakkausaineiden välttämättömästä puhdistuksesta, desinfioimisesta tai hävittämisestä ja määrätä välttämättömästä puhdistus-, desinfiointi- tai hävitystavasta taikka asettaa välttämättömiä rajoituksia kasvien tai kasvialkuperää olevien pakkausten tai pakkausaineiden käyttämiselle;

4) määrätä kasvien viljelemistä, kuljetusta tai kauppaa koskevia välttämättömiä kieltoja, ehtoja ja rajoituksia;

5) määrätä kasvien viljelemisen, sadonkorjuun ja kaupan yhteydessä välttämättömästi suoritettava toimenpiteistä;

6) määrätä välttämättömiä kieltoja tai ehtoja kasvien, kasvituotteiden, kasvintuhoojien ja muiden sellaisten tavaroiden, joiden mukana kasvintuhooja voi helposti levitä, markkinoinnille, maahantuonnille ja maastaviennille; sekä

7) velvoittaa toimija noudattamaan muita kasvintuhoojien torjumiseksi tai niiden leviämisen estämiseksi välttämättömiä rajoituksia, kieltoja ja toimenpiteitä.

12 § Käyttörajoituksista ilmoittaminen

Joka myy, vuokraa tai muulla tavoin luovuttaa toiselle kiinteistön, kiinteistön osan tai rakennuksen, jonka käyttöä on kasvintuhoojan esiintymisen vuoksi rajoitettu, on velvollinen ilmoittamaan tästä rajoituksesta luovutuksensaajalle ennen luovutusta.

Valvontaviranomainen on velvollinen pyynnöstä antamaan tietoja kasvintuhoojan esiintymisestä I momentissa tarkoitetun luovutuksen yhteydessä.

Maa- ja metsätalousministeriön asetus eräiden elävien eläinten sekä niiden alkuiden ja sukusolujen tuonnista (866/2008)

EU:n ulkopuolisista maista lemmikkieläiminä tuotavien (kerralla yhteensä enintään 5 yksilöä) koirien, kissojen, hillerien, frettien, selkärangattomien (lukuun ottamatta mehiläisiä ja äyriäisiä), trooppisten koristekalojen, sammakkoeläinten,

matelijoiden, lintujen (lukuun ottamatta direktiiveissä 90/539/ETY ja 92/65/ETY tarkoitettua siipikarjaa), jyrsijöiden ja kesyjen kaniin tuonti on sallittua ainoastaan tuontiin hyväksytyjen saapumispaikkojen kautta. Tuontiin hyväksytyt saapumispaikat, joissa tulliviranomainen suorittaa lemmikkieläimen tuontitarkastuksen, nimetään maa- ja metsätalousministeriön asetuksen 402/2011 liitteessä I. Jotta em. eläimiä voidaan tuoda EU:n ulkopuolisista maista Suomeen lemmikkieläinten maahantuonnin ehtoilla, saa ko. eläimiä tuoda yhteensä 5 yksilöä ja eläinten on kuljettava omistajansa (tai omistajan edustajan) mukana sekä eläimiä ei ole tarkoitettu myytäväksi tai luovutettaviksi uudelle omistajalle. Muutoin em. eläinten tulee täyttää kaupallisen tuonnin ehdot, ja ne tulee tuoda maahan maksullisen eläinlääkinnällisen rajatarkastuksen kautta.

Maahantuotavien elävien eläinten tulee em. tarkastusvaatimusten ohella täyttää maa- ja metsätalousministeriön asetuksessa 866/2008 säädetyt eläinten terveyttä koskevat ehdot (eläinlajikohtaiset ehdot koskien mm. tuontiin sallittuja maita, eläimelle suoritettuja rokotuksia ja testejä, eläimen mukana vaadittavaa eläinlääkärintodistusta ym.). Em. asetuksesta 866/2008 poiketen harraste- ja lemmikkilintujen eläinten terveyttä koskevista ehdoista säädetään maa- ja metsätalousministeriön asetuksessa 867/2008.

Vesilaki (264/1961)

Vesialueet ja vedet

15 § (4.2.2000/88)

Jollei jäljempänä olevista säännöksistä tai niiden nojalla annetusta luvasta muuta johdu, vesistöä ei saa johtaa vettä tai ryhtyä vesistöä tai maalla muuhun toimenpiteeseen siten, että siitä tai sen seurauksena voi aiheutua sellainen vesistön aseman, syvyyden, vedenkorkeuden, vedenjuoksun tai muu vesiympäristön muutos, joka

1) aiheuttaa vahinkoa tai haittaa toisen vesialueelle, kalastukselle, maalle, rakennukselle tai muulle omaisuudelle;

2) aiheuttaa tulvan vaaraa, yleistä vedenvähytystä tai vesiluonnon ja sen toiminnan vahingollista muuttumista;

3) melkoisesti vähentää luonnon kauneutta, ympäristön viihtyisyyttä, kulttuuriarvoja tai vesistön käyttökelpoisuutta vedenhankintaan tahi sen soveltuvuutta virkistyskäyttöön;

4) huonontaa vesistön puhdistautumiskykyä tai muuttaa valtaväylää tai vaikeuttaa yleisen kulku- tai uittoväylän käyttämistä;

5) aiheuttaa vaaraa terveydelle; taikka

6) muulla edellä mainittuun verrattavalla tavalla loukkaa yleistä etua (vesistön muuttamiskielto).

Mitä 1 momentissa säädetään toimenpiteestä, koskee soveltuvin osin myös rakennelman tai laitteen käyttämistä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu kielto koskee myös toimenpidettä, josta voi johtua siinä mainitun seurauksen aiheuttava vesistön veden tai pohjan laadun muutos, jollei kysymys ole ympäristönsuojelulain (86/2000) 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa tai tämän luvun 19 §:ssä tarkoitettulla tavalla aiheutuvasta pilaantumisesta.

Edellä 1 momentissa mainittu kielto ei kuitenkaan tarkoita toimenpidettä, josta voi aiheutua vahinkoa tai haittaa ainoastaan yksityiselle, jos hän on toimenpiteeseen suostunut.

30 §

110

Jokaisella, joka kärsii lietteestä, matalikosta tai muusta niihin verrattavasta vesistön käyttöä koskevasta haitasta, on oikeus ilman lupaa toisenkin vesialueella suorittaa haitan poistamiseksi tarpeellinen vesistön tilan ja käyttömahdollisuuksien parantamista koskeva toimenpide, jos siitä ei aiheudu tämän luvun 12–15 tai 19 §:ssä tarkoitettua muutosta tai seurausta eikä työn suorittamisesta johdu vesialueen omistajalle huomattavaa haittaa. Työn aloittamisesta ja suorittamisesta on, jos toimenpide ei ole merkitykseltään vähäinen, ennakolta ilmoitettava vesialueen omistajalle tai, vesialueen kuullessa yhteisalueen osakkailla, yhteisalueen osakaskunnalle yhteisalueen lain 26 §:n mukaisesti sekä, sen mukaan kuin asetuksella säädetään, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle tai kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselle. (22.12.2009/1391)

Siitä, mitä vesistön pohjasta poistetaan, on soveltuvin osin voimassa, mitä ruoppausmassasta 4 luvun 6 §:ssä on säädetty. (30.4.1987/467)

Edellä tässä pykälässä tarkoitettu toimenpideestä aiheutunut haitta on korvattava.

Ympäristönsuojelulaki (86/2000)

12 § (9.4.2010/253)

Eräät toiminnot

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa seuraavia toimialoja ja toimintoja koskevia tarkempia säännöksiä ympäristön pilaantumisen vaaran ehkäisemiseksi:

9) kalankasvatus;

Edellä 1 momentissa tarkoitettut säännökset voivat, sen lisäksi mitä 11 §:ssä säädetään, koskea:

1) päästöjä ympäristöön sekä niiden ja niistä aiheutuvien haitallisten vaikutusten rajoittamista;

2) toimintojen sijoittumiseen liittyviä ympäristönsuojeluvaatimuksia, toiminnan sijoittumisen edellytyksiä eri alueilla ja vähimmäisetäisyyksiä altistuviin kohteisiin;

3) päästöjen ja niiden leviämisen ehkäisemiseksi, onnettomuuksien tai niiden vaaran ehkäisemiseksi ja energiatehokkuuden turvaamiseksi käytettäviä menetelmiä, laitteita, rakennuksia ja rakennelmia;

4) toiminnan laajuutta ja toiminta-aikoja;

5) jätteiden käsittelyä ja hyödyntämistä;

6) tarkkailua ja toiminnanharjoittajan velvollisuutta antaa tietoja viranomaiselle;

7) toiminnan lopettamisen jälkeisiä toimia;

8) muita toimia 41–43, 45 ja 46 §:ssä säädettyjen vaatimusten täyttämiseksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettulla valtioneuvoston asetuksella säädetään myös siitä riittävästä ajasta, jonka kuluessa toiminnanharjoittajan, jolla on asetuksen tullessa voimaan ympäristölupa asetuksessa tarkoitettuun toimintaan, on saatettava toimintansa asetuksen vaatimusten mukaiseksi.

25 § (22.12.2009/1590)

Ympäristön tilan seuranta

Kunnan on alueellaan huolehdittava paikallisten olojen edellyttämästä tarpeellisesta ympäristön tilan seurannasta. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus huolehtii ympäristön tilan seurannasta alueellaan. Suomen ympäristökeskuksen teh-

tävistä ympäristön tilan seurannassa säädetään erikseen.

Seurantatiedot on julkistettava ja niistä on tiedotettava tarvittavassa laajuudessa.

27 § (9.4.2010/253)

Ympäristönsuojelun tietojärjestelmä

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset ja Suomen ympäristökeskus ylläpitävät ympäristönsuojelun tietojärjestelmää, joka sisältää tarpeelliset tiedot:

- 1) tämän lain mukaisista ympäristölupaviranomaisten ja valvontaviranomaisten päätöksistä;
- 2) tämän lain mukaan rekisteröitävistä toiminnoista;
- 3) lupiin ja ilmoituksiin liittyvistä raporteista ja tarkkailusta;
- 4) jätelain mukaiseen jätetiedostoon merkittävistä seikoista;
- 5) tämän lain täytäntöönpanoon liittyvästä ympäristön tilan seurannasta ja tutkimuksista;
- 6) ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavassa toiminnassa käytetyistä kemikaaleista, syntyvistä päästöistä ja jätteistä sekä vastaanotetuista jätteistä;
- 7) muista tämän lain täytäntöönpanon kannalta tarpeellisista seikoista.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ja kunnan ympäristönsuojeluviranomainen huolehtivat siitä, että tietojärjestelmään merkitään niille 65 §:n nojalla toiminnoista rekisteröintiä varten ilmoitettavat tiedot.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä kunnan on toimitettava ympäristönsuojelun tietojärjestelmään hallussaan olevat 1 momentin mukaiset tiedot. Kunnan ympäristönsuojeluviranomaisella on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta käyttöönsä tietojärjestelmästä valvonnan ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot.

Rekisteriin tallennettujen henkilötietojen salassapidosta ja luovuttamisesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa sekä henkilötietojen muusta käsittelystä henkilötieto-

laissa (523/1999). Rekisteriin merkityt henkilötiedot säilytetään viisi vuotta toiminnan päättymisen jälkeen.

Laki vesienhoidon järjestämisestä (1299/2004)

5 § (22.12.2009/1593)

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen tehtävät

Kullakin vesienhoitoalueella elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen tehtäviin kuuluu:

- 1) laatia selvitys vesien ominaispiirteistä;
- 2) laatia selvitykset ihmisen aiheuttamista vaikutuksista vesiin;
- 3) laatia vedenkäytön taloudelliset selvitykset;
- 4) kerätä tiedot valtioneuvoston asetuksella säädettyistä alueista, jotka ovat Euroopan yhteisön lainsäädännön mukaan suojeltavia;
- 5) kerätä tarpeelliset tiedot talousveden ottoon tarkoitetuista alueista;
- 6) valmistella vesien tilan luokittelu;
- 7) järjestää vesien seuranta ja laatia vesien seurantaohjelma;
- 8) valmistella vesienhoitosuunnitelma ja toimenpideohjelma;
- 9) hoitaa muut ympäristöministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön määräämät tehtävät vesienhoidon järjestämiseksi.

Suomen ympäristökeskus antaa 1 momentissa mainituissa tehtävissä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle asiantuntija-apua ja pitää 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetuista tiedoista laadittua rekisteriä.

LIITE II Vieraslajiportaaliin liittyvät hälytystoiminnot ja toimintavastuut sekä suositukset vieraslajiportaalin tietosisällöstä ja toiminnoista (ks. strategian toimenpide 4).

Vieraslaji-ilmoitukset ja vieraslajihälytykset

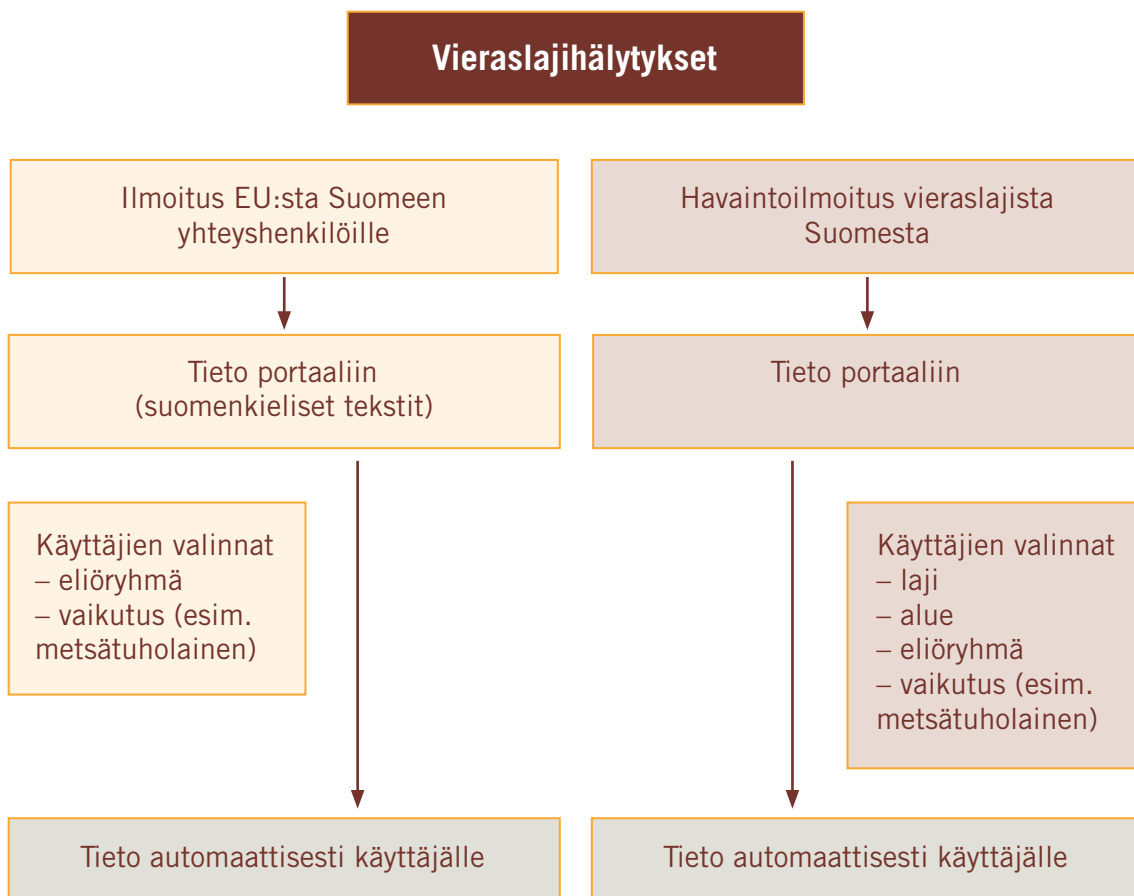
– Vieraslajiportaalin hälytystoiminto

Vieraslaji-ilmoituksia ja -hälytyksiä tulee sekä Suomesta että EU:sta EU:n ennakkovaroitusjärjestelmän kautta. Siksi tarvitaan järjestelmä, joka välittää molemmilta tahoilta saapuneet tiedot eteenpäin. Järjestelmän kautta voidaan ilmoittaa lajista, joka on muuttunut haitalliseksi. Järjestelmän avulla voidaan myös toteuttaa automaattinen ilmoitus, kun haitallinen laji saapuu uudelle alueelle.

Järjestelmässä käyttäjä voi etukäteen merkitä ilmoituspyynnön, mistä lajista ja miltä erikseen määritellyltä alueelta haluaa ilmoituksia. Esimerkiksi Uudellamaalla toimiva henkilö voisi pyytää viestejä uusista jättiputkihavainnoista Uudeltamaalta. Samalla tavalla eri eliöryhmistä kiinnostuneet voisivat merkitä ilmoituspyynnöt, mistä (lajiryhmistä) ilmoitus halutaan.

Vieraslajiportaaliin tulee olla kytkentä myös kansainväliseen EU:n hälytystoimintoon. Kansalliset yhteyshenkilöt ottavat vastaan hälytyksen EU:sta ja siirtävät tarvittavat tiedot portaaliin, missä ne ovat kaikkien nähtävillä. EU:n alueelta saapuneet lajihälytykset (lajit, jotka ovat hälytysluettelossa) voidaan ohjata suoraan eri kohderyhmien sähköposteihin tai tekstiviesteihin, kun vastuut (vastaanottajaluettelot) on sovittu.

112

Kuva 5: Vieraslajihälytyksen toiminta vieraslajiportaalin kautta.

Hälytykseen liittyviä toimintavastuumahdollisuuksia

Vieraslajiportaalivastaava on sijoitettuna esim. **Suomen ympäristökeskukseen**. Portaali vastaava toimittaa hälytystiedon eteenpäin, ja hälytyksen käsittely kuuluu vastuulliselle viranomaiselle.

Hälytykseen liittyvän mahdollisesti tarvittavan riskinarvioinnin aloittaminen ja toteuttaminen koordinoidaan **vieraslajeja käsittelevän asiantuntija- ja seurantaelimen** kautta; vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin ohjaa riskinarvioinnin toteutettavaksi. **Asiantuntijat** vastaavat lajimäärityksestä ja tilanekatsauksesta.

Hälytyksessä **lainsäädännössä määritelty vastuullinen viranomais** käynnistää ja toteuttaa torjuntatoimet. Myös vieraslajeja käsittelevällä asiantuntija- ja seurantaelimellä on seurantatiedon perusteella mahdollisuus tehdä aloite torjuntatoimien käynnistämiseksi.

Tiedotus toteutetaan vieraslajeja käsittelevän asiantuntija- ja seurantaelimen koordinoimana. Vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin ohjaa toimintaa asianmukaisesti toteutettavaksi.

Suosituksien vieraslajiportaalin tietosisällöstä

Tietosivut lajeista

Tietoa vieraslajien torjunnasta

Yleistä tietoa vieraslajien esiintymisestä ja määrästä Suomessa

Yleistä tietoa vieraslajien vaikutuksista

Yleistä tietoa vieraslajien leviämistavoista

Linkkejä vieraslajeja käsitteleville sivustoille

Kirjallisuusviitteitä vieraslajeja käsitteleviin julkaisuihin

Vieraslajeja koskevat lait ja sopimukset

Vieraslajiuutisia Suomesta ja maailmalta

Vieraslajitapahtumat

Vieraslajihavainnot

Lajihälytykset

Ohjeita paikallisen torjuntakampanjan järjestämiseen

Tietoa käynnissä olevista vieraslajihankkeista

Lajikohtaiset tunto-merkit

Lajikohtaiset vaikutukset

Lajikohtainen torjunta

Vieraslajeista vastaavien tahojen yhteystietoja

Kuvia vieraslajeista

Neuvoja vieraslajien leviämisen torjuntaan eri toimijoille (puutarhurit, kalastajat ym.)

Lista haitallisista vieraslajeista

Suosituksien portaalin toiminnoista

Lajien tietosivujen (fact sheet) pitää syntyä automaattisesti tietokannasta

Lajien tietosivujen (fact sheet) haku

Havaintotiedon vieminen sisään portaaliin

Havainnon ilmoittaminen internetin kautta

Massasiirtotoiminnot havaintotiedolle

Vieraslajiportaalista saatavat tulosteet (taulukot ja kartat)

Hakuehtojen asettaminen

Käyttäjä voi rekisteröityä varmennettuna viranomaisena tai kansalaisena

Vieraslajihankkeiden tiedot portaaliin

Vieraslajihankkeiden tiedot automaattisesti havainnon ilmoittajalle

Sähköpostivaroitus

Vapaaehtoiset voivat antaa yhteystietonsa torjuntatalkoita varten

Vieraslajiportaaliin kerätään Suomen hajallaan olevia vieraslajien havaintotietoja eri tietolähteistä. Tietoa kootaan eri tietokannoista, lajistokartoituksista ja kirjallisuudesta. Eri toimijoiden (tutkijat, viranomaiset, kunnat, järjestöt sekä yksityiset henkilöt) keräämät vieraslajihavainnot tulee voida kerätä yhteen paikkaan – vieraslajitietokantaan, jossa ne ovat mahdollisimman vapaasti kaikkien käyttäjien saatavilla. ELY:t tulisi velvoittaa ilmoitusvelvollisiksi vieraslajihavainnoista ja huolehtimaan mm. laji-tunnistuksista paikallisesti.

LIITE III Vieraslajeja koskeva riskinarviointi: Riskinarvioinnin käsitteet ja vaiheet sekä termit

Riskinarvioinnin käsitteet ja vaiheet

a) Vaaran tunnistaminen

Tässä vaiheessa todetaan, että johonkin toimintaan liittyy jokin vaara (esim. patogeeni tai vieraslaji). Esimerkiksi puutavaran tuominen maasta, jossa on kasvintuhoojaa, voi aiheuttaa kyseisen kasvintuhoojan maahanpääsyn (kasvintuhooja, joka saattaisi olla puutavarassa, on vaara).

Vaaran tunnistamisen voi tehdä esimerkiksi riskinarvioinnin tilaaja.

b) Vaaran kuvaaminen

Tässä vaiheessa vaaran aiheuttajan ominaisuudet kuvataan, esimerkiksi elinkierto, leviämisreitit tai kohdepopulaatiot, joihin vaaran aiheuttaja voi päätyä. Tunnistetaan sekä selvitetään lisäksi, minne esimerkiksi puutavaraa tuodaan ja mihin sitä käytetään, miten puuta käsitellään ja miten vaaran aiheuttaja voisi kestää tietyt käsittelyt. Selvitetään, onko sellaisia kasveja, joita ao. kasvintuhooja voi tuhota.

c) Altistuksen arviointi

Arvioidaan todennäköisyys vaaran aiheuttajan pääytymisestä kohdepopulaatioon (eli Suomessa eläviin alttiisiin lajeihin) ja toisaalta leviämisestä kohdepopulaatioissa. Lisäksi arvioidaan mahdollisuuksien mukaan leviämisen nopeutta, leviämisen laajuutta sekä esimerkiksi aiheutuneiden vahinkojen laajuutta.

Tässä vaiheessa voi tarkastelun kohteena olla myös erilaisia riskinhallintavaihtoehtoja, joiden vaikutusta em. asioihin selvitetään.

d) Riskin kuvaaminen

Altistuksen todennäköisyys ja esimerkiksi vaikutavuus yhdessä muodostavat käsityksen riskistä, jonka perusteella riskiä tulisi kyetä hallitsemaan paremmin. Eli edellä mainitussa tapauksessa esimerkiksi puuntuojia ohjeistetaan puun käsittelytavoista tai viranomaisia pyydetään päivittämään tarkistusohjeistus tietyltä alueelta tulevien puiden käsittelyssä. Riskinhallintatapa, joka on riskinarvioinnin perusteella järkevin, otetaan käyttöön.

Kansalliset riskinarviointitermit vieraslajien riskinarvioinnissa:

tilaaja = se riskinhallinnan taho (eli ministeriö), jolle em. vieraslajin/toiminnan aiheuttama riski/vaara kuuluu

vaara = uusi, Suomen luontoon kuulumaton vieraslaji, toisin sanoen Suomeen kuulumaton laji, joka tulee Suomeen ihmistoiminnan seurauksena

riski = uusi vieraslaji päätyy Suomeen ja lisääntyy täällä, tai toisaalta Suomessa jo oleva vieraslaji, jonka aiheuttama haitta yleistyy

vaaran tunnistaminen = tunnistetaan vaara, usein pohjana on toiminta tai ilmiö (tai uusi tieto olemassa olevasta toiminnasta/ilmiöstä), jonka seurauksena vaarasta voisi muodostua riski

vaaran kuvaaminen = kuvataan eliölajin ominaisuudet, ympäristövaatimukset, lisääntymisnopeus ja -tavat, kasvuympäristö sekä leviämiselle altti ympäristö

altistuksen arviointi = arvioidaan maahantulon todennäköisyys ja keinot, joilla maahantuloriski voidaan vaikuttaa. Toisaalta tunnistetaan mahdollisuudet sille, että vieraslaji kykenee säilymään hengissä, lisääntymään ja leviämään Suomessa. Arvioidaan vieraslajin leviämisen nopeus ja -laajuus sekä tarvittaessa keinot, joilla leviämistä voidaan ehkäistä.

Lisäksi arvioidaan maahantulon ja vieraslajin yleistymisen seurausvaikutukset Suomen luonnonvaraisille eliölajeille, maa- ja metsätaloudelle, riista- ja kalataloudelle, liikenteelle, yhteiskunnallisten infrastruktuurien ylläpidoille sekä virkistystoiminnalle.

riskin kuvaaminen = ottamalla huomioon sekä vaaran, riskin että altistuksen todennäköisyys ja vieraslajin leviämisen nopeus sekä seurausvaikutusten suuruus saadaan kokonaiskäsitys riskistä ja siihen vaikuttavista tekijöistä, jota sitten voidaan suhteuttaa erilaisiin riskinhallintavaihtoehtoihin.

LIITE IIIa Riskinarviointimenettely – Toimenpiteen 6.1 kuvaus

Vieraslajien riskiluokittelu

Suomeen tulisi kehittää kolmivaiheinen vieraslajien riskinluokittelujärjestelmä.

Vaihe 1: Lajien seulonta-arviointi

Seulonta-arvioinnin tarkoituksena on rajata tarkasteltavien lajien joukkoa niihin, jotka ovat todennäköisimpiä Suomeen tulijoita, ja kohdentaa resurssit ensisijassa niihin, unohtamatta kuitenkin muita tulijoita, jotka saattaisivat aiheuttaa suurta vahinkoa. Seulotaan kaikista maailman lajeista eri menetelmin Suomeen todennäköisimmät tulijat.

Seulonnan tavoite: Selvittää, mitkä lajit tulisi ylipäänsä ottaa tarkastelussa huomioon.

Arvioinnin tekijä: Vieraslajiasiantuntijat ja vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin. Arviointi perustuu eri järjestelmiin (Early Warning, Europhyt, EPPO), vieraslajistrategiassa tunnistettuihin lajeihin, vieraslajiportaalin tietoihin sekä LYNET-asiantuntijaverkoston tietoihin.

Arvioinnin kustannus: Asiantuntijatyön kustannukset.

Vieraslajeja käsittelevän asiantuntija- ja seurantaelimen tehtäviin kuuluva tehtävä.

TEHTÄVÄ 1: Annetaan vieraslajeja käsittelevän asiantuntija- ja seurantaelimen tehtäväksi lajien seulonta-arviointi. Linkitetään seulonta-arviointi varhaisvaroitusjärjestelmään.

Tavoitteet: Rajata tarkastelussa olevien lajien joukkoa merkityksellisimpiin lajeihin.

Vaihe 2: Lajien priorisointi Suomeen kehitetyn priorisointimallin pohjalta

Suomeen kehitetyn priorisointimallin perusteella pystytään seulonta-arvioinnilla saadusta lajilistasta löytämään ne lajit, jotka muodostavat kaikkein suurimman riskin ympäristölle, taloudelle ja terveydelle Suomessa. Priorisoinnin hyödyt ovat seuraavat: 1) voimavarojen oikea ja tehokas suuntaaminen, 2) läpinäkyvä perusta päätöksenteolle, 3) ongelman ja siihen liittyvien kysymysten jäsentäminen sekä 4) päätöksentekoprosessin avustaminen ristiriitatilanteessa (esimerkiksi laji, joka on yksittäisen toimijan tai toimijaryhmän näkökulmasta hyödyllinen mutta ekologisesti tuhoisa).

Tavoite: Luokitella vieraslajit tärkeysjärjestykseen niiden aiheuttamien riskien perusteella.

Vaiheen tilaaja: Vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin seulonta-arvioinnin perusteella.

Vaiheen tekijä: Pisteytysmallin soveltamisesta vastaa riskinarviointiverkoston (ks. seuraava kohta) jäsen tai jäsenet yhdessä. Riskinarviointiyksikön (ks. seuraava kohta) osallistuminen arviointiin ei ole välttämätöntä. Arvioitsijoiden tulee tuntea käytetty priorisointimalli.

TEHTÄVÄ 2: Kehitetään Suomeen priorisointimalli, jonka avulla yksittäiset lajit voidaan luokitella niiden aiheuttaman riskin mukaan.

Tavoitteet: Kehittää erityyppisten vieraslajien luokitteluun priorisointimallit, jotka soveltuvat Suomeen ja jotka ovat riittävän luotettavia, mahdollisimman yhteensopivia kansainvälisesti käytettyjen mallien kanssa sekä riittävän yksinkertaisia käytettäväksi itsenäisesti LYNET-organisaatiossa.

Vastuutaho: Evira, LYNET-laitokset

Resurssit: 2 htv. Projektirahoitus.

TEHTÄVÄ 3: Priorisoidaan Vaiheen 1 läpikäyneet lajit priorisointimallin avulla.

Tavoitteet: Selvitetään lajit, jotka muodostavat kaikkein suurimman riskin ympäristölle, taloudelle ja terveydelle Suomessa. Listan avulla voidaan suunnata käytössä olevia resursseja yhteiskunnan kannalta merkittävimpiin kohteisiin. Voimavarojen käyttö saadaan läpinäkyväksi ja yhtenäisiin reunaehtoihin perustavaksi. Suurimman riskin lajeista voidaan tehdä riskinarviointi (vaiheessa 3).

Resurssit: Alkuvaiheen arviointeihin projektirahoitus. Alkuvaiheen jälkeen noin 0,1–0,2 htkk / laji, riippuen priorisointimallin ominaisuuksista, käytettävissä olevan tiedon määrästä sekä arvioitsijoiden ammattitaidosta.

Riskinarviointiorganisaation tehtävänä on tehdä tilauksesta seuraavan tyyppisiä riskinarvioiteja:**1. Suomessa jo esiintyvien lajien riskinarviointi**

Maassa jo esiintyvien haitallisimpien vieraslajien riskinarviointi on olennaista, jotta käytettävissä olevat resurssit pystytään suuntaamaan tehokkaasti oikeisiin lajeihin ja oikeisiin hallintamenetelmiin.

Riskinarvioinnin tavoitteet:

- selvittää maassa olevan kannan suuruus ja siinä odotettavissa olevat muutokset,
- selvittää maassa olevan kannan ympäristölliset, taloudelliset ja terveydelliset vaikutukset,
- selvittää tarkoituksenmukaisin torjuntakeino kannalle (hävittäminen, rajoittaminen, hallinta, sopeutuminen).

Riskinarvioinnin tilaaja: Vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin.

Riskinarvioinnin tuottaja: Riskinarviointiyksikön osallistuminen arviointiin on suotavaa muttei välttämätöntä, mikäli sillä ei ole kyseiseen lajiin liittyvää substanssiosaamista. Lajikohtainen substanssiosaaminen, vaikutusten arvioinnin osaaminen sekä torjuntakeinojen arvioinnin osaaminen hankitaan LYNET-laitoksilta sekä muilta toimijoilta.

Riskinarvioinnin kustannus: Noin 1–24 htkk / laji, riippuen riskinarvioinnin laajuudesta ja käytettävissä olevan tiedon määrästä.

2. Suomessa esiintymättömien tahattomasti kulkeutuvien lajien riskinarviointi

Suomessa esiintymättömien tahattomasti kulkeutuvien vieraslajien riskinarviointi on olennaista, jotta käytettävissä olevat resurssit pystytään suuntaamaan tehokkaasti oikeisiin lajeihin sekä oikeisiin maahantuloväyliin.

Riskinarvioinnin tavoitteet:

- selvittää maahantuloväylät ja kulkeutumisen todennäköisyys,
- selvittää asettumisen ja leviämisen todennäköisyys ja laajuus,
- selvittää todennäköiset ympäristölliset, taloudelliset ja terveydelliset vaikutukset maahantulosta, asettumisesta ja leviämisestä,
- selvittää maahantulon todennäköisyyttä vähentävät keinot sekä niiden kustannukset ja vaikuttavuus,
- selvittää tarkoituksenmukaisin torjuntakeino ja menettely, jos lajia löydetään maasta.

Riskinarvioinnin tilaaja: MMM tai YM tai vieraslajeja käsittelevä asiantuntija- ja seurantaelin.

Riskinarvioinnin tuottaja: Riskinarviointiyksikön osallistuminen arviointiin on välttämätöntä. Lajikohtainen substanssiosaaminen, asettumisen arvioinnin osaaminen, vaikutusten arvioinnin osaaminen sekä torjuntakeinojen arvioinnin osaaminen hankitaan LYNET-laitoksilta ja muilta toimijoilta.

Riskinarvioinnin kustannus: Noin 12–36 htkk / laji, riippuen riskinarvioinnin laajuudesta ja käytettävissä olevan tiedon määrästä.

3. Suomessa esiintymättömien tarkoituksella siirrettävien lajien riskinarviointi

Suomessa esiintymättömien tarkoituksella siirrettävien vieraslajien riskinarviointi on olennaista, jotta pystytään arvioimaan, ovatko lajien maahantuonnista yhteiskunnalle koituvat hyödyt suuremmat kuin lajeista mahdollisesti aiheutuvat haitat. Arvioinnissa pystytään myös ottamaan kantaa tehokkaimpiin lajin hallintakeinoihin, mikäli laji pääsee leviämään luontoon Suomessa.

Riskinarvioinnin tavoitteet:

- selvittää luontoon asettumisen ja leviämisen todennäköisyys ja laajuus,
- selvittää todennäköiset ympäristölliset, taloudelliset ja terveydelliset vaikutukset asettumisesta ja leviämisestä,
- selvittää tarkoituksenmukaisin torjuntakeino ja menettely, jos laji pääsee karkaamaan luontoon.

Riskinarvioinnin tilaaja: MMM, YM, lajin maahantuontia ehdottava taho (omalla kustannuksellaan).

Riskinarvioinnin tuottaja: Riskinarviointiyksikön osallistuminen on välttämätöntä. Lajikohtainen substanssiosaaminen, asettumisen arvioinnin osaaminen, vaikutusten arvioinnin osaaminen sekä torjuntakeinojen arvioinnin osaaminen tilataan LYNET-laitoksilta ja muilta toimijoilta.

Riskinarvioinnin kustannus: Noin 6–36 htkk / laji, riippuen riskinarvioinnin laajuudesta ja käytettävissä olevan tiedon määrästä.

Riskinarviointiorganisaation tehtävänä on tehdä tilauksesta seuraavan tyyppisiä riskinarviointeja:**4. Erityisriskinarvioinnit**

Erityisriskinarviointeja voidaan tilata, kun halutaan selvittää yksittäisen lajin sijaan jonkin yksittäisen toiminnon aiheuttama riski yhteiskunnalle. Riskinarvioinnin perusteella voidaan toimintoon vaatia tai suosittelulla toimintatapoja, joilla yhteiskuntaan kohdistuvaa riskiä voidaan vähentää tehokkaasti.

Kohteena erityisriskinarvioinnille voivat olla esimerkiksi:

- yksittäisten leviämisylien (esimerkiksi hake, kylvösiemen, painolastivesi, puinen pakkausmateriaali) kokonaisvaltainen riskinarviointi,
- yksittäisten yritysten/yritystyyppien toiminnan riskinarviointi (esimerkiksi taimitarha, kotieläinkauppa, varustamo),
- hallintatoimien arviointi, jossa tavoitteena on selvittää erityyppisten hallintatoimien kustannukset ja hyödyt,
- painolastivesiyleissopimukseen liittyvät riskinarvioinnit.

Riskinarvioinnin tilaaja: Riskinhallinnasta tai riskistä vastaava/kärsivä hallinnonala/ministeriö, muu tahon (omalla kustannuksellaan).

Riskinarvioinnin tuottaa: Riskinarviointiyksikön osallistuminen on pääsääntöisesti välttämätöntä.

Muu osaaminen tilataan LYNET-laitoksilta ja muilta toimijoilta.

Riskinarvioinnin kustannus: 0,1–36 htkk / arviointi, riippuen riskinarvioinnin laajuudesta ja käyttötarkoituksesta sekä käytettävissä olevan tiedon määrästä.

Riskinarviointia koskeviin toimenpiteisiin vaaditut uudet ja siirtyvät resurssit:

Toimenpide	Uusi resurssi	Siirtyvä resurssi	Huomautus
Seulonta-arviointi	x	x	Pääasiassa olemassa olevan tiedon käyttämisestä, mutta jonkin verran tarvitaan tiedon yhdistelyä ja siten uusia resursseja.
Priorisointimallin kehitys ja alkuvaiheen priorisointi		x	Jos tehdään tutkimushankkeena projektirahoituksella.
Priorisointimallin alkuvaiheen jälkeinen soveltaminen	x		Arviolta 0,1–0,2 htkk/laji.
Eviran riskinarviointiyksikön vahvistus kasvipuolen ja vieraslajipuolen osajilla	x		2 htv/vuosi.
Riskinarvioinnit	x	x	Uusia resursseja, jos tehdään erillisrahoituksella. Jos käytetään esim. projektirahoitusta, voivat olla myös siirtyviä. Joissain tapauksissa riskinarvioinnin tilaaja ja maksaja voi myös olla yksityinen toimija.

LIITE IV Strategiaehdotusta valmistellut työryhmä ja asiantuntijat

Strategiaehdotuksen valmistelleen työryhmän kokoonpano:

Puheenjohtaja, ympäristöjohtaja Veikko Marttila, maa- ja metsätalousministeriö
Varapuheenjohtaja, ympäristöneuvos Esko Jaakkola, ympäristöministeriö

Työryhmän jäsenet ja henkilökohtaiset varajäsenet:

Maatalousylitarkastaja Sini Wallenius, maa- ja metsätalousministeriö
Neuvotteleva virkamies Marjukka Mähönen, maa- ja metsätalousministeriö
Erityisasiantuntija Tuula Mäki-Valkama, maa- ja metsätalousministeriö
Ylitarkastaja Jouni Tammi, maa- ja metsätalousministeriö
Neuvotteleva virkamies Saara Jääskeläinen, liikenne- ja viestintäministeriö
Hallitusneuvos Lolan Eriksson, liikenne- ja viestintäministeriö
Ylitarkastaja Matti Osara, ympäristöministeriö
Ylitarkastaja Penina Blankett, ympäristöministeriö
Tutkija Hanna Ranta, Elintarviketurvallisuusvirasto Evira
Ylitarkastaja Sami Markkanen, Elintarviketurvallisuusvirasto Evira
Erikoistutkija Terho Hyvönen, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus
Vanhempi tutkija Jaakko Heikkilä, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus
Tutkija Antti Pouttu, Metsäntutkimuslaitos
Tutkija Arja Lilja, Metsäntutkimuslaitos
Tutkimusjohtaja Vesa Ruusila, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Ohjelmapäällikkö Markku Pursiainen, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Ylitarkastaja Harry Helmisaari, Suomen ympäristökeskus
Vanhempi tutkija Terhi Rytteri, Suomen ympäristökeskus
Erikoistutkija Maiju Lehtiniemi, Suomen ympäristökeskus
Erikoistutkija Juha Flinkman, Suomen ympäristökeskus
Professori Pirjo Mäkelä, Helsingin yliopisto (varajäsen 7.1.2011 alkaen)
Professori Kari Heliövaara, Helsingin yliopisto (varsinainen jäsen 7.1.2011 alkaen)
Merenkuluntarkastaja Markus Helavuori, Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi
Kansainvälisten asiain päällikkö Päivi Yrjönen, Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi
Kasvinviljelyasiamies Mika Virtanen, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK r.y.
Metsäasiantuntija Lea Jylhä, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK r.y.
Taimistoviljelijä Jari Särkkä, Puutarhaliitto ry
Erikoiskonsulentti Jyri Uimonen, Puutarhaliitto ry
Luonnonsuojeluasiantuntija Tapani Veistola, Suomen Luonnonsuojeluliitto ry
Vesiasiantuntija Hannele Ahponen, Suomen Luonnonsuojeluliitto ry
Tulliylitarkastaja Pirjo Nykänen, Tulli
Ylitarkastaja Anssi Kartila, Tulli (10.9.2009 saakka), tulliyli tarkastaja Heli Lampela, Tulli (10.9.2009 alkaen)

119

Työryhmän pysyvät asiantuntijat:

Senior Policy Analyst Marianne Kettunen, Institute for European Environmental Policy (IEEP)
Dosentti Petri Nummi, Helsingin yliopisto
Lähetystöneuvos Anu Pärnänen-Landtman, ulkoasiainministeriö
Johtaja Leif Schulman, Helsingin yliopiston luonnontieteellinen keskusmuseo

Työryhmän sihteeri:

Ympäristöylitarkastaja Johanna Niemivuo-Lahti, maa- ja metsätalousministeriö
Ympäristöylitarkastaja Jaana Kaipainen, maa- ja metsätalousministeriö

Muut kutsutut asiantuntijat:

Professori Mikael Hildén, Suomen ympäristökeskus
Professori Seppo Hellsten, Suomen ympäristökeskus
FM Pirjo Isotupa, Suomen luonnonsuojeluliitto ry

LIITE V Strategian valmistelun aikana kuultavana olleet asiantuntijat ja strategian valmisteluun osallistuneet alatyöryhmien asiantuntijat

Strategian valmistelun aikana kuultavana olleet asiantuntijat:

Ari-Pekka Auvinen (Suomen ympäristökeskus)
Visa Eronen (Uudenmaan riistanhoitopiiri)
Jaakko Heikkilä (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
Risto Heikkinen (Suomen ympäristökeskus)
Kari Heliövaara (Helsingin yliopisto)
Timo Hokkanen (Pohjois-Karjalan ELY-keskus)
Eija Kirjavainen (maa- ja metsätalousministeriö)
Jussi Laanikari (maa- ja metsätalousministeriö)
Heikki Korpelainen (ympäristöministeriö)
Juha Pöyry (Suomen ympäristökeskus)
Antti Rautiainen (Helsingin kaupungin Stara)
Kari Saikkonen (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
Lauri Urho (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos)
Ilmari Valovirta (Helsingin yliopisto / Luonnontieteellinen keskusmuseo)

Strategian valmisteluun osallistuneet alatyöryhmien asiantuntijat:

Itämeri -alatyöryhmä

Penina Blankett (ympäristöministeriö)
Jaakko Heikkilä (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
Markus Helavuori (Liikenteen turvallisuusvirasto), ryhmän vetäjä
Tarja Katajisto (Suomen ympäristökeskus)
Ari Laine (Metsähallitus)
Maiju Lehtiniemi (Suomen ympäristökeskus), ryhmän vetäjä
Erkki Leppäkoski (Åbo Akademi)
Elina Leskinen (Helsingin yliopisto)
Reetta Ljungberg (HELCOM)
Anita Mäkinen (Liikenteen turvallisuusvirasto)
Jari-Pekka Pääkkönen (Helsingin kaupungin ympäristökeskus)
Lotta Ruokanen (Helsingin kaupungin ympäristökeskus)
Lauri Urho (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos)
Pia Vennerström (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)
Pentti Välipakka (Kaakkois-Suomen ELY-keskus)

Sisävesistöt -alatyöryhmä

Hannele Ahponen (Suomen Luonnonsuojeluliitto)
Anna Eriksson-Kallio (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)
Seppo Hellsten (Suomen ympäristökeskus), ryhmän vetäjä
Harry Helmissaari (Suomen ympäristökeskus)
Tea Huotari (Helsingin yliopisto)
Heikki Hämäläinen (Jyväskylän yliopisto)
Japo Jussila (Raputietokeskus)
Kari Kilpinen (Kalatalouden keskusliitto)
Hannu Lehtonen (Helsingin yliopisto)
Hannu Luotonen (Pohjois-Karjalan ympäristökeskus)
Timo Muotka (Oulun yliopisto)
Markku Pursiainen (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos), ryhmän vetäjä
Jouni Tammi (maa- ja metsätalousministeriö)
Pia Vennerström (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)

Paula Henttonen (Itä-Suomen yliopisto), asiantuntija-arvio, epibiontit
Jouni Tulonen (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos), asiantuntija-arvio, ankeriaan uimarakkolainen
Satu Viljamaa-Dirks (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira), asiantuntija-arvio, rapurutto

Vieraat maaselkärankaiset -alatyöryhmä

Jouko Högmänder (Metsähallitus)
Kaarina Kauhala (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos)
Maija Lahti (Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto ry)

Teemu Lehtiniemi (BirdLife Suomi)
 Petri Nummi (Helsingin yliopisto), ryhmän vetäjä
 Antti Oksanen (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)
 Matti Osara (ympäristöministeriö)
 Vesa Ruusila (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos), ryhmän vetäjä
 Marko Svensberg (Metsästäjien keskusjärjestö)
 Tapani Veistola (Suomen Luonnonsuojeluliitto ry)
 Helinä Ylisirniö (Suomen eläinsuojeluyhdistysten liitto ry)

Vieraskasvit -alatyöryhmä

Aulis Ansalehto (ProAgria)
 Timo Hokkanen (Pohjois-Karjalan ELY-keskus)
 Tiina Kanerva (Metsähallitus)
 Paula Lilja (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)
 Raija Merivirta (Liikennevirasto)
 Jouko Rikkinen (Helsingin yliopisto)
 Terhi Rytteri (Suomen ympäristökeskus), ryhmän vetäjä
 Leif Schulman (Luonnontieteellinen keskusmuseo)
 Jari Särkkä (Puutarhaliitto ry)
 Satu Tegel (Helsingin kaupunki)
 Olli Turunen / Markus Seppälä (Suomen luonnonsuojeluliitto ry)
 Jyri Uimonen (Puutarhaliitto ry)
 Henry Väre (Luonnontieteellinen keskusmuseo)
 Sini Wallenius (maa- ja metsätalousministeriö)

Maa- ja metsätalouden vieraslajit -alatyöryhmä

Asko Hannukkala (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Salla Hannunen (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)
 Jaakko Heikkilä (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Kari Heliövaara (Helsingin yliopisto)
 Erja Huusela-Veistola (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Terho Hyvönen (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus), ryhmän vetäjä
 Marja Jalli (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Hannu Kukkonen (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)
 Pauliina Laitinen (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Anne Lemmetty (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Arja Lilja (Metsäntutkimuslaitos)
 Paula Lilja (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)
 Leena Lindström (Jyväskylän yliopisto)
 Irmeli Markkula (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Päivi Parikka (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Antti Pouttu (Metsäntutkimuslaitos)
 Anne Nissinen (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Pirjo Mäkelä (Helsingin yliopisto)
 Tuula Mäki-Valkama (maa- ja metsätalousministeriö)
 Hanna Ranta (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira), ryhmän vetäjä
 Kari Saikkonen (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Kari Tiilikkala (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Tuomo Tuovinen (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Mika Virtanen (Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK r.y.)
 Irene Vänninen (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Mirkka Soukainen (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira), asiantuntijatyö
 Salla-Riikka Vesterlund (Turun yliopisto), asiantuntijatyö

Riskinarviointiehdotuksen valmistellut pienryhmä

Jaakko Heikkilä (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus)
 Harry Helmisaari (Suomen ympäristökeskus)
 Salla Hannunen (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)
 Tapani Lyytikäinen (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)
 Tuula Mäki-Valkama (maa- ja metsätalousministeriö)
 Hanna Ranta (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)

Sisätuholaiset -pienryhmä

Kari Heliövaara (Helsingin yliopisto)
 Pirjo Isotupa (Suomen luonnonsuojeluliitto ry)
 Hanna Ranta (Elintarviketurvallisuusvirasto Evira)

LIITE VI Strategian valmistelussa käytetyt tausta-aineistoja

Maa- ja metsätalousministeriön teettämät vieraslajeja selvittävät tutkimushankkeet vieraslajistrategian valmistelua varten:

- 1) Ilmastonmuutoksen merkityksen ennakointi vieraslajien leviämisessä Suomeen – Tutkimustiedon synteesi ja suurilmastollinen vertailu (Risto Heikkinen, Juha Pöyry, Stefan Fronzek, Niko Leikola).
- 2) Kalasto-, kalakantamuutokset ja tulokaslajit ilmaston muuttuessa (Lauri Urho, Zeynep Pekcan-Hekim).
- 3) Vieraslajit osana kasvintuotannon riskienhallintaa (Kari Saikkonen, Terho Hyvönen).
- 4) Merialueemme vieraslajien seurannan, varhaisvaroitussjärjestelmän ja riskinarvioinnin kehittäminen (VISEVARIS) (Lauri Urho, Maiju Lehtiniemi, Erkki Leppäkoski).
- 5) Kansallinen vieraslajiportaali – suunnittelu ja toteutuksen valmistelu (Harry Helmisaari, Niko Leikola, Terhi Rytteri).

Muuta strategian valmistelussa käytettyä tausta-aineistoa:

- ASPELUND, P. JA RYTTÄRI, T. 2010. *Kurtturuusu uhkaa hiekkarantojen ja dyynien eliöyhteisöjä – tapaus Hangon Furuviik.* Lutukka 26: 3–9.
- BLUMENTHAL, D., MITCHELL, C. E., PYŠEK, P. JA JAROSIK, V. 2009. *Synergy between pathogen release and resource availability in plant invasion. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 106: 7899–7904.
- ERKAMO, E. JA PURSIAINEN, M. 2006. *Rapusaaliiden kehitys tilastojen valossa.* Teoksessa: Pursiainen, M. & Ruokonen, T. (toim) 2006. Raputaloustarkastus 2006. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kala- ja riistaraportteja 395. 63 s.
- GREN, I.-M., ISACS, L. JA CARLSSON, M. 2007. *Calculation of costs of alien invasive species in Sweden – technical report.* Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala, 83 s.
- HEIKKINEN, R., PÖYRY, J., FRONZEK, S. JA LEIKOLA N. 2010: *Ilmastonmuutoksen merkityksen ennakointi vieraslajien leviämisessä Suomeen – Tutkimustiedon synteesi ja suurilmastollinen vertailu.* Maa- ja metsätalousministeriön tutkimushanke - loppuraportti.
- HULME, P. E. 2009. *Trade, transport and trouble: managing invasive species pathways in an era of globalization.* Journal of Applied Ecology 46: 10–18.
- JÄRVI, T.H. 1910. *Über den Krebs (Astacus fluviatilis Rond.) und die Krebsepidemien in Finland.* Acta Soc. Pro Fauna et Flora Fennica. 33 (3): 1-41.
- KETTUNEN, M., GENOVESI, P., GOLLASCH, S., PAGAD, S., STARFINGER, U., TEN BRINK, P. JA SHINE, C. 2009. *Technical support to EU strategy on invasive species (IAS) – Assessment of the impacts of IAS in Europe and the EU* (Final draft report for the European Commission). Institute for European Environmental Policy (IEEP), Brussels, Belgium, 40 s. + liitteet.
- MACKEY, J. JA KOTANEN, P. M. 2008. *Local escape of an invasive plant, common ragweed (Ambrosia artemisiifolia L.), from above-ground and below-ground enemies in its native area.* Journal of Ecology 96: 1152–1161.
- PIMENTEL, D., MCNAIR, S., JANECKA, J., WIGHTMAN, J., SIMMONDS, C., O'CONNELL, C., WONG, E., RUSSEL, L., ZERN, J., AQUINO, T. JA TSOMONDO, T. 2001. *Economic and environmental threats of alien plant, animal, and microbe invasions.* Agriculture, Ecosystems and Environment 84: 1–20.
- PEJCHAR, L. JA MOONEY, H. A. 2009. *Invasive species, ecosystem services and human well-being.* Trends in Ecology & Evolution 24: 497–504.

- PYŠEK, P. JA HULME, P. E. 2005. *Spatio-temporal dynamics of plant invasions: Linking pattern to process*. *Ecoscience* 12: 302–315.
- PYŠEK, P. JA RICHARDSON, D. M. 2007. *Traits Associated with Invasiveness in Alien Plants: Where Do we Stand?* Teoksessa: Nentwig, W. (toim.). *Biological Invasions*. Springer. *Ecological Studies*, Vol. 193, s. 97–125. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-540-36920-2_7.
- SAVOLAINEN, R. JA MOILANEN, P. *Rapujen tuotanto Suomessa vuonna 2008*. Teoksessa: Pursiainen, M. & Rajala, J. (toim.), *Raputalouskatsaus 2009*. Riista- ja kalatalous – selvityksiä 8/2010, ss. 8-13.
- SHINE, C., KETTUNEN, M., GENOVESI, P., GOLLASCH, S., PAGAD, S. JA STARFINGER, U. 2008. *Technical support to EU strategy on invasive species (IAS) – Policy options to control the negative impacts of IAS on biodiversity in Europe and the EU* (Final module report for the European Commission). Institute for European Environmental Policy (IEEP), Brussels, Belgium, 104 s. + liitteet.
- SHINE, C., KETTUNEN, M., GENOVESI, P., ESSL, F., GOLLASCH, S., RABITSCH, W., SCALERA, R., STARFINGER, U. JA TEN BRINK, P. 2010. *Assessment to support continued development of the EU Strategy to combat invasive alien species*. Final Report for the European Commission. Institute for European Environmental Policy (IEEP), Brussels, Belgium, 297 s.
- VITOUSEK P., D'ANTONIO, C., LOOPE, L. JA WESTBROOKS, R. 1997. *Biological invasions as global environmental change*. *American Scientist* 84: 468–478.
- WESTMAN, K. JA JÄRVENPÄÄ, T. 1991. *Äyriäisten vienti ja tuonti kautta aikojen*. Kalastusmuseoyhdistyksen julkaisuja – Fiskerimuseiföreningens publikationer. 5: 35-44. Helsinki.
- WESTMAN, K. JA NYLUND, V. 1985. *Rapu ja ravustus*. Weilin+Göös, Espoo, 173 s.

Kuvailulehti

Julkaisija	Maa- ja metsätalousministeriö	Julkaisu-aika Huhtikuu 2012
Tekijä(t)	Kansallista vieraslajistrategiaa valmistelleen työryhmän ehdotuksen pohjalta koonnut Johanna Niemivuo-Lahti	
Julkaisun nimi	Kansallinen vieraslajistrategia	
Tiivistelmä	<p>Kansallisen vieraslajistrategian tavoitteena on rajoittaa haitallisten vieraslajien aiheuttamia haittoja ja riskejä Suomen luonnolle, luonnonvarojen kestäväälle hyödyntämiselle sekä elinkeinoille. Tavoitteena on toimia mahdollisimman varhaisessa vaiheessa haitallisten vieraslajien torjumiseksi, sillä tällöin vieraslajien haittojen torjunta on tehokkainta sekä myös huomattavasti edullisempaa.</p> <p>Asiantuntija-arvioiden mukaan vuoden 2011 alussa on tunnistettu 157 Suomessa jo esiintyvää haitallista vieraslajia, jotka aiheuttavat selkeästi todennettavia välittömiä tai välillisiä haittavaikutuksia. Haitallisista vieraslajeista merkittävin osa, 108 lajia, on maa- ja metsätalouden vieraslajeja. Muista haitallisista vieraslajeista 5 lajia esiintyy Suomen aluevesillä Itämeressä, 5 sisävesistöissä, 6 lajia on maaselkärankaista, 24 kuuluu vieraskasveihin ja 9 lajia sisätuholaisiin. Vuoden 2011 alussa Suomessa on lisäksi tunnistettu noin 123 tarkkailtavaa tai paikallisesti haitallista Suomen alkuperäislajistoon kuulumatonta lajia. Erityisen haitallisiksi vieraslajeiksi on määritelty vaarallisten kasvintuhoojien eli niin kutsuttujen karanteenilajien (37 kpl) lisäksi kurtturuusu, rapurutto, jättiputket, espanjansiruetana sekä minkki.</p> <p>Haitallisten vieraslajien haittavaikutusten vähentämiseksi vaaditaan toimenpiteitä. Kansallisen vieraslajistrategian toimenpideohjelma sisältää 16 erilaista toimenpidekokonaisuutta. Toimenpideohjelman mukaisesti tavoitteena on, että saatetaan vieraslajeja koskeva lainsäädäntö kattavaksi, perustetaan vieraslajeja koskeva asiantuntija- ja seurantaelin huolehtimaan vieraslajeja koskevien toimien seurannasta ja edistämisestä, käynnistetään vieraslajeja koskeva viestintä ja koulutus, perustetaan vieraslajiportaali, sekä luodaan varhaisvaroitussjärjestelmä sekä vieraslajien seuranta. Toimenpideohjelma sisältää myös tavoitteet siitä, että kehitetään kansallista vieraslajeja koskevaa riskinarviointijärjestelmää, lisätään vieraslajitutkimusta sekä erityisesti riskinarviointia palvelevaa tutkimusta, varaudutaan estämään vieraslajien maahantulo ja käynnistämään maahan päässeiden vieraslajien nopeat torjuntatoimet sekä kannustetaan vapaaehtoiseen kansalais-toimiin haitallisten vieraslajien torjunnassa. Lisäksi toimenpideohjelman mukaisesti kehitetään rahoituksen lähteitä haitallisten vieraslajien torjumiseksi, sekä varmistetaan, ettei Suomen kautta leviä haitallisia vieraslajeja rajojen yli ja että Suomessa toimitaan myös kansainvälisesti vieraslajien torjumiseksi. Kohdennetut toimenpiteet kohdistetaan Itämeren ja sisävesistöjen vieraslajien, vieraiden maaselkärankaisten sekä haitallisten maaympäristöjen vieraskasvien aiheuttamien haittojen torjuntaan. Strategia sisältää tavoitteen hävittää jättiputket kokonaan Suomesta seuraavan 10-20 vuoden aikana.</p> <p>Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliseksi vieraslajistrategiaksi hyväksyttiin 15.3.2012.</p>	
Asiasanat	vieraslaji, haitallinen vieraslaji, tarkkailtava tai paikallisesti haitallinen vieraslaji, Itämeren vieraslajit, sisävesistöjen vieraslajit, vieraat maaselkärankaisten, maaympäristöjen vieraskasvit, maa- ja metsätalouden vieraslajit, vieraat sisätuholaiset	
		ISBN 978-952-453-724-7 (Painettu) ISBN 978-952-453-725-4 (Verkkojulkaisu)
	Sivuja 126	Kieli suomi ja englanti
Julkaisun myynti/jakaja	Maa- ja metsätalousministeriö	

Presentationsblad

Utgivare	Jord- och skogsbruksministeriet	Tid April 2012
Författare	Sammanställd av Johanna Niemivuo-Lahti utifrån förslaget från arbetsgruppen som berett förslaget till nationell strategi för främmande arter	
Publikationens titel	Nationell strategi för främmande arter	
Referat	<p>Målet med den nationella strategin är att begränsa de skador och risker som främmande arter orsakar i Finlands natur och att säkra en hållbar användning av naturresurser och näringar. Målet är att skadliga främmande arter bekämpas så tidigt som möjligt eftersom det är effektivast och betydligt billigare.</p> <p>I början av år 2011 identifierades det enligt expertbedömningen 157 skadliga främmande arter i Finland som orsakar klara direkta eller indirekta negativa effekter av olika slag. Av dessa skadliga främmande arter är de flesta, 108 arter, ett hot mot jord- och skogsbruket. Av de övriga skadliga främmande arterna finns fem i Finlands territorialvatten i Östersjön, fem i insjöar, sex arter är marklevande ryggradsdjur, 24 är främmande växter och nio arter förekommer inomhus. Vidare har man identifierat ca 123 arter som inte hör till de ursprungliga arterna i vårt land och som man måste hålla under uppsikt eller som utgör ett lokalt hot. Förutom de skadliga växtskadegörarna, dvs. arter som ska hållas i karantän (37 arter), har vresros, kräftpest, jätteflokorna, spansk skogssnigel och mink klassats som särskilt skadliga främmande arter som kräver omedelbara åtgärder.</p> <p>Det krävs åtgärder för att minska de skadliga effekterna av främmande arter. I åtgärdsprogrammet för den nationella strategin för främmande arter ingår 16 olika åtgärdsprogram. Enligt programmet måste man: se till att lagstiftningen om främmande arter är heltäckande, tillsätta ett expert- och uppföljningsorgan vars uppgift är att följa upp åtgärdernas effekter och se till att arbetet fortskrider, genomföra informationsverksamhet och utbildning om främmande arter, skapa en internetportal för främmande arter, skapa ett system som förvarnar och möjliggör en tidig upptäckt och bekämpning. Enligt målen i åtgärdsprogrammet ska man också utveckla vidare det nationella systemet för riskbedömning kring främmande arter, öka forskning om främmande arter, speciellt behövs det forskning som betjänar riskbedömningen. Vidare ska man skapa en beredskap som gör det möjligt att hindra att främmande arter invaderar Finland, vara beredd och sätta in snabba insatser för att hindra en vidare spridning av de invaderande skadliga arterna och uppmuntra medborgare till frivilliga insatser för att bekämpa skadliga främmande arter. I enlighet med åtgärdsprogrammet ska man därtill utveckla finansieringskällor när det gäller att bekämpa främmande arter samt se till att främmande arter inte sprids via Finland till andra länder och att Finland även agerar internationellt för att stoppa spridningen av främmande arter. De viktigaste åtgärderna omfattar bekämpning av skador orsakade av främmande arter i Östersjön och i insjövatten, främmande marklevande ryggradsdjur och skadliga främmande växtarter i markmiljöer. Strategin innehåller målet att helt utrota jätteflokorna i Finland under de följande 10 - 20 åren.</p> <p>Statsrådets principbeslut om nationell strategi för främmande arter godkändes 15.3.2012.</p>	
Nyckelord	främmande art, skadlig främmande art, regionalt eller lokalt skadlig främmande art, främmande arter i Östersjön, främmande arter i insjövatten, främmande marklevande ryggradsdjur, främmande växtarter i markmiljö, främmande arter inom jord- och skogsbruket, främmande skadegörare inomhus	
		ISBN 978-952-453-724-7 (tryckt) ISBN 978-952-453-725-4 (nätpublikation)
	Antalet sidor 126	Språk finska och engelska
Beställningar/distribution	Jord- och skogsbruksministeriet	

Documentation page

Publisher	Ministry of Agriculture and Forestry	Date April 2012
Author(s)	Based on the proposal prepared by the working group on a National Strategy on Invasive Alien Species, edited by Johanna Niemivuo-Lahti	
Title of publication	Finland's National Strategy on Invasive Alien Species	
Abstract	<p>The objective of the National Strategy on Invasive Alien Species (IAS) is to reduce the damages and risks caused by invasive species to the Finnish nature, sustainable utilisation of natural resources and livelihoods. The aim is to take action at the earliest stage possible with a view to combat invasive alien species because this is the most effective and far less costly approach to prevent damages caused by IAS.</p> <p>According to estimates by experts, in the beginning of 2011 there were a total of 157 IAS permanently established in Finland which cause clearly identifiable, direct or indirect damage. A significant share of these species (108 species) are agricultural and forestry species. Of the remaining species 5 occur in the territorial waters of Finland in the Baltic Sea, 5 in inland waters, 6 are land vertebrates, 24 are plant species and 9 are indoor pests. In addition, about 123 species not native to Finland to be monitored or which may be locally harmful were identified. Invasive alien species defined as particularly harmful include, besides the dangerous pests called quarantine species (37 species), Japanese rose (<i>Rosa rugosa</i>), crayfish plague (<i>Aphanomyces astaci</i>), giant hogweed (<i>Heracleum mantegazzianum</i>, <i>H. persicum</i>, <i>H. sosnowskii</i>), Spanish slug (<i>Arion lusitanicus</i>) and mink (<i>Mustela vison</i>).</p> <p>Action is required to reduce the harmful impacts of invasive alien species. The Action Plan of Finland's National Strategy on Invasive Alien Species puts forward 16 different types of measures. These include comprehensive legislation on IAS, establishing an expert body to monitor and promote the actions in IAS, introducing publicity and training measures concerning IAS, setting up a national IAS portal, and creating a system for early warning and monitoring of IAS. The objectives of the Action Plan also include setting up a national risk assessment system for IAS, increasing research on IAS, especially related to risk assessments, preparations to prevent the entry of IAS to Finland and to launch rapid measures against IAS already present in the country, as well as encouraging voluntary action by citizens to prevent IAS. As set out in the Action Plan, funding mechanisms for preventing IAS are developed while ensuring that IAS do not spread across borders through Finland and that Finland also participates in international action to combat IAS. In addition, a set of targeted measures are taken to prevent damage caused by IAS in the Baltic Sea and inland waters and by alien land vertebrates and land plants. One objective contained in the strategy is to completely eradicate giant hogweeds in Finland within the next 10 to 20 years.</p> <p>The Government Resolution on Finland's National Strategy on Invasive Alien Species was adopted on 15 March 2012.</p>	
Keywords	alien species, invasive alien species (IAS), potentially or locally harmful alien species, invasive alien species in the Baltic Sea, invasive alien species in inland waters, invasive alien land vertebrates, invasive alien land plants, invasive alien agricultural and forestry species, invasive alien indoor pests	
		ISBN 978-952-453-726-1 (Electronic version)
	No. of page 126	Language Finnish and English
For sale at/ distributor	Ministry of Agriculture and Forestry, Finland	

